RAGIP PAŞA
2284

2032 : No ٥

حقیقت اسلام

انغلیقان کلیساسنك سؤاللری مناسبتیله یازلمشدر

مؤلفی

دوقتور

میلاسلی اسماعیل حقی

نومرو ٦٤

هلال مطبعه‌سی
استانبول ، جغال‌اوغلی حمام سوقاغی نومرو ١٠
٣٤٣١ — ١٤٣٣

راغب پاشا كتبخانه‌سى

حقيقت اسلام

RAGIP PAŞA K T LIĞI
MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı: 2284

انغليقان كليساسنك سؤاللرى مناسبتيله يازلمشدر

مؤلفى

دوقتور

ميلاسلى اسماعيل حقى

نومرو
٢٦٤

هلال مطبعه‌سى
استانبول، جغال اوغلى حمام سوقاغى نومرو ١٠

١٣٤١ — ١٣٤٣

R.Y
2635

متارکهٔ معلومه‌یی متعاقب انکلیزلر طرفندن ایراداولنان سؤاللره جواب یازلماسی دارالحکمه‌یه حواله ایدلدیکی کبی سائر بعض ذواته‌وبو میانده بکاده تکلیف اولونمش ایدی. احبابمدن‌ده عینی تکلیفی ایده‌نلر اولدی. لطف الهی و امداد رسالتپناهی‌یه استناداً یازمایه باشلادم. بواثر میدانه‌کلدی. فقط طبعنه آنجق بودفعه موفقیت حاصل اولدی مندرجاتنده کرك محافظه‌کار و کرك مقابل طرفدارلرك مفرطلرنجه موافق کورولمیه‌جك خصوصلر بولونابیلیر. واقع اوله‌جق علمی مباحثه‌لری شکران ایله قارشیلار، وخیرخواهانه اخطارلره منتدار قالیرم.

توفیق‌الله‌دن

دوقتور میلاسلی
اسماعیل حقی

بسم الله الرحمن الرحیم

سؤال ۱. – حضرت پیغمبرك دینی نه‌در ؟

جواب. – حضرت پیغمبر محمدالمصطفی علیه‌الصلاة والسلام افندمزك تبلیغ و تعلیم بیوردقلری دین مبین، هریرده وهر زمان، هرصنف وهر طبقه‌دن بتون انسانلره شامل، اك معقول وفطرت‌انسانیه‌یه اك موافق اعتقاد وعباداتی، واجبات حیاتی و احکام معاملاتی بیلدیره‌ن بر دین الهی‌در. نفس‌الامره مطابق یعنی محض حق و حقیقت و نوع بشرك مادی، معنوی سلامت و سعادتی تحقق تأمینه کافی وکافل اولدیغی هم علم، هم عمل ساحه‌لرنده دائما ثابت اولمش و اولاجق‌در.

دین‌مبین احمدی، ایمان و عمل اوزرینه مبتنی‌اولوب دین وشریعتی محتوی‌در. وبالجمله وظائف انسانیه‌نك کیزلی و آشکار بتون آمال واعمالی بیله‌ن، کوره‌ن خالق تعالی‌نك امری اولدیغنی بیلدیره‌رك وظیفه‌نك یوکسك قدسیتنی کوکللره آیرلماز وصارصلماز صورتده رکز ایتمشدر.

خلاصه‌سی : اللهه، ملکلرینه، کتابلرینه، پیغمبرلره، آخرته، قدره وخیروشرك الله طرفندن تقدیر وخلق‌اولوندیغنه ایمان وقرآن‌کریم وپیغمبر آخر زمان طرفلرندن بیلدیریله‌ن امرلر موجبنجه عمل ایتمك‌در.

غایه‌سی : انسانی هم‌دنیاده هم آخرت‌ده فوز وفلاحه یعنی نوع‌بشر ایچون ممکن اولان مادی معنوی دنیوی، اخروی بتون نعمت و سعادتلره، کمالاته نائل‌ایتمك‌در. هردرلو مشروع مشتهیات‌ولذتلر، متاع‌ومنفعتلر، رفاه‌وسعادتلر، قوت وشوکتلر، تجاذب ومحبتلر، عبادت وطاعتلر، قدسیت وکرامتلر، جنت و جماللر هپ بو نعمتلرده، کمالات‌ده داخل و بوغایه‌یه وصول ایچون چالشمق هرمسلمان اوزرینه واجب‌در.

تعقیب ایتدیکی طریق، فطرت انسانیه اوزرینه بنای معامله‌در. بتون معتقدات و اعمالنده فطرتدن ایرلماز چونکه دین فطری‌در. ن. « فاقم وجهك

للدين حنيفاً فطرت الله التى فطر الناس عليها لاتبديل لخلق الله ذلك الدين القيم » (سورهٔ روم ٣٠ XXX, 29) « يوزيكى طوغريجه دين اسلامه چوير . الله انسانلرى دين اسلام ايله متدين اولمق فطرتنده ياراتمشدر. اللهك ياراتديغى ايچون دكيشمك يوقدر . اكريليكى اولميان ابدى دين بودر »

حصول قناعت ايچون هم عقل وفكره ، برهان ومحاكمه‌يه ، هم حس وقابه و روح و وجدانه مراجعت ايتديرر . انسانى مادى ، معنوى بتون قواسنى استخدامه و اونلرله مذاكره ومشاوره‌يه دعوت ايدر .

دين اسلامك معتقدات واعماله واحكام معاملاتنه دائر بالجمله مواد ، قرآن كريمدن ورسول امينك اقوال وافعالندن آلينير . قرآن كريم لايتغير صورتده محفوظ اولديغى كبى رسول افندمزك سنن واقوالى ده كمال اعتنا ايله جمع وضبط ايدلمشلردر. و ن. « وما آتيكم الرسول فخذوه ومانهيكم عنه فانتهوا » سورهٔ حشر ٧ (LIX, 7) « پيغمبرك سزه كتيرديكنى آليك ، نهى ايتديكندن صاقينك » آيت جليله‌سى موجبنجه اقوال وافعال رسول اللهك حكمى اوامر قرآنيه‌نك حكمنك عينى‌در .

صكره اجماع امت واردركه ، برعصرك فقهاسندن كافى مقدار ذواتك برمسئلهٔ فرعيه حقنده كتاب الله و اقوال و افعال رسوله موافق اولديغنه دائر اتفاق ايتملرى‌در . قياس فقهاده بر اصل ثابت شرعى‌يه قياساً فقيهك حكم استنباط واستدلال ايتمسى‌در .

احكام اعتقاديه وافعال مكافينك اساسلرنده عموميتله اتفاق واردر. بوخصوص ده اصلا اختلاف اولاماز . بونلر اجتهاده داخل اولمازلر . مثلا زكاتك فرضيتنده اجتهاد اختلافى قطعياً وارد دكلدر . لكن فلان ويا فلان مالدن نه صورتله زكات ويريله‌جكنه ويا آليناجغنه دائر اجتهاد اولونابيلير .

مجتهدلرك اجتهاد اختلافلرى مجرد زمين و زمان و مقتضاى حال ايجابى دكيشه‌بيله‌ن نقطهٔ نظر اختلافندن هربرينك استناد ايتديكى ادلهٔ شرعيه‌يى اوخصوص ايچون دها زياده موافق تطبيق كورمسندن ناشيدر. وصرف « اختلاف امتى رحمة» كلام عاليسنك بيان بيورديغى حكمته مستنددر .

باب اجتهاد هروقت وهر اهل كمسه ايچون آچيق اولمق اقتضا ايدر . عقايد

واعمالنى كتاب الله و اقوال رسول الله‌دن باشقا بريردن المق هيچ بر مسلمان اوزرينه واجب دكلدر . شرط اولان اجتهاده اهليتك وجودى‌در . هر هانكى برمسئله‌ده اجتهاده مقتدر اولان هرهانكى برمسلم اجتهاد ايده‌بيلير .

انجق بو اجتهادك بر حكم شرعى قوتنى حائز اولابيلمسيچون جمهور علما طرفندن قبول اولونماسى لازمدر . شمدى‌يه قدر اكثر مذاهب اسلاميه‌ده باب اجتهادك قاپالى طوتولماسى بر تدبير احتياطى‌دنعبارت‌در . دوام ايتمك لازمكلمز . اصل لازم اولان اجتهادلرى تدقيق ايله قيمتلرينى تعيين ايده‌جك هيئت علميه‌نك ومباحث دينيه‌نك كمال حريتله جريانتى تأمين ايدن مطبوعاتك وجود وتأسسى‌در.

بز بو كتابده باشليجه واك زياده قرآن كريم و احاديث نبويه ايله استشهاد ايده‌جكز . قرآن كريمك ابتداسندن باشلايالم :

بز مسلمانلر قرآن اوقوركن شيطاندن اللهه صيغينيرز . بونك معناسنده اك مهم بر تدبير مندمجدر . چونكه عاقل ايچون خط حركت تعيين ايتمزدن اول ياكلش يوللره كوتوره‌بيله‌جك هر احتمالى درپيش ايله دفعى اسبابنه توسل ايتمك مهم بر قاعدهٔ اسلاميه‌در . ايشته استعاذه ايله باشلامق بو معنايى افاده ايدر . استعاذه قرآندن برجزء اوله‌رق يازيلى دكلسه‌ده ن . « فاذا قرأت القرآن فاستعذ بالله من الشيطان الرجيم » سورهٔ نحل ٩٨ ,XVI, 100) بيورلمشدر .

استعاذه‌نك قرآن كريمدن برجزء ايدلميوب ده اولجه اوقونماسنك امر بيورلماسى اصل مقصودك بسملهٔ شريفه‌نك محتوى اولديغى حق دائره‌سنده حركت واستعاذه‌نك برتدبير متقدم اولماسندن‌در . يعنى غايه ، استحصال غايه اولوب استعاذه ايسه ، غايه‌نك استحصالنه مانع احوال واسبابدن توقى‌يى آمردر .

اعوذ بالله من الشيطان الرجيم ديه‌رك شرندن اللهه صيغنديغمز طاشلانمش شيطانك معناسنده انسانى فنا يوللره كوتوره‌ن هرشى داخلدر . چونكه شيطان هرنه قدر آيرى برمخلوق اولسه‌ده عينى زمانده قرآن كريمده شياطين انس وجن تعبيرى موجوددر . ن. « وكذلك جعلنا لكل نبى عدواً شياطين الانس والجن » سورهٔ انعام ١١٢. IV, 112) بيورلمش و سورهٔ ناسده صدور ناسه وسوسه القا ايدن جن وناسك شرلرندن اللهه صيغنلمشدر. بناءً عليه شيطان لفظى انسانى

فنا يوللره سوقايدن هرنوع سوائق وتمايلات معناسنه آلينيرسه دها تام وشموللى اولور .

شيطانك رجيم صفتيله توصيفنده حقك باطلى ، علوى فكرلرك سفلى فكرلرى طاشلاماسى ، رد ايتمسى معناى رمزيسى ده واردر .

استعاذه دنصكره بسمله كلير . بسم الله الرحمن الرحيم جملهٔ جليله‌سى قرآن كريمك باشى اولديغى كبى هرمشروع ايشه باشلار ايكن اوقونور . استعاذه ناصل فنا يوللره صاپماق ايچون تدابير اتخاذينى متضمن ايسه بسمله ده طريق حق اوزره حركته قرار ويره‌رك ايشه باشلانمش اولديغنى وعينى زمانده مادى ، معنوى ، دنيوى ، اخروى مقصدلره نائل اولمق ايچون چاليشيلاجغنى افاده ايدر . طريق حق اوزره حركت معناسى « اسم الله » دن آلينير . لسان عربده اسم كلمه‌سى يالكز آد معناسنه كلمز . نشان وعلامت معناسنى ده افاده ايدر . اوجهتله اللهك اسميله باشلارم ديمك هرشيده اللهك آثار وقدرتنى كوروب وجود الهيسنه كمال اعتقاد ايله ايمان و اوامر و نواهيسى موجبنجه حركته عزم وجزم ايتمش اولديغم حالده ايشلريمه ابتدا ودوام ايده‌رم ديمكدر . مادى ، معنوى ، دنيوى ، اخروى امورك حصوليچون چاليشمايى ده رحمن ورحيم كلمه‌لرى كوستر . رحمن عام ، رحيم خاص اولديغندن بسم الله الرحمن الرحيم ده نينجه جناب حقك رحمن صفتنده متجلى ، هركسه عام وعاجل وموقت دنيا نعمتلرينى استحصال مقصدى اكلاشيله‌جغى كبى رحيم صفت الهيه‌سنك تضمن ايتديكى دائم وباقى وپك زياده علوى اولان دنياده مظهر ايمان وعرفان و آخرتده نائل رضا وجنان اولمق نعمتلرينك مطلوب اولديغى ده اكلاشيلير . ومسلمانك هم دنيا ، هم آخرت ايچون چالشماسى لزومى حقنده پك چوق نصوص واردر .

برده الله اسم جليلندنصكره رحمن و رحيم صفتلرينك ايراد بيورلماسى ، لفظهٔ جلالك اك زياده متضمن اولديغى عدل وحقانيت مفهومنه شفقت ومرحمت صفتنك ترافق ايتديرلمسى لزومنى بياندر .

خلاصه ؛ استعاذه ايله بسمله‌نك معنالرى كوستريوركه دين اسلام ، هپسندن اول طريق حقدن انحراف ايتديره‌جك سائقلردن توقى ومجانبت و مادى ،

معنوى مقاصده وصول ايچون حق اوزره سعى وغيرت وعدل وشفقت اوزرينه بناى حركت امر ايدر .

شمدى ده ايلك نازل اولان آيات جليله‌يه كله‌لم : قرآن كريمك دها ايلك آيتلرنده بتون مقاصد اساسيه‌سى وخلاصهٔ محتوياتى اجمالى اوله‌رق بيلديرلمشدر . بونى مفسرلر ، جناب حق ، قوجه براغاجى كوچوك برتخمك ايچنه مجمل برصورتده ناصل صيغديرمش ايسه دين جليل اسلامى ده ايلك نازل اولان آيتلرده اويله‌جه الهى برصورتده اجمال بيورمشدر ديه بيان ايدرلر . و ايجازك بو اعجازى تا بسمله‌دن باشلار . بسملهٔ شريفه‌ده موجود نكته واشارتلرى اربابى پك درين صورتده شرح وايضاح ايتمشلردر . بز بوراده ايات كريمه‌دن بعضى اكلادقلريمزى سويليه‌جكز :

ايلك نازل اولان آيتلر ، ن. « اقرأ بسم ربك الذى خلق . خلق الانسان من علق. اقرأ وربك الاكرم الذى علم بالقلم. علم الانسان مالم يعلم . » (XCVI,,5 « ياراداڭ ربڭك اسميله اوقو . ربك انسانى قان پيختيسندن ياراتدى . اوقو و اكرم اولان ربك قلم ايله علم اوكره‌تدى . انسانه بيلمديكنى اوكره‌تدى . » آيت جليله‌لريله سورهٔ فاتحه‌در .

بعضيلرى ايلك دفعه فاتحه ، اوندنصكره مذكور آيتلر نازل اولمشدر . ديمشلرسه ده اقرأ آيتلرينك مقدمجه نازل اولديغنده بيوك براكثريت واردر . هرحالده بونلر عينى زمانده دينه‌جك قدر برى برينه يقين نازل اولدقلرندن بو اختلاف حاصل اولمشدر [١]

بونلرك برى برلرينه بودرجه يقين نازل اولماسى تعليم وتربيه واخلاقك برى برلرينه پك ملاصق اولملرندندر . چونكه اقرأ سوره‌سى باشليجه علمك ، تربيه‌نك ، فاتحه ده اخلاقك اساسلرينى محتوى در .

پيغمبر افنديمزك ايلك اظهار نبوتله صفات جليلهٔ الهيه‌يى تعداد وكنديلرينه طرف بارى دن وحى نازل اولديغنى بيان ايده‌رك حقه دعوته مباشرت بيوردقلرى

[١] فاتحه برنجيسى ابتداى بعثتده مكه ده ، ايكنجيسى هجرتدنصكره مدينه ده اولمق اوزره ايكى دفعه نازل اولمش وپك بيوك اولان اهميتى بوصورتله ده كوسترلمشدر .

وقت مشركين، عرب يا محمد، سنك بو قدر قدرت وكمال صاحبى اولەرق بيلديرديكك ربك سكانەلر وحى ايتدى ديمشلر. جناب پيغمبر اولا اقرأ امرينى وحى ايتدى بن، اوقومق بيلمم «ما انا بقارئ» ديدم؛ ينەاقرأ بيورلدى. تكرار، اوقومق بيلمم ديدم. اوچونجيسنده «اقرأ بسم ربك الذى خلق» صورتنده آيت كريمه اكمال بيورلدى. بيورمشلر. فقط اوزمانك انسانلرى اوقويوب يازمانك اهميتنى لزومى قدر تقدير ايدەمدكلرندن بو آيت جليلەلرك بتون دين ومدنيتك، انسانيتك انجق علم معرفتيله حاصل وكامل اولاجغنك بيلديرلمش اولديغنى چابوق اكلايامامشلر. اونى متعاقب «خلق الانسان من علق» نازل اولمشدركه انسانك ماهيت مادیەسنى بيلديرر. بويله انسانك قان پيختيسندن يارادلمش اولديغى عمومى بر صورتدە بيان ايديلنجه شرف انسانينك هيچلكنه حكم ايتمك وارد خاطر اولاجغندن، متعاقباً «اقرأ وربك الاكرم الذى علم بالقلم علم الانسان مالم يعلم» آيتلرى نازل اولەرق قان پيختيسندن عبارت اولان انسانك علمسز انسان اولوب علم صاحبى اولانلرك مكرم ومحترم اولدقلرى بيان بيورلمشدر.

دين اسلامك تملنك علم وعرفان اوزرينه قورولمش اولديغنى كوسترەن بو آيات جليلەيه دقت اولونورسه دها برچوق دقيق معنالرى محتوى اولدقلرى پك اعلا كورولور: بركره اقرأ ايله باشلانوب «علم الانسان مالم يعلم» ده منتهى اولماسى هركسك تحصيل ابتدائیدن بدأ ايله حالنه كوره علمك، تربيەنك بشر ايچون ممكن اولان اك منتها مرتبەسنه وارابيلمەيى غايه اتخاذ ايتمسى لزومنى بيلديرمكدەدر. (اقرأ) (علق) (بسم ربك) كلمەلرنده عقل، بدن وروح تربيەلرينك نوه حالنده مندمج بولنديغى شبهەسزدر. و اسماء الهيەدن رب كلمەسنك ايراد بيورلماسنده علم ايله برابر تربيەنكده مقصود اصلى اولديغى معناسى واردر. بردە بوراده وجود الهى يه اك بيوك دليل اولان خلقت مسئلەسى وار. واولا، اللهك خالق صفتى عمومى اولەرق ذكر ايديلوب اوندنصكره تخصيص خلقت انسان موضوع بحث ايدلمشدر. كورولپوركه مسلمان ايچون هرشيدن اول بيلكى و عموميتله خالقى و خصوصاً انسانى يعنى كندى نفسنى بيلمسى شرطدر وبتون تربيەنك اساسى بودر. اوەت دين اسلام، اللهى بيلمەنك يولنى، عمومى خصوصى اسرار خالقى، آفاق وانفسى

تفكردە كوسترر. ونفسى بيلمك مرتبەسى اللهى كركى كبى بيلمك مرتبەسيچون بركچيددر. نفسنى ايى بيلەن بر انسان كنديسنده كورولەن قدرتك هرحالده ربى تعالیدن كلديكنه شبهه ايتمز. بناءً عليه ربنى بيلمش اولور.

علمك نظر اسلامده اك مهم بر فريضه اولديغنى كوسترەن آيات و احاديث پك چوقدر. باخصوص «هل ينفع القرآن الا بالعلم» حديث شريفى علمسز تام مسلمانلق اولامايەجغنى پك قطعى صورتده بيان ايدر. بو حديث شريف، پيغمبر افنديمز علمك علوقدرينى توصيف بيورورلركن: قرائت قرآندنده افضلمیدر يارسول الله؟ ديیه بر سؤال وارد اولماسی اوزرينه شرفصدور ايتمشدر. «ومايعقلها الا العالمون» سورۀ عنكبوت ٤٣. (XXIX, 42) «بيانات الهيەيى انجق عالملر تعقل ايدرلر» آيت جليلەسیده بومعنايى كوسترر. هرحالده اول و آخر، ايمانى، واسلامى محافظه ايدەجك علمدر. نتەكيم پيغمبر افنديمز «ستكون بعدى فتن يصبح الرجل مؤمناً و يمسى كافراً الا من احياه الله بالعلم» «بندنصكره فتنەلى، فسادلى زمانلر اولاجقدركه اووقتلر صباحلين ايمانلى اولانلر اقشامه كافر اولاجقلردر. انجق جناب حقك كنديلرينى علم ايله احيا بيورديغى كمسەلر بو تهلكەدن سالم قالەجقلردر» بيورمشلردر. صكره «اطلبوا العلم من المهد الى اللحد» «بشيكدن تابوتەقدر علم تحصيلنه چاليشيك» و «اطلبوا العلم ولو بالصين» «چيندەده اولسه علمى تحصيل ايدك» كلام عاليلرى مسلمانلر آراسنده بيانه حاجت اولميەجق درجەده مشهورلردر. علمك نظر اسلامده پك بيوك طوتولديغنه اك مهم دليللردن بريسیده مسلمانلرجه علمايه، معلملره ايديلەن حرمت ووريلەن عالى مقامدر. امام على افنديمز «من علمنى حرفاً فقد صيرنى عبداً» «بكا بر حرف اوكرەتەن بنى كنديسنه كوله ايدر» بيورمشلردر. باخصوص «العلماء ورثة الانبياء» حديث شريفى، حقيقى علمانك دين اسلام نظرندەكى موقعنى پك كوزل كوسترر.

شمدیده فاتحۀ شريفەيه كچەلم:

بسم الله الرحمن الرحيم جملۀ شريفەسى فاتحەنك بر جزئى اولەرق قبول ايدلمشدر. بو صورتله مسلمان، استعاذەنك دلالت ايتديكى وجه ايله فنا يوللره سوق ايدەجك

بتون سوائق وبواعث حقنده ایجاب ایدن تقیدلری اتخاذ دنصکره، بسملهٔ شریفه‌نك کوستردیکی وجه ایله دنیوی ، اخروی ، مادی ، معنوی نعمتلره نائل اولمق قصدیله طریق حق اوزره ایشه باشلایوب سعیه دوام وجناب حقه حمد وثنایه اهتمام ایده‌جك‌در .

حمدك اصل معناسی ثنا بالفضیله‌در . یعنی کندیسنده بالاختیار خیر وانعام صفتلری بولنان ذات حقنده مجرد بو صفتلرندناشی ثنا وتعظیمده بولنمق‌در . وحامدك بوخیر وانعامدن مستفید اولماسی شرط دکلدر . مستفید اولسه‌ده اولور اولماسه‌ده اولور . مجرد مستفید اولدیغندنطولایی ایدیله‌ن ثنایه شکر دینیر . حمد، حق ومنت نعمتی ادا معناسنه‌ده کلیر .

حمد، شکرك باشی‌در . وحمد ایتمیه‌ن کمسه‌نك شکری تام دکلدر . چونکه‌متنفع اولمادیغی فضیلتی تقدیر ایتمیوب‌ده یالکز کندیسنه نفعی اولانی یاد وتقدیر ایتمك‌ده فضله خودکاملق واردر [١] البته اصل انسانی اولان ، متنفع اولونسون اولونماسین هرهانکی برفضیلتك قدرینی تقدیر ایله عوض مقابلی اولمقسزین دخی ثنا وتعظیمده بولنمق‌در . وبوجهتله‌درکه حمد، عینی زمانده وظائف دینیه‌نك اساسی اولان خالص تعظیم واجلال معناسنی‌ده افاده ایدر . (لله) لفظ جلیلی‌ده بو خالص تعظیم واجلالك اللهه مخصوص اولدیغنی کوسترمکله (الحمدلله) ترکیب شریفی هم حامدك اخلاصنی هم‌ده اجلال وتعظیمك محمود بالحق اولان ذات الهی‌یه خاص بولندیغنی بیلدیردیکندن توحید باری مفهومنی شموللی بر صورتده متضمن‌در .

اخلاص . — دین اسلامك اساسی اخلاص‌در . اخلاصك معنای اصلیسی قاتغی‌سز ، قاریشیقسز دیمك اولدیغندن شركدن تنزیه معناسنی‌ده افاده ایدر . اخلاص اولماز سه نه‌ایمان و اعتقاد ، نه‌ده حسن‌نیت واعمال صالحه اولاماز . پیغمبر افندیمز « اخلصوا اعمالکم لله فان‌الله تعالی لایقبل الا ماخلص له » « عمل‌لریکزی الله ایچون خالص ایدیکز . زیرا جناب حق یالکز کندیسیچون خالص اولان اعمالی قبول ایدر . » بیورمشلردر . و اخلاص حقنده متعدد آیات کریمه

[١] مسلمانك شکری حمد ایله برابر اولدیغندن بین‌الاسلام حمد وشکر کلمه‌لری همان دائما عینی معنایی افاده ایدرلر .

واردر ن. « انا انزلنا الیك الکتاب بالحق فاعبدالله مخلصاً له‌الدین الالله‌الدین‌الخالص » سورهٔ زمر ٢ ـ ٣ . XXXIX 3 « بز سکا کتابی حق اوله‌رق انزال ایتدك . اللهه شرك و ریادن خالص دین ایله عبادت ایت . محقق بیل‌که خالص دین الله ایچوندر . [١]

امام حسن رضی‌الله تعالی عنه افندمزدن مروی « یقول الله تعالی الاخلاص سرمن سری استودعته قلب‌من احببت من‌عبادی » « الله‌تعالی بیورورکه‌اخلاص بنم سرمدن برسردر . بن اونی قوللرمدن سودیکم کمسه‌نك قلبنه تودیع ایدرم . حدیث شریفی اخلاصك علو وقدرینی پك اعلا بیلدیرر .

حقیقی مسلمانلرك بتون عبادتلری ایشته بواخلاص اوزرینه‌در [٢] و ن . « یوم لاینفع مال ولابنون الا من اتی‌الله بقلب سلیم » سورهٔ شعرا ٨٨ ـ ٨٩ (XXVI ,89, « اوکون مال واوغللر فائده ویرمز انجق اللهه قلب سلیم ایله کلمك فائده ویرر . » معنای کریمه مظهریتده بویوزدن‌در .

[١] بوآیت جلیله‌نك مابعدی شویله‌در : ن . « والذین اتخذوا من دونه اولیاء مانعبدهم الا لیقربونا الی‌الله زلفی . ان‌الله یحکم بینهم فی ماهم فیه یختلفون . ان‌الله لایهدی من‌هو کاذب کفار » « اللهك غیری ولیلر اتخاذ ایدوب بز اونلره بزی الله عندنده قرب ومقامه نائل ایتملریچون عبادت ایده‌رز دیه‌نلر واردر . الله‌تعالی اونلرك ارالرنده اختلاف ایتدکلری خصوصلرك حکمنی محقق ویره‌جك‌در . محقق الله تعالی یالانجی وکافر کمسه‌لری هدایتنه لایق کورمز »

اسلام اعتقادنجه انسانلره پك قریب اولان الله ذوالجلال ایله قول آراسنه متوسط قویمانك ایمان واخلاص ایچون نه‌درجه مضر ، و « بز کنهکارز طوغریدن طوغری‌یه اللهه مراجعت ایده‌میز . آراده برصاحب صلاحه محتاجز » دیه‌نلرك اعتقادلرینك نه‌قدر سقیم اولدیغنی بوکلام الهی پك کوزل کوسترمکده‌در . زیرا انسان ، نه‌قدر کنهکار اولورسه اولسون خالص نیتله طوغریدن طوغری‌یه جناب اللهه مراجعت ایده‌بیلیر واتمسی عندالله مطلوبدر . ن . « ان‌الله یحب‌التوابین ویحب المتطهرین » سورهٔ بقره ـ ٢٢٢ ـ II,222 « محقق جناب‌حق توبه ایدنلری وتمیزلنه‌نلری سوه‌ر »

توبه‌دیمك انسانك یاپدیغی کناهه نادم اوله‌رق عفو ایتمسیچون اللهه مراجعت ایتمسی دیمك‌در . امور قلبیه‌دن‌در واللهه قارشی اولور .

[٢] پیغمبر افندمزك عبادت وطاعتلره پك زیاده مداومت ومواظبتلرینی کوره‌ن حضرت عائشه رضی‌الله عنها ، یارسول‌الله سزك ایچون اللهك عذابندن یاخود جنت وجمالی محرومیتندن قورقو یوقدر . هرصورتله تبشیرات اللهیه‌یه نائل‌سکز . اویله اولدیغی حالده بودرجه اللهه

اخلاصك دليلى اعمال حسنه‌در . پیغمبر افندیمز « من قال لااله‌الاالله مخلصاً دخل الجنة » بیوردقلری وقت یارسول‌الله ، اخلاصك علامتی نه‌در ؟ دیمشلر . حضرت پیغمبرده « اللهك حرام ایتدیکی شیلردن نفسی، منع ایتمكدر » بیورمشلردر.

شو حالده مسلمان خیری خیر، تعبیر آخرله اللهك امری اولدیغیچون یاپاجق، شردن‌ده شریعنی اللهك امرینه مخالف اولدیغیچون صاقینه‌جق‌در . مع مافیه بو صورتله حركتدن حاصل اولاجق ایی نتیجه‌لر، دنیوی، اخروی اجر و مثوبات‌ده مطلوبدر . فقط اصل بیوك غایه رضای الهی‌یه موافق حركاته موفقیت در . اوته‌كیلر هپ بو غایه‌نك ضمننده لطف الهی ایله بالطبع حاصل اولان مكافاتلردر. ن . « وعدالله‌المؤمنين والمؤمنات جنات تجرى من تحتهاالانهار خالدين فيها ومساكن طيبة فى جنات عدن ورضوان من الله اكبر . ذلك هوالفوز العظيم » سورهٔ توبه (IX, 73 ٧٢ « جناب‌الله مؤمن و مؤمنه‌لره آلتلرندن چایلر آقان جنتلر وعد بیوردی . اونلر او جنت‌ده دائمی درلر . وعدن دینیلن جنتلرده تمیز، كوزل وایی مسكنلر وعد بیوردی. وهپسندن دها بیوك اولان رضای الهی وعد بیوردی . ایشته فوز عظیم بودر »

اعتقاد و اعمالده قطعیاً جبر و اكراه و ترویج اولونمامسی‌ده كذلك اخلاص مقتضاسی و اخلاص و تأمینی ایچوندر. چونكه اخلاص فكر و اراده استقلالنك‌ده منشیٔ اولوب

عبادتك سبب وسائقی نه‌در ؟ دیمش . جواباً فخر عالم افندمز « افلا اكون عبداً شكوراً » « نعمتك شكرینی ادایه ایجه چالیشان بر قول اولمایم می ؟ » بیورمشلردر .

اصل ایمانك حقیقتی نه‌در سؤالنه كبار اولیا « مقابلنده اللهك عذابندن خلاص ویا مكافاتی قازانمق قصدی اولمایه‌رق مجرد جناب حقه تعظیم واجلال عشقیله عبادت ایتمكدر. عكسی تقدیرده اجرت مقابلی چالیشان خدمتجی‌لردن انسانك فرق قالماز » دیمشلردر .

برشاعرده: واعبدالله لا ارجو مثوبته لكن تعبد تعظيم واجلال . « اللهه عبادت ایدرم. مقابلنده ثوابنی رجا ایتمم . فقط تعظیم و اجلال عبادتی اوله‌رق عبادت ایدرم » دیمشدر .

ذاتاً مناهی‌دن عذاب و عقاب قورقوسیله قاچینمق تربیهٔ دینیه‌نك مبتدیلره عائد قسمی‌در . اسكی زمانلردن بری مشهور اولان « رأس الحكمة مخافة الله » مفادی‌ده بونی بیلدیریر . زیرا بو اراده باش باشلانغج معناسنه‌در . منتهی‌لر ایسه عشق و محبتله و غرض و عوضدن عاری ، خالصاً لله اوله‌رق تعظیم و اجلال ایله اتقا ایدرلر . و مقصود اولان الله قورقوسی‌ده طبیعی تعظیم و محبت قورقوسی‌در .

تغلب و تحكم فكرلرینه مانعدر. دین اسلامده مذاهب مختلفه‌یه مساعده اولونماسی بو اساس‌دن تولد ایتدیكی كبی غیر مسلملره واسع مقیاس‌ده حریت مذهبیه ویرلماسی‌ده هپ بو اخلاصه ، فكر واراده استقلالنه حرمت ایچوندر. ن . « لا اكراه فى الدين قد تبين الرشد من الغى » سورهٔ بقره ـ ٢٥٦ ,256 ,II) « دین‌ده اكراه یوقدر. طوغری یول و اكری یول ارتق میدانه چیقمشدر » [١]

برده حمد، عمومیتله معلوم اولدیغی وجه ایله انسانك حالندن خوشنود وراضی اولدیغنه دلالت ایدر . اوت، مسلمان هیچ بر وقت مضر طمع و احتراصلره دوشمیه‌جك ، دائما حالندن خوشنود و رضاكار اولارق حق تعالی‌یه حمد و شكر ایده‌جكدر . وعینی زمانده حالنك دها ایی اولماسیچون چالیشاجق‌در . چونكه حمد و شكرك معنالرنده نعمتك قدر وقیمتنی بیلمك بالطبع داخلدر . قیمتی بیلینه‌ن نعمتك محافظه و تزییدینه چالشمق ایسه كذلك امر طبیعی‌در . و ن. « واذتأذن ربكم لئن شكرتم لازيدنكم و لئن كفرتم ان عذابى لشديد » سورهٔ ابراهیم XIV,7,٧) « ربكز اكر شكر ایدرسه‌كز نعمتمی آرتیریرم؛ كفران نعمت ایدرسه‌كز بنم عذابم شدیددر بیوردی » . آیت جلیله‌سی شكرك زیادهٔ نعمتی مستلزم اولدیغنی بیلدیریر .

بر نعمتك شكرینی ایفا ایتمك انجق او نعمتك رضای الهی دائره‌سنده استعمال

---

[١] بعضیلری مرتدك قتلنی بو آیته مخالف بولمشلردر . حالبوكه مرتدك قتلی اكراه ایچون، حریت وجدانه تعرض ایچون دكلدر. بالعكس مرتدك قناعت وجدانیه‌یه مالك اولمادیغی وارتدادی یوزندن كله‌جك مضرتلری منع ایچوندر . چونكه حق ایله باطلی تفریق ایچون لازم اولدیغی قدر اعمال فكر، وقناعت وجدانیه اوزرینه دین انتخاب ایتمش اولسه ایدی تكرار تبدیل دینه قالقشماز ایدی. دیمك‌كه كندیسنده شایان حرمت بر قناعت وجدانیه یوق ایمش‌كه تكرار تبدیل دین ایدیور . صكره ، بو حكم‌ده برچوق فسادلرك اوكنی المق مقصدلری واردر: برنجیسی دینی یالاندن قبول ایده‌رك فكرلرنده‌كی فنالقلری یاپدقدنصكره ینه اسكی دینه دونمك نیت منافقانه‌سیله تبدیل دین ایتمك ایسته‌ینلرك جرأتلرینی قیرار . ثانیاً ارالرندن چیقمق ایستدیكی قومك اسرارینه واقف اولدقدنصكره طرف مقابله خبر ویرمسی و بو صورتله برچوق فسادلر چیقارماسی وبالذات كندیسنك‌ده محارب اولماسی تهلكه‌لری واردركه اونلره مانع اولمق البته لازمدر. بناءً علیه بر تدبیر اداری‌در. نته‌كیم مرتده قادینلرك قتل اولونماسی مقصدك دفع ضرر ایچون اولدیغنی پك اعلا كوستریر .

وحسن محافظه و تزییدینه چالیشلماسی ایله ممکن اولاجغی کتب اسلامیه‌ده بر تفصیل مذکوردر .

حمدك معناسنده ، هم بلا عوض ثنا بالفضیله ، هم‌ده نعمتك شکر و قیمتنی بیلمك معنالرینك جمع اولونماسی اللهك امرلرینه اخلاص ایله اطاعت ایتمه‌نك ضمننده حاصل اولاجق نفع وتنفعی اهمال ایتمه‌مك لزومنی کوسترر .

شوراسنی‌ده سویلیه‌لمکه دین اسلامك امر ایتدیکی رضاکارلق انسانی برچوق تهلکه ومصیبتلره قارشی غافل براقان کورنیکبینلك دکلدر. اعوذ بسمله‌نك استلزام ایتدیکی هر درلو تقیدات ومساعیدنصکره حاصل اولان نتیجه‌یه راضی اولمق یعنی بیهوده حرص وطمعلره ویافتور ومأیوسیتلره دوشمه‌مك‌در. مقتضای اسلامك علی‌العمیا نیکبینلك اولمادیغی ن: « فلایأمن مکرالله الاالقوم‌الخاسرون » سورهٔ اعراف ٩٩,٩٧ ,VII « کندیلرینی اللهك مکرندن آنجق خسرانه دوشه‌ن قوملر امین کورورلر » وامثالی آیات جلیله پك کوزل کوستررلر. دین اسلام بدبینلیکی هیچ قبول ایتمز. ن . « انه‌لاییئس من‌روحه‌الاالقوم‌الکافرون » سورهٔ یوسف ٨٧ XII, 87 « محقق اللهك لطفندن امیدی انجق کافرلر کسرلر »

والحاصل دین اسلام، نه کوری کورینه نیکبین نه‌ده بدبین اولمایوب حق‌دان وحقیقتبین بر دین مبین‌در [١] .

الحمدلله‌دنصکره رب‌العالمین بیورماسنك‌ده بیوك حکمتلری واردر . ازجمله حالندن راضی اوله‌رق حمد ایده‌ن کمسه‌نك خاطرینه ، یارب بن قولك اکری یوللره کوتوره‌ن مردود سائقلردن صاقینه‌رق اوامر الهیه‌که اطاعتله حق‌داخلنده سعی وغیرت ایتدم . احسان بویوردیغك لطف و نعمتلره حمد ایده‌رم . حالمدن راضی‌یم. فقط شیطان‌رجیمه اویاره‌ق سنك‌طوغری یولکه کیتمیه‌نلرك‌ده وسعت

[١] دائما اوقودیغمز بسمله وفاتحه‌لرده اللهی هپ رحمن ورحیم صفتلریله ذکر ایتدیکمز میدانده ایکن برطاقم معارضلریمز دین اسلامك اللهی قورقونج و قهار بیلدیردیکنی سویلرلر. واقعا دینمز اللهك قهر وغضبندن قورقق لزومنی‌ده بیلدیرر. فقط « سبقت رحمتی علی غضبی » حدیث قدسیسی وبتون اسماء حسنی حضرت اللهك لطف ومرحمتنك زیاده‌لکنی بیلدیررلر. بناءً علیه مسلمان قورقودن زیاده اللهك لطف ومرحمتی امیدیله مطمئن ومستریح اوله‌رق یاشار .

حال وصحت وجمال کبی نعمتلرله پرورده اولدقلرینی کورویورم ، بونلرك حکمتی نه‌در ؟ یولنده بر ملاحظه وارد اولابیله‌جکندن اوکاقارشی ، بوتون عاللرك وکافهٔ مخلوقات ومکوناتك وابی ، کوتو هرموجودك یتیشدیریجیسی الله‌در . هپسنك آیری آیری حکمت‌موجودیتلری‌واردر. بناءً علیه ، مسلمان هرکسه، هرموجوده قارشی حرمتکار وواسع نظر اولاجق ، خودکام وکوته‌بین اولمایاجق‌در معناسنی متضمن‌در .

اوندنصکره انسانه ، آمنا ؛ وقط طریق حقه سالك اولانلرله باطل یوله کیده‌نلرك فرقی نه‌اولاجق کبی برفکرکله‌بیله‌جکندن اوکاده الرحمن‌الرحیم بیورماسی جواب اولیور . رحمانك عام ، رحیمك خاص اولدیغنی عرض ایتمش ایدك . بونك عالم بشریت‌ده مثالی ، مثلا بر حکمدارك برچوق مأمور و مستخدملری اولور . بونلرك کافه‌سی معاش و مخصصات آلیرلر . اونلرك هپسنه عام و شامل نعمت ولطفلری اولمق اعتباریله اوحکمدار رحمن صفتیله متصف اولور . برده بونلردن انجق بعضیلرینه خاص التفات و اعتمادلری ، حرمت و اکرام و لطف واحسانلری اولورکه بو اعتبار ایله عینی حکمدار رحیم‌صفتیله متصف‌در . ایشته بو صورتله ، جناب حقك لطف ونعمتلری‌ده مادی ، معنوی ، ناسوتی ، لاهوتی اولمق اوزره متنوع بولوندیغندن طریق حقه سالك اولانلرله طریق باطله ذاهب اولانلرك مادی نعمتلرجه فرقلری اولماماسنك ، حتی باطل یوله کیده‌نلرك ثروت ورفاه‌لرینك دها زیاده اولماسنك ، طریق حق سالکلرینه.ویریلن علوی نعمتلرك یاننده تشویش ذهن و اضطرابی موجب برحال تشکیل ایده‌میه‌جکی‌ده بیلدیرلمش اولور . لکن انسانلردن بعضلری بونکه‌ده تطمین نفس ایده‌میه‌رك بو دنیاده اکثریا فضیلتلرك ، معنوی یوکسکلکلرك قدری بیانمیور . مادی ثروتلر ، جاه ومنصبلر دها زیاده حرمت وتقدیرلره لایق کورولیور . حق و حقیقت نه‌وقت و ناصل میدانه چیقاجق ؟ دییه‌بیله‌جکلرندن اونلره‌ده « مالك یوم‌الدین » ترکیب جلیلی جواب ویریور . یوم دین ، حساب کونی ، جزا کونی دیمك اولدیغندن برکون کلوب‌ده عادل مطلق حق جل‌وعلا حضرتلری طرفندن ایی‌لرله کوتولرك فرقلری بیلدیریله‌جك‌در . . هرکسه عملنه کوره مکافات ویا مجازات ویریله‌جك ،

دين وايمان وفضيلت وعرفان صاحبلری سعادت ابديه‌يه نائل وايمان وفضيلتلردن محروم قالمش اولانلر دوچار عقاب اولاجقلردر دينه‌رك تأييد ايمان بيورولیور .

بوصورتله محاكمه وتفكر نتيجه‌سی اوله‌رق ايمانی تقويه و تأييد ايدن مسلمان ايچون ارتق هرايش‌ده اللهك امرلريله عامل اولمق وجوبنه قناعت كامله كلمش اولاجغندن « اياك نعبد » ديمك طبيعی اولیور . اياك تعبيری عبادتك انجق اللهه منحصر اولماسنی يعنی ايمان‌ده اولديغی كبی عبادت و اعمالده دخی اخلاص مطلق لزومنی بيان ايدر . جمع صيغه‌سی قوللانلماسی‌ده هر ايی ايشده بتون همنوعلرينك اشتراكنی ايستمه‌نك اسلاميت مقتضاسی بولونماسندن‌در .

عبادتك معناسنی اهل تدقيق (شغل كلك‌به) يعنی بتون موجوديتك اونكله مشغول اولماسيدر، دييه ايضاح ايتمشلردر. طبيعی انسانك بتون قواسنك ، مادی معنوی موجوديتنك الله ايله مشغول اولماسی تماميله ارادۀ سبحانيه‌يه تسليم نفس ايتمسی ديمك‌در .

متعاقباً « اياك نستعين » بيورلماسی اللهه عبادت وعبوديته يعنی هرايش‌ده انجق اللهك امرلری اوزرينه حركته قرار ويره‌ن مسلمانلرك ، چاليشمقله مكلف ، كنديلرينه برنوع اراده وقدرت ويرلمش اولمقله برابر اصل قدرت كليه وحقيقيه‌نك جناب حقه عائد اولديغنه معتقد اولدقلرندن، يارب، بزلر امرلرك موجبنجه چاليشاجغز؛ ويرديكك اراده وقدرتی موفق بالخير اولمق ايچون صرف ايده‌جكز؛ بوبابده‌كی جهد واهتمام بزه عائددر . فقط قدرت كليه وتوفيق انجق ذات الوهيتكدن‌در. ياردمی يالكز سن‌دن ايسترز دييه دائما الله‌دن وحق يوزندن ياردم كوره‌جكلرينه اميدوار ومطمئن اوله‌رق چاليشاجقلرينی بيان‌در . [١]

[١] اياك نعبد توسلی واياك نستعين توكلی افاده بيورور. مسلمان هرايشده رضای الهی دائره‌سنده اسبابه توسلده ، سعی و غيرت‌ده قصور ايتميه‌جك . فقط عينی زمانده موفقيتی آنجق اللهك عنايتی بيله‌رك قلبی توكل ايله‌مالی اولاجقدر. ودنياده حقيله توكل ايده‌بيلمك قدر مدار راحت وسعادت ومنتج اطمئنان وموفقيت هيچ برشی يوقدر. دين اسلام‌ده توكلك موقعی بويوكدر. حقيقتاً هانكی ايش اولورسه اولسون اسبابنه توسلدنصكره قلبی برمربوطيله اللهه تفويض ايديليرسه او ايشك نتيجۀ حسنه‌يه مقترن وحائز حسن حصول اولاجغی شبهه‌سزدر . بوبزلرجه بالتجربه دخی تحقق ايدن بركيفيت‌در. ايش، حقيله توكل وربط قلب ايده‌بيلمك‌ده‌در . و بوبابده برچوق نصوص واردر. بوراده يالكز ن . « ومن يتوكل على الله فهوحسبه » سورۀ طلاق ٣ — LXV3,) « اللهه توكل ايده‌نه الله يتر » آيت كريمه‌سنی ذكر ايده‌رسه‌ك كافی‌در .

اوندنصكره نه‌يه چاليشاجغز ونه ايچون ياردم ايستيه‌جكز بيلمك لازم اولديغندن « اهدنا الصراط المستقيم صراط الذين انعمت عليهم غير المغضوب عليهم ولا الضالين » آيت جليله‌لری كليوركه بونلرله هرشيئك خالق ومقدری اولان الله‌دن بزی طوغری يوله ، نعمتلره نائل اولمش وغضبه اوغرامامش ، يوللرينی شاشيرمامش كمسه‌لرك يولنه كوتوردييه نيازايدييور ونه‌غايه‌لر ايچون چاليشاجغمزی تعيين ايتمش اوليورز.

كلمه‌لره دقت ايديليرسه علم اخلاق وروحيات واجتماعيات وبتون مقتضيات مدنيه ودينيه اساساتی نه‌حكيمانه احتوا ايتديرلدكلری آكلاشيلير .

عموميتله اساسات اسلاميه‌نك قرآن كريمك تاايلك نزولنده تثبيت ايدلمش اولماسنه تكرار كله‌لم :

بسمله‌نك حق دائره‌سنده حركته قرارويريله‌رك مادی معنوی دنيوی اخروی مقاصده وصول ايچون چاليشمق عزمنی، استعاذه‌نك‌ده بوغايۀ اصليه‌نك حصولنه مانع اولاجق سوائق‌دن توقی امراهمنك دائما هرايشك باشنده نظراعتباره آلنماسی لزومنی كوستردكنی واقرأ آيتلرينك دين اسلامك عموميتله علم اوزرينه مستند اولديغنی افاده ايتديكنی وفاتحۀ شريفه‌نك بالخاصه اخلاق اساسلرينی محتوی بولنديغنی كوردك. وعلما ومفسرينك متفقاً بيان ايتدكلری وجه‌ايله فاتحۀ شريفه قرآن كريمده مندرج امورك كافه‌سنی اجمالی صورتده محتوی اولديغندن ام القرآن ، ام الكتاب، الاساس، الوافيه، الكافيه كبی متعدد اسملرله تسميه اولونمشدر. حقيقت، فاتحۀ شريفه‌نك سلوك بشر ايچون لازم اولان بتون اساسلری اجمالی اوله‌رق جامع بولنديغی جزئی تأمل ايله ظاهر اولور :

اولا : « الحمدلله رب العالمين » آيت جليله‌سی وظائف اخلاقيه‌نك كافه‌سنی جامع‌در [١] . چونكه اللهه بوصورتله حمدايدن انسان، هم نفسنه هم اللهه هم‌ده خلقه قارشی وظيفه‌لری نظر اعتباره آلمش ديمك‌در . نفسنی نظراعتباره اليوركه نائل اولديغی نعمتلرك قيمتلرينی بيله‌رك خوشنود وراضی ومتشكر اوليور .

[١] بزدين ايله اخلاق عينی معنايه اليورز . زيرا دين اسلام باشليجه اخلاق‌در . پيغمبر افندمز دين ، اخلاقدر بيورمشلردر . « بعثت لاتمم مكارم الاخلاق » كلام نبويسی‌ده سبب بعثتك مكارم اخلاق اتمام اولديغنی بيلديرمكده‌در .

اللهه‌قارشی‌وظیفه‌لری نظر اعتباره آلمش‌درکه حمدك‌افاده ایتدیکی ثنابالفضیله‌یی، غرض‌سز تعظیم واجلالی جناب حقه حصر ایده‌رك توحید باری وظیفه‌سنی ایفا ایدییور. حق ومنت نعمتی ادامعناسنی متضمن اولماسی ینه باشقا.

اونلردنصکره خلق اللهه‌قارشی‌اولان وظیفه‌لرقالیورکه، اونی‌ده «رب العالمین» ترکیب عالیسی‌افاده بیورور. دین اسلام‌ده وظائف انسانیه‌عدل‌واحسان اولمق‌اوزره ایکی‌یه منقسم اولوب «التعظیم لامرالله والشفقه علی‌خلق‌الله» دستور اساسیسی‌ده بومعنایی متضمن‌در. بوامر الهی‌یه حرمت وتعظیم وعینی زمانده خلق اللهه شفقت معنالرینك «الحمدلله‌رب‌العالمین» ده تماماً داخل اولدقلری ظاهردر. فقط شفقت واحسان معناسی بالخاصه «الرحمن الرحیم» ایله‌تأییدوایضاح بیورلمشدر. رحمن‌ورحیم کلمه‌لرنده وظیفه‌لرك مؤیده‌لری معناسی‌ده وارایسه‌ده اصل‌بو معنایی صراحة افاده ایدن «مالك یوم‌الدین» ترکیب جلیلی‌در.

«ایاك‌نعبدو وایاك‌نستعین» جملهٔ جلیله‌لری نظری اوله‌رق حاصل اولان قناعتدنصکره اعماله باشلانماسنی، دینك‌عملی قسمنه کیرلمسنی‌کوستر. اوندنصکره‌ده نه‌لره چالیشیلاجغی بیان بیورلمشدر.

ترتیبه دقت ایدیلنجه، اولا حس وظیفه وعلم ومعرفت مقتضاسی تعظیم واجلال وبعده عمل صالح وبونلره مترافق اوله‌رق نفع وتنفع معنالرینك تماماً کوسترلمش اولدقلری کورولور.

قرأن کریمك دها ایلك نزولنده تثبیت ایدلمش اولان بو اساسلرك تفصیلاتی وقایع ایجاب ایتدکجه نازل اولان آیات جلیله‌ایله شرح و ایضاح بیورلمشدر[١].

---

[١] دینك ابتدای ظهورنده تثبیت ایدلمش اولان پروغرامك وقایع ایجاباتیله تطبیق و تأیید ایدلمش اولماسی‌ده آیریجه برمعجزه‌در. سطحی نظرلرك آیات قرأنیه‌ده غیرمرتبطلق کورملری کندی کبی کچینلکری اقتضاسیدر. ترتیب قرأنی حیات بشرك جریان طبیعیسنه کوره‌در. تا ابتدادن تثبیت و تعیین ایدلمش مبدألرك کلیشی کوزل، صره‌لی صره‌سز تعاقب ایدن وقایع مختلفه‌یه تطبیقی مناسبتیله نازل اولان آیات کریمه، هرنوع احوال بشریه‌ده اتخاذ ایدیله‌جك خط حرکتلری تماماً بیلدیرمش والحق حیات بشر مقتضیاتنه اك موافق بر ترتیب ایله نظام‌بخش اولمشدر. بوبابده دها تام بر فکر ایدینه‌بیلمك ایچون هرآیتك سبب نزولنی بیلمك لازمدر.

سورهٔ بقره (ایکنجی سوره) نك ابتداسنده‌کی آیتلر ایسه بو بابده باشقه‌جه ایضاحات مخصوصه‌یی احتوا ایدرلر. اولا. ن «الم. ذلك‌الکتاب‌لاریب‌فیه» آیت جلیله‌سیله، الله‌تعالی‌نك محمد علیه‌السلام افندمزه احسان بیوردیغی قرأن کریمك صدق بیاناتنه هر درلو شبهه‌دن وارسته اوله‌رق ایمان ایدلمسی لزومی بیلدیریلیور. (ذلك کلمه‌سنك معناسی‌بعیده اشارت اولدیغی حالده مجرد قرأنی تعظیماً قریب ایچون قوللانلمشدر. چونکه لسانلرك چوغنده اولدیغی کبی عربجه‌ده‌ده حاضره غائب، قریبه بعید صیغه‌سیله خطاب واشارت تعظیمه دلالت ایدر.)

اوندنصکره کله‌ن «هدیً للمتقین‌الذین یُومنون بالغیب و یقیمون‌الصلاة ومما رزقناهم ینفقون والذین یؤمنون بما انزل‌الیك و بما انزل‌من قبلك وبالآخرة هم یوقنون» آیت جلیله‌لری‌ده فاتحه‌نك «اهدناالصراط‌المستقیم صراط‌الذین انعمت علیهم غیرالمغضوب علیهم ولاالضالین» آیتلرینی ایضاح ایدر. زیرا بو آیتلرله، جناب حق‌دن صراط مستقیمه ایصال بیورماسیچون دعا ایدیله‌ن هدایتك حصولنه مقتضی شرائطی ایضاحاً «جناب اللهك حضرت محمده انزال بیوردیغی بو کتاب، غیبه (ظاهر کوزیله کوره‌مدیکمز اللهه و ملائکهٔ کرامه یاخود منافقلر خلافنه اوله‌رق قلب ایله هر کس ایچون سر اولان صمیم وجدان ایله) ایمان و نمازلرینی حقیله‌ادا ونائل اولدقلری نعمتلردن حق یولنده انفاق ایدن متقی‌لر ایچون هدایتدر طوغری یوله کوتورور والخ» بیورولیور.

بوراده هدایته ایصال ایدن شرطلرك باشنه متقین کلمه‌سنك قونماسنده‌کی معنا پك مهم‌در. بر کره، استعاذه مناسبتیله سویله‌دیکمز وجه ایله صراط مستقیم اوزره حرکته قرار ویره‌ن انسانك برایشه باشلامازدن اول اوایشدن کله‌بیله‌جك مضرتلری درپیش ایده‌رك لازمکله‌ن تدبیرلری اتخاذ ایتمسنك اك معقول، اك حکیمانه بر طرز حرکت اولدیغنی بیلدیرر. دفع، رفع‌دن اولادر. قاعده‌سی بین‌الاسلام مشهوردر. دفع مضرتك جلب منفعت‌دن اولی اولماسی قاعدهٔ کلیه‌در. صکره سلوك انسانی‌ده هم کوتولك یاپمامق هم ایلك یاپمق ایکیسی بردن شرط ایسه‌ده کوتولك یاپماماك مقدم اولدیغی شبهه‌سزدر. و اونك ایچوندرکه اخلاق اسلامیه ایچون، دستور اساسی اولان «التعظیم لامرالله والشفقة علی

خاق‌الله » کلام شریفنده هر کسك وهر شیئك حقنه حرمت وتعظیم یعنی هر هانکی بر نظام عالمی تغییردن، تعبیر آخرله فنالق یاپمقدن توقی وظیفه‌سی مقدم طوتولوب شفقت وظیفه‌سی اونی متعاقب ذکر ایدلمشدر. بو ترتیب ن. « ان الله یأمر بالعدل والاحسان » سورهٔ نحل. ٩٠ XVI, 92 آیت کریمه‌سنده‌کی ترتیب‌در فی‌الواقع انسان ایچون اك مشکل شی نفسنی خطادن محافظه ایده‌بیلمك‌در . زیرا انسان‌ده غفلت چوق وتمایلات شهوانیه ونفسانیه قوتلی اولدیغی کبی دنیاده مخل عفت واستقامت بواعث ودواعی پك مبذولدر . بناءً علیه صاقنمق اهم و اقدم اموردر . عاقل وکامل بر انسان ایچون هر ایشك اوکنده اتقا اوزره حرکتی قاعدهٔ سلوك اتخاذ ایتمك بر فریضهٔ اصلیه‌در .

ثانیاً شونی‌ده سویلیه‌لم که تقوانك معناسی یالکز منفی و اجتنابی دکلدر . عینی زمانده مثبت واجرائی‌در . یعنی اللهك امرلری خلافنه حرکت‌دن، منهیاتدن توقی معناسیله برابر اللهك امرلرینه موافق اعمال ایشله‌مك معناسنی‌ده متضمن‌در. بناءً علیه تقوی ویا اتقا دفع مضرتك ، ضرر واضراردن صاقنمانك مقدم اولدیغی معناسنی متضمن اولمقله برابر هردرلو اوامر الهیه‌یه تماماً توفیق حرکت معناسنی‌ده افاده ایدر . وایمان آنجق بو صورتله کامل اولور . هله ن. « لیس البر ان تولوا وجوهکم قبل المشرق والمغرب و لکن البر من آمن بالله والیوم الاخر والملائکة والکتاب والنبیین و آتی المال علی حبه ذوی القربی والیتامی والمساکین وابن السبیل والسائلین وفی الرقاب واقام الصلاة و آتی الزکاة والموفون بعدهم اذا عاهدوا والصابرین فی البأساء والضراء وحین البأس اولئك هم المتقون » (سورهٔ بقره - ١٧٧ - ١٧٨ II,172,) « دیندارلق یوزیکزی مشرق ویا مغرب جهتنه چویرمکز دکلدر. دیندار اولان اللهه ، آخرته ، ملائکه‌یه، کتابه و پیغمبرلره ایمان ایدن و اللهه محبتندن طولایی اقربانك فقراسنه ، یتیملره ، محتاجلره ، یولجیلره ، دیلنجیلره واسیرلره معاونت مالیه‌ده بولونان ونمازلرینی حقیله ادا وزکاتلرینی اعطا ومعاهده ایتدکاری وقت عهدلرینی ایفا و فقر وضرورت ومحنت و اذیت وجبر و شدت زمانلرنده صبر ایدنلردر . ایشته اونلر طوغریلر وایشته اونلر متقیلردر » آیت جلیله‌سنده، متقون لفظی بتون مثبت واجرائی فضیلتلره اطلاق بیورلمشدر .

تقوایی « ان لاتری فی قلبك شیئاً سوی‌الله تعالی » « قلبك ده اللهك غیری بر شی کورمه‌مك‌در » دییه‌ده تعریف ایتمشلردر‌که بوده مثبت ، منفی بالجمله اوامر الهیه مقتضیاتندن آیرلمامق معناسنه‌در. ن. « الا ان اولیاء الله لاخوف علیهم و لاهم یحزنون . الذین آمنوا و کانوا یتقون . لهم البشری فی الحیوة الدنیا وفی الآخرة لاتبدیل لکلمات الله . ذلك هو الفوز العظیم » (سورهٔ یونس ٦٢- ٦٤ X, 65) «محقق بیلیك‌که اولیاءالله ایچون قورقو یوقدر. واونلر محزون‌ده اولمازلر . اونلر مؤمن و متقی اولانلردر . اونلر دنیا و آخرت سعادتلریله مبشرلردر . اللهك سوزلری ده‌کیشمز . اولیاءالله‌دن اولمق فوز عظیم‌در » آیت کریمه‌سنده‌کی اتقانك معناسی‌ده ایماندنصکره بتون اعمال صالحه‌یی محتوی‌در [١].

[١] ایلری‌ده تکرار بیان ایده‌جکمز وجه ایله قرآن کریم مقتضیاتیله بحق عامل اولان انسانلر اولیاءالله‌دن اولورلر. کندیلرنده کشف وکرامات حاصل اولور. بورادە بو آیت جلیله مناسبتیله اولیاءاللهك دنیا وآخرتلری حقنده مبشر وخوف وحزندن امین و سالم اولملرینه دائر بعض بیاناتده بولنه‌لم : انسان ایچون اولیاءالله‌دن اولمق اك بویوك خیره نائل اولمق‌در. آیت کریمه‌ده بو خیر اعلا، فوز عظیم ایله تعبیر بیورلمشدر . اولیاء الله مرتبه‌سنه ایره‌نلر دنیانك هیچ بر بلاسندن خوف وحزنه دوشمزلر. بونلرك اطوار ومراتبی مختلف ومتفاوت اولمقله برابر دنیا وآخرتلری ایچون مبشر و خوف وحزندن امین اولمق کافه‌سنده موجوددر . کشف وکرامت اظهار ایتملری شرط دکلدر . ایسته‌لرده اولور ایستمه‌لرده اولور . چوغنی اظهار ایتمز . چونکه خلقك باشنه طوپلانماسنی ، مناسبتسز طلبلر وقوعنی موجب اولور . حتی آره صره کرامتلری میدانه چیقانلرك بو محذورلری دفع ایچون بعض مرتبه خفیف مشربلك التزام ایتدکلری بیله واردر . بناءً علیه برچوقلری مختفی بولونورلر .

سلف صالحین‌دن پك بیوك اولیانك مناقبنی اوقومق‌ده‌یز. زمانمزده یتیشمش ذواتدن واصل الی‌الله اولدقلری نمایان برخیلی کمسه‌لر بیلیرز. مثلا طرابلس شاملی شیخ علی افندی عمری مرحومك خارق العاده احوالنی ، پك مهم کراماتنی کوره‌نلردن الان برحیات بولونانلر پك چوقدر . مشارالیه ایله بالذات بن‌ده مشرف و احوال فوق العاده‌لرینه مطلع اولدم . صکره موزیقهٔ همایون منسوبلرندن حاجی راتب بك بو آیت جلیله ایچون پك ایی برمثال اولور. مشارالیه ١٣١٧ شعبانده اختیار اوله‌رق وفات ایتمش اولوب کندیسنی طانییانلردن الیوم برحیات بیکرلە کمسه‌لر واردر . حاجی راتب بك هروقت شن ، هر وقت راضی و مطمئن بولوندیغی کبی یانه پرحزن وکدرکیده‌نلرك دخی فرح واطمئنان کسب ایتدکلری مشهوردر. برچوق کشف وکرامتلری کورولمشدر. هله حکایه ایده‌جکمز شو وقعه دنیاسی ایچون اولدیغی قدر آخرتی ایچون‌ده مبشر اولدیغنی کوستریر : مشارالیه وفاتندن بر قاچ کون اول ، تقاعد صندیغی اعضاسندن حاجی زهدی بکه برکسه کونده‌ره‌رك « حاجی راتب بکك سلامی واره

مفسرین کرام فضائل انسانیه‌نك ایمان و اعتقادده تماملق ؛ ناسه معاونت و حسن معاشرت ؛ و تهذیب نفس اولمق اوزره اوچ قسمده جمع ایدلدیکنی و بالاده‌کی ن . « لیس البر ان تولوا . . . . الخ » آیت کریمه‌سنده « من آمن » دن « والنبیین » ه قدر ایمان و « آتی المال » دن « وفی الرقاب » ه قدر احسان

بن یقینده آخرته کیده‌جکم . حسابلریمی کسمك ایسته‌رم. رجا ایدرم متداخل معاشلرمی ویردیرسینلر . هم بز حاجی زهدی بکله ایلك مکتبه عینی کونده برابر کیردك . موزیقهٔ همایونه کذا برابر یازلدق وطریقته‌ده عینی زمانده برابر انتساب ایتدك نه اولور آخرته‌ده عینی کونده برابر کیده‌لم دیبور » دیدیرتیر . بونك اوزرینه حاجی زهدی بك صقالنی ألنه آله‌رق برآز تفکردنصکره بك اعلا ؛ سلام سویله اوراىه‌ده برابر کیده‌رز جوابنی ویریر ومتداخل معاشلرینی آلیر کونده‌ریر . ارادن برقاچ کون کچر عینی کیجه‌نك عینی ساعتنده ایکیسی‌ده کندی خانه‌لرنده وفات ایدرلر . ایرتسی کون حاجی راتب بکك جنازه‌سی یکی قاپو مولویخانه‌سی درویشلری طرفندن اسکدارده نقاش مزارلغنه ، حاجی زهدی بکك‌کی‌ده عینی ساعتده بهاریه مولویلری معرفتیله ایوب سلطانه دفن اولنورلر (رحمة‌الله علیهما رحمة واسعة) .

بن بو وقعه‌یی ایلك دفعه غلطه مولویخانه‌سنده الیوم پوست نشین احمد افندی حضرتلرندن ایشیتدم . کندیلری حاجی راتب بك مرحومك احباسندن اولوب بتون احوالنه کسب وقوف ایتمشلر. واقعه‌یی حکایه ایتدکلری زمان برخیلی ذوات وار ایدی. مرحومك کذلك پك صمیمی احباسندن اولوب برچوق احوال فوق‌العاده‌سنی بالذات مشاهده ایتمش اولان اسبق سلانیك وحلب ولایتلری والیلرندن ناظم پاشاده حاضرایدیلر. دها باشقه کرامتلرندن‌ده بحث ایدلدی. حاضر اولانلرك بعضیلری مرحومك آرقداشلرندن بولوندقلرندن هربری کندی کوردکلرینی سویلیور ایدی. نهایت دها برقاچ کون اول الآن فنار یولنده ساکن اسبق باب سرعسکری محاسبه مدیریتندن متقاعد احمد بکك خانه‌سنه کیتدك . ناظم پاشا ده برابر ایدی . حاجی راتب بك‌دن بحث ایدلدی . مکر احمد بك اوزمان مرحومك قومشوسی و وفات ایتدیکی کیجه اونك خانه‌سنده ایمش . بر خیلی قونوشمشلر ، صاپ صاغلام و هیچ بر راحتسزلغی یوق ایمش . احمد بك أوینه دونمش ومرحوم برشی سویله‌مه‌مش . ارادن براز کچمش ، سنی حاجی راتب بك ایستیور دیه بریسی کلمش. اوده کیتمش‌که مرحوم وفات ایتمش. احمد بکك آکلاتدیغنه کوره وفات ایده‌جکی صیره‌ده « بز پرده‌یی طولاشاجغز احمد بکه خبر کوندرك » دیمش ووفات ایتمش .

بن بو قبیلدن اوله‌رق وفاتی زمانتی بیلوب بیلدیره‌ن دها بر قاچ ذات طانیرم . فقط حاجی راتب بکك وقعه‌سی اك غریبلرندندر . چونکه پك سودیکی آرقداشنك اجلنك‌ده عینی ساعتده کله‌جکنی بیلمش سوزله‌شه‌رك برابرجه کیتمشلر .

ومعاشرت و «اقام الصلاة» دن « حین البأس » ه قدر تهذیب نفس تعلیم بیورلمش اولدیغنی بیان ایدرلر [١] .

غیب یاخود غیب ایله ایمان ایدن متقیلر دیمکله بصر، بصیرتی آچیق ارباب هدایت، معنویاتدن بی‌نصیب، سطحی نظر مادیاتپرستلردن تفریق و تمیز ایدلدکلری کبی یقین دینی ایله یقین مادی آراسنده‌کی فرقده بیلدیرلمشدر .

بو صورتله وظیفه ومسئولیت طویغوسیله متحسس اوله‌رق وتفکر وتعقل ایله معنویاتی فهم و ادراك ایده‌رك ایمانی توثیق ایتمك کیفیتی ذکر ایدلدکدن صکره کذلك هدایتك شرطلرندن اولان اعمال صالحه‌یه و هپسندن اول اقدم عبادات اولان نمازه ومتعاقباً رزقلردن انفاقه کچیلیورکه ایمان ایله نماز اللهه، ونفسه ؛ رزقلردن انفاقده باشلیجه باشقالرینه قارشی وظیفه‌لردر .

اوندنصکره هدایتك مقتضاسندن اوله‌رق قرآن کریمه و جناب پیغمبردن اول کوندریله‌ن کتابلره ، ادیان الهیه‌یه ایمان کلیور . دیمك‌که دین حق حضرت محمد علیه الصلاة والسلام افندیمزك بعثتلریله باشلامش دکلدر . پك اسکیدر . و بونده فکر و نظرلری ماضی‌یه‌ده سوق ایله، اسکی زمانلرده دخی جناب حقك نعمتلره نائل ایتدیکی ، غضبنه اوغرامامش، ضلالته دوشمه‌مش قوللری اولدیغنی بیله‌رك و اونلرك حاللرینی تدقیق ایده‌رك مستفید و حقلرنده حرمتکار اولمامز لازمکله‌جکنه تنبیه واردر . اولجه کچمش انبیا و ادیانك احوالی قرآن کریم ده بعض اخبار وقصص ایله قسماً بیلدیرلمش اولدیغی کبی بعض آیتلرده ارض اوزرنده

[١] بز بو آیت کریمه‌ده‌کی (بر) ك معناسنی دیندارلق دیه ترجمه ایتدك . برك مختلف معناره کلدیکی قاموسلرده مذکوردر . دینه حسن تمسك معناسنی افاده ایتدیکی‌ده واردر . لکن بز بومعنایی « البر حسن الخلق والاثم ماحاك فی صدرك وکرهت ان یطلع علیه الناس » « دیندارلق اخلاق کوزللکیدر . کناه‌ده ایچکی غیجیقلایان و اوکا کمسه‌نك مطلع اولماسنی ایسته‌مدیکك شیدر » حدیث شریفندن آلدق. برده پیغمبر افندیمز دین نه‌در؟ سؤالنه جواباً حسن خلق‌در بیورمشلردر. بناءً علیه دین اسلامده دین ایله حسن خلق برابر اولدیغندن بزده بری دیندارلق دیه ترجمه ایتدك . بو صورتله دینسز اخلاقك تام و کامل اولامایه‌جغنی ودیکر طرفدن حقیقی حسن اخلاقك دیندارلغی مستلزم اولاجغنی‌ده کوسترمش اولدق .

سیروسفر ایدرك حال وماضی یه عائد احوال بشریه نك تدقیقی امر بیورلمشدر. بونلرهپ اقوام سالفه نك ویا باشقا ادیان اربابنك احوال ومناقبنی اکلایوب اوکرنمك لزومنی کوستررلر .

از جمله ن. «قدخلت من قبلکم سنن فسیروا فی الارض فانظروا کیف کان عاقبة المکذبین» سورهٔ آل عمران ١٣٧ (III, 131,) «سزدن اول شرایع ووقایع کچدی. ارض اوزرنده کزوب (عبرت و دقتله باقه‌رق) حقی انکار و پیغمبرلری تکذیب ایدنلرك عاقبتلرینك نه اولدیغنی کوروك. » آیت جلیله‌سی امم سالفه نك احوالنی تدقیق لزومنی صریحاً امر ایدن آیتلردندر .

عاقل ومتفکر بر انسان ایچون ماضی‌یی، حالی نظر اعتباره المق ناصل لازم ایسه آتی‌یی فکر ومطالعه ده اویله‌جه لازم وضروری بولوندیغندن نهایت هدایتك دیکر مقتضاسی اوله‌رق « و بالاخرة هم یوقنون » بیورلمشدر .

آخرت حقنده ایمان یرینه ایقان بیورلمسی امر آخرت ایچون قطعی بر قناعت حصولنك الك کوچ برایش اولماسندندر. حقیقت، اولدکدنصکره دیریلوب محاسبه کورمك کیفیتی انسانلری الك چوق شبهه یه دوشوره‌ن بر کیفیتدر . بناءً علیه بوبابده قوتلی بر ایمان یعنی ایقان حصولنه پك زیاده اهتمام لازمدر . (ایقانك معناسی بر شیئك حقیقتنی نظر واستدلال ایله اکلایوب قبول ایتمکدر . تعریفات سید) .

اکثر علما آخرت مسئله‌سیچون یالکز عقلك اثبات و انکار ایده‌میوب توقف ایتدیکی بر مسئله‌در دیمشلردر . اونك ایچون هم نقل ایله هم‌ده نظر واستدلال طریقیله ایقان حاصل ایتمك اقتضا ایدر .

صکره پیغمبرلر، معجزه‌لریله ، استقباله دائر هر سویلدکلرینك تحقق ایله صدقلرینی قطعی صورتده اثبات ایتمش اولدقلرندن اونلرك آخرت حقنده سویلدکلرینك دخی محض حقیقت اولدیغنی قبول ایتمك البته عقل ایچون طوغری اولور.

« اولئك علی هدیً من ربهم و اولئك هم المفلحون » آیت کریمه‌سیله‌ده بو شرائطی حائز انسانلر ، ربلری طرفندن طوغری یوله کوتورلمش ، لطف ومرحمته واومدقلرینه نائل وقورقدقلرندن امین ایدلمش کمسه‌لردر . مدح وثناسیله توصیف بیورلمشلردر .

بوراده غایت شایان دقت بر نکته دها وارکه ، اوده هدایتك شرطلرینك باشنده بولونان اتقا مضمونی ایله هدایت مقتضیاتنی حائز ذواتك واصل اولدقلری مرتبه‌یی افاده ایدن افلاح کلمه‌سنك معنالری اراسنده‌کی مناسبتدر . عرض ایدلدیکی وجه ایله اتقانك معناسی مضاعفدر : فنا ایشلردن صاقنمق وایی ایشلره تمسك . بونلره مقابل افلاح لغتنك معناسی‌ده کذلك مضاعفدر : قورقولان مهالکدن امین ومقصود اولان آماله نائل اولمق [١]

بورایه قدر فاتحهٔ شریفه ده‌کی اهدنا امرینی ایضاحاً هدایتك شرائط ومقتضیاتی ونتایجی بویله‌جه بیلدیرلدکدنصکره ن . « ان الذین کفروا سواء علیهم أأنذرتهم ام لم تنذرهم لایؤمنون » آیت جلیله‌سیله هدایتدن محروم اولانلرك حالنه کچیلمشدر .

ایشته بو برقاچ آیت جلیله‌ده بتون اعتقاداتك وعبادات ومعاملاتك اساسلری مجملاً بیلدیرلمش اولوب بوندنصکره یازاجقلریمزك کافه‌سی بو اجمالك ایضاحات وتفصیلاتی‌در .

اولا ایمان ایده‌جکلریمزی بیان ایده‌لم :

مسلمانك ایمان ایده‌جکی شیلر

١ . — اللهه ایمان . ـ معلومدرکه دین ، کندیلرنده مکلفیت شرائطی موجود اولانلر ایچوندر. مکلفیت دینیه نك شرط اصلیسی عقل، عقلك مقتضاسی‌ده الك ایی موجبنجه یعنی حق وحقیقت اوزره حرکتدر . فطرتی سالم بر کمسه‌نك حق و حقیقتی تحری ایتمه‌مسی ممکن دکلدر . حقیقتی تحری ایدن هر انسان ، بالعموم کائناته واونلرده جاری احواله عبرت نظریله باقه‌رق صنع الهی‌نك الهام ایتدیکی حرمت ومحبت و تفکر و حیرتلردنصکره ، البته وجود خالقی ادراك

[١] فیروز ابادی مرحومك قاموسنده : الافلاح . همزه‌نك کسریله فلاح یعنی مطلوبه ظفر وقورقولان نسنه‌دن یاخود عقابدن غم ومحنتدن قورتولمق ونعمت وراحتده دائم اولمق معناسنه‌در . ومنه قوله تعالی « قدا فلح المؤمنون » دیه ایضاح ایدلمشدر .

ایده‌جكدر . ایشته قرآن کریم ، هپسندن اول ، انسانلری ، وجود الهی‌یی ادراك ایله مكلف طوتار . بو بابده شكی ممكن كورمز . ن. « افی الله شك فاطر السموات والارض » سورهٔ ابراهیم ١٠ ,XIV,11) [١]

دیمز وجود الهی‌یی ادراك ایچون اك زیاده تفكری امر ایدر . یالكز ذات الهی‌نك كنه وماهیتی حقنده تفكری امر ایتمز . چونكه عقل بشرك تحملی فوقنده اولان برایش ایله اوغراشمق پك مضر اولابیلیر . ایشته مضر ونتیجه‌سز اولدیغندن ناشی اوكا مساغ یوقدر . پیغمبر افندمز « تفكروا فی خلق الله ولاتتفكروا فی الله فانكم لن تقدروا قدره » « اللهك یاراتدقلرینی دوشونك ، كنه الهی‌یی دوشـونمه‌یك . چونكه اونی البته تقدیر ایده‌مزسیكز . » بیورمشلردر . ن. « لیس كمثله شیئ وهوالسمیع البصیر » سورهٔ شوری ١١ - ٩ ,XLII) « اللهك ذاتی كبی برشی یوقدر . واو ایشیدیر وكورور » آیت جلیله‌سی‌ده كنه الهی‌نك بیلنه‌میوب صفات الهیه‌نك بیلنه‌جكنی بیلدیرر .

اللهك مخلوقاتی و بتون كائناتده‌كی حكمتلری تفكرله وجود الهی‌یی فهم و تصدیق لزومنی آمر آیات جلیله پك چوقدر . ن. « الذین یذكرون الله قیاماً وقعوداً وعلی جنوبهم و یتفكرون فی خلق السموات والارض . ربنا ما خلقت هذا باطلا سبحانك فقنا عذاب النار » سورهٔ آل عمران ١٩١ ,III, 189) « ایاقده واوطورور كن ویاتاركن اللهی ذكر وكوكلرك ، یرك یارادلماسی حقنده اعمال فكر ایده‌نلر ، اللهمز ، سن بونلری معناسز یاراتمادك . سكا تسبیح ایده‌رز . بزی آتش عذابندن قورو. دیه‌نلر (عقول كامله صاحبلری‌در .) » آیت جلیله‌سی بوجمله‌دندر. ن. « ان فی خلق السموات والارض واختلاف اللیل والنهار والفلك التی تجری فی البحر بماینفع الناس وماانزل الله من السماء من ماء فاحیابه الارض بعدموتها

[١] عقل سلیم اربابی ایچون وجود الهی‌یی ادراك وتصدیق خصوصنده شكك ممكن اولمادیغی محققدر . انجق دیكر طرفدن دین اسلام هرشیئك تدقیق وتحقیقندنصكره قبولنی امر ایده‌ر . نته‌كیم بومعنایی ایضاح ایچون عرفا كلمهٔ توحیدلرده اولا (لا) بعده (الا) كلمه‌سنی كوسترلر . فی الواقع دین اسلام ، انسانده فطری اوله‌رق موجود اولان شك و شبهه خاصه‌سنك استعمالنی منع ایتمز . بو آیت جلیله‌نك معناسی حسن نیت وعقل سلیم موجود اولدقچه ایی برتدقیقك مطلقا تصدیقه منجر اولاجغنی بیلدیرمكدر .

وبث فیها من كل دابة وتصریف الریاح والسحاب المسخر بین السماء والارض لآیات لقوم یعقلون . ومن الناس من یتخذ من دون الله انداداً یحبونهم كحب الله والذین آمنوا اشد حباً لله » سورهٔ بقره - ١٦٥ - ١٦٤ ,160 - 159 ,II) « كوكلرك ویرك یارادلماسنده كیجه‌نك وكوندوزك باشقالغنده ، اللهك امریله دكزده یورویوب انسانلره فائده كتیره‌ن كمیلرده ، اللهك كوكدن یاغدیردیغی واونكله ارضی اولدكدنصكره دیرلتدیكی یاغموردده و ارضده هرنوع حیواناتی نشر ایتمسنده ، روزكارلری ایستدیكی كبی اسدیرمه‌سنده ، ارض ایله سما اراسنده اللهك امرینه منقاد ومسخر اولان بولوطده عقل وتفكر صاحبلریچون محقق قدرت الهیه‌یه دلالت ایدن علامتلر واردر . حالبویله ایكن انسانلرك برطاقمی اللهه شریك اتخاذ ایدوب اونلری اللهی سوه‌ر كبی سوه‌رلر . ایمان ایله مشرف اولانلر ایسه اللهه غایت قوتلی برمحبتله محبت ایدرلر » آیت جلیله‌لری‌ده كذلك تفكری واونك نتیجه‌سنده عقول كامله اصحابنك غافل وجاهللر خلافنه اوله‌رق ، پك قوی بر محبت الهیه ایله تقویهٔ ایمانه موفق اولدقلرینی بیلدیررلر .

جناب الله ، بذاته موجود وواجب الوجود ، قدیم ، ازلی ، ابدی ، جوهریت وعرضیتدن ، جسدیت و جسمیتدن تبدل و تغیردن ، زمان ایله مكان ایله تقیددن ، طوغمقدن ، طوغورمقدن منزه حی وقیوم واحد ، احد ، هر شیئك خالقی ، مبدئی ، معیدی ، مدیری ، هرشیئی بیلیر ، هرشیئی محیط ، حاكم وعادل رحمن ورحیم ، غفور وشكور ، قادر مطلق ایسته‌دیكنی یاپار ، یاپدیغندن مسئول اولماز ، شریك و نظیری یوق و الحاصل هردرلو كمال صفتلریله متصف و نقصان صفتلرندن بری معبود بالحق بر الله‌در .

اعتقاد اسلامده قول ایله الله ارasنده واسطه یوقدر . [١] و مسلمان اولمق

[١] قول ایله الله ارasنده واسطه یوقدر دیمك جناب اللهه ایمان ودعا و عبادت ایچون قولك كوكلی ایله الله ارasنده متوسطه احتیاج یوقدر دیمكدر . پیغمبرلرك اوامر الهیه‌یی تبلیغه مأمور اولملری معناسنه وساطت تعبیری جائزدر . چونكه جناب الله امرلرینی انسانلره تعلیم ایچون پیغمبرلری واسطه و مأمور ایتمشدر . وبومعنایه كوره اوامر الهیه‌یی تعلیم ایدن هرانسان واسطه اولور . بو باشقادر ، دعا وعبادتده طوغریدن طوغری‌یه اللهه مراجعت ایده‌میوب آراده بر اوچنجی‌یه ، متوسطه احتیاج اولدیغنی ظن و اعتقاد ایتمك ینه

ایچون مراسم ایستهمز بر رئیس روحانینك توسطنه احتیاج کورولمز یالکز قلب ایله ایمان ایدن دخی مسلمان اولور . لسان ایله اقرارك شرط اولماسی ایمان ایدنلرله ایتمیهنلرك بیلنمسی ایچوندر. کفرده بویلهدر . ایمان کیردیکی یردن چیقار . یعنی قلباً تصدیق موجود اولدقجه کفر یوقدر ، ایمان واردر . وجناب حق انسانلرله دائما برابردر. واونلرك ایی، کوتو، کیزلی، آشکار نه یاپدقلرینی، نه دوشوندکلرینی هپ بیلیر و کورور . ن . « وهومعکم اینما کنتم والله بما تعملون بصیر » سورهٔ حدید ٤ (LV II, 4) « نرهده اولسهکز الله سزکله برابردر . او سزك یاپدقلریکزی کوروجیدر » .

٢ . — ملکلره ایمان . — ملکلر جناب حقك امرلرینی اجرا ایله مکلف بعض مخلوقات الهیهدرکه حقیقت و ماهیتلری کافی درجهده معلوممز دکلدر . بوبابده قرأن و احادیثده بعضی مرتبه معلومات واردر . مثلا حیاتك ادامهسنه والطاف سبحانیهنك تطبیقنه خادم ملکلر اولدیغی کبی نزع حیاته عذاب و عقابه مؤکل اولانلریده واردر . ملکلر اوامر الهیهیه تماماً اطاعت ایدرلر . اصلا عصیان ایتمزلر . ملك تعبیرینك معناسنك شموللی اولدیغی محققدر . طبیعی بز اونلری تمامیله بیلهمیز . اللهك کورونور کورونمز نه قدر مخلوقلری ، قوتلری واردرکه اونلری انجق کندیسی بیلیر . ن. « و مایعلم جنود ربك الاهو » سورهٔ مدثر ٣١ - (LXXIV, 34)

٣. — اللهك کتابلرینه ایمان . — جناب اللهك پیغمبرلرینه وحی ایتدیکی آیتلرك مجموعنه کتاب ویا صحف دینیر . بونلرك تحریف و تغییردن محفوظ قالمش اولانلرینك هرزمان طوغری ونازل اولدقلری وقت ومحیط ایچون تماماً کافی بولندقلرینه ایناتیرز . انجق بونلر موقت زمانلر ایچون منزل واوامر اصلیهسندن برقسمی منسی ومحرف و احکامنك چوغی منسوخ اولدیغندن قرأن کریمدن

باشقادر . اسلامده قطعیاً جائز اولمیان بودر . مسلمان، اللهه کندیسیچونده یالواریر ، باشقاسیچونده یالواریر وبرمسلمانك باشقا برمسلمان ایچون دعا ایتمسی ایی‌در . اونك ایچون مسلمانلر بری برلریچون و عموم مسلمانلر ایچون دعا ایدرلر . باخصوص صالحلرك دعالری چوق ارانیر . فقط بونلر هیچ بروقت برکنهکارك طوغریدن طوغری‌یه اللهه یالوارامامسی یاخود دعاسنك مقبول اولمایهجغی معناسنی تضمن ایتمز .

ماعداسنك حکملری یالکز اووقتلره منحصر قالمشدر . اونلرك منسوخ اولملری پیغمبر افندیمزك تشریفندنصکرهکی زمانلره توافق وکفایت ایدهجك مرتبهده اولمالرندندر اساس اعتباریله نسخ برحکم شرعی یرینه دیکر برحکم شرعینك، مقتضای حال وزمانه دها موافقتك قائم اولماسیدر . مثلا حفظ عقل بحثنده تکرار بیان ایدیلهجکی وجه ایله ایچکی قوللانمق ادیان سالفهده، دین اسلامده اولدیغی قدر، تحریم ایدلمش دکل ایدی . یالکز فضله استعمالی ، سکر حرام ایدی . بونك سببی ارباب فنك تحقیق ایتدکلری وجه ایله عمومیتله اووقتکی بنیهلرك ایچکیلره شمدیکندن دها متحمل بولونماسی وعقلی اشتغالاتك دین اسلام ایجابی پك زیاده ارتماسی وباخصوص طباعتك ایجادندنصکره بتون دنیاده دماغ یورغونلقلرینك حدسز درجه تعمم ایتمسی وبرده او عصرلرده شمدی موجود اولان قوتلی ایچکیلرك احداث ایدلمهمش اولماسی کبی احواله عطف اولونابیلیر . عصرلرك مروریله انسانلرك اکتساب ایدهجکلری احوال جدیده وبوسببله ایچکیلردن فضله مضرت حاصل اولاجغی نزد الهیده معلوم بولوندیغندن خاتم الانبیا افندمزك دین اکملنده ایچکیلرك آز مقدارینه اولان مساعده نسخ اولنهرق یرینه دها شموللی برنهی اقامه ایدلمشدر . [١]

[١] دینمزك ، اکملیتنی کوسترهن احکام پك چوقدر. ازجمله ن. «حرمت علیکم المیتة والدم ولحم الخنزیر وما اهل لغیرالله به والمنخنقة والموقوذة والمتردیة والنطیحة وماا کل السبع الاماذکیتم . وماذبح علی النصب وان تستقسموا بالازلام ذلکم فسق . الیوم یئس الذین کفروا من دینکم فلاتخشوهم واخشون . الیوم اکملت لکم دینکم واتممت علیکم نعمتی ورضیت لکم الاسلام دیناً « سورهٔ مائده — ٣,V,4) « أولو حیوانات أتی ، قان ، طوموز أتی ، اللهك غیریسنك اسمیله کسیلمش ، بوغولمش ، دوکولمش ، یوکسکدن دوشمش ، دوکوشمش ، ییرتیجی حیوان طرفندن یهنمش حیوانات أتلری سزه حرام ایدلدی . انجق تذکیه ایتدکلریکز مستثنا . نصب دینیلهن طاشلره تعظیماً کسیلهنلر واوقلرله بولوشمهکزده حرام ایدلدی. بونلر فسقدر. بوکون کافرلر سزك دینکزی ابطالدن امیدلرینی کسدیلر . اونلردن قورقمایك ، بندن قورقوك . بوکون سزه دینکزی اکمل، نعمتمی اتمام وسزك ایچون دین اسلامی اختیار ایتدم .» آیتلرندهکی معاینهٔ لحومه عائد امر قرأنی مهم بر اکملی، غایت بیوك معجزهلری محتوی‌درکه انجق شمدی اکلاشیلیور. (تذکیة اللحوم فی الاسلام » رسالهمزده بوخصوصه دائر تفصیلات واردر .

اونوتولمش ویاتبدل ازمانایله حکم‌لری دکیشمش احکام، پیغمبرلر واسطه‌سیله زمانه موافق بر شکل وماهیت‌ده دها مکمل اوله‌رق ویا عینیله تکرار تبلیغ اولونمشلردر . ن. «ماننسخ من آیة اوننسها نأت بخیر منها اومثلها » سورهٔ بقره — ١٠٦ (11,100) « برآیتی نسخ ایدرسه‌ك ویا اونوتدورورسه‌ق دها خیرلیسنی ویا اونك کبیسنی کتیریرز »

پیغمبر افندمز خاتم‌الانبیا اولوب کندیلرینه نازل اولان قرآن کریم ، هم معتقدات وعباداته واخلاقیاته ، هم معاملاته عائد لایتغیر اساسلری محتوی‌در . وبواساسلر داخلنده زمان ومکان ایجاباتنه کوره الی‌یوم‌القیام هرخصوصه کافی ، موافق مصلحت احکامك اجتهاد واستنباطنه مساعددر .

آیات قرأنیه اراسنده‌ده بعض ناسخ ومنسوخلر واردر . بوده،حال وزمانك تبدلیله احکامك تبدلی خصوصنده لایتغیر اساسلره طوقونمامق شرطیله یاپلماسی لازم تعدیلات ایچون درس حکمت اولمق حکمتنه مبتنی‌در. اولکی آیتك حکمنی ابطال دکلدر . مثلا ابتدای اسلام‌ده جهاد فرض ایدلمش دکل ایدی . جناب پیغمبر افندمز ومؤمنلر تعرضلره قارشی انجق صبر ایله ، عفو وصفح ایله ، جاهللردن اعراض‌ایله مکلف ایدیلر . صکره حال وزمان مساعد اولدی مقابله بالمثله ، جهاده اذن ویرلدی .

کذلك ایچکی‌لرك منعی وهلهٔ اولامشدر . والحاصل احکام اسلامیه‌نك اکمالی تدریج ایله ، زمان ایله اولمشدر . نته‌کیم « الیوم اکملت لکم دینکم » آیت جلیله‌سی الـصوك نازل اولانلردن‌در. ایشته قرأن کریم‌ده بولونان ناسخ ومنسوخلر بوکبی حکمت وعلتلره مبتنی‌درلر . [١]

[١] ذاتاً نسخ،ظروف وشروطك تبدلیله تبدل ایتمسی لازمکلهن احکامك یرینه کوره بیانندنعبارت اولدیغندن اصول دینه تعلق ایتمز . اصول دین ، توحید وایمان ایدلمسی شرط اولان دیکر معتقدات واللهه عبادتك اصلی وحفظلری ضروری اولان‌واجبات عقولدر. امام اعظم حضرتلرینك « اعلم ان‌الانبیاء کانوا علی ادیان متفقة وعلی شرایع مختلفة فالدین لایبدل ولایتغیر والشریعة قدبدلت وغیرت » ، « بیل‌که انبیا ، دین‌لر خصوصنده متفق وشریعتلرده مختلفدرلر . دین تبدل‌وتغیر ایتمز، شریعت تبدل وتغیر ایتمشدر . » بیورمالری بومعنانی مفیددر . ن. « شرع لکم من‌الدین ماوصی‌به نوحاً والذی اوحینا الیك وماوصینا

٤. — پیغمبرلره ایمان . — اعتقاد اسلامجه اساساً انسانلر دین حق ایله متدین اولمق فطرتنده یارادلمشلردر . وعقل وفکر مطاقا دیانتی مستلزمدر . فقط تعلیم وتنویره محتاجدر . مکلفیتك تام اولماسیچون اوامر دینیه‌نك تبلیغ ایدلمش اولماسی لازمدر . ایشته بونك ایچوندرکه جناب حق پیغمبرلر ارسال بیورمشدر .

پیغمبرلرك وظیفه‌سی من‌طرف‌الله تبلیغه مأمور اولدقلری خصوصاتی تبلیغ‌در. ن. «ماعلی‌الرسول‌الاالبلاغ» سورهٔمائده —٩٩ ,V,99) وکندیلرینه‌وحی‌اولونان آیات جلیله‌یی تلاوتله وهرنوع خط حرکتده مربی وحسن مثال اوله‌رق ایمان ایدنلری تزکیه یعنی دائمی صورتده تکامل و اعتلا ایتدیرمك ، اونلره حکمت وحقایق اوکره‌تمك‌در . ن. « کما ارسلنا فیکم رسولاً منکم یتلوا علیکم ایاتنا ویذ کیکم و یعلمکم الکتاب والحکمة ویعلمکم مالم تکونوا تعلمون » سورهٔ بقره — ١٥١ ,II,146) .

نه‌قدر پیغمبر کلدیکنی الله بیلیر . قرآن کریم‌ده بعضیلری ذکر ایدلمشدر . پیغمبرلر دائما اك ممتاز ذواتدن اولورلر . بونلره جناب حقك امرلری وحی واسطه‌سیله تبلیغ بیورلمشدر . وحیك مختلف معنالری واردر . پیغمبرلره واقع

XLII, 11 ١٣سورهٔ شوری « به‌ابراهیم وموسی وعیسی و ان اقیمواالدین ولاتتفرقوافیه « الله سزك ایچون نوحه امر ایتدیکی دینی ویردی . یامحمد سکا وحی ایتدیکمز دین بودر وابراهیم وموسایه وعیسایه‌ده اونی امر ایتدك . وبو دینی حقیله ایفا ایدك . اونده آیریلق ایتمه‌یك بیوردی » آیت جلیله‌سنده‌کی دین‌دن مقصد بالجمله انبیانك متفق اولدقلری اصول دین‌در . مقتضای حال وزمانه کوره تخلف ایده‌بیله‌ن شریعت‌ده هرپیغمبرك برخصوصیتی اولدیغنی‌ده ن . « لکل جعلنا منکم شرعة ومنهاجاً » سورهٔ مائده — ٤٨ V, 52 « سز پیغمبرلرك هربریکـز ایچون برشریعت، برطریق‌واضح وضع ایتدك » آیت جلیله‌سی بیلدیرر .

ن. « وما ارسلنا من قبلك من رسول الانوحی الیه انه‌لااله الاانا فاعبدون » سورهٔ انبیا ٢٥ _ XXI,25 « سن‌دن اول کوندردیکمز رسوللرك کافه‌سنه بن‌دن باشقه الله یوقدر . انجق بکا عبادت ایدیکز دیه وحی ایدردك . » آیت جلیله‌سی‌ده توحیدك واللهه عبادتك عموم دین‌لرده امر ایدلمش اولدیغنی کوسترر . چونکه توحید کبی عبادتك اصلی‌ده هردین‌ده بردر . یالکز اشکال عبادت‌ده تحول وقوعبولابیلیر . زیرا اصل اولان شکل دکلدر .

اولان وحیك بالخاصه روح امین واسطه‌سیله واقع اولدیغی قرآن کریم‌ده مذکوردر. ن. «وانه لتنزیل رب العالمین. نزل به روح الامین. علی قلبك لتکون من المنذرین» سورهٔ شعرا ١٩٢-١٩٤ (XXVI) 192-194 « قرآن، محقق رب العالمین اولان الله تعالی‌نك وحی‌در . منذرین‌دن (پیغمبر) اولمقلغك ایچون روح امین اونکله سنك قلبکه نازل اولمشدر ».

وحی واسطه‌سیله پیغمبرلره سائر کمسه‌لرك بیلمدیکی معلومات بیلدیریلیر . یعنی وحی ، پیغمبرلره مخصوص بر واسطهٔ علم‌در . بونك نه‌صورتله واقع اولدیغنی بیله‌میز . انجق صوك درجه جاهل وارالرنده تحصیل علم اسبابی مفقود قوملر ایچنده الك یوکسك علمی مسائلی پك طوغری اوله‌رق بیله‌ن ، حل ایدن بر ذاتك یتیشمسی طبیعی‌درکه اوذاتك هرکس‌ده بولونمیان بر واسطهٔ علمه مالك ومظهر اولدیغنی کوسترر .

سائر پیغمبرلر محدود قوملره ، محدود زمانلر ایچون مبعوث اولوب بزم پیغمبریمز هم عمومه هم هرزمان ایچون مبعوث‌در . ن. « وما ارسلناك الا کافةً للناس بشیراً ونذیراً » سورهٔ سبأ ٢٨ ,27 ,V (XXXIV) .

اساس اعتباریله حق اولمقده بتون دینلرك برابر اولدیغنی بیلیورز . اوته‌کی دینلرله بزم دینمز اراسنده‌کی فرق مرتبه وکمال فرقی‌در . وبو فرق سببیله‌درکه اوته‌کی دینلر ، تحریفه اوغرادلمامش اولسه ایدیلر دخی قیامته قدر وهرزمان وهرمکان ایچون کفایت ایتمزلر ایدی . دین اسلام، ادیان الهیه‌یی تصدیق واربابنی قبول ایتدیکی کبی احکام الهیه‌دن منسی اولانلرینی یکیدن بیان وتحریف اولونمش قسملرینی تصحیح وهرصورتله اکملنی تأمین ایتمش اولدیغندن دین اسلام ایله عامل اولمق هرکس وهرزمان ایچون کافی ووافی‌در . بناءً علیه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم افندیمز خاتم الانبیا اولدیغی کبی دین محمدی‌ده خاتم ادیان‌در. [١]

[١] دینلرك کافه‌سی ایجابات حال وزمانه اوفق اوله‌رق احسان بیورلمشدر . مثلا حضرت موسی زماننده انسانلر، مادی اشتغالاتی اهمال ایده‌رك برطاقم ارواح خبیثه اعتقادی طاشیرلر وسحر کبی ایشلرله اوغراشیرلردی . جناب موسایه مادیاته زیاده اهمیت ویره‌ن اوامر مجموعه‌سی ویرلدی. حضرت عیسی، مادیاته فضله اهمیت ویره‌ن واخلاق ومعنویاتی اهمال ایدن برزمانده نشئت ایتمش اولدیغیچون کندیلرینه‌ده معنویات وحلم وتواضع اوزرینه مبتنی

پیغمبران عظام اجرام سماویه‌یه تشبیه ایدیلیرلرسه اوته‌کی پیغمبرلر علی مراتبهم ییلدیزلر ، بزم پیغمبریمز بونلر اراسنده شمس تابان‌در . جمله‌سی نورلرینی سماوات وارضك نوری اولان الله تعالی‌دن آلیرلر . ارالرنده انجق فضل فرقی واردر . ن . « تلك الرسل فضلنا بعضهم علی بعض » سورهٔ بقره - ٢٥٣ ، (II,254

بوراده دقت ایدیله‌جك مهم جهت، اونلری نوار کوروب‌ده ذات نور اولدقلرینه ذاهب اولمق خطاسنه دوشمه‌مك‌در؛ اونلردن مستنیر اونالی، فقط اصل نورك، شریك ونظیردن ، جسم ولحم دن منزه اولان ذات الوهیته خاص اولدیغنی اصلا اونوتمالی وهرصورتله ضعیف اولان بشری الوهیته تشریك ایله خسرانه دوشمه‌ملی‌در . عکس تقدیرده موحدلك قالماز وظاهراً نه‌قدر قوی کورونسه ایمان پك چوروك اساس اوزرینه قورولمش اولاجغندن قدسیته ایصال ایتمز . بوسببله‌درکه نمازده ، دعاده وبالجمله عبادات اسلامیه‌ده مؤمنك قلبی طوغریدن طوغری‌یه اللهه متوجه اولور . نورینی اورادن آلیر . حضرت پیغمبرك اسم شریفلری و جناب حقك

اوامر الهیه احسان اولوندی . دین اسلام ایسه مادیات ومعنویاتی بحق جامع وهروجه ایله موازن وهرزمان ومکان ایچون کافی غایت متین واکمل حکم واحکامی حاوی اوله‌رق احسان بیورلمش اولدیغندن قیامته قدر اقتدایه لایق بر معجزهٔ الهیه‌در .

پیغمبر افندمزك خاتم الانبیا ودین مبین احمدینك قیامته قدر بوتون عالم انسانیتی اداره‌یه کافی اولماسنه زمانمزك مختلف ترقیات مدنیه‌سی‌ده پك خادمدر . اولکی پیغمبرلره ویریله‌ن امرلرك بتون عالمه طویورلماسی و مستمراً مشاوره ومذاکره‌لرله ، هرزمان ومکانه موافق اجتهادلرله نظام واحتیاجات عالمك حسن تأمینی ممکن دکل ایدی . چونکه وسائط نقلیه ونشریه وعمومیتله اختلاطلر پك محدود ایدی . اوجهتله زمان زمان ویر یر پیغمبرلر کوندرلمسنه لزوم وار ایدی . نته‌کیم اویله اولمشدر . فقط رحمةً للعالمین افندمزك نور نبوتلرینك انتشارندنصکره کرك علوم ومعارف وکرك وسائط نقلیه ومخالطه اوقدر وسعت وسهولت کسب ایتدی‌که بوکون هرهانکی حکم دینی‌یی بتون دنیایه طویورمق ایچون مختلف یرلره آیری آیری پیغمبرلر کوندرمك لازم دکلدر . هرهانکی نشریاتك آز وقت ایچنده هریرده طویولماسی امکان وسهولتی موجوددر. صوکره معارف ومدنیت عموم دنیایه انتشار ایتمش اولدیغندن بر علم ویادین، قطعه‌لردن بریسنده متروك ومنسی اولسه بیله اوته‌کی قطعه‌لرده محفوظ ومرعی قاله‌جغی جهتله تمامیله اونودولماسی احتمالی قالمامشدر وقرآن کریم شمدی‌یه قدر تحریف‌دن مصون قالدیغی کبی بوندنصکره‌ده تحریف ایدیله‌مز . بناءً علیه پیغمبر افندمزدن صکره باشقه بر پیغمبره ، باشقه بر دینه بالطبع لزوم یوقدر .

کندیسنه احسان ایتدیکی عالی مقام نمازك جاسه‌لرنده و صوكرینه طوغری ذکر ایدیلیر وکندیلریچون‌ده دعا وبوصورتله اللهایله قولك آراسنه برحائل ، بر کولکه کیرمه‌مسنه اعتنا اولونور . بوبیوك تهلکه برطرف اولدقدنصکره ارتق حضرت فخر کائناتك نزد الهی‌ده‌کی یوکسك‌مقاملرینی بلامحذور تماشاوثنا پك زیاده‌موجب اعتلا اولور . حقیقت ، پیغمبر افندمز حقنده صلاة وسلام‌ودعا وثنالرده‌بولوندقجه مسلمانك عندالله قدرینك بیویوب علو منزلتنك آرتدیغی اوسایه‌ده کسب‌ایدیلن روحانی مظهریتلر دلالتیله اربابنك معلوم ومجربی‌در [١]

پیغمبرلرك کافه‌سی ، اخلاق حسنه ایله متصف، امین ، فطین ، صادق‌وتبلیغ دین وشریعته مقتدر ذوات‌در . وزمانلرنده الڭزیاده مظهر رغبت وحرمت‌اولان

---

[١] بوراده صلاتك معناسی مقام توقیرده طوتمق‌دیمك اولوب حضرت فخرکائناته‌وسائر پیغمبرلره صلات وسلام کتیردرك عندالله علو منزلت کسب ایتمك غایت موافق اداب برطرز عبادت‌در . بونك خارج‌ده ایضاحی شویله اولابیلیر : بیوك برحکمدار، سزه‌امرلرینی تبلیغ وتعلیم وظیفه‌سیله مکلف‌عالی‌برذات کوندرمش اولسون . و بوذات ، اوحکمدارك سوکیلیسی ومؤتمنی بولونسون . سزده حضوره‌چیقمش اولوك . حال‌وقولکزله اوذات‌دن بحق‌خوشنود بولوندیغکزی ومقامنك یوکسك بولونماسی تمنیاتنی اظهار ایدرسه‌کز هرحالده اوحکمدارك مقام‌ورضاسنه‌موافق‌موجب‌شکران بیانات‌ده‌بولونمش‌اولورسیکز . ایشته ن. « ان‌الله‌وملائکته یصلون علی‌النبی یاایهاالذین آمنوا صلوا علیه‌وسلموا تسلیماً » سورهٔ احزاب ٥٦, XXXIII,56) « الله‌تعالی وملکلری نبی علیه‌السلامه صلوات کتیررلر . یا ایمان ایدنلرسزده اوکا صلاة و سلام کتیریکز » آیت کریمه‌سی بونی آمردر . هم بوصلوات شریفه‌ایله توحیددن انحرافه‌ده قطعیاً مانع اولنور. چونکه پیغمبر افندمزك انسانلر اراسنده معنوی مقامی اوقدر بیوك‌درکه معاذالله‌تعالی الوهیتنه قائل اولانلرك ، کندیسنه عبادته قالقیشانلرك بولونابیلمسی مستبعددکلدر. نته‌کیم‌پیغمبرلرینه الوهیت‌عطف ایتمش ارباب‌دین موجوددر.مسلمانلر اراسنده‌ده حسب‌الجهاله ضلالته دوشه‌نلرك ظهوری پك محتمل ایدی. بونك‌ایچوندرکه کلمهٔ‌شهادت ایله صلاة وسلاملرله دائما پیغمبر افندمزك اللهك قولی ورسولی‌وجناب حقك لطف وکرمنه‌محتاج اولدیغی ذکر ایدیله‌رك بوتهلکه‌یه میدان ویرلمه‌مکده‌در . وآل واصحابی‌ده بوصورتله دعایه داخل اولورلر . ومسلمان هروسیله ایله صلوات‌شریفه کتیره‌رك پیغمبرافندیمزك کوستردیکی طریق حقی دائما کوزی اوکنده طوتار . بووجه ایله‌ده ذات رسالتپناهی‌یه اولان محبتی آرتار . وصلاةوسلامك بوتوحید باری‌یه تمامیٔ اعتقادی علی‌الدوام تأمینی وهرحال و کارده پیغمبر افندمزك نمونهٔ امتثال اتخاذ ایدلمسی تسهیلی سایه‌سنده عندالله یوکسك مقام وکرامت وقدسیتلر کسب ایدیلیر .

مزایایی فوق‌العاده بر مرتبه‌ده احراز وپیغمبرلکلرینی اثبات ایده‌جك معجزه‌لر ابراز ایتمشلردر . فقط بومعجزه‌لر انجق جناب اللهك عنایت وقدرتیله حاصل اولمشلردر . پیغمبرلرك کندی قوت وقدرتلری اثری دکللردر . بزم پیغمبریمزه ویریله‌ن معجزه‌لرك الڭ مهمی قرأن کریم‌در . قرأنك الڭ بویوك برمعجزه اولدیغنه هم فصاحت وبلاغتی ، هم معنا و محتویاتی هم‌ده روحانینی دلیل‌در . باخصوص حکمنك قیامته قدر باقی اولماسی و علوم ترقی ایتدکجه اولکی زمانلرده مجهول بولونان بر چوق حقایقی محتوی بولوندیغنك تأیدی معجزه‌لکنه الڭ آشکار دلیللردن‌در .

اوه‌ت، اوته‌کی پیغمبرلرله بزم پیغمبریمزك معجزه‌لری اراسنده‌کی‌بیوك‌فرقلردن بری‌ده معجزات قرأنیه‌نك قیامته قدر لایتغیر و متزاید صورت‌ده باقی اولماسی نقطه‌سندن‌در . مثلا حضرت موسی زماننده سحر نوعندن بعض هنرلر معتبر ایدی . کندیسنه اوهنرلرك اربابنی مغلوب ایده‌جك ، حضرت عیسی زماننده طبابت‌زیاده اعتبارده‌اولدیغندن اوکاده‌اوجهتدن معجزه‌لر ویرلمش وبونلرزمانلرنده مشاهده ایدنلر ایچون انکاری ممکن اولمیان اعجازکار واقعاتدن اولمشلردر . فقط بوکون انکار ایده‌نلره قارشی او معجزه‌لرك وقوعنی اثبات ایله خصملری اقناع ممکن اولماز . حالبوکه قیامته قدر تحریفسز قالاجق اولان قرأن کریم ، بویوك معجزهٔ محمدیه ، هرزمان ، الزام خصم‌واقناع عقل‌ایچون کفایت‌ایده‌جك‌در. سائر پیغمبرلره بو صورتله دواملی معجزه ویرلمه‌مسی عدم لزومنه مبنی‌در . چونکه حکملرینك ختامنده یکی بر پیغمبر کوندریله‌جکی طرف الهی‌دن مقدر ایدی .

پیغمبر افندمزه ویریله‌ن معجزه‌لره دائرسیروتواریخ کتابلرنده متعددومتنوع وقایع مذکوردر . وذات محمدی‌دن بالجمله پیغمبرلرك کوستردکاری معجزه‌لرك هر درلوسندن دها متنوع ودها بیوك معجزه‌لر ظهور ایتمش اولدیغی محقق‌در . وشبهه یوقدرکه الڭ‌عنود صنادید عربه‌غلبه ایده‌رك‌اثنای حیاتلرنده قوجه براولکایی اهل ایمان ایده‌بیلملری آز معجزه ایله اولاماز ایدی . مع‌مافیه دیدیکمز کبی شیمدی منکرلر ، اومعجزه‌لرك بعضیلرینی‌انکار ایده‌بیله‌جکاری جهتله بز آنجق

قرأن كريمده مذكور وانكارلری غيرقابل معجزه‌لردن برقسمنی ذكر ايله اكتفا ايده‌جكز . اونلر قرأن كريم ايله برابر مبدألرينه قدر مبرهن‌درلر. مثلامعراج واقعه‌سی كه‌، ن. «سبحان‌الذی‌اسری بعبده‌ليلاً من‌المسجدالحرام الی‌المسجدالاقصی» سورهٔ‌اسرا —XVII,1) آيت‌جليله‌سنده‌بيان بيورلمشدر. هجرتدن‌برسنه مقدم‌واقع اولمشدر . پيغمبر افندمز بر كيجه مكهٔ‌مكرمه‌ده ياتاقلرينه ياتدقلری حالده غايت مهم تجليات الهيه ظهور ايله هم طبقات مختلفهٔ سماواتی ، مقامات عاليهٔ معنوياتی هم‌ده قدس شريفی، مسجد اقصايی سيروتماشابيورمشلردر. ايرتسی‌صباح بوواقعهٔ خارق‌العاده‌يی سويلدكلری وقت كافرلروايمانلری ضعيف اولانلر بويله‌شی اولاماز ديه‌رك انكارايتمشلر ويار وفادارنبی، حضرت صديقك يانه كيده‌رك صاحبك محمد (صلی‌الله عليه‌وسلم) اولمايه‌جق، ايناتمايه‌جق ادعالرده بولنيور ديمشلر. مشاراليه جواباً محمد، نه ديبورسه طوغری‌در. واقع‌در . بلا تردد ايناتيرم . چونكه‌محمد قطعياً طوغريدن باشقا سويله‌مز. بيورمشلر وبوصورتله صديق نام‌مبجلنه مظهر اولمشلردر. نهايت؛ واقعه‌نك طوغری اولوب اولماديغنی آكلامق ايچون مسجد اقصانك الوان واشكالنی باخصوص اوكونلرده اوررالرده بولونان كاربانك احوالنی صورمشلر. پيغمبرافندمز هيچ كيدوب كورمديكی يرلری وكاربانك احوالنی اولدقلری كبی خبر ويرمشلر . قدس شريفی ومسجد اقصايی پك‌ايی بيلن كمسه‌لر، حضرت پيغمبرك بياناتی تماماً تصديق ايتدكلری كبی كاربانك عودتنده صدق پيغمبری برقات دهاتأيد ايتديكندن معجزه‌موقع شهوده چيقمش وبو سببله اسلامی قبول ايدنلرك عددی آرتمشدر .

كذلك قرأن كريمده مذكوربونوع معجزه‌لردن برباشقه‌سی ده‌ن. « الم. غلبت‌الروم فی‌ادنی الارض‌وهم من بعدغلبهم سيغلبون‌فی بضع‌سنين لله‌الامرمن قبل‌ومن بعد. ويومئذيفرح‌المؤمنون» سورهٔ‌روم ١—٣ ,XXX,1-3)«روملرادنی‌الارض‌ده‌مغلوب اولديلر. بومغلوبيتدنصكره بضع‌سنين‌ظرفنده اونلرغالب كله‌جكلردر. اول‌وآخرامر اللهكدر. واوكون مؤمنلر فرحلانيرلر» كلام الهيسی‌در . بو آيت كريمه‌نك نزولی زمانلرنده پت‌پرست عربلر باقك بزمكيلر قازاندی . سزك كبی اهل كتاب اولان روملر مغلوب اولديلر ديه‌رك مسلمانلرك جانلرينی صيقمش ومسئله‌يی اعظام ايله

اوزاتمش، مهم برشكله صوقمش اولدقلرندن بو آيت كريمه‌نازل اولمش ، بضع‌سنين ظرفنده‌روملرك‌غالب اولاجقلری بيلديرلمشدر. فقط‌پت‌پرستلر انكار واستهزالرنده دوام ايتدكلرندن حضرت محمدك صدق رسالتنده قطعياً شبهه‌سی اولميان جناب صديق، اخبار الهی‌نك‌مطلقا دوغری‌چيقاجغنی وهركيم‌ايسترسه بحث‌طوتمايه‌حاضر بولونديغنی بيان ايتمش و (ابی‌بن خلف) نام‌مشركله اوچ‌سنه واون‌دوه اوزرينه بحث‌طوتوشمش‌در. پيغمبرافندمز بونی ايشيتدكلرنده بضع كلمه‌سنك حكمی‌اوچدن اونه قدر اولديغی جهتله اوچ سنه‌نك آز اولديغنی بيان ايتدكلرندن ايكی طرف بحثی طقوزسنه ويوزدوه اوزرينه تازه‌له‌مشلر و آيت جليله‌نك نزولندن يدی‌سنه صكره حقيقةً روملر غالب كله‌رك اخبار قرآنی‌نك طوغرولغی ظاهر اولمش و ابی‌بن‌خلف دها اول ئولمش بولونديغندن يوز دوه تركه‌سندن آلنمشدر. روملر ايله ايرانلی‌لر آراسنده جريان ايدن بووقعه‌لر تاريخ ايله ثابت‌در .

برده ن. « لقدصدق الله رسوله‌الرؤيا بالحق لتدخلن‌المسجدالحرام انشاءالله آمنين‌محلقين‌رؤسكم ومقصرين لاتخافون فعلم‌مالم تعلموا فجعل‌من دون ذلك فتحاً قريباً » سورهٔ‌فتح ٢٧ ,XLVIII, 27) « الله‌تعالی، رسولنك رؤياسنك‌حق‌اولديغنی تصديق ايتدی . الله تعالی‌نك اراده‌سيله بعضيكز صاچلريكزی تراش ايتمش وبعضيكز قيصالتمش‌اولديغكز حالده آمناً وبلاخوف‌البته‌مسجد حرامه كيره‌جكسيكز جناب‌حق سزك‌بيلمدكلريكزی بيلير. وبومسجد حرامه كيرمزدن مقدم باشقاجه برفتح‌قريب احسان‌بيوردی» آيت كريمه‌سنده‌بيان بيورلديغی وجه‌ايله‌پيغمبرافندمز بعضيلرينك صاچلری تراش‌و بعضيلری قيصه‌كسلمش اولديغی‌حالده‌اصحاب كراميله برابر آمناً وهيچ قورقسزكعبهٔ شريفه‌يه‌داخل اولاجقلرينی رؤيالرنده‌كوروب‌اصحابنه تبشير بيورمشلر. اصحاب، رؤيانك اوسنه‌تحقق ايده‌جكنی ظن‌ايتمشلر. حالبوكه‌سنه كچديكی حالدفتح‌ميسر اولماديغندن منافقلر هانی‌يا صاچلريمزی تراش ايتديكمز، وياقيصه‌كسمش‌اولديغمزحالده مكه‌يه كيرمدك ديه تعريضه باشلامشلر . ايشته‌بونك اوزرينه بو آيت كريمه نازل اوله‌رق هم ، رؤيای پيغمبرينك حق اولديغی، هم‌ده اوندن اول باشقا بر فتح دها احسان بيورولاجغی بيلديرلمش وحقيقةً ايرتسی سنه فتح ميسر اوله‌رق كمال امنيتله بلا خوف وصاچلر تراش ويا كسيلمش اولديغی

حالده مكه‌یه داخل اولوندیغی كبی دها ، اوله‌جه خیبر قلعه‌سی فتح ایدیله‌رك آیت جلیله‌ده آیریجه تبشیر بیورولان فتح قریب‌ده تحقق وبو صورتله معجزه‌لر بری برینی تعقیب ایتمشدر .

قرأن كریمك هم فصاحت وبلاغتی هم معنا و محتویاتی هم‌ده روحانیتی اك بیوك برمعجزه اولدیغنه دلیلدر دیمش ایدك . فصاحت و بلاغت جهتیله معجزه اولدیغنده فصحا و بلغا متفقلردر . بو كونه قدر هیچ بر كیمسه تنظیرینه قادر اولامامشدر . و ن . « قل لئن اجتمعت الانس والجن علی ان یأتوا بمثل هذا القرأن لایأتون بمثله ولوكان بعضهم لبعض ظهیراً » سورهٔ اسراء ٨٨ XVII, 90 « بو قرأنك مثلنی یاپمق ایچون انس وجن طوپلانسه‌لر ، بری برلرینه یاردم دخی ایتسه‌لر اونك كبیسنی یاپامازلر ، دی » موجب جلیلنجه الی الابد تنظیرندن عاجز قالینه‌جقدر .

قرأن ، معنا و محتویات اعتباریله مختلف خصوصلردن معجزه‌در . بر كره دین كتابی اولمق جهتندن هم اعتقاد ، هم احكام ومعاملات حقنده‌كی معطیاتی معجزه‌در اعتقاد اعتباریله معجزه اولماسی هپسندن اول توحید مسئله‌سنی ، تبدیل وتحریفه امكان براقامق صورتیله ، تثبیت ایتمش اولماسیله ثابتدر . چونكه ادیان سائره دخی هپ توحید اوزرینه كلدكلری حالده بر مدت صكره توحیده منافی اعتقادلرك حصولنه مانع اولامامشلردر . حالبوكه قرأن كریم دیانتك اساسی اولان توحید باری مسئله‌سنی ، هیچ بر وقت یاكلش یوله صاپمق احتمالنی براقامق اوزره تأیید ایتمشدر . اساسك تغییر وتحریفنه میدان براقمیان بو متانتی دینمزك كمالنی كوسترن بر معجزه‌در . وبو سایه‌ده نه قدر جاهل اقوام النه كچسه تغییری ممكن اولمایور . ایراد ایتدیكی ادله وبرهانلری هر عصرده واك مترقی دماغلر ایچون دخی مظهر تقدیر وقبول اولاجق قوت واعجازی حائزدر . احكام ومعاملاته متعلق اولان اساسلری ده كذلك قیامته قدر هر عصرك وهر قومك احتیاجاتنه كفایت ایده‌جك شایان حیرت بر ماهیت وقوتده‌در . حقیقت ، دینمز ، معاملات بشریه‌نك اجتماعی ، حقوقی ، اقتصادی اداری ، اخلاقی ، تربیوی صحی .... الخ هر هانكی شعبه‌سنه عائد اویله متین اساسلری محتویدركه تدقیق ایدن كمال واختصاص اربابی ایچون حیرتلره دوشمه‌مك ، معجزه اولدقلرینه اینانمامق ممكن دكلدر .

قرأنك ، بو دین و احكامه متعلق معجزه‌لرندن باشقا علوم وفنونه ، تاریخه اسرار تكوینه وحقایق خلقته عائد معجزه‌لری‌ده واردر . مثلا ن . « ومن آیاته خلق السموات والارض ومابث فیهما من دابة وهو علی جمعهم اذا یشاء قدیر » سورهٔ شوری ٢٩ XLII, 29 « كوكلرك ، یرك یارادلماسی واونلرك هرایكیسنده خلق ونشر ایتدیكی حیوانات ، اللهك قدرتنه دلالت ایدن علامتلردندر . والله ایستدیكی وقت اونلرك جمعنه قادردر . » آیت جلیله‌سی ارضدن باشقا دیكر اجرام سماویه‌ده دخی حیوانات بولوندیغنی ؛ ن . « له معقبات من بین یدیه ومن خلفه یحفظونه من امر الله » سورهٔ رعد ١١ XIII,12 « انسانك اوكندن وآرقه‌سندن تعقیب ایدیجیلری واردركه اونی اللهك امرندن محافظه ایدرلر » آیت كریمه‌سی‌ده كریوات دمویه‌نك وسائره‌نك میقروبلره ، خسته‌لقلره قارشی محافظلق خدمتنی بیلدیرر .[١]

---

[١] قرأن كریمده حقایق فنیه‌یی بیلدیرن دها بر چوق معجزه‌لر واردر . بونلرك قرأنده بولونماسنك بر حكمتی‌ده بوكبی حقایق فنیه‌یی آرامق ، اوكرنمك لزومنی بیلدیرمكدر . معمافیه طوغریدن طوغری‌یه علوم مادیه‌نك تحصیل وتعلمنی امر آیتلرده واردر . ن . « وكأین من آیةٍ فی السموات والارض یمرون علیها وهم عنها معرضون » سورهٔ یوسف ١٠٥ XII 105, « كوكلرده و یرده الله تعالینك قدرتنه دلالت ایدن نه‌قدر علامتلر واردركه برطاقملری كوردكلری حالده اونلردن یوز چویریرلر . (تدقیق ایتمزلر) . ن . « قل انظروا ماذا فی السموات والارض » سورهٔ یونس ١٠١ X,101, « كوكلرده و یرده نه‌لر وار باقك تدقیق ایدك ، دی » ایات كریمه‌سی و امثالی بو معنایی امر ایدرلر .

قرأن كریم ایچون غایهٔ اصلیه ، ایمان وضرورات دینیه‌یی تأمین وتفهیمدر . و آیات قرأنیه‌ده محكمات ومتشابهات واردر . عمومیتله اساسات دینیه محكمات ایله بیلدیرلمشدر . بونلرك معنالری تأویل وتوجیهلره مساعد دكلدر . بونلرك خارجنده‌كی مسائل ، متشابهاته داخل اولورلركه بونلرده‌ده اصل اولان ینه ایمانی تأمیندر . فقط عینی زمانده سائر حقایقی بیلدیررلر . بونلرك پك واسع تأویل وتفسیره مساعد رمزی ومجازی معنالری محتوی اولانلری واردر . وبر چوقلری اهل كتابك وسائرلرینك بر طاقم مباحث حقنده‌كی توحیده منافی اولمیان ظن واعتقادلرینه خلل كتیرمز صورتده طرز بیانی حاوی‌لردر . لكن عینی زمانده عصرلردنصكره كشف ایدیله‌جك حقایقی ده بر صورتده اعجازكارانه‌ده محتوی بولونمالری واردركه پك شایان دقتدر . حقیقت ، بر چوق آیات كریمه‌نك زمان نزوللرنده قطعیاً بیلنمه‌ین و بیلنمه‌لری ممكن اولمیان حقایق علمیه‌یی احتوا ایتدكلری صوك عصرلرك كشفیاتندنصكره آكلاشلمش وكیتدكجه آكلاشلمقده‌در .

قرأن كریمك هر عصرك ایجاباتنه وهر طبقهٔ بشریه‌نك ادراكنه موافق معنالر استخراجنه

تاریخ عالمه وتکوین وخلقته عائد معجزه‌لری محتوی بر چوق آیات کریمه موجوددر. بز بوراده یالکز حضرت آدم وعیسی علیهما السلام حقلرنده‌کی بیانات عالیه‌دن بعضیلرینی ذکر ایده‌جکز :

معلومدرکه حضرت ادم بالجمله کتب ادیانده طوپراقدن یارادلمش ، جنته قونمش واوراده برامر الهی‌یه اطاعتده قصور ایتدیکندن اخراج اولونمشدردیه محرردر . بوندن انسانلرك انسان اولونجه‌یه قدر هیچ تکامل کچیرمه‌مش اولدقلری ظن واعتقادی حاصل اولمشدر . حالبوکه قرآن کریمده انسانك مسئول ومکلف اولان حال تکملنه واصل اولونجه‌یه قدر مهم تکامللر کچیرمش اولدیغی ده بیلدیرلمکده‌در . ن . « الذی احسن کل شیٔ خلقه وبدأ خلق الانسان من طین ثم جعل نسله من سلالة من ماء مهین ثم سویه ونفخ فیه من روحه . » سورهٔ سجده ـ ٦ ـ XXX,6) « الله هر یاراتدیغنی کوزل یاراتدی . وانسانك یارادلماسنه چاموردن باشلادی . صکره نسلنی سلاله‌دن ماء مهین (منی) دن یاپدی . اوندنصکره اونی سویهٔ لازمه‌یه ایصال ایتدی . واوکا روحندن نفخ بویوردی » آیت کریمه‌سندن آکلاشیلیورکه انسانك یارادلماسنه اولا ارضدن باشلانمش ، بعده نسلی سلاله‌دن ، ماء مهیندن حاصل اوله‌رق دوام ایتمش . طبیعیدرکه بویله سلاله ایله [١] ازدواج ایله نسللری دوام ایتمش اولان انسانلر روحسز دکل ایدیلر. حالبوکه آیت جلیله‌ده بویله برمدت نسلی سلاله‌دن، منی (ماء مهین)دن حصولبوله‌رق دوام ایتدکدنصکره تماملق کسب ایتدیرلمش واوتماملق حاصل اولدقدنصکره کندیسنه اللهك روحندن نفخ بیورلمشدر . بیورولیور .

پك اعلا ! بویله تکمل و تماملق حاصل اولدقدنصکره نفخ بیورلمش

مساعد آیری برصورت اعجازکارانه‌ده نظم بیورلمش اولماسی جداً معجزه‌در. آیات قرآنیه، مبتدیلر وسطحی معلومات اصحابیچون نه‌درجه موجب اعتقاد ایسه‌لر، منتهیلر ایچون دها زیاده اطمئنان بخش اولورلر . امام بوصیری رحمه‌الله حضرتلرینك « وقد احکمت ایاته وتشابهت : فللمبتدی ورد وللمنتهی ورد » « قرآن کریمك آیتلرنده محکمات ومتشابهات واردر. اونلر هم مبتدیلر ایچون وارد هم منتهیلر ایچون وارد حقیقتلردر » بیورماسی بو معنایه‌در. (حمل مریم ویا حضرت عیسانك باباسی) نام رساله‌مزده بو خصوصی دها زیاده ایضاح ایتدك)

---

[١] سلاله‌نك معناسی برشیدن صیریلوب چیقان ، آیریلان شی دیمكدر .

اولان روح‌الله نه‌در ؟ شبهه‌سز معرفة‌الله یعنی فکر دینی، حضرت اللهه عبودیت وظیفه‌سنی ادراك نعمتی در . تعبیر آخرله انسانلرده‌کی معنوی حیاتدر . ایشته انسانلره مادی حیاتدن باشقا اوله‌رق ویریله‌ن معنوی حیات ، روح الله ایله تعبیر بیورلمشدر . حضرت عیسی علیه‌السلامده‌کی روح‌الله‌ده بو روحدر ، بوروحك یوکسك مرتبه‌سی اولان مرتبهٔ نبوتدر . حضرت مریمه بشر سوی شکلیله نفخ بیورلمشدر . بناءً علیه بوروح ، حضرت عیسایه مخصوص دکلدر وکندیسنه حاشا الوهیت دکل ، معرفة‌اللهك مقتضای ضروریسی اولان کمال عبودیت ، کمال انسانیت بخش ایتمشدر . الوهیت تعدد وتجزی قبول ایتمز . درجات و مراتبی‌ده یوقدر . فقط انسانلرك هدایت و معرفة‌اللهه قابلیتلری متفاوتدر . و ن . « فادعوا الله مخلصین له الدین ولوکره الکافرون. رفیع الدرجات ذو العرش یلقی الروح من امره علی من یشاء من عباده لینذر یوم التلاق » سورهٔ مؤمن ١٤ ، ١٥ ، XL,15) « کافرلره ناخوش کلسه دخی جناب حقه دین خالص ایله دعا ایدیکز . جناب الله قوللرینك درجه‌لرینی یوکسلتیجی و عرش صاحبیدر . قیامت کونیله اخافه ایچون قوللرندن ایسته‌دیکنه امریله روح القا ایدر (علم ونبوت ویریر)». « نص عالیسنده‌کی روحده بوروحدر . ملائکه‌نك بشره سجده‌سی‌ده باشلیجه بوروح سببیله‌در . ن. « واذقال ربك للملائکة انی خالق بشراً من صلصال من حمأ مسنون . فاذا سویته ونفخت فیه من روحی فقعوا له ساجدین فسجد الملئکة کلهم اجمعون . الاابلیس ابی ان یکون مع الساجدین » سورهٔ حجر ٢٨ ـ ٣١ , XV,28-31) « تفکرایت اونی که ربك تعالی ملائکه‌یه بن طوپراقدن وطوپراغك شکل وصورته کله‌ن اوزلی قسمندن بشر یاراداجغم. اونی سویهٔ مطلوبه‌یه ایصال ایدوب کندیسنه روحمدن نفخ ایتدیکم وقت اوکا سجده ایدیکز دیدی. ملائکه‌نك کافه‌سی سجده ایتدیلر. انجق ابلیس سجده ایدنلرله برابر اولمادی » آیت جلیله‌لری بو معنایی بیلدیررلر.

شمدی‌ده حضرت عیسی علیه‌السلامه متعلق آیات کریمه‌یی ذکر ایده‌لم؟ ن . « واذکر فی الکتاب مریم. اذانتبذت من اهلها مکاناً شرقیاً . فاتخذت من دونهم حجاباً فارسلنا الیها روحنا فتمثل لها بشراً سویا قالت انی اعوذ بالرحمن منك ان کنت تقیاً قال انما انا رسول ربك لاهب لك غلاماً زکیا . قالت انی یکون

لی غلام ولم یمسسنی بشر ولم اك بغیا . قال کذلك . قال ربك هو علی هین و لنجعله آیة للناس ورحمةً منا . وکان امراً مقضیاً . فحملته فنتبذت به مکاناً قصیاً » سورهٔ مریم ١٦-٢٢ XIX,16-22) « کتابده مریمی ذکر ایت . او عائله سندن شرق جهتنده اولان بر مکانه اوزاقلاشدی . واونلره کورونمه‌مك اوزره کیزلندی . اوکا بز روحمزی کوندردك . روحمز اوکا مکمل بر انسان حالنده ظاهر اولدی . مریم اوکا اکر متقی ایسه‌ك بن سندن اللهه صیغینیرم دیدی . اوده بن ربکك رسولی‌یم . سکا کامل بر اوغلان باغشلامق ایچون کوندرلدم جوابنی ویردی . مریم بنم اوغلم ناصل اولور ؟ بکا بشر طوقونمادی . وبن فنا قادین دکلم دیدی اوده اوەت طوغری . فقط ربك اوبکا قولایدر . بز اونی انسانلره برهان وطرفمزدن رحمت قیلاجغز دیدی . دیدی . وچوجوق هبه ایتمك ایشی امر متحقق اولدی . مریم حامله قالدی و اوحالیله اوزاق بر مکانه چکلدی » .

بونلردنصکره حضرت عیسانك پك کوچوك ایکن کندیسنك اللهك قولی وپیغمبری اولدیغنی سویلدیکی ده مذکوردر . ن . « قال انی عبدالله آتانی الکتاب وجعلنی نبیا » سورهٔ مریم ٣٠ ,XIX,30) .

ن . « ومریم ابنت عمران التی احصنت فرجها فنفخنا فیه من روحنا وصدقت بکلمات ربها وکتبه وکانت من القانتین » سورهٔ تحریم ١٢ ,LXVI,11) « عمرانك قزی مریم که عرضنی محافظه ایتمشدر . بز اوکا روحمزدن نفخ ایتدك او ربنك امرینی وکتابلرینی تصدیق ایتمش و اللهه اطاعت ایدنلردن اولمشدر . » آیت جلیله‌سی ده حضرت مریمك ناموس وعصمتنی بیان ایدر . ن . « یا اهل الکتاب لاتغلوا فی دینکم ولاتقولوا علی الله الا الحق انما المسیح عیسی ابن مریم رسول الله وکلمته القیها الی مریم وروح منه فامنوا بالله ورسله ولاتقولوا ثلثة انتهوا خیراً لکم . انما الله اله واحد . سبحانه ان یکون له ولد له ما فی السموات ومافی الارض وکفی بالله وکیلا . لن یستنکف المسیح ان یکون عبداً لله ولا الملئکة المقربون ومن یستنکف عن عبادته ویستکبر فسیحشرهم الیه جمیعاً » سورهٔ نساء ١٧١-١٧٢ , IV,169) « یا اهل کتاب دینکزده طاشقنلق ایتمه‌یك وجناب الله ایچون حقدن غیری سوز سویله‌میك ، مریم اوغلی عیسی انجق اللهك رسولی ومریمه اللهك امری ایله القا ایدلمش کلمة الله والله طرفندن

بر روحدر . اللهه وپیغمبرلرینه ایمان ایدیکز . واوچدر دیمه‌یکز . بوندن واز کچیك سزك ایچون خیرلی اولانی قبول ایدك . الله انجق بر اللهدر . الله جل شانه چوجوغی اولمقدن منزهدر . کوکلرده ویرده نه وارسه اونکدر . وکیل اوله‌رق الله کافیدر مسیح ، اللهه قول اولمقدن البته استنکاف ایتمدی . مقرب ملائکه‌ده استنکاف ایتمزلر . اللهه قوللقدن استنکاف و کبر ایدنلرك هپسنی الله یقینده حضورنده حشر ایدر » .

برده ن . « ما المسیح ابن مریم الا رسول قد خلت من قبله الرسل وامه صدیقه کانا یأکلان الطعام انظر کیف نبین لهم الایات ثم انظر انا یؤفکون » سورهٔ مائده ـ ٧٥ ,VII,79) « مریم اوغلی مسیح انجق پیغمبردر . کندیسندن اول پیغمبرلر کلمشدر . والده‌سی‌ده اللهی بیله‌ن طوغری بر قادیندر . هر ایکیسی‌ده یمك یرلر ایدی . بز اونلره (حضرت عیسایه الوهیت اسناد ایده‌نلره) دلائل حقی باق ناصل بیان ایده‌رز ؛ صکره باق اونلر حقدن ناصل انحراف ایدرلر » آیت جلیله‌سی واردر .

حقیقت ، یمك ایچمك وسائره کبی احتیاجاتدن کندیسنی قورتارامیان بر مخلوقه الوهیت عطف ایتمك مسلمانك اصلا قبول ایده‌میه‌جکی بر دعوادر . الله ده‌نیلنجه مسلمان ، تصور وتفکرلری عقللره حیرت ویره‌ن لایعد ولایحصی عوالم ارضیه وسماویه‌نك خالقی واونلرك اجزای فردیه‌لرینه وارنجه‌یه قدر بالجمله اقسامنده جاری احوال واحکامی علم وقدرتیله دیله‌دیکی کبی اداره وتصرف ایدن ازلی و ابدی حی وقیوم ، معبود بالحق بر موجود اعلا اکلار . بویله بر الوهیت قدرت وقوتنك عاجز بشرده بولونامیه‌جغی ظاهر بر شیدر . مسلمانك انسانلرده قبول ایده‌بیله‌جکی انجق ربانیت‌در . ربوبیت دکلدر . ونه حضرت عیسی ، نه‌ده دیکر بر پیغمبر او ادعاده بولونمامشدر . ن . « ما کان لبشر ان یؤتیه الله الکتاب والحکم والنبوة ثم یقول للناس کونوا عباداً لی من دون الله ولکن کونوا ربانیین بما کنتم تعلمون الکتاب وبما کنتم تدرسون » سورهٔ آل عمران ٧٩ ,III,73) جناب الله بر بشره کتاب وعلم وفهم ونبوت ویردکدنصکره او انسان ناسه ، اللهدن باشقا بنم‌ده قوللرم اولوك دیمز . انجق تعلیم وتعلم ایتدیکز کتاب ودین موجبنجه ربکز تعالی‌نك امرلرینه تبعیت وانقیاد ایله ربانیلر اولوکز دیر . » آیت جلیله‌سی بومعنایی بیان ایدر .

ربانی اولمق معرفةالله نعمت جلیله‌سیله متنعم اولمقدر . و بتون ایمان وعرفانلر ولایت ونبوتلر بو نعمت جلیله‌یه مظهریتك مختلف مرتبه‌لریدر . [١]

انسانه نفخ بیورولان روح الهی‌یی ایضاح مناسبتیله سویلدکلریمزه اللهك اولاد اتخاذ ایتمدیکنی و ملکنده شریکی و قوللرینی ذل و حقارتدن ، عذاب ومعاصیدن قورتارمق ایچون ولی ویا وصیسی اولمادیغنی بیلدیره‌ن ن . « وقل الحمد لله الذی لم یتخذ ولداً ولم یکن له ولی من الذل وکبره تکبیراً » سورهٔ اسراء (XVII,111, آیت کریمه‌سنی ده علاوه ایده‌لم .

بو آیت جلیله جناب حقه ولد ویا شریك ویا ولی اتخاذی اسنادینك کبریای الهی‌یه نه‌درجه منافی بولندیغنی ، حق کبریاده معاذالله تعالی کوچوکلك اسنادی دیمك اولدیغنی پك واضح صورتده بیان ایدر . ن . « ان مثل عیسی عندالله کمثل ادم خلقه من تراب ثم قال له کن فیکون » سورهٔ ال عمران ٥٩ (III,52 « اللهك عندنده عیسانك مثلی ادمك مثلی کبی‌در . اونی طوپراقدن یاراتمشدر . اول دیمش اولمشدر » آیت کریمه‌سی‌ده حضرت عیسانك‌ده حضرت آدم کبی اصلنك ترابدن

[١] انسانی وظیفهٔ عبودیتله مکلف ایدن بو الهی روحه امانت‌ده تعبیر اولنور . انسانك اشرف مخلوقات اولماسی بوسایه‌ده‌در . فقط لایتناهی برقیمتی حائز اولان بو شرفی محافظه قولای دکلدر . طاغلرك ، یرلرك وکوکلرك قالدیرامادیغی آغیر بر وظیفه‌در . ن . « انا عرضنا الامانة علی السموات والارض والجبال فابین ان یحملنها واشفقن منها وحملها الانسان انه کان ظلوماً جهولا » سورهٔ احزاب ٧٢ (XXXIII,72, « بز اماناتی کوکلره ویره و طاغلره عرض ایتدك . یوکلنمکدن چکیندیلر ، قورقدیلر . فقط انسان اونی یوکلندی . انسان چوق ظالم وچوق جاهلدر » بیورلمشدر . بو آیت جلیله انسانلرك ظلوم وجهول اولدیغنی عمومی برصورتده ذکر ایتمشدر . حقیقت ، انسانلرك چوغی نه‌قدر علوی بر وظیفه صاحبی اولدقلرینی بیلمزلر . معرفت نفسه لایق اولدیغی مرتبه اعتنا ایتمزلر . اك اول کندیلرینه ظلم ایدرلر . «خوشجه‌باق ذاتکه کیم زبدهٔ عالمسیك سن : مردم دیدهٔ اکوان اولان آدمسیك سن» دیه‌ن شاعر نه کوزل سویله‌مشدر . اوه‌ت انسانلرك چوغی سرخلقتی ، حکمت موجودیتی بیلمدکلرندن ظلوم وجهول قالیرلر . فقط معرفت نفس وبالنتیجه معرفت‌الله مرتبهٔ عالیه‌سنه صعود ایدنلر بوندن مستثنادرلر . اونلر یوکسلدکجه یوکسلیرلر . نته‌کیم ن « والعصر ان الانسان لفی خسر الا الذین امنوا وعملوا الصالحات وتواصوا بالحق وتواصوا بالصبر » سورهٔ عصر CIII,) «عصره قسم ایده‌رم‌که انسانلر خسرانده‌درلر انجق ایمان ایدنلر وایی ایشلر ایشلیه‌نلر وحق توصیه ایدیشه‌نلر وصبر توصیه‌ایدیشه‌نلر مستثنادرلر» سورهٔ جلیله‌سی صلحایی خسراندن استثنا بیورور .

یعنی بتون انسانلر کبی اونك‌ده خاکی اولوب کندیسنه الوهیت عطفنك یری اولمادیغنی وعینی زمانده حضرت آدمه ویردیکی وجه ایله کندیسنه‌ده علم ومعرفت الهیه ویرلمش وهر ایکیسی حقنده‌کی بیاناتك سری ورمزی اولدیغنی بیلدیرر . [١]

حضرت عیسی علیه‌السلام ، کندیسی ووالده‌سی ایچون الوهیت ادعا ایتمش اولدیغنه دائر موجود اولان اعتقاددن طولایی سوءظن التنده قالمشدر . روح شریفلری بوندن پك مضطربدر . جناب حق یوم قیامتده کیفیتی استیضاح ایله هم بو سوءظنلری رفع هم‌ده حضرت مشارالیهی مستریح بیوراجقلردر . ن . « واذ قال الله یاعیسی ابن مریم ءأنت قلت للناس اتخذونی وامی الهین من دون الله . قال سبحانك مایکون لی ان اقول مالیس لی بحق . ان کنت قلته فقط علمته تعلم مافی نفسی ولا اعلم مافی نفسك انك انت علام الغیوب . ماقلت لهم الا ما امرتنی به ان اعبدوا الله ربی وربکم وکنت علیهم شهیداً مادمت فیهم فلما توفیتنی کنت انت الرقیب علیهم وانت علی کل شیئی شهید » سورهٔ مائده ١١٥ - ١١٧ (V,116-117 « بیلکه جناب الله یوم قیامتده یامریم اوغلی عیسی ، سن ناسه ، بنی ووالده‌می اللهك غیری ایکی اله اتخاذ ایدك دیدکمی؟ بیوره‌جق . عیساده جواباً یاربی عظمت الهیه‌کی تقدیس ایدرم . بن حقم اولمیان سوزی ناصل سویلرم . سویله‌مش اولسه‌م

[١] قرآن کریمده ، رمزی بیانات ومجازی تعبیرات موجوددر . مثلا سورهٔ انعامده ن . « اومن کان میتاً فاحییناه وجعلنا له نوراً یمشی به فی الناس کمن مثله فی الظلمات لیس بخارج منها »

« ایمانه نائل اولمامش بولندیغی جهتله أولو ایکن هدایت الهیه ایله ایمان ایده‌رك حقیقی حیات کسب ایدن وبوصورتله نوره مالك اوله‌رق ناس اراسنده راه سعادت اوزره یورویه‌ن برذات ، کفری سببیله قارا کلقلر ایچنده قالان واو حال ظلماتدن چیقامیان کمسه کبی اولورمی ؟ » آیت جلیله‌سنده میت وحیات کلمه‌لری مجازی معنالریله استعمال بیورلمشلردر . بو آیت کریمه حضرت حمزه رضی الله عنهك اسلامی اوزرینه نازل اولمشدر . برکون ابوجهل علیه مایستحق پیغمبر افندمزك علیهنده اطالهٔ لسان ایتدیکی صره‌ده حضرت حمزه ، پیغمبر افندمزك حقلی ، ابوجهلك وهمدینلرینك حقسز وسفیه اولدقلرینی اثبات وابوجهل اوزرینه هجوم وعینی زمانده اظهار ایمان ایله ناس اراسنده شان و شرفله مهابتنما اولماسی اوزرینه نازل اولمش واسلامه کلمزدن اولکی حالیچون میت وبعده شرف اسلام ایله مشرف اولدیغیچون احیا بیوردق دیه بیان اولونمشدر . بو نوعدن سری ، مجازی ورمزی بیاناتك قرآن کریمك برچوق آیتلرنده موجود اولدیغنی اوجه‌ده عرض ایتمش ایدك .

محقق سن اونی بیلیرسیك. سن بنم قلبمده اولانی بیلیرسیك. بن سنك علم الهیکده اولانی بیلمم. سن غیبلری پك زیاده بیلیجیسیك. بن انجق سویله‌مه‌می امر ایتدیکك شیلری سویله‌دم. بنم وسنك ربکز اولان اللهه عبادت ایدك دیدم وارالرنده اولدیغم مدتجه حاللرینه شاهد اولدم. بنی وفات ایتدیردکدنصکره اونلری مراقبه ایدن سن‌سیك. وسن هرشیئی مراقبه ایدرسیك. » آیت جلیله‌لری بومعنایی وحضرت عیسانك، امتنك اراسندن چیقماسیله وفات ایتمش اولدیغنی بیلدیررلر.

برده تحریف وتحریفلرك تصحیحی مسئله‌سی واردر. قرأن کریم کندیسندن اول نازل اولمش کتابلری تصدیق فقط اونلرك بعض اقسامنك صکره‌دن تحریفه اوغرامش اولدقلرینی بیان وبوتحریفلردن تصحیحی لازم قسملری تصحیح ایدر. ن. « وانزلنا الیك الکتاب بالحق مصدقاً لما بین یدیه من الکتاب ومهیمناً علیه» سورهٔ مائده — ٤٨، V,52 « وسکا قرأنی حق، واولجه کوندردیکمز کتابلری تصدیق واونلری تغییردن محافظه ایدیجی اوله‌رق انزال ایتدك » بیورلمشدر.

مثلا پیغمبر افندمزك تشریف ایده‌جکاری توارتده وانجیلده مذکور ایکن بوکون موجود نسخه‌لرده آشکار برصورتده بولونمامسی تحریفلردن برینی تشکیل ایدر. ن. « واذقال عیسی ابن مریم یابنی اسرائیل انی رسول الله الیکم مصدقاً لما بین یدی من التوراة ومبشراً برسول یأتی من بعدی اسمه احمد » سورهٔ صف ٦ — LXI, 6 « وحضرت عیسی علیه السلام یابنی اسرائیل بن تورات شریفی تصدیق وبندنصکره کله‌جك احمد اسملی پیغمبرك کله‌جکنی تبشیر ایدیجی رسول اللهم. سزه کوندرلدم دیدی » آیت جلیله‌سی حضرت عیسانك تشریف محمدی‌یی واضحاً تبشیرینی بیلدیرر.

کذلك بوکون اللرده موجود کتاب مقدسلرده انبیای کرامك بعضیلری حقنده تحریفلر واردر. مثلا حضرت ابراهیمك حاشا یالان سویلدیکی، حضرت داوودك حاشا ثم حاشا عفت وعصمته منافی احواله، کناه کبائره جرأت ایتدیکی حقنده بعضی فقره‌لر بولونمقده‌درکه قرأن کریم بونلری قبول ایتمز وتصحیح ایدر. ن. « واذکر فی الکتاب ابراهیم. انه کان صدیقاً نبیا » سورهٔ مریم ٤١، XIX, 42) آیت کریمه‌سی حضرت ابراهیمدن یالان صدور ایتمدیکنی بیلدیرر.

حقیقت، بر پیغمبردن یالان صادر اولمامسی لازمکلیر. نته‌کیم هیچ بروقت یالانه تنزل ایتمه‌ین کیمسه‌لریمز بوکون دخی چوق‌شکر موجوددر. حضرت مشارالیه‌دن زله صادر اولمش اولابیلیر. فقط کناه کبائر صدوری اعتقاد اسلامجه جائز اولاماز. هله علی العاده یالان نبوته دکل ولایته دخی قطعیاً مانع بر رذیله‌در.

حضرت داودك قادین مسئله‌سنده‌ده قرأن کریم تصحیحاً شوصورتله بیان ایدر: ن. « وهل اتیك نبؤالخصم اذتسوروا المحراب اذ دخلوا علی داود ففزع منهم قالوا لاتخف خصمان بغی بعضنا علی بعض فاحکم بیننا بالحق ولا تشطط واهدنا الی سواء الصراط. ان هذا اخی له تسع وتسعون نعجة ولی نعجة واحدة فقال اکفلنیها وعزنی فی الخطاب. قال لقد ظلمك بسؤال نعجتك الی نعاجه وان کثیراً من الخلطاء لیبغی بعضهم علی بعض الا الذین آمنوا وعملوا الصالحات وقلیل ماهم وظن داود انما فتناه فاستغفر ربه وخرراً کعاً واناب. فغفرنا له ذلك وان له عندنا لزلفی وحسن مأب » سورهٔ ص ٢١ — ٢٥، 24 - 20 XXXVIII, « داوودك محرابنه چیقان خصمك خبرینی سکا بیلدیره‌لم: یاننه کیردکلرنده داوود اونلردن قورقدی. اونلر قورقمه، ایکی خصمدن بریمز دیکریمزه حقسزلق ایتدی. سن آرامزده‌کی دعوایی فصل ایت. طوغری حکمنی ویر وطرافدارلق ایتمه. بزه یولك طوغریسنی کوستر. بوبنم دین قارده‌شمدر. طقسان طوقوز دیشی قویونی واردر. بنم ایسه یالکز بردیشی قویونم وار. اوبکا اوبر قویونی‌ده بکا براق دیدی. سوزینه قارشی کله‌مدم دیدیلر. داوود جواباً سنك برقویونکی کندی قویونلرینه قارشدیرمق ایسته‌مکله اوسکا قارشی حقسزلق ایتمشدر. چونکه ماللرینی بری برینه قارشدیرانلرك چوغی حقسزلق ایدرلر. مکرکه ایمان وعمل صالح صاحبلری اولالرکه اونلرده آزدر دیدی. ومتعاقباً کندیسنی امتحان وایقاظ ایتدیکمزی آکلایه‌رق همان سجده وتوبه ایتدی. بزده اونك بوخطاسنی مغفرت ایتدك. داوودك نزدمزده قربی وکوزل مقامی واردر »

بو آیت کریمه‌لردن آکلاشیلیورکه حضرت داوود برکیمسه‌دن حرمنك کندی عائله‌سنه، عائله‌سی آراسنه براقماسنی ایسته‌مش، اوده داوودك سوزینی قیرامامش فقط بوتکلیفدن خوشنود قالمامشکه حضرت داووده اخطار واقع

اولمش و داوود غفلتنی ادراك وبویله سـوء ظنی جالب اولابیله‌جك بر تكلیف‌ده بولوندیغنه قارشی محجوب ونادم اوله‌رق توبه واستغفار ایتمش . وقعه بوندنعبارت كورونیور . حالبوكه الده موجود كتاب مقدسلرده بوكیفیت حضرت داوود علیه‌السلامك حاشا مرتكب كبائر اولدیغی صورتنده ذكر ایدلمكده‌دركه او تقدیرده حضرت سلیمان علیه‌السلامك‌ده زانی وقاتل بر پدر وزانیه بر والده‌دن دنیایه كلمش اولماسی لازمكلیر. دین اسلام بونلری قطعیاً قبول ایتمز . و اوائل اسلامده كتب اسرائیلیه‌دن اوكره‌نه‌رك اوصورتله بیان وحكایه ایدن كمسه‌لر تجزیه ایدلمشلردر .

تدقیق ومقایسه ایدیلیرسه دها پك چوق تحریفاتك تصحیح ایدلمش اولدیغی آكلاشیلیر .

قرأن كریمك روحانیت جهتیله معجزه اولدیغی‌ده محققدر. احكام جلیله‌سنه اهتمام وتلاوت شریفه‌سـنه دوام ایدنلرده پك مهم تجلیات معنویه ظهور ایدر . بونلر هم یقظه هم نیـام حاللرنده تجلی ایدرلر . قرأن كریمی كندیلرینه رهبر ومرشـد اتخاذ ایله فكر واراده‌لرینی تقویه ، قلب وروحلرینی تصفیه وتزكیه ایده‌بیلمش ذوات ، مظهر علملدن وواردات اولورلر . هركس ایچون مغیبات‌دن اولان اسراره كسب وقوف واطلاع ایدرلر . اولجه‌ده بیان ایتدیكمز وجه ایله كرامت وخوارق عادتلری كورولور . [١]

[١] طریقتلر بواساس اوزرینه مؤسـس‌درلر . مقصد واجبات دینیه‌یه رعایتله برابر قرأن كریمك محتوی اولدیغی آیات واسماء شریفه‌نك تلاوت وذكرلرینه دوام ایله روحانیت كسب ایتمك‌در . طرق علیه پیران ومشایخنك همتلری ، مریدلرینه صلاح وتقوالری وارشاد ونصیحتلریله ، طریق معنویات‌ده رهبرلك ایتمك، حاللرینه مناسب اذكار واوراد ویره‌رك ایلریله‌تمك‌در . طریقتلرك كافه‌سی بالتسلسل حضرت پیغمبره واصل اولور . نه‌قدر عرفا واولیا كلمش ایسه هپ منبع فیض وعرفان اولان فخرعالم افندمزك تعلیم‌نبویلری دائره‌سنده كلام اللهدن نورانیت وروحانیت اكتساب ایتمشلردر . هردرلو آمال واعمالده كندیلریچون نمونهٔ امتثال ذات‌پیغمبری‌در. منتسبلرینی ارشادلری واونلرایچون نمونه‌ومقتدا اولابیلملری‌ده انجق او طریق ایله اولور . وسنت سـنیه‌یه مخالفلیكی‌اولان هرهانكی بر طریق ، اسلامی اولاماز .

كرامت وخوارق عادت، مختلف‌مرتبه‌لری وغایت‌غریب تجلی‌لری اولان بر لطف الهی‌در. ن. « فوجدا عبداً من عبادنا آتیناه رحمةً من عندنا و علمناه من لدنا علماً » سـورهٔ كهف ٦٤ ، XVIII, 64 « حضرت موسی ایله شاكردی كندیسنه طرفمزدن رحمت

قرأنك بو روحانیت بخش معجزه‌سنك اك یوكسـك دلیلی، حین نزولنده اقوام جاهله‌دن پك زیاده شقاوت وجنایتلرله آلوده كیمسه‌لری آز وقت ایچنده رشد وهدایته ، مراتب عالیهٔ معنویاته ، مقامات قدسیهٔ ولایته ایصال ایتمسی‌در . فی‌الحقیقه عصرسعادت‌ده بیكلرجه اصحاب كزین مظهر كشف وكرامات اولمشلردر مضـبوط ومشهور اولان مناقب شریفه‌لری بوبابده قناعتبخش مثاللر تشـكیل ایدرلر . ازجمله حضرت عمرالفاروق رضی‌الله عنهك اسلامدن اولكی احوالیله صورت اسلامی وبعدالاسلام كوروله‌ن ظاهری‌وباطنی اسـتقامت وعدالت‌وكشف وكرامت كبی خارق‌العاده مظهریت قدسیه‌لری نظر اعتباره آلینیرسه دین مبینك جداً هدایت آور واعجاز نما اولدیغی كورولور. حضرت عمر، قبل‌الاسلام، قساوت قلب وخشـونت طبع وتعصب‌وجاهلیتله‌معروف ایدی. حتی كندی قزچوجوغنی دیری دیری كومك فضیحه‌سنی امثالی وجه ایله‌ارتكاب ایتمش بولوندیغی منقولدر. رؤسـای قریشك اونی قتل پیغمبری مأمور ایتملری ده بو حمیت جاهلیه‌سـیله شجاعت وقوتنه اعتمادلرندن ناشی ایدی . عمر بو تشبثی قبول ایتدی. سلاحلرینی طـاقه‌رق جناب پیغمبری بولمق اوزره كیده‌ركن یولده تصـادف ایتدیكی بر ذات (نعیم بن عبدالله) كندیسنه بویله نره‌یه كیدییورسك دییه صوردی . عمر ، اجدادیمزك دینی ابطاله چالیشان محمدی قتله كیدییورم جوابنی ویردی . اوذات‌ده ایی یاپمایورسك دیدیكندن دیمك كه‌سن ده‌صاپمش سیك. اولاسنی اولدیره‌یم دییه‌تهور كوستردی. فقط اوته‌كی ذات‌بنی اولدورمزدن اول كیت همشیره كله‌انشته‌كی كور. اونلرده مسلمان اولمشلردر. دیدیكندن عمر اینانمامقله برابر پرتهیج همشیره‌سنك خانه‌سنه كیتدی . قاپونك یاننه واردیغی وقت ایچریدن برشیلر اوقوندیغنی ایشـیتدی . همشیره‌سیله انشته‌سی خباب بن‌ارت رضی‌الله‌عنه‌دن طه‌سوره‌سنی تعلم ایدییورلردی عمر دیكله‌دی . نه‌اولدیغنی اكلایامدی . فقط قلبنده عجیب برنارونور تأثیراتی

احسان وقدرتمزله علم مخصوص تعلیم ایتدیكمز قوللریمزدن بر قول بولدیلر .» آیت جلیله‌سـنده بیان بیورولان ذاته حضرت موسانك بیلمدیكی شیلر بیلدیرلمش . فقط برچوق شیلرك‌ده اوكا بیلدیرلمدیكی حالده حضرت موسایه بیلدیرلمش اولماسی پك ملحوظدر . هرشیئی بیلمك انجق ذات الهی‌یه خاص‌در . ن. « وفوق كل ذی علم علیم » سـورهٔ یوسف ٧٦ XII, 76, « هرعلم صاحبی انسانك فوقنده علم صاحبی واردر »

حاصل اولدی . قاپویی چالدی . عمرك كلدیكنی كورەن همشیرەسیلە انشتەسی تلاش ایتدیلر . همان اوقودقلری جزئی صاقلایەرق قاپویی آچدیلر . حضرت خبابی‌ده صاقلادیلر . عمر كیردی . هر وقتكندن باشقە ایدی .

اوقودقلرینی صوردی . سویلەمك ایستەمدیلر، بونك اوزرینە انشتەسنە هجوم ایلە سز ، بزم دیندن چیقمش ، محمدە اویمش‌سیكز . دیيە دوكمەكە باشلادی . آرایە كیرەن همشیرەسی یارالاندی . یوزندن قان آقدی . عمر متصل اوقودیغكز كتابی كورەیم دییوردی . نهایت همشیرەسی ، أوت بز حضرت محمدە ایمان ایتدك ، مسلمان اولدق . سزك باطل دینكزدن چیقدق . واوقودیغمزی سكا ویرمیز . چونكە اوكا یالكز مطهر اولانلر تماس ایدەبیلیرلردیدی . عمر ، سز اوقویك بن دیكلیەیم دیدی . اولجە اوقومقدە بولندقلری طە سورەسنی آچەرق اوقودیلر . عمر دیكلەدی . برقاچ آیتدنصكرە تحمل ایدەمدی . اوت بو الله كلامی‌در . بن‌دە ایمان ایتدم . حضرت محمدك نرەدە بولندیغنی سویلەیك ؛ كیدوب عرض اسلام ایدەجكم دیدی . سویلەدیلر . كیتدی . رسول اللهك بولندیغی اوك قاپوسنەواردیغی وقت عددلری دها قرقە بالغ اولمیان مسلمانلردن بعضیلری قورقدیلر . رسالتپناه افندمز براقك كاسین دیدیلر ، عمر كلدی . وحضور نبوی‌دە ، اشهدان لااله الاالله واشهدان محمداً رسول الله ، دیيەرك بیان ایمان ایتدی . وبعدە هرنوع تهلكەلرە رغماً هریردە اظهار ایماندن چكینمدی .

پیغمبر افندمز دها برقاچ كون اول ؛ یارب ؛ دین اسلامی ، یاعمر بن الخطاب یاخود عمرو بن هشام (ابوجهل) ایلە اعزاز بیور ، دیيە دعا ایتمشلر ایدی . عمرك اسلامی اوزرینە اصحاب كرام ، هپ بردن تكبیرلر كتیردیلر ویا عمر ، پیغمبر افندمز بوصورتلە دعا ایتمشلر ایدی . حضرت الله بوشرفی سكا احسان ایتدی . نەموطلو سكا ! دیيە بیان تبریكات ایتدیلر . بو وجە ایلە ن . « الله نزل احسن الحدیث كتاباً متشابهاً مثانی تقشعر منە جلود الذین یخشون ربهم ثم تلین جلودهم وقلوبهم الی ذكر الله . ذلك هدی الله یهدی بە من یشاء ومن یضلل الله فما لە من هاد » سورۂ زمر ٢٢-٢٣ (XXXIX, 24, «جناب الله كلاملرك اك كوزلی اولان قرآن كریمی قوت وبلاغتدە متشابە ، معانیسی بری برینی مؤید بر كتاب حالندە انزال بیوردی . رب

جایللرندن قورقانلرك جلدلری بو كتابك تأثیریلە اورپرر . بعدە اونلرك جلدلری وقلبلری یوشار ، ذكر الهی ایلە مشغول اولمق ایچون تنور ایدر . بو اللهك ایستدیكی قولنە احسان ایتدیكی برهدایتدر . اللهك یولدن چیقاردیغی یولە كتیرەجك یوقدر » آیت جایلەسنك سر عالیسی پك سرعتلە متجلی اولدی .

حقیقة بو ذات ، معجزۂ قرآنیە ایلە كفر وضلالدن ، ظلم وشقادن آز وقت ظرفندە ایمان وهدایتە استقامت وسعادتە نائل وپك چوق كرامات وخارقەلری ظاهر اولمش اصحاب كرامك پیشوالرندندر . عدل وحقك محافظەسندە كوستردیكی علو همت مثل سائر وملت اسلامیە ایچون جداً باعث عز وفخردر .

آیات قرآنیەنك بو اعجازكار تأثیراتنی امام بوصیری رحمه الله شو بیتلرلە تصویر ایتمشدر .

كأنها الحوض تبیض الوجوه بە　　　من العصاة وقد جاؤه كالحمم
وكالصراط وكالمیزان معدلة　　　فالقسط من غیرها فی الناس لم یقم

« آیات قرآنیە حوض كبی درلر . كومورلر كبی قارارمش یوزلرلە كلن عاصیلرك یوزلرینی آغاردرلر ، ومعدلت خصوصندە كوپری وترازی كبی درلر . ناس ایچندە عدل ، اونلرك غیریسیلە قائم اولماز »

باخصوص قرآنك بو كرامتبخش تأثیراتی عصر سعادتە منحصر اولمایوب متمادیاً دوام ایتدیكی كبی قیامتە قدردە دوام ایدەجكدر . بو سوزلریمزی ایضاح ایچون امام اعظم ، نعمان بن ثابت حضرتلرینك شو كرامتلرینی ذكر ایتمك كافی كلەجكدر : مشار الیە بركون خانەسندەكی مسجددە صباح نمازی قلدقلری صرەدە حاضروندن بریسی كوردیكی قیمتدار شمعدانلرە كوز دیكر . آشیرمق ایچون تصورلرە باشلار . او اثنادە قرقلردن [١] بری وفات ایتمش بولنور . قطب زمان اولان مشار الیهە مراجعتلە یرینە كیمك كچەجكنی سؤال ایدرلر . حضرت آدم ، سرقت نیتیلە مختل ومضطرب بولنان مسافرك حالنە قوۂ روحانیەایلە واقف ومترحم اولدیغندن كندیسنە مودت و شفقت ایجابی قلباً توجە وخیر دعا ایدر . درحال او آدم ، كناهلری لطف الهی ایلە عفو اولندقدن باشقا اولیاء الله مرتبەسنە ایصال وقرقلر عدادمیجلنە ادخال بیورولور .

[١] اهل اسلامك معلومی اولدیغی وجە ایلە اولیاء الله قرقلر ، یدیلر اوچلر كبی زمرەلرە آیرلمشلردر . جملەسنك رئیسنە قطب ویاغوث دینیر .

کتب سیرده بونوعدن یعنی روحانیت قرآنیه و محمدیه سایه‌سنده واهل اللهك نظر کیمیا اثرلریله زمرهٔ صالحینه ملحق اولمش پك چوق ذواتك مناقب عالیه‌سی مسطوردر. مع مافیه شوراسی‌ده بیلینملیدرکه مراتب معنویه، هروقت بویله سریع اوله‌رق قطع ایدیله‌مز. برمعتاد، روحانیت قرآنیه‌دن مستنیراولابیلمك ایچون ایمان واخلاص ایله برابراعمال صالحه‌یه، تلاوت قرآنه ، اذکار واوراده دوام ایستر. بونلرله‌برابر توفیق وهدایت ینه‌دائما الله‌دندر. یعنی انسان، موفقیتنی اصلا کندیسندن ویا هرهانکی برنبی ویا ولینك اثر ذاتیسی بیلمیه‌جك؛ انجق اللهك عنایتیله موفق اولدیغنه اعتقاد ایده‌جکدر . چونکه هدایت الهیه تعلق ایتمدکجه موفقیت ممکن دکلدر . هیچ برولی ویانبی وحتی فخرکائنات افندمز دخی هدایت الهیه اولمادقجه کمسه‌یی قورتاراماز . ن . « انك لاتهدی من احببت ولکن الله یهدی من یشاء » سورهٔ قصص ٥٦ ، XVIII,56) « یامحمد ، سن آرزو ایتدیکك کمسه‌یی هدایته نائل ایده‌مزسیك . ایستدیکنی انجق الله‌تعالی هدایته ایصال بیورور . »

انبیا واولیانك بوبابده حصه‌لرینه دوشن باذن‌الله‌تعالی دلالت وتعلیم و ارشاد وتربیه شرفنه مظهریتدر . حکم وقوتلری هپ اللهك حکم و قوتیدر . جناب حق بومظهریتی دیلرسه ادامه ایدر . مؤثر حقیقی انجق شریك ونصیردن ، شبیه ونظیردن منزه ومتعالی اولان ذات الهی‌در . [١]

---

[١] انبیانك علم ومعجزه‌لرینك‌ده انجق اللهك اذنیله اولدیغی، بعضاً ایسته‌دکلری آن وزمانده معجزه کوسترمه‌ملریله ثابتدر . مثلا حضرت یعقوب علیه‌السلام، اوغلی یوسفك قوقوسنی، کوملکك مصردن چیقماسیله طویدیغی حالده اولجه‌دها یقین برقویویه القا ایدلدیکی وقت یوسفك نره‌ده اولدیغنی بیله‌مه‌مش ایدی. کذلك حضرت عیسی علیه‌السلامك‌ده بعض معجزات یاپمق ایستدیکی حالده یاپامدیغی اولمشدر. معجزه‌نك ، وحیك انجق مشیة‌الله ایله اولاجغنی کوسترن حاللر پیغمبرافندیمزده‌ده کورولمشدر. مع‌مافیه جناب‌حق، عمومیت اعتباریله لزومی حیننده پیغمبرلرك معجزه کوسترمه‌لرینه عنایت بیورمشدر .

شوراسی‌ده پك مهمدرکه پیغمبر افندمز اثنای حیاتلرنده هر نوع معجزه‌لر کوسترمش اولمقله برابر ینه دینه دعوت خصوصنده خارق‌العاده‌لری اساس اتخاذ بیورمامشلر ؛ عقل وتفکر اوزرینه بنای اعتقاد اولونماسنه زیاده اهتمام بیورمشلردر. ن. « اولم یکفهم اناانزلنا علیك الکتاب یتلی علیهم ان فی ذلك لرحمة وذکری لقوم یوقنون » سورهٔ عنکبوت ٥١ (XXIX,50 « اونلره (حسی معجزه ایسته‌مکده افراطه کیده‌نلره) سکا انزال ایتدیکمز

بوکبی کرامت وقدسیت وسائر علملردن تجلیاتی اهل وارباببنده قابل انکار اولمایه‌جق درجه‌ده مشهوردر. انجق تعریف وایضاحی متعسراولان بواحوال حقنده معلومات لازمه‌یه مالك اولابیلمك ایچون واصلیندن اولمق لازمکلیر . واقعا هرمسلمانده آز چوق مظهریت معنویه واردر . انجق معنویاتك یوکسك مرتبه‌سی ، کشف وکرامت هرکسه میسراولماز. دین اسلام سایه‌سنده‌ا کثریتك نائل اولدیغی مظهریت ، استقامت و محاسن اخلاقدر. اوامر قرآنیه‌یه بحق توسل اولنان زمان ومکانلرده موفقیات اخلاقیه‌نك اك یوکسك مرتبه‌لره واصل و بویوزدن بتون عالم انسانیته غایت مهم نتایج مسعوده حاصل اولدیغی محققدر . اك‌بیوك کرامت‌ده بودر . « الاستقامة عین الکرامة »

٥ — آخرته ایمان — انسانلرك‌ایی ویافناتون عمللرینك اك کوچکلرینه‌قدر مکافات و مجازاتلرینی کورملری عدالت مقتضاسیدر . بو عدالتك دنیاده تام بر

وکندیلرینه تلاوت اولونان قرآن کریم کفایت ایتمدیمی؟ محقق اوکتاب کریمده دقت وایقان صاحبلریچون بیوك رحمت ونجاح وفلاحی مستلزم حکمت ونصیحتلر واردر » آیت جلیله‌سی اك بیوك معجزه‌نك قرآن کریم یعنی هم عقل وفکری ، هم قلب وروحی مطمئن ایدن حکم واحکام اولدیغنی بیلدیریر . وبومعناده دهابرخیلی نصوص واردر .

بعضیلری معجزه‌لری مطلقا خرق طبیعتله اولور ظن ایدرلر. حالبوکه برحادثه‌نك معجزه اولماسیچون خارق طبیعت اولماسی یعنی قوانین طبیعیه‌یی اخلال ایدر اولماسی شرط دکلدر .

مثلا پیغمبر افندمز مدینه‌یه هجرت بیورورکن ابوبکر صدیق ایله برابر داخل اولدقلری مغاره‌نك قپوسنه کلن دوشمانلر قاپونك اوروجکلر طرفندن ایجه أورولمش و اوستنده کوکرجینلرك یووایاپه‌رق یمورطلامش اولدقلرینی کوره‌رك یاقینلرده اورایه کیمسه‌نك کیرمش اولماسی احتمال ویره‌مه‌مشلر وبیهوده وقت ضایع ایتمه‌مك‌ایچون مغاره‌یه کیرمکدن واز کچه‌رك باشقه طرفلره کیتمشلردر . اوروجکلرك پیغمبر افندمزك کیرملرینی متعاقب قاپویی اودرجه أورملری وکوکرجینلرك کلوب یوا یاپه‌رق یمورطلامه‌لری خارق‌العاده برواقعه وبرمعجزه‌در، فقط قوانین طبیعتی خرق دکلدر . اکر انسانلر کرك کندیلرینك وکرك باشقه‌لرینك حیاتلرنده تصادف ایدیله‌ن احوال وحادثاته ، تطورات عالمه ایجه دقت ایده‌بیلسه‌لرمعجزات الهیه‌نك هروقت دوام ایتدیکنی کورورلر . هپ بونلر پیغمبران عظام حضراتنه مخصوص وتبلیغ بیوردقلری دینلرك حق اولدیغنی اثبات صددنده احسان بیورلمش اولان معجزه‌لرك امکانی اثبات وعقل سلیم صاحبلری ایچون ایمانی استلزام ایدن بینه‌لردر .

صورت‌ده حصول بولمادیغی ظاهردر. بناءً علیه مسلمان، یوم قیامت‌ده عادل وارحم اولان جناب حقك حضورنده انسانلرك عمللرینك حسابلری کوروله‌جکنه، ثوابکارلرك راحت و رفاه و کناهکارلرك عذاب و اضطراب کوره‌جکلرینه اعتقاد ایدر. مکافاتك تمثالی جنت وباغچه، عقوبتك تمثالی آتش وجهنم اوله‌رق کوسترلمشدر.

مع مافیه بونلر ایچون قطعی بر شکل تثبیت ایدلمش اولمایوب هردرلو شکللری واردر. مثلا جهنم‌ده غایت شدید صوغوق ایله ودها باشقا صورتلرله عذاب اولدیغی کبی جنت‌ده‌ده باغچه‌یه متعلق اولمیان درلو لذتلر و راحتلر واردر. والحاصل هرکسك ذهننده تصور و آرزو ویاخوف ونفرتله تلقی ایده‌بیله‌جکی مادی، معنوی جسمانی روحانی هر نوع نعمتلر، نقمتلر بیان ایدلمش اولدیغندن دینمزك تبشیر وانذاری هرصنف انسانلره تأثیر ایده‌بیله‌جك قوت وماهیتی حائزدر. ذاتاً پیغمبر افندمز جنت وجهنمك حقیقتی جاهللرك اکلادیغی کبی دکلدر بیورمشلردر. ن. « علی ان نبدل امثالکم وننشئکم فی مالاتعلمون » سورهٔ واقعه ٦١ (LVI,61) « سزی امثالکزله تبدیله وسزی بیلمدیککز برحالده میدانه کتیرمکه قادرز » آیت جلیله‌سی نشئت آخرتك بزم بیلمدیکمز شکلده دخی اولاجغنی بیان بیورور.

برده « ان الله تعالی جنة لیس فیها نعیم ولاحور ولاقصور الا ان تجلی الله تعالی فیها ضاحكاً » « الله تعالی‌نك ایچنده نعیم، حوری‌لر، کوشکلر اولمیان جنتلری واردر. اوراده موجود اولان یالکز الله تعالی‌نك کوله‌رك یعنی رضای الهیسیله تجلی ایتمسی‌در » حدیث شریفی مرویدر. بونلر هپ جنتلرك و نعیمنك انسانلرك مرتبه‌سنه کوره اولدیغنی کوسترولر.

خلاصه : آخرته، حساب کوننه ودنیاده ایشله‌نمش اعماله کوره اجر وثواب ویا عذاب و عقاب کوروله‌جکنه ایمان ایدرز؛ فقط بونلرك ماهیت وتفصیلاتنی بیله‌میز.

شوراسنی‌ده سویله‌لم که دین اسلامك تبشیر وانذاری یالکز امور آخرته، یوم قیامته منحصر دکلدر. آخرت مکافات وعقوبتلرینك دها مهم اولدقلری بیلدیرلمکله برابر ایی حرکت ایدنلرك، دنیاده دخی ایی مکافات و کوتولك ایدنلرك عقوبت کورملری‌ده ذکر ایدلمش یعنی افعالك دنیاده کوروله‌بیله‌ن نتیجه‌لرینك دخی نظر اهمیته آلنمالری لازمکه‌جکی‌ده بیلدیرلمشدر. ن. « قل یاعبادالذین آمنوا اتقوا ربکم للذین

احسنوا فی هذه الدنیا حسنة وارض الله واسعة انما یوفی الصابرون اجرهم بغیر حساب» سورهٔ زمر ١٠، (XXXIX,13) ایمان ایدن قوللریمه دی که ربکزك امرلری دائره‌سنده حرکت ایدك. بو دنیاده ایی ایش یاپانلر ایچون ایی مکافات واردر. واللهك ارضی کنیشدر. صبر ایدنلرك اجری زیاده‌سیله ویریلیر » آیت جلیله‌سی، عمللری ایی اولانلرك دنیاده‌ده ایلك کوره‌جکنی، ارضك برطرفده قیمتی بیلنمسه دیکر برطرفده بیلنه‌جکنی کوستردیکی کبی هردرلو اعمال صالحه‌سنه رغماً مصائبه، اذا وجفالره دوچار اولمش صالحانك صبرلرینك اخروی مکافاتلرینك پك بیوك اولاجغنی بیلدیریر. طوغروسی آرانیرسه، اك بیوك مصیبت زمانلرنده دخی صبرلرینه خلل کلمیه‌جك قدر ایمان واخلاصلری قوی ومتین اولان ذاتلر ایچون دنیاده‌ده، آخرت‌ده‌ده عذاب یوقدر. اونلر برطرفدن تقدیرات الهیه‌یه رضا دیکر طرفدن آخرت مکافاتنی تأمل ایله مستریح اولورلر. وبر حدیث نبوی‌ده بیان بیورلدیغی وجهله دنیا مصیبتلرینه صبر ایدن صالحلرك آخرت‌ده نائل اولاجقلری نعمت و سعادتلر، او درجه عالیدرکه بوکا نائل اولامیانلر« کاشکه دنیاده ایکن هرکون أتلریمز مقاصله کسیلمش اولایدی‌ده، بزلرده صبر ایدرك بو نعمتلره نائل اولمش بولونسه‌یدك » دیه‌جکلردر.

جناب حقك ارباب صلاح واستقامته، صیقینتی زمانلرنده برچارهٔ خلاص و وسعت احسان ایده‌جکی محقق ومجربدر. ن. « ومن یتق الله یجعل له مخرجاً ویرزقه من حیث لایحتسب » سورهٔ طلاق ٢ ـ (LXV ,2) « اللهك امرلرینه توفیق حرکت ایدن کمسه‌یه الله صیقینتی زماننده برچارهٔ خلاص واوممادیغی یردن رزق احسان بیورور. » آیت جلیله‌سی بومعنایی بیان ایدر. بناءً علیه مقتضیات دینه موافق حرکت ایدن انسانلرك هم دنیاده هم آخرت‌ده مسعود ومستریح اولاجقلری شبهه‌سزدر. نته‌کیم اوامر الهیه‌یه مخالفت ایدنلرده هم دنیا وهم آخرت‌ده جزالرینی بولورلر. ن. « فاذاقهم الله الخزی فی الحیاة الدنیا ولعذاب الاخرة اکبر لوکانوا یعلمون » سورهٔ زمر ٢٦ (XXX!X, 27,) « جناب حق اونلره (حقی انکار ایدنلره) دنیا حیاتنده بلا ورسوالغی طاتدیردی. آخرت عذابی دها بیوکدر. نه اولایدی بیله‌یلردی » بیورلمشدر. ن. « ربنا آتنا

فی الدنیا حسنة وفی الآخرة حسنةً وقنا عذاب النار » سورهٔ بقره — ٢٠١ (II, 197) « یارب ، بزه دنیاده و آخرتده کوزل نصیبلر ویر . وبزی آتش عذابندن قورو » . «ومن الناس من یعبدالله علی حرف وان اصابه خیراً اطمأن به وان اصابته فتنة انقلب علی وجهه خسرالدنیا والاخرة ذلك خسران المبین » سورهٔ حج ١٢ ، XXII, 11) « انسانلردن بعضیسی اللهه دونهٔك عبادت ایدر اکر ایشی ایی کیدرسه مطمئن اولور. فنا کیدەرسه دینه اولان توجهندن دونر بونلر دنیاده و آخرتده ضررده‌درلر . بو آشکار برضرردر . » آیت جلیله‌لری هم دنیایی هم آخرتی نظر اهمیته آلمق لزومنی بیلدیریرلر .

دنیاده ذکر جمیله مظهر اولمانك قیمتلی بر مکافات اولدیغنی پیغمبر افندمز حقنده نازل اولان ن . « ورفعنالك ذکرك » سورهٔ انشراح ٤ ، XCIV, 4) « بز سنك نامکی یوکسلتدك » آیت جلیله‌سی پك کوزل کوستریر . حقیقت ، هرکسك ثناسنه ، یوکسك بر ذکر جمیله نائل اولمق ، لوم ومذمته مستحق اولمامق بویوك برشیدر . فقط بوخلقك لومنه دوچار اولمامق ، حسن شهرته مظهر اولمق امانك ، حقدن انحرافی موجب اولمامسی‌ده غایت لازمدر . نته‌کیم ن. « یجاهدون فی سبیل الله ولایخافون لومة لائم. ذلك فضل الله یؤتیه من یشاء » سورهٔ مائده — ٥٤ V, 59) «الله یولنده مجاهده ایدرلر وقینایانك قیناماسندن قورقمازلر ؛ بو فضیلت ، اللهك دیله‌دیکنه ویردیکی برفضیلتدر » آیت کریمه‌سی بو معنایی افاده بیورور. انسانك کندی وجدانك لومی دها مهمدر. حتی قرآن کریمده نفس لوامه‌یه یوم قیامتله برابر قسم بیورلمشدر . ن. «لااقسم بیوم القیامة ولااقسم بالنفس اللوامة » سورهٔ قیامت ٢ ـ LXXV, 1) کذلك ن. « وان لیس للانسان الاماسعی وان سعیه سوف یری . ثم یجزیه الجزاء الاوفی وان الی ربك المنتهی» سورهٔ نجم ٣٩ ـ٤٢ ، LIII 42) «انسان ایچون انجق سعیی واردر . وسعینك نتیجه‌سی آتیده کوروله‌جکدر. اوندنصکره دها بیوك مقابلی ویریلیر. واك صوك ربکك حضورینه واریلیر » آیت جلیله‌لریده اعمالك نتایجنك دنیاده دخی کوروله‌جکنی فقط عدالت الهیه‌نك آخرتده اکمال اولوناجغنی ، جزای اوفانك اوراده ویریله‌جکنی بیلدیریرلر .

برده وفاتدنصکره‌یه فقط قیامتدن اوله یعنی تاریخه عائد تبشیر واندار واردر . مسلمان اونیده نظر اعتباره آلیر . چونکه ایی برنام براقان کمسه‌لر حقنده خیر ایله دعا ایدیلیر . فنا نامیلری قالانلر بونعمتدن محروم اولورلر . مسلمان ایچون وفاتندنصکره خیر دعایه مظهر اولمق مهم بر آرزو واحتیاجدر . هم بوقسم تبشیر واندار ، حیاتك دوامی زمانه عائد اولمادیغی حالده دینی ، آخرتی انکار ایدن انسانلرك دخی بالطبع نظر اهمیتله کوردکلری بر مؤیده‌در . یعنی اونلرده اثنای حیاتلرندن خارج تأثیراتی نظر اعتباره المقدن قورتولامازلر . بناءً علیه انسان اولان ایچون افعالنك کرك حیاتی اثناسنده‌کی ، کرك وفاتندن صکره‌کی نتایجنی نظر اعتباره آلمق ضروریدر . و ابراهیم علیه السلامك ن . « واجعلنی لسان صدق فی الآخرین » سورهٔ شعراء ٨٤ ، XXVI 84) « یارب بنی صکره‌دن کله‌جك امتلر عندنده لسان صدق قیل » یعنی سوزلریمك صدقنه ایمان وحقمده ثنا وذکر جمیللریله مشرف ایت. معناسنده‌کی آیت جلیله‌ده بیان بیورولان دعاسی بو آرزو واحتیاج مقتضاسیدر .

مسئولیت وشرائطی . — آخرت بحثی مناسبتیله مسئولیت وشرائطندن بحث ایده‌لم : انسان ، فطرةً عاقل ومختار اولمق حسبیله آمال واعمالندن بالطبع مسئولدر . قرآن کریمك عقل وفکره ، محاکمه‌یه استناد ایدلمسنی امر اولدیغنی بیلیورز. فقط عینی زمانده انسانلرك کندیلرینه تبلیغ واقع اولمامسنی جهل وعصیانلری ایچون وسیلهٔ معذرت کوستره‌بیلملرینه امکان قالمامق ایچون پیغمبرلر کوندرلمشدر . یعنی پیغمبر کوندرلماسنك حکمتلرندن بریسیده بودر . ن. « رسلاً مبشرین ومنذرین لئلایکون للناس علی الله حجة بعدالرسل » سورهٔ نساء ١٦٥ IV 163 « پیغمبرلرك کلمسیله ناسك حقه قارشی دییه‌جکلری قالماسین ایچون تبشیر واندار ایدیجی پیغمبرلر کوندردك » ن . « من اهتدی فانما یهتدی لنفسه ومن ضل فانما یضل علیها ولاتزر وازرة وزراخری وما کنا معذبین حتی نبعث رسولا » سورهٔ اسراء ١٥ ـ XVII 15) « طوغری یوله کیدن کندی لهنه کیده‌ر . یولدن آزان کندی علیهنه آزار . بر کنهکار باشقاسنك کناهنی یوکلنمز . رسول کوندرمدکچه عذاب ایدنلردن اولمادق » .

بو آیت کریمه عینی زمانده هیچ برکیمسه‌نك باشقاسك کناهندن مسئول اولمایه‌جغنی وهرکسك انجق کندی اعمالنك حسابنی ویرمکله مکلف اولدیغنی‌ده افاده بیورور . نته‌کیم ن. « ام لم ینبأ بما فی صحف موسی وابراهیم الذی وفی الا تزر وازرة وزر اخری وان لیس للانسان الا ماسعی » سورهٔ نجم ٣٦ - ٣٩ LIII, 37-40 « موسی وعهدلرینی ایفا ایدن ابراهیم علیهما السلامه ویریله‌ن صحفده خبر ویرلدیکه هیچ برکنهکار باشقاسنك کناهنی یوکلنمز . وانسان ایچون کندی سعیندن باشقا یوقدر» [١] آیت جلیله‌سی‌ده بومعنایی آمردر .

شمدی‌یه قدر سویلدکلرمزدن آکلاشیلیورکه مسئولیتك تام اولماسیچون عقل ایله برابر طرف الهی‌دن مرسل ذوات واسطه‌سیله تبلیغ و تعلیم بیورولان اساسلره واقف اولمق شرطدر . علمای اسلام، بوبابده برچوق مذاکره‌لرده

[١] بو آیت جلیله وامثالی مجرد آخرت کونده هرکسك کندی کناهندن مسئول اولاجغنی یعنی مثلا پدرك یاپدیغی برکناهك اولاددن صورولمایه‌جغنی واولادك مجرد کندی صنعی اولان برکناهدن پدرك مسئول اولمایه‌جغنی بیلدیرر . یوقسه برینك یاپدیغی کناهك باشقاسنه ضرری اولماز معناسنه دکلدر . ابوینك صلاح و فسادینك اولاده اولادککنك ابوینه وسائره‌یه ضرر کتیرمسی باشقا برمسئله‌در. بوراده مقصد ، برکمسه‌نك یاپدیغی کناهدن دیکر تقصیری اولمایان برکمسه آخرتده مسئول اولماز دیمکدر . کنهکار برکمسه‌دن یالکز خویشانك دکل، باشقالرینك‌ده متضرر اولاجغی پك طوغری‌در . وبو هرهانکی برمجرمك ضررینك یالکز نفسنه منحصر قالمایه‌جغی مسئله‌سنی آتی‌ده‌کی حکایه پك کوزل ایضاح ایدر: هرون الرشیدك متعلقاتندن اولوب مشارالیه ایله ارالرنده برچوق حکمت آمیز احوال جریان ایتدیکی مشهور اولان بهلول دانا ، دائما هارونك خطالرینی ذکر ایله تکرار یاپمامسیچون اخطاراتده بولونور ایمش .

برکون هرون، جواباً هرقویون کندی باجاغندن آصیلیر کلام مشهورینی سویلیه‌رك کناهندن یالکز کندیسی مسئول اولاجغنی اکلاتمق ایسته‌مش . بهلول برشی دیمه‌مش فقط کمسه‌نك خبری اولمقسزین هارونك اوطه‌سنك کیزلی برینه باجاغندن برقویون آصمش براقمش . برقاچ کون صکره قویون تعفن ایدنجه هرون وبرابرنده‌کیلر راحتسز اولمغه باشلامشلر . نهایت قویونی بولمشلر وبهلولك یاپدیغنی آکلایه‌رق چاغیروب صورمشلر . اوده نه‌تلاش ایدییورسکز، قویون کندی باجاغندن آصیلمش . دیدکدنصکره اوت هرقویون کندی باجاغندن آصیلیر. فقط بوزولنجه قوقوسی بوتون هرکسی متضرر ومتأذی ایدر. ایشته اونك کبی کنهکارلرك یاپدقلری فنالقلردن باشقالری‌ده متضرر اولورلر . سوزلرینی علاوه ایتمش . بونك اوزرینه هرون الرشید حق تسلیم ایله عذر دیلمش .

بولونمشلر ، نهایت عقلك بذاته حسن و قبحی تفریق خاصه‌سنه مالك بولونمسی حسبیله عاقل برکمسه‌نك افعالندن مسئول اولماسنی اساس اوله‌رق قبول ایتمشلر ؛ انجق مسئولیتك تام اولماسیچون عقل ایله برابر فاعل مختار ، یاپدیغنی بیله‌رك ، ایسته‌یه‌رك یاپمش وکندیسنه احکام لازمه تبلیغ وتعلیم اولونمش بولونماسنی‌ده لازم کورمشلردر . بناءً علیه مجرد عقل سببیله مسئولیتی مستلزم افعال اولدیغی کبی یالکز عقلك وجودی کفایت ایتمیوب مسئول ایدیله‌بیلمك ایچون تعلیم وتبلیغك انضمامی لازم اولان افعال‌ده واردر. (بو بحثه حفظ عقل بحثنده تکرار کله‌جکز)

صکره مسئولیتی رفع ویا تخفیف ایدن اعذارده واردر . بونلره دائر کتب عائده‌سنده تفصیلات لازمه موجوددر . ومختصراً سویله‌مك لازمکلیرسه مسئولیت ، انسانك وسع واقتدارینه کوره‌در. وبوکیفیت ن. « لایکلف الله نفساً الا وسعها » سورهٔ بقره — ٢٨٦ ، II 286) « الله ، بر انسانه انجق وسعی مرتبه‌سنده امر وتکلیف‌ده بولونور » « لایکلف الله نفساً الا ماآتیها » سورهٔ طلاق ٧ ، LV 7) « الله انسانی انجق ویردیکندن مکلف طوتار » آیت جلیله‌لریله بیان بیورلمشدر . شوحالده کندیلرینه احکام دینیه تبلیغ وایصال ایدلمه‌مش کمسه‌لرك مسئولیتلرینك کندی عقل و علملری مرتبه‌سنده اولاجغی آکلاشیلیر .

مکلفیت ومسئولیتك وسع وقدرته کوره اولماسی بالجمله شرائط مسئولیتی احتوا ایدر. پیغمبران عظام حضراتی، عقل وکیاست وعلم ومعرفت خصوصلرنده انسانلرك اکمللری وعینی زمانده غایت مهم اولان دین وشریعت تبلیغ و تأسیس ایتمك وظیفه‌لریله مأمور بولوندقلرندن اونلرك مکلفیت و مسئولیتلرینك‌ده او نسبتده بیوك اولماسی لازم کلیر . حقیقت، دین اسلام حکم جلیلنجه پیغمبران عظام‌ده مسئوللردر . « فلنسئلن الذین ارسل الیهم ولنسئلن المرسلین » سورهٔ اعراف ٦- VII,5) « کندیلرینه پیغمبر کوندریله‌نلره البته صورارز . و کوندردیکمز پیغمبرلره‌ده البته صورارز » .

یالکز شوراسنی اونوتمامالی‌درکه پیغمبرلر اللهك مخلص قوللری اولدقلرندن مکلف بولندقلری وظیفه‌لری حسن ایفا ایدرلر . مسئولیته میدان ویرمزلر .

جناب حقك اونلر حقنده لطف مخصوصی واردر . انسان اولملری حیثیتیله کندیلرندن صادر اولان قصورلر متعاقباً بیلدیریله‌رك خطالرینك دوامنه ، خطالی عواقب حصولنه میدان ویرلمز . عرض ایتدیکمز وجه ایله پیغمبرلردن صادر اولابیله‌ن کناهلر ، زله دنیله‌ن حاللردر . کبائر نوعندن دکللردر . اونلرده ، متعاقباً من طرف الله تصحیح بیورلدقلرندن ، باشقالرینه سوء مثال اولمق کبی وخیم عاقبت تولیدینه میدان قالماز . وبوزله‌لر دائما طرف الهیدن عفو بیورلدیغندن پیغمبرلر کناهلردن بری ومعصوم قالیرلر .

شمدی‌ده شفاعت بحثنه کچه‌لم :

شفاعت . — شفاعت دیه ، کنهکارلرك کناهلریچون ، صالح قوللرك الله یاننده عفوومغفرت طلب ایده‌بیلملری صلاحیتنه دینیر . یعنی کنهکارلرك کناهلرینك عفو اولونماسیچون صلحانك اللهه دعا ایتملری دیمكدر . الله یاننده دعالری اك مقبول قوللر اولا پیغمبران عظام ، اونلردنصکره اولیای کرامدر . شفاعت ایده‌جك ذاتك اصلا خطا وکناه ایشله‌مه‌مش اولماسی ضروری دکلدر . لایخطیلك انجق اللهه مخصوصدر . پیغمبرلردن یالکز زله ، اولیاوصلحادن ایسه هردرلو کناهلرك وهرکس نظرنده غریب وغیر مناسب اقوال وافعالك صادر اولمسی مستبعد دکلدر انجق اونلرك حسناتی ، سیئاتی کیدرمش اولدیغندن عندالله مقبول اولمشلردر . ایش میزانده حسناتك غالب کلمسنده‌در . ن . « والوزن یومئذ الحق فمن ثقلت موازینه فاولئك هم المفلحون » سورهٔ اعراف ٨ (VII,8) « قیامت کوننده طارتی حقدر . کیمك حسناتی غالب ایسه اونلر قورتولوشه ... » [as printed: قورقدقلرندن امین واومدقلرینه نائل] اولورلر . »

عندالله پیغمبرلرك درجه‌لری متفاوت اولوب اك عالی درجه‌یی بزم پیغمبریمز خاتم الانبیا افندمز احراز بیورمشلردر . بناءً علیه قبل الهیدن کندیسنه اك بیوك حق شفاعت ویرلمش اولان ذات بزم پیغمبریمزدر . کرك امتی وکرك سائرلری حقنده شفاعت ایتمك نعمتنك کندیلرینه احسان بیورلدیغی طرف الهیدن تبشیر بیورلمشدر . اسم شریفلرندن بری‌ده شفیع المذنبین‌در . « آدم ومن دونه تحت لوائی یوم القیامة » « حضرت آدم واونك غیری کافهٔ ناس قیامت کوننده بنم سانجاغم آلتنده

اولاجقلردر » حدیث شریفی کندیلرینه ویریلن رتبهٔ شفاعتك بیوكلکنی بیلدیریر . مع مافیه کندیلری‌ده آنجق الله تعالینك اذنیله شفاعت بیوره‌بیلیرلر . چونکه مطلق صورتده شفاعت ایده‌بیلمك قدرتی کیمسه‌یه ویرلمه‌مشدر . قدرت ، انجق اللهکدر . الله اذن ویرمدکجه کمسه شفاعت ایده‌مز . ن . « من ذا الذی یشفع عنده الا باذنه » (سورهٔ بقره ـ ٢٥٥ ,II.256) [١] . دیمك که دین اسلامده اك صلاحیتدار انسانلرك دخی حکم وقوتی باذن الله شفاعت ایده‌بیلمکدن عبارتدر . کمسه‌ده کندی کندینه خلاصکارلق قدرتی یوقدر . خلاصکار مطلق انجق الله جل شانه‌در . قول ایچون شرائط خلاص ده صلاحدر . پیغمبرلره عائد اولان باشلیجه خلاصکارلق ، کندیلرینك اوامر الهیه‌نك تبلیغنه مأمور اولملری اضافتیله‌در .

بو شفاعت بحثی حقنده خارجی بر تمثیل ایرادی لازمکلیرسه شو صورتله ولابیلیر : پیغمبرلرك ودها سائر معنوی مقامات وکرامات صاحبلرینك عندالله شفاعتلری برحکمدار ایله مقربینی آراسنده‌کی مناسباته تشبیه ایدیله‌بیلیر . اصحاب مصالح ، مقربینك حکمدار نزدنده‌کی دلالتندن ، شفاعتندن استفاده ایدرلر . وبونلره قارشی حرمتکار اولورلر . فقط بومظهریت ، مقربینه انجق حکمدارك توجهندن ، مساعده‌سندن ایلری کلدیکندن هیچ بر وقت حکمدارلغه اشتراکلری موضوع بحث اولاماز . بو تشبیه برجهتله فرقلیدرکه ، اوده حکمدارك انسان اولماسی حسبیله حاجت صاحبنك احتیاج ومرامنی بیلمك ویاپمق ایچون واسطه‌یه محتاج اولماسیدر . جناب حق ایسه هرکسك مرام واحتیاجلرینی علم کلی ایله احاطه ودیلرسه احسان ایدر . صالح قوللرینه باشقه‌لریچون حق استغفار وحق شفاعت بخش ایتمسی ، اونلرك اعمال صالحه‌لرینه مکافات اولان بر لطف الهیسیدر . وپك چوق کنهکارلرك دعالرینی رأساً قبول ایله کناهلرینی عفو ومغفرت بیورر . بناءً علیه

[١] بز مسلمانلر پیغمبرلرك کافه‌سنی تصدیق ایتدیکمز جهتله بوتون پیغمبرلرك شفاعتلرینه مراجعته صلاحیتدار بولندیغمز کبی پیغمبرلرده کندیلرینك سیدی ، مفخری بولونان برذاتك امتی بولوندیغمزدن طولایی حقمزده حرمت ومحبت پرورده ایدرلر ؛ بزلره شفاعت ایتمك ایچون متشوق اولورلر . هم یالکز پیغمبرلر دکل ، نه‌قدر اولیا وصلحا وارسه حتی ملائکهٔ کرام دخی کافةً امت محمدك محب وظهیرلری‌در . کناهلریمز ایچون استغفار ایدرلر .

مسلمان، نه قدر كناهكار دخی اولسه ، طوغريدن طوغری‌يه حضرت اللهه مراجعت ايدر . يعنی حضرت پيغمبر افندمزه الك بيوك حق شفاعت ويرلمش اولماسی مسلمانی مستريح و اميدوار ايتمكله برابر قابنك طوغريدن طوغری‌يه اللهه مربوط قالماسنه اصلا مانع اولماز. بالعكس دها زياده مربوطيتی تشديد ايدر. چونكه حضرت پيغمبر ، قرآن كريمك الله كلامی اولديغنی تبليغ بيورمش اولديغی كبی احاديث شريفه‌سی‌ده هپ اللهك امری اوله‌رق بيان بيورمش ، كنديسنی هيچ بر وقت اراده حائل اوله‌جق صورتده بيلديرمه‌مشدر .

مسلمانك اوامر و نواهيسنی بوطوغريدن طوغری‌يه الله‌دن تلقی ايتمسی عبادات وطاعات‌ده كوكلنده دائما اللهه باغلی و خشيت و محبتنك طوغريجه ذات الهی‌يه راجع اولماسنی موجبدر. وبوسايه‌ده‌دركه، ن. «والذين امنوا اشد حباً لله» (سورۀ بقره - ١٦٥ - II,160) آيت جليله‌سيله بيان بيورولان الله محبتنك يوكسك مرتبه‌سنه مظهر اولمشزدر . اللهك حب و خشيتی مسلمانك قلبندن اصلا چيقماز . « قلب المؤمن بيت الله »

اعتقاد اسلامده الله، قوللرينه قريبدر. دعا واستغفارلرينی طوغريدن طوغری‌يه قبول ايدر . ن. « واذا سئلك عبادی عنی فانی قريب ، اجيب دعوة الداع اذا دعان . فليستجيبوا لی و ليؤمنوا بی لعلهم يرشدون » (سورۀ بقره - ١٨٦ (II, 182, «قوللرم، سكا شانالهيمدن صورارلرسه بيلديركه، بن محقق قريبم. بكا دعا ايتديكی وقت دعا ايده‌نك دعاسنی قبول ايده‌رم. بندن دعالرينك مستجاب اولماسنی ايسته‌سينلر . وبكا ايمان ايتسينلركه مقصوده نائل اولسونلر » و. ن. « فاستغفروه ثم توبوا اليه ان ربی قريب مجيب » سورۀ هود ٦١ XI,64, « الله‌دن مغفرت ايسته‌يك واوكا توبه ايدك. محقق ربم قوللرينه قريبدر ودعالری قبول ايديجيدر.» و . ن . « ولقد خلقنا الانسان ونعلم ماتوسوس به نفسه ونحن اقرب اليه من حبل الوريد » سورۀ ق - ١٦ ، L,15) « انسانی بز خلق ايتدك و اونك قابنه خطور ايدن وسوسه‌يی بيليرز وبز اوكا شاه طامارندن دها قريبز » [١]

[١] بتون قوللرينه قريب اولان جناب حق، امت ناجيۀ اسلاميه ايچون دها يك يقيندر. زيرا بركره دائما بلاواسطه قلبمزده‌در . صكره كندی حبيبی اولان محمد المصطفی افندمزك حرمتنه حقمزده‌كی رحمت وعنايتی دها زياده‌در . حبيب كبريا اولان حضرت محمد افندمزك دين اكملنه منسوبيتمز البته عند الهی‌ده پك زياده مظهر حسن قبول ونائل قدسيت وكرامت اولمامزه سببدر . الك نورانی يولدن كيدن البته الك زياده فلاح بولور .

مسلمان برطرفدن كناهلرينك عفو اولونماسی ايچون بوصورتله اللهه نياز واستغفار ايتمكله برابر ديكر طرفدن اعمال صالحه‌يه دوامی ارتيره‌رق سيئاتنی ازاله‌يه چاليشير . ن . « ان الحسنات يذهبن السيئات » سورۀ هود ١١٤ - XI,116) ايی ايشلر فنا ايشلرك كناهلرينی كيده‌ريرلر » .

جهالتله كناه ايشله‌يوب‌ده صكره توبه ايدنلره و باخصوص توبه‌لرنده ثابت اولوب اعمال صالحه‌يه دوام ايدنلره مغفرت بيوراجغنی جناب حق تبشير بيورمشدر.

حضرت پيغمبر افندمز، بزه حيات بشرك قاراكلق واعوجاجلی سفرنده نوار بر رهبر اولمق ايچون طرف الهی‌دن مرسل بر انسان كاملدر. دائما نور نبوتلرينی، اوامر جليله‌لرينی، واخلاق سنيه‌لرينی كوزاوكنده طوتمقله قارا كلقلره، كردابلره دوشمكدن، تهلكه‌لی ، خسرانلی يوللره صاپمقدن خلاص وامين اوله‌رق مطلوب، فلاح و سعادتلره ايريشيرز . بناءً عليه ذات رسالتپناهيلری هروقت خاطرمزده موجود ومقصود اصلی اولان قرب معبوده وصول ايچون صميم قلبمزده دائما قرار كير برحبيب هدايتنمووددر . كنديسی حرمتنه بوقدر بيوك فوز وفلاحه نائل اولديغمز ذات رسالتلرينك قلب مؤمنده پك بيوك محبت وتعظيم يری اولماسی پك طبيعيدر. وبومحبت سببيله‌دركه، اونك يولنه هيچ برشی اسيركه‌ميز. بتون موجوديتمزی فدا ايده‌رز . يالكز الله تعالی جل شانه‌يه تشريك ايتمه‌يز. اونك رسولی وحبيبی فقط عينی زمانده قولی ومخلوقی اولديغنی بيله‌رك تعظيم ومحبت ايده‌رز . اوبزم مقتدامزدر، شفيعمزدر . فقط نه اللهدر، نه‌ده الله ايله قول اراسنده متوسطدر. اللهه تقربمز ايچون وسيله‌مزده انجق رضای الهی‌يه موافق اعمالدر. ن. « ياايها الذين امنوا اتقوا الله وابتغوا اليه الوسيلة » سورۀ مائده - ٣٥، V,39) « يا ايمان ايدن كمسه‌لر اللهك رضاسنه مخالف حركتلردن صاقينك و قرب الهی‌يه نائل اولمق ايچون وسيله آرايك » آيت جليله‌سنده‌كی وسيله‌دن مقصدك طاعة الله اولديغی محققدر . نته‌كيم ن . « قل ادعوا الذين زعمتم من دونه فلا يملكون كشف الضر عنكم ولا تحويلا. اولئك الذين يدعون يبتغون الی ربهم الوسيلة ايهم اقرب ويرجون رحمته ويخافون عذابه ان عذاب ربك كان محذوراً» سورۀ اسراء ٥٦- ٥٧، XVII,58-59) « الله‌دن باشقا الله اولديغنی زعم ايدنلره سويله: سز الله‌دن غيری الله اولدقلرينی ظن ايتديكلريكزی امدادلريكزه چاغيركز . اونلر سزدن مضرتی دفع ويا تحويله مقتدر اولامازلر . اونلر كنديلری‌ده رب تعالی‌لرينه وسيله آرارلر . قريب اولانلری‌ده دها زياده نائل قرب اولمق ايچون سعی واللهك مرحمتنی رجا وعذابندن خوف ايدرلر . شبهه‌سز ربكك عذابی صاقينيلاجق شيدر. » آيت جليله‌لرنده‌كی وسيله ارايانلر باشليجه عيسی وعزير عليهما السلامدر . طبيعی بونلر پيغمبر اولدقلری جهتله اللهه وسيله آرامق ايچون باشقه انسانه، شيخه، شفيعه محتاج دكلدر. اوحالده اكلاشيليوركه بووسيله‌نك معناسی

ن . « واذاجائك الذين يؤمنون باياتنا فقل سلام عليكم كتب ربكم على نفسه الرحمة انه من عمل منكم سوءً بجهالة ثم تاب من بعده واصلح فانه غفوررحيم » سورهٔ انعام ٥٤ – VI,54 » « آيتلريمزه ايمان ايدنلر سكا كلدكلرنده ؛ دى: سزك اوزريكزه سلام اولسون. ربكز مرحمت صاحبى در . سزدن بريكز جهالتله كناه ايشلرده صكره توبه ايدر و صلاح اوزره اولورسه محقق الله تعالى مغفرت و مرحمت ايديجى در »

اوامر الهيه يه تمامىٔ اطاعتدر. نته كيم ابولحسن شاذلى حضرتلرى (حزب التوسل) لرنده « اللهم انى اتوسل بك اليك » « يارب بن سكا سنكله (امرلريكه اطاعتله) توسل ايده رم » ديه باشلار . و(حزب الطمس) لك نهايتنده « اللهم صل على نبيك الجامع الدال عليك محمد المصطفى خيرالبرية» «يارب انسانلرى سنك طريق هدايتكه جمع ودلالت ايدن محمد المصطفى حضرتلرينه اولان تعظيماتمى قبول بيور » دير وبوصورتله واصل الى الله اولمق ايچون ارايه باشقه برمخلوق صوقامق لازمكلديكنى وپيغمبر افندمزك وظيفهٔ دلالتلرينى بيلديرر .

كبار عارفين، و بووسيله واسطه كلمه لرينى پك يرلرنده قوللانيرلر . مثلا شيخ درقاوى حضرتلرى واصل الى الله اولماسنه دلالت ايتديكى مريدانندن شيخ محمد حسن المدنى حضرتلرينه اجازت ويردكارى وقت « كيت بن سنى جناب حق ايله كندى ارامده وسيله و بن ايله رسول الله افندمز اراسنده واسطه اتخاذ ايتدم » بيورمشلردر .

كوروليوركه مرشد مريده بن سنكله الله آراسنده وسيله م ديميور. مريدى وسيله اتخاذ ايديور . پك طوغرى در . چونكه اومريدى يتيشديرمسى صالحات اعمالدندر. الهه تقرب ايچون وسيله در . مريدك شيخى ايله پيغمبر افندمز اراسنده واسطه اولماسى ده ينه بونوعدندر . معمافيه اللهك رضاسنه موافق اعمالى اوكرتمسى، ارشاد واصلاحه سبب اولماسى معناسنه آلنمق يعنى الله ايله قول اراسنه متوسط صوقمق معناسى قطعياً مقصود اولمامق شرطيله هرهانكى برشيخ ويا مرشد ويا امر خيره دلالت ايدن بر كمسه ايچون الهه تقربه وسيله در دينه بيلير . انجق ديديكمز كبى اصلا ياكلش آكلاشلمامق شرطدر .

ن . « ياايها الذين امنوا اتقواالله وكونوا مع الصادقين » سورهٔ توبه ١١٩, IX,120) « ياايمان ايله مشرف اولانلر الهه اتقا ايديكز وصادقلرله برابر اولوكز . » آيت جليله سنك معناسى كچمش ويا برحيات صالحلرك خط حركتلرينى كوز اوكنده طوته رق اونلرله همحال اولوك، اونلر كبى چاليشك ديمكدر :

« فتشبهوا ان لم تكونوا مثلهم ان التشبه للكرام فلاح »

« ايلره بكزه مكه چاليشيكز. اونلركبى اولامازسه كز بيله ايلره بكزه مك ايچون چاليشمق انسانى فنالقلردن خلاص وخيرلى مرادلره نائل ايدر »

والحاصل انسانك كوكلى ايله الله اراسنه حائل صوقامق قطعياً لازمدر. واخيار وابرار حرمتنه نائل لطف اولمق ايچون دعا ايتمك واردر . فقط اوده بالطبع الله دن دعادر .

ايشته جناب حقك، برطرفدن وعيدلرينى يعنى كناهلره مقابل اولان جزالرى توبه وصلاح سببيله عفو بيورماسنك مأمول اولماسى و وعدلرينى يعنى ايى عمللره مقابل ويره جكى جنت ورضوانلرده اصلا خلاف بيورمامسى، معاصى يى ترك واعمال صالحه يه دوام ايچون الك مهم سائقلردر . ن . « وعدالله لايخلف الله وعده » سورهٔ روم ٦ ، XXX,5) « اللهك وعدى واردر . الله وعدنده خلف ايتمز . » و ن. « ان الذين آمنوا وعملوا الصالحات انالانضيع اجرمن احسن عملا » سورهٔ كهف ٣٠, XVIII,29) « ايمان ايدوب اعمال صالحه ايشليه نلر محقق بيلسينلركه بز عمل صالح ايشليه نك اجرينى ضايع ايتمه يز »

جناب الله يالكز شركى عفو ايتمز . اونك غيريسنى ديله ديكى كمسه حقنده مغفرت بيورور . ن . « ان الله لايغفران يشرك به ويغفر مادون ذلك لمن يشاء » سورهٔ نساء ٤٨ ,IV,51)

عفو مسئله سنده نظر اعتباره آلينه جق مهم بر جهتده حقوق عباددر . حقوق عباده متعلق كناهلرى عفوايچون عدالت الهيه ، حقوق اصحابنك رضاسنى استحصالى مستلزمدر . اكر قيامت كوننده حق صاحبى كندى حقندن واز كچمزسه اعمال صالحه ويا ايمانك اجر و مثوباتندن محسوب ايدلمك قورقوسى واردر . اوجهتله مسلمان ، هرهانكى دين و ملتدن اولورسه اولسون ، قول حقندن چوق قورقار . باى حال بورجنى اوده مكه ، اوزرنده كى حقى حلال ايتديرمكه چاليشير . [١]

---

[١] پيغمبر افندمزك ارتحاللرندن اول هركسله حلاللشمه لرى مسلمانلرده بو سنت سنيه نك اجراسنك تعممنه باعث اولمشدر. معلوم ومشهور اولديغى وجه ايله پيغمبر افندمز ارتحاللرندن برقاچ كون اول جامع شريفده صوك دفعه نمازى قيلديردقدنصكره عموم جماعته خطاباً « مسلمانلر! اكر هرهانكى بريكزه فنا برمعامله ده بولونمش ايسه م ويا بنده الاجغى اولانكز وارايسه سويله سين حقنى آلسين » بيورمشلر. بونك اوزرينه بر كمسه قالقارق امريكزله برفقيره اوچ درهم ويردم تأديه بيورماديكز ديمش درحال اوچ درهم كنديسنه ويرلمش وپيغمبر افندمزده « دنياده محجوب اولمق آخرتده محجوب اولمقدن اولادر » بيورمشلر و عموم مسلمانلر حقنده خيردعالر ايتدكدنصكره سوزلرينى ن . « تلك الدار الاخرة نجعلها للذين لايريدون علوا فى الارض ولافساداً والعاقبة للمتقين » سورهٔ قصص ٨٣, XXVIII,84) «بز آخرت اوينى ياوزرنده كبروعظمت ومساوا تسزلق وفساد ايسته ميه نلره تخصيص ايدرز . صوك ايلكى متقيلر ايچوندر » آيت كريمه سيله بيترمشلردر .

کورولیورکه دین اسلامده شفاعت مسئله‌سی موجود وبیوك برمدار استناددر. فقط اصل استنادواعتماد، ایمانه ، عمل صالحلره ومرحمت الهیه‌یه‌در . شوراسی‌ده اونودولمامالی‌درکه اللهك عفو ومرحمتنه بواعتماد ، کناهلره جسارت ویره‌جك ، اعمال حسنه‌ده تکاسلی موجب اولاجق برحال تشکیل ایتمه‌ملی‌در . ن . « ولا یغرنکم بالله الغرور » سورة لقمان ۳۳ ـ XXXI, 33 « شیطان سزی ، اللهك مغفرتنه کووه‌ندیره‌رك ، آلداتماسین کناه ایشله‌مك جسارتی ویرمه‌سین » آیت کریمه‌سی بو معنایه‌در .

نیت . — مسئولیت مناسبتیله نیت بحثنی‌ده ذکر ایتمك ایجاب ایدر . چونکه دین اسلامده انسانلر، نیتلرندن‌ده مسئولدرلر. نیت دنیلنجه انسانك خاطرینه‌کلن هرفکر آکلاشلمایه‌جغنی بیانه حاجت یوقدر . مسئولیتی موجب اولان آنجق فعلیاته چیقماسی قبول ایدلمش اولان نیتلردر . نیتلردن مسئول اولوندیغنه دائر برخیلی نصوص واردر . ن . « لله مافی السموات ومافی الارض وان تبدوا مافی انفسکم اوتخفوه یحاسبکم به‌الله . فیغفرلمن یشاء و یعذب من یشاء والله علی کل شیئ قدیر » سورهٔ بقره ـ II,284,۲۸٤) « کوکلرده ویرده اولانلرك کافه‌سی اللهك‌در . قلبلریکزده اولانی اظهارده ایتسه‌کز ، اخفاده ایتسه‌کز الله اونی سزدن صورار . ایسته‌دیکنه مغفرت وایسته‌دیکنه عذاب ایدر. والله تعالی هرشیئه قادردر» و ن. « یعلم خائنة الاعین وماتخفی الصدوروالله یقضی بالحق » سورهٔ مؤمن ۱۹ ,XL, 16) « الله تعالی خائن کوزلری وکوکللرك کیزله‌دکارینی بیلیر . وحق ایله حاکملك ایدر » ن . « ولاتقف مالیس لك به‌علم ان السمع والبصر والفؤادکل اولئك کان عنه مسئولاً » سورهٔ اسراء ۳٦ XVII,38) « بیلمدیکك شیئك ارقه‌سندن کیتمه . محقق قولاق ، کوز وقلب هپسنك یاپدیغندن مسئول اولنور».

شوراسی‌وارکه بونیت سببیله اولان مسئولیتك جزاسی اللهك بیله‌جکی بر ایش اولوب انسانلر، هرکسك کیزلی نیتلرینه واقف اولامایه‌جقلری جهتله آثاری ظاهر اولمیان نیت اوزرینه بالطبع احکام ترتب ایدمز . بونکله برابر حقیقت ده معتبر اولان نیت‌در . پیغمبر افندمز « انما الاعمال بالنیات » بیورمشلردر . بو مسئله مسئولیت دینیه ویا اخلاقیه ایله مسئولیت حقوقیه ویا قانونیه‌نك حکم ونفوذجه اولان فرقلری مسئله‌سنه تعلق ایدر .

نیت مسئله‌سنده انسانلرك لزومی وجه ایله نظر اعتباره آله‌مه‌جقلری یعنی اونلرك علم ونفوذلرندن قاچه‌بیله‌جك چوق ایشلر واردر. حقیقت، نه‌قدرجزالری خفیف کچمش جرملر واردرکه اخروی مسئولیتلری پك بیوك‌در. کذلك دنیاده اك آغیر جزالره محکوم اولدقلری حالده عندالله مسئولیتلری خفیف اولان جرملرده چوقدر . مثلا انسان اولورکه الیدن متعدد قتل فعللری چیقار. بز اونك جزاسنی قتل ایتدیکی نفوسك عددینه کوره تشدید ایده‌رز . اوته‌ده دیکر بری یالکز بر کشی اولدورور . حتی اولدوره‌مز ، تصدی‌ده قالیر . بزدن خفیف برجزا ایله قورتولور . حالبوکه متعدد انسان اولدوره‌ن کمسه بوفعلی سوه‌رك یاپمامش، اظهار اولونامیان هرهانکی بر سائق تأثیریله یاپمق قارشیسنده بولونمش ایسه، حقیقتده بونك جزاسی اوته‌ده برکیشی اولدوره‌ن ویااولدورمکه تصدی ایدن فقط بونی سوه‌رك، ایسته‌یه‌رك یاپان کمسه‌نك جزاسندن عندالله‌دها خفیف اولابیلیر. زیرا عندالله کناهك بیوکلکی عددیله، ظاهری بیوکلکیله ویاشدتیله دکل دها زیاده کنهکارك نیتیله ، لئامتیله متناسب‌در. ایشته بو ، علم حقوقك کافی درجه نظر اعتباره الامیه‌جغی برجهتدر. بونی دیانت (علم اخلاق) نظر اهمیته آلیر . جزای الهی‌نك هرآن خاطرده طوتولماسنی تأمینه سعی ایدر. ن. « من اجل ذلك کتبنا علی بنی اسرائیل انه من قتل نفساً بغیر نفس اوفساد فی الارض فکانما قتل الناس جمیعاً ومن احیاها فکانما احیاالناس جمیعاً » سورهٔ مائده ـ ۳۲ ,V,35) « بوقتل مناسبتیله بنی اسرائیله برقتل ویا یریوزنده فساد ایقاع ایتمش اولمسی سببله اولمایه‌رق، برکمسه‌یی قتل ایدن کمسه، بوتون انسانلری قتل ایتمش وبرکمسه‌یی احیاایده‌ن بتون انسانلری احیاایتمش کبی‌در دییه امر ایتدك » آیت جابله‌سی بومعنایی افاده ایتدیکی کبی بر فردك حقی عموم انسانلرك حقی دیمك اولدیغندن قلت ویا کثرت عددیه‌نك دین واخلاق نقطهٔ نظرندن ماهیت حقی دکیشدیره‌میه‌جکنی بیلدیرر. بناءً علیه اکثریتك منافعی نامنه هیچ برفردك، رضاسی استحصال ایدلمه‌دن وتعویض‌سز اوله‌رق، حقنی چیکنه‌مك جائزاولامایه‌جغنی‌ده کوسترر [۱] .

[۱] بونصك بنی‌اسرائیله عائداوله‌رق ذکر ایدلمش اولماسی بزجه معتبر اولمامسنی مستلزم اولماز. الله ویارسولی طرفندن خلافنه بیاناتده بولونولمیان برامر بزم ایچونده امردر .

برنیتك ایی اولماسی ایی فعل وجوده کتیرمك قصد ایدلمش اولماسندندر .
شرط اساسی ، ایی نیتك فعلیاته کچمسیچون هرنوع تدابیره توسل وسعی وغیرته اهتمام ایتمكدر. یوقسه ایی برایش یاپمایی خاطردن کچیروبده اسبابنه توسل وبوبابده بذل جهد وهمت ایتمهمك فضائل دینیهنك اساسی اولان ایی نیتهمالك اولمق صاییلماز .
قرأن کریم ، ایمان ایله صالح اعمالی دائما برابر ذکر ایدر .

«نیة المؤمن خیرمن عمله وعمل المنافق خیرمن نیته کل یعمل علی نیته واذاعمل المؤمن عملاً ثار فی قلبه نور» «مؤمنك نیتی عملندن خیرلیدر . منافقك عملی نیتندن خیرلیدر . هرکس کندی نیتنه کوره عمل ایدر . مؤمن برعمل ایشلدیکی وقت قلبنده نور طاشار» حدیث شریفنك بیلدیردیکی وجه ایله مؤمن برکره فنانیتده بولونمایهجقدر . وبرایش یاپدیغی وقت قلبنده نورك غلیان ایتمسی کوری کورینه ویا غفلتله ایش کورمیوب نور عرفان و کمال ایقان ایله ایش کورمسندندر .
بناءً علیه ؛ هرنوع حزم وتدبیرلری استعمال ایتدیکی حالده هرناصلسه ایشی مطلوب درجه موافق ظهور ایتمز ایسه نیتی وجه ایله مأجور اولور . وفعلی نهقدر عالی اولورسه اولسون نیتنك دها اعلا اولاجغی شبههسزدر . منافقك ایسه نیتی هیچ ایی اولمیهجغندن هرحالده فعلنی معتبر طوتمق ایجاب ایدر .

خلاصه ؛ دین اسلام موجب عالیسنجه انسانلر آثاری ظاهر اولمیان قصد و نیتلرندنده عندالله مسئوللردر . فقط حکم ، انجق ظاهر اولان آثار و افعال اوزرینه ترتب ایدر .

٦ . — قدره ایمان . — هرشیئك وهرایشك اللهك تقدیر ازلیسیله اولدیغنه ایناعقدر . قدره ایناعق ، علم ازلیء الهییی تصدیق ایتمهمكدر . مادامکه جناب حق قدیم وازلیدر. اك اوزاق ماضیلرده اولدیغی کبی حال واستقبالده دخی هرنه اولاجقسه کمال علم ایله بیلیر . اوحالده کوچوك بیوك امورك علم وتقدیر الهی ایله اولدیغنه شبهه یوقدر . انجق ازلده نهتقدیر ایدلدیکی بزجه مجهول بولندیغندن بزم عهدهمزه ترتیب ایدن ، ظاهرا مالك اولدیغمز ارادهیی اوامر الهیه دائرهسنده صرف ایتمك یعنی شردن مجانبت وخیره مواظبت ایچون صرف مقدرتدر .
مکافیتمز بودر. فقط عینی زمانده چوقدفعه ایستدیکمزی، همده یاپابیلهجکمزی

ظن ایتدیکمز برایستهدیکمزی، مأمولمز خلافنه اولهرق، یاپامدیغمزی دوشونورسهك کندی ارادهمزدن دها قوتلی برارادهنك تحت تأثیرنده اولدیغمزی اکلامقده تردد ایتمهیز . ایشته مسلمان، هم کندی ارادهسیله حرکت ایدهجکنه قانعدر ، هم کندی ارادهسندن دها قوتلی اولان ارادهٔ الهیهنك یاردمنه ، حمایهسنه محتاج اولدیغنی اونوتماز .

انسانده هم کندی اختیار وارادهسی همده اضطرارحالی اولدیغنی حضرت مولانا شو بیتلرله پك کوزل اکلاتمشدر :

زازیء ماشد دلیل اضطرار خجلت ماشد دلیل اختیار.

یعنی یاپمق ایستهدیکمز برایشك عهدهسندن کلهمینجه ایکهیوب قیوراماممز ارادهمزك فوقنده اولان ارادهنك قارشیسندهکی اضطراریمزی ، عدم موفقیت سببیله هرکسه قارشی اوتانمق طویمامزده ،کندیمزده اختیار کوردیکمزی اثبات ایدن دلیللردرکه بونلرك ایکیسیده واقعات نفسیهدن، وجدانیهدندر. علم احوال روحك تصدیق ایتدیکی قضیهلردر .

بومبحثده ابوالحسن شاذلی حضرتلرینك «ظاهرك فرقدن ، باطنك جمعدن ایرلماسین» بیورمش اولملرینیده ذکرایتمك لازمدر. مشارالیه بوکلامیله، انسان، ظاهرا لازمکلهن تدبیرده اصلا قصور ایتمهملی؛ آنجق حقیقی موفقیتك، یدقدرت الهیهده اولدیغنیده قلبندن هیچ چیقارمامالیدر بیورمشلردر .

٧ . — خیر وشرك اللهدن اولدیغنه ایمان . — خیر اللهدندر. لکن شراللهدن اولاماز دییهن مذهبلر واردر. فقط بوایی اکلاشمامقدن نشئت ایدن براختلافدر. چونکه مادامکه عالمده نهوارسه هپ علم ازلیء الهی ایله معین ایدی. طبیعی خیرکده شرکده وقوعنده علم الهی متقدمدر . صکره حق وخیری ناصل جناب حق خلق وتقدیر بیورمش ایسه شیطان وباطلیده کذلك اللهك خلق ایتمش اولدیغی مسلمدر.
افعال انسانیهنك خالق حقیقیسیده اللهدر . ن . «والله خلقکم وماتعملون» سورهٔ صافات ٩٤ ,XXXVII,94) «سزی ویاپدقلریکزی الله خلق ایتدی» .
عینی زمانده بیلنملیدرکه بوخیر وشر بزه نسبتلهدر. اللهه نسبتله هر شی خیر وهر واقع موافق حق وعدالتدر. جناب حقه نسبتله شر یوقدر . ن. «تعزمن -

تشاء وتذل من تشاء بيدك الخير » سورهٔ آل عمران ۲۶ ,III,25) خيرلى الكله
ايسته‌ديككى عزيز وايسته‌ديككى ذليل ايدرسك »

اوت، بزم حقدن اولديغنه ايناندیغمز خير وشرلر بزه نسبتله خيروشرلردر.
و جناب حق ايشله‌ديكمز خيرلردن راضى، شرلردن غير راضى‌در [۱] .

واقعا الله قادر مطلق‌در. انسانلرى شرياپميه‌جق صورتده خلق ايده‌بيليردى كبى بر ملاحظه خاطره كله‌بيلير. فقط بزم قاصر عقلمزه كوره وارد اولان بو ملاحظه، حدك فوقنده برملاحظه اولور. زيرا بز الله‌تعالى‌يه بونى نه ايچون بويله ياپدك ديه صوراماز. محقق اولان برشى وارسه اوده واقعك بومركزده اولماسى‌در. الله كندى‌اولديغى كبى الله‌در. كندى‌ايسته‌ديكنى ياپار. هرانسانك كيفنه كوره اولىجى دكلدر. نته‌كيم دنياده خسته‌لقلر، احتراصلر، اختلافلر، منازعه‌لر، قضالر، بلالر والحاصل هر درلو ناخوش حاللر موجود اولماسه دها ايى اولوردى دينه‌بيلير. فقط نه ياپالم بوبويله. ياپان بويله ياپمش. دكيشديرمك اليمزدن كلمز. خوش، دكيشديريله‌جك اولسه دها ايسى ياپيلامازيا. اوده باشقا بر مسئله. « ليس بالامكان ابدع مما كان » « اولاندن دها كوزلنى ياپمق امكان داخلنده دكلدر » .

والحاصل بزه لازم اولان عقل وتدبير و حق وعدل اوزره حركت ايده‌رك ممكن اولديغى قدر سلامته ايرمك‌در. اوندن اوته‌سى قدرتمز خارجنده‌در.

صكره بزم شر ديدكاريمزده كيم‌بيلير ادراك ايده‌مديكمز نيجه حكم خفيه واردر. نه حاجت، يالكز افعال الهيه‌ده دكل، افعال بشريه‌ده بيله خير وعدل اولان ايشلرك، مجرد مرتبهٔ عقول ومعلومات فرقندن طولايى، برچوقلرنجه شرظن ايدلديكى پك واقع دكلى‌در؟ مثلا كويلولرى صارپ طاغلرده يول ياپديرمق

[۱] هرشيئك الله‌دن اولماسى، الله‌ك قدرت وارادهٔ كليه‌سى وهرشيئى خلق وتقديرك، ذات الهى‌يه عائد بولونماسى اعتباريله‌در. ن. «وما اصابك من حسنة فمن الله وما اصابك من سيئة فمن نفسك » سورهٔ نساء ۷۹ ,IV,81) « سكا كلن ايلك الله‌دن و سكا كلن كوتولك كندكدن‌در » آيت جليله‌سى، انسان برايلكه نائل اولديغى وقت اونى الله‌ك عنايتى بيله‌رك شكر ايتمى و دوام و تزايدى ايچون چاليشمالى، فنالق كلديكنده‌ده كندى قصور و خطاسى نتيجه‌سى اولديغنه حمل ايده‌رك تصحيح خطيئاته جهد ايتمى در معناى عاليسنى متضمن‌در.

ايچون مكلف طوتان بروالى‌يى اهالينك اكثريسى ظالم ظن ايدرلر. يول بيتوب‌ده موجب اولديغى سهولت ومنافع اكلاشيلنجه‌يه قدر ظلم و شر ديديكنك عدل و خير اولديغنى اكلايامازلر. نتيجه‌يى كورمكه عمرلرى وفا ايتميه‌نلر اونك خير اولديغنه مطلع اولمازدن اول وفات ايدرلر. بوقبيلدن ياكلش ظنلرك افعال‌بشريه‌ده نه‌قدر چوق اولديغنى هركس بيلير. پك اعلا؛ برانسانك ياپديغى‌خيرى، اوته‌كى انسانلر، عقل‌وعلم تفاوتى سببيله، شرظن ايده‌بيليرلرسه حق جل‌وعلا حضرتلرينك افعال حكيمانه‌سنه لزومى قدر عقل ايرديره‌ميه‌رك، ياكلش ذهابلره دوشه‌بيلمه‌مز اولى بالطريق دكلى‌در؟ بناءً عليه جناب حقك قادر وقيوم اولديغنه ايمان ايتمك ناصل ضرورى‌ايسه هرنوع نقصان صفتلردن منزه اولان ذات الهيه‌نك ظلم وشردن برى، عادل مطلق و فاعل خيراولديغنه ايمان‌ده اويله‌جه ضرورى‌در. و مرتبهٔ عاليهٔ قدسيته واصل اولمش ابرار و مقربين نظرنده هر واقع خيردر. اصلا شر يوقدر. شر ظن ايديله‌نلرك، لايعد منافع اجتماعيه‌سى اعتباريله، خير محض اولدقلرى محقق‌در.

بورايه قدر مسلمانك ايمان ايده‌جكى شيلرى ذكر ايتدك. شمدى‌ده شرائط اساسيهٔ اسلاميه‌دن اولان عبادات و اعماله كچه‌لم. [۱]

[۱] كرك عبادات وطاعاته وكرك معاملات واخلاقياته متعلق اوامر ونواهى الهيه‌نك مراتبى واردر. (فرض، سنت، مستحب، حرام، مكروه، مباح كبى). بش وقت نماز قيلمق فرض‌در. فقط بو فرضلر خارجنده نمازلر واردركه سنت ويا مستحب‌درلر. فرضلر هركسك مطلقا اجراسيله مكلف اولدقلرى عبادتلردر. بونلرك تركى موجب عقاب اولور. اونلردن‌صكره دها زياده وقتلرى، عشقلرى اولانلر ايچون مرتبهٔ مكلفيتلرى مختلف عبادتلر واردركه اونلرك تركى مراتب عبوديتده ترقى‌يه مانع اولابيلير. مثلا مالنك قرقده برينى زكات اوله‌رق ويرمك فرض‌در. بونك تركى كناه‌در. موجب عذاب‌در. فقط بوفرض اولان مقدارى تماماً ويرمش اولان بركمسه‌نك مقتدر اولديغى حالده اونك خارجنده صدقه ويرمه‌مسى مرتبه‌سنك ترقيسنه، كاله مانع اولور.

كذلك منهيات‌ده، مضرت ومحذورلرينه كوره، كبائر ويا صغائردن حرام ويا مكروه اولمق كبى درجه‌لر اوزرينه‌در. مثلا ايچكى ايچمك كبائردن حرام اولوب توتون ايچمك‌ده مكروه كورولمشدر.

شوراسى اونودولمامالى‌دركه انسان، برصغيره‌يى مهمسه‌ميوب ارتكابته دوام ايدرسه نهايت اوصغيره كبيره عداده داخل اولور. يعنى كرك اوامر وكرك نواهى‌ده‌كى درجات

صلات یاخود نماز

دین اسلامده اعمالك الك مقدمی صلاتدر . صلات لغتده دعا معناسنه‌در . اصطلاح ده ، طرز اجراسی معین عبادت معلومه معناسنی افاده ایدر . یکرمی درت ساعتده بش وقت نماز قیلمق فرضدر . فرض اولمایوب واجب ویا سنت ویا مستحب اولان نمازلر واردر .

نمازك محتوی اولدیغی حرکات ووظائف تدقیق ایدیلیرسه خالق تعالی‌یه قارشی تعظیم و تکریم ایچنده جسم وروحه قارشی دخی وظیفه‌لری محتوی اولدیغی کورولور .

صلاتده خالق تعالی‌یی تعظیم وتکریم تا نیت ومباشرتدن اعتباراً موجود اولدیغی کبی اداسندن اول واداسی اثناسنده ایدیله‌ن تکبیر وتسبیحلر ، قیام و قعودلر ، رکوع وسجودلر هپ حضرت اللهه تعظیم وعبودیت افاده ایدرلر . ونمازدن غایهٔ اصلیه اللهی ذکر وتفکردر . ن. « واقم الصلاة لذکری » سورهٔ طه ١٤ (XX,14, « نمازی بنی ذکر ایچون حقیله ادا ایت » .

حرکات و تفرعات ایسه هر برنده مهم حکمتلر مندمج اشکال مخصوصه‌در . نمازی اوقات معینه‌سنده ادا ایتمك لازمدر . ن. « ان الصلاة کانت علی المؤمنین کتاباً موقوتاً » سورهٔ نساء ١٠٣ (IV,104 . فقط زمان و مشغله‌لری مساعد اولمادیغندن طولایی وقتنده قیلمغه بالضرور موفق اولامیانلر اوکون ویا دها صکره مساعد زمانلرنده قضا ایدرلر . ایش نیتده‌در . نیت خالص وعزم قوی اولدقدنصکره هیچ کوچلك یوقدر . خالص اعمالی الله نه وقت اولسه قبول ایدر [١]

ومراتب ، وظائف دینیه‌نك بعضیسنی کوچوك کورمه‌یی مستلزم اولماز . اونلر مقدس وشایان تعظیم اولمقده اساس اعتباریله بردرلر . مراتب فرقی، محل صدوری اولان حقك قدسیتنی اصلا دکیشدیرمز . بناءً علیه کسب کمال ایچون ، الك کوچوك کوروله‌ن خطالردن اجتناب وکوچوك بیلینه‌ن ایی ایشلرده دوام واهتمام اقتضا ایدر ..

[١] بعضی مذهبلرده ، تسهیل ایچون ، اوقات صلاتی اوچه ایندیرمشلردر . جمع صلات دینیله‌ن بو توحید اوقات ، مشغولیتلری اجبار ایدنلر ایچون ، بر قولایلق اولابیلیر . فقط

نمازك جسمه عائد فائده‌لری . — دین اسلامده جسم ایله روح یاخود تعبیر آخرله نفسك مادی قسمیله معنوی قسمی بری برینه اوقدر مربوط کورولمشدرکه بتون عبادتلره هر ایکیسی مجتمعاً داخل اولورلر . ذاتاً مادی معنوی خیر تأمین ایدن هر ایش دین اسلامجه عبادت ، کرك جسمه و کرك روحه ایدیله‌ن حرمتلر بتون جناب حقك امرلرینه تعظیمدر . ایشته صلاتدنخی مقصد اساسی جناب حقی تعظیم واجلال ونفسك مراقبه و تزکیه‌سی امر اهملرینی استحصال اولدیغی حالده، جسمك طهارتنه ، صحتنه‌و تجملنه خدمت ایتمسی‌ده بالذات عبادته ، جناب حقه قارشی تعظیم وعبودیتك ایچنه داخل اولمشدر .

نمازك جسمه یارایان جهتی آبدستدن باشلار . آبدستك ، اللهه عبادت ایچون نیت وهر عضو ییقاندقجه اوعضوك خیرده استعمال ایدیلوب شرده استعمال ایدلمه‌مسی لزومنی تخطر فضیلتلری اولدیغی کبی عینی زمانده مادی تمیزلکی ، صحی ، بدیعی منفعتلری‌ده واردرکه بونلرك کافه‌سی جناب حقه تعظیم و اطاعت حرکتلریله مترافق بولونورلر . و اساساً مسلمانلق ده تمیزلك تملدر . « بنی الاسلام علی النظافة » . و آبدسته دائر اولان، ن . « مایرید الله لیجعل علیکم من حرج و لکن یرید لیطهرکم و لیتم نعمته علیکم لعلکم تشکرون » (سورهٔ مائده ـ ٦ ـ V,9) « آبدست وغسل امر ایتمکله الله سزه زحمت ویرمك مراد ایتمز . فقط سزه تمیزلك تعلیم وسزه اولان نعمتنی اتمام امر ایدر. شکر ایتمکز لازمکلیر » آیت جلیله‌سنده ، ابدستده غسل ده موجود اولان تمیزلکك ومنفعتك دخی عین زمانده مقصود اولماسی لزومی بیلدیرلمشدر .

نمازك ایچنده‌کی اوضاع وحرکاتده ، کذلك جناب حقه سجده وتعظیم مقصدیله یاپیلان وبدنك صحت و قوامی ایچون غایت نافع اولان حرکتلردر . نماز ایله جسمه ایدیلن خدمت یالکز جسمك صحت وطهارتندن عبارت اولمایوب ملبوساتك

روحلرینی ، برکات صلات ایله ، دائمی برراحت واطمئنان ایچنده بولوندورمانك ذوقنی آلمش مؤمنلره بش وقت بیله آز کلیر . نماز و جامع وقتلرینك چابوق کلسنه تشوقله انتظار ایدن نه قدر بختیارلر واردر ! معمافیه نمازلرك معین وقتلری طار اولمایوب وقتلری مساعد اولمیانلر، نمازلری بری برلرینه پك یقین وقتلرده قیلارلرسه بش وقت کندی کندینه اوچه اینه‌بیلیر .

ونماز قیلنه‌جق یرلرك دخی طاهر اولملری شرطدر . ویالکز طهارتده قالینمایوب اداب معاشرته ، حسن طبیعته موافق که‌بینیلمش ، کوزل قوقولر سورونولمش و شکل وطورجه حرمتکار بر وضعیت آلنمش اولماسی لزومی‌ده بیلدیرلمشدر . حتی مسجده کیردیکی وقت سوسله‌نمك امر دینی اقتضاسندندر. ن . « یابنی آدم خذوا زینتکم عند کل مسجد » (سورهٔ اعراف ۳۱ ,VII,29) .

صلاتك روحه یعنی نفسك معنوی جهتنه خدمتی. — صلاتك ، نفسك تربیه وتزکیه‌سنه اولان خدمتی پك بیوکدر . نماز قیلان انسان، بتون فکر وقواسنی نمازه حصر ایده‌جکدر . انجق سجده محلنه باقوب باشقه طرفه باقمامق و کمسه ایله قونوشمامق ، دنیا کلامی سویله‌مه‌مك کبی شرائطده هپ فراغ بال ایله تعبده حصر وجود ایچوندر .

انسانك کرك نماز اثناسنده وکرك نمازدنصکره اوامرالهیه‌یی وکندی اعمالنی دوشونه‌رك یاپدقلری ایی ایسه دوام، فنا ایسه تکرار یاپمامق ایچون عزم واهتمام ایتمسی اقتضا ایدر . نمازك هر رکعتنده اوقونان فاتحهٔ شریفه‌نك سلوك انسانی ایچون نه بیوك دستورلری محتوی اولدیغنی کوردك . بو دستورلری کندیسنه رهبر ایدن البته روحاً ده یوکسلیر ، شرف انسانی یه منافی احوالدن صاقینیر. ن.«واقم الصلاة.ان الصلاة تنهی عن الفحشاء والمنکر ولذکرالله اکبر والله یعلم ماتصنعون) سورهٔ عنکبوت ٤٥ XXIX,44) «نمازی حقیله ادا ایت. محقق نماز، انسانی فحشیات ومنکراتدن نهی ایدر . اللهی ذکر وتفکر، عبادتلرك اك بیوکیدر والله ایشله‌دیکلریکزی بیلیر. »

اللهی ذکرك لسان ایله، قلب ایله، روح ایله اولمق کبی مختلف مراتبی واردر. بتون روح ایله یاپیلان مرتبه‌سی طبیعی اك بیوك مرتبه‌سیدر. «جذبة من جذبات الرحمن توازی عمل الثقلین » «حضرت الله‌ه انجذاب تام ایله واقع اولان بر جذبهٔ رحمانیه، کلی بر میل و عشق، دنیا و آخرت عمللرینك کافه‌سنه مقابلدر » بیورلمشدر .

نمازده اوقونان سوره‌لر، آیتلر، دعالر اویله معنالری تضمن ایدرلر که آز بحق دوشو-نه‌نلر ایچون اونلردن مستفید اولمامق ممکن دکلدر. انسانلرك معروض قالابیله‌جکلری هر نوع حاللرده اتخاذ حرکات وحل مشکلات وتسکین الام واضطرابات ایچون

مدار[ ] قوت واستناد اولاجق معنالر، دستورلر موجود اولدیغندن نمازه باشلامازدن اول مفتور و مضطرب ایکن نمازی قیلدقدنصکره مستریح ومطمئن اولمق برامر دائمی کبی‌در [١] مع مافیه بو اطمئنان، یالکز اوقونان آیتلرك معناسندن دکل، عینی زمانده و دها اول جناب حقه ربط قلب و تسلیم نفس ایتمه‌نك نتیجه‌سیدر .

نمازك غایت سوکیلی بر عبادت اولدیغنی پیغمبر افندمزك « حبب الی من دنیاکم النساء والطیب وجعلت قرة عینی فی الصلاة » «دنیا کزدن بکا قادین وکوزل قوقو سودیرلدی. کوزیمك نوری ده نمازده احسان بیورلدی» کلامی نه کوزل بیلدیریر ! فقط نمازده مطلوب اولان فرح ولذتی بولابیلمك ایچون عشق مطلوبه مالك اولمق لازمدر. ن. « واستعینوا بالصبر والصلاة وانها لکبیرة الاعلی الخاشعین » سورهٔ بقره – ٤٥ (II,42) « صبر ایله ، نماز ایله امورکزده استعانه ایدیکز. بو کوجدر فقط قلبلری کرکی کبی الله‌ه باغلی اولانلره کوچ کلمز »

صلاتك تزکیهٔ نفسه خادم اولدیغنی سویله‌دك . نفسك تزکیه‌سی دین اسلامده اك مهم بر غایه‌در. ن. «قدافلح من زکیها وقدخاب من دسیها » سورهٔ شمس ٩–١٠ XCI, 9-10 «نفسنی تربیه و اصلاح ایدن فلاح بولور. افساد واضلال ایدن محروم اولور.»

نفسك معناسی انسانك مادی، معنوی موجودیتی‌در. یعنی نفس، هم جسم هم روح معناسنه کلیر. عینی زمانده وجدان دیدیکمز کیفیت‌ده نفس کلمه‌سیله افاده اولونور. نته‌کیم قرآن کریمده، ن. «ان الله لایغیر مابقوم حتی یغیروامابانفسهم» سورهٔ رعد ١١ (XIII,12 «بر قوم وجدانلرنده کی بوزمادقجه الله تعالی اونلرك دیرلکلرینی بوزماز » آیت کریمه‌سنده وامثالنده‌کی نفس کلمه‌لری وجدان معناسنی افاده ایدرلر. بر قومك، بر انسانك وجدانی یعنی اخلاقی بوزولمادقجه جناب حق ویردیکی نعمتی سلب ایتمز دیمکدر.

[١] قرآن کریم احاطهٔ بشرك چوق فوقنده بر بحر عمان معرفتدر. نوع بشر ایچون مقدور اولان دوشونجه‌لرك کافه‌سنی موجز و معجز صورتده محتویدر. وبتون فلسفه‌لرك ، ایجابات اجتماعیه‌نك ، احتیاجات بشریه‌نك حقیقی موقعلرینی بیلدیرمشدر . اوندن هر انسان حالنه کوره متلذذ ومستفیض ومتنعم اولور. وبو نعمتلری باشقه هیچ بر یرده بولاماز. حافظ شیرازی مرحومك : هیچ حافظ نکند درخم محراب فلك ان تنعم که من از دولت قرآن کردم. بیورماسی نه قدر طوغرودر .

برده «البر ماسکنت الیه النفس واطمأن الیه القلب والاثم مالم تسکن الیه النفس ولم یطمئن الیه القلب وان افتاك المفتون» «دینك امر ایتدیکی ایی عمل وجدانی خوشنود وقلبی مطمئن ایدن‌در. کناه‌ده وجدانی خوشنود وقلبی مطمئن ایتمه‌ن‌در. مفتی‌لرنه فتوا ویررلرسه ویرسین‌لر» حدیث شریفی واردر. بر ایشك دینه موافق اولوب اولمادیغنی اکلامق ایچون نفس وقلبه مراجعت لزومنی کوستررر. نفسه مراجعت، وجدانه مراجعت دیمك‌در. وجدانك صوصدیرلماسیچون اوایشك حقه، عدالته موافق اولدیغنه عقل ایله حکم ایتمك کفایت ایدر. فقط حدیث شریف‌ده یالکز بونکلا اکتفا اولونمایوب عینی زمانده قلبك‌ده مطمئن اولماسی لزومی بیان بیورولیور. دیمك که بر ایشه حکم ایتمك ایچون، هم عقل ووجدانه هم حس وقلبه مراجعت لازمکلیور. حقیقت، عقل ووجدانه مراجعت عدل، قلب وحسه مراجعت‌ده احسان مرتبه‌سیدر. دینك تام اولماسیچون بو ایکی مرتبه‌نك تام اولماسی لازمدر. ن. « ان فی ذلك لذکری لمن کان له قلب اوالقی السمع وهوشهید » سورهٔ ق ٣٧ (L,36) «قلبی اولان یاخود قولاق ویره‌ن و کوزی کوره‌ن کمسه ایچون قرآن کریم‌ده مستفید اولاناجق حکمتلر واردر . [١]

نفس، حالات ودرجاتنه کوره متعدد مراتب اوزرینه توصیف اولونمشدر. بز بوراده باشلیجه‌لرینی ذکر ایده‌لم :

نفس اماره، نفس لوامه، نفس ملهمه، نفس مطمئنه.

نفس اماره. — انسانی منهیاته سوق ایدن شرورك، اخلاق ذمیمه‌نك منشئی اولان حالت نفسیه‌درکه اك زیاده محتاج اصلاح وتربیه اولان حالدر. ن. «وما ابرئ نفسی ان النفس لامارة بالسوء الا مارحم ربی» سورهٔ یوسف ٥٣

[١] بو آیت کریمه، قرآن کریم‌ده، هم اوزون اوزادی‌یه محاکمهٔ عقلیه‌یه مراجعت ایتمه‌ن ویا مراجعته مقتدر اولمیان، فقط صرف عشق قلبی ایله ایمان ایتمك استعدادی اولانلر ایچون تأثیر ایده‌جك، هم‌ده عقل ومحاکمه ایله قناعت کتیرمك، تحقیق وتدقیقلرده بولونمق مزیتنه مالك اولانلره موافق بیانات اولدیغنی کوسترر. حقیقت، هیچ میزان عقل ایله طارتمقسزین عاشقانه برصورت‌ده ایمان ایدنلر اولدیغی کبی انجق محاکمهٔ عقلیه‌سنه وورهرق ایمان تأمین ایدن انسانلرده واردر. طبیعی هرایکیسی برابر اولورسه دها اعلادر.

« بن نفسمی تبرئه ایتمم محقق نفس، فنالغی چوق امر ایدر. اونك امرینه اطاعتدن انجق اللهك عنایتیله خلاص اولنور » [١]

نفس لوامه. — یاپدقلری فنالقدن متأثر اوله‌رق، عذاب وجدانی طویان وتکرار یاپمامق ایچون سعی وغیرت ایدن کیمسه‌لرك حالت نفسیه‌لریدر. فنالق یاپنجه مکدر اولوب ایلك یاپدیغی وقت مسرور اولمق ایمانك اك مهم دلیللرندر. امام الانبیا افندمز، «اذا سرتك حسنتك وسائتك سیئتك فانت مؤمن» «ایی عملك سنی مسرور ایده‌ر و فنا عملك فنا که کیدرسه سن مؤمنسیك » بیورمشلردر. اولجه سویلدیکمز وجه ایله نفس لوامه یعنی عذاب وجدانی طویان روحك حالی قیامت عذابندن برنوعدر، برجزءدر.

اعمال سیئه‌دن منع، اعمال حسنه‌یه سوق ایتمسی حسبیله، نفس لوامه مرتبه‌سی تزکیهٔ نفس ایچون مهم برمرتبهٔ انسانیه‌در.

نفس ملهمه. — نفس لوامه‌نك لوم وتقبیحلری بالطبع تأثیرسز قالماز. انسان کندی امل وعمللرینی دائما مراقبه آلتنده طوته طوته قلب، غیر صالح عمللردن مجانبت و ایی اعماله مداومت قرارلرینی اتخاذه، اللهك عنایتیله، قولای موفق اولمق حالنی حاصل ایده‌ر. ن. « فالهمها فجورها وتقویها » سورهٔ شمس ٨ (XC, 8) « جناب حق، نفسه فجورینی وتقواسنی الهام ایتدی » آیت جلیله‌سنده نفسك بومرتبه‌سی بیان بیورلمشدر.

[١] معلومدرکه بوآیت جلیله حضرت یوسفك زلیخانك تکلیفنی قبول ایتمه‌مسی حقنده‌در. بومناسبتله بر محاوره عرض ایده‌یم: استانبولده امریقالی برذات ایله کوروشیور ایدك. سوز کنجلرك، مکتب طلبه‌سنك خسته‌لقلردن محافظه‌لرینه دائر ایدی. بوذات، هیچ نامشروع مناسبات‌ده بولونمامق ممکن اولمازمی دییه بر سؤال صوردی. بن، عصرك الجاآتی دوشونه‌رك جواب‌ده متردد بولوندم. عجله‌ اویله انسانلر واردر دیدی. أوه‌ت واردر. فقط او آنیجه بر حفظ الهی‌در. انسان بوخصوصده چوق ضعیف یارادلمشدر. کندیسنه کووه‌نمز وبو معنا قرآن کریم‌ده موجوددر دیدم وآیت کریمه‌یی اوقودم. درحال تصدیق ایله بونك قرآن کریم‌ده مذکور اولماسنه حیرت و دین اسلامی تدقیق آرزوسنی اظهار ایتدی. حقیقت، چوق انسانلرك نامشروع مناسباتدن صاقینمادقدن باشقه بویولده‌کی موفقیتلریله افتخار ایتملرینه مقابل، نامشروع مناسبتی کندیسنه یاقیشدیرامیان وفرصت ظهورنده نفس اماره‌سنه مغلوب اولمامق ایچون اللهه صیغینان ذوات بوکون دخی موجوددر. واسلامیت ادب وارکانی بونی اقتضا ایدر. اسلامیت‌ده اولمیان یالکز رهبانیت یعنی مشروع ازدواجدن دخی منع نفس‌در.

نفس مطمئنه . — غايت يوكسك برمرتبهٔ انسانيه‌يه واصل اولان ذواتك حالت نفسيه‌لريدر. نفسك بومرتبه‌سی بتون ايشلرنده نظام كلیٔ الهی دائره‌سنده حركت وهرحال واقعك ضمننده حكم خفيه كوره‌رك باب رضايی اختيار ايدن ، خوف ورجا مرتبه‌لرينی كچيروب ، مركز مأمون رضاده ثابتقدم اولان كاملينك واصل اولدقلری مرتبهٔ جليله‌در . ن. « يا ايتها النفس المطمئنة ارجعی الی ربك راضيةً مرضيةً فادخلی فی عبادی وادخلی جنتی » سورهٔ فجر ٢٧ - ٣٠ ، (LXXXIX, 27 - 30) « ای امين و مطمئن اولان نفس، تقديرات الهيه‌يه راضی وربكك رضاسنه نائل اولديغك حالده ربكه رجوع ايت ، قوللريمك ايچنه كير وجنتمه كير » .

ضيا پاشا مرحومك ،

ثابت قدم اول مركز مأمون رضاده وارسته اولوب دائرهٔ خوف ورجادن

بيتيله، طاشكوپری زاده مرحومك كوزلرينه عما طاری اولديغی وقت سويلديكی :

حرمت من الاحباب لذة نظرة فوا حسرتا ان لم افق قبل ميتتی
ولا تجزعی يا نفس من نازل جری بتقدير خلاق الله البرية
فان الرضا والصبر فی كل محنة من اخلاق اصحاب النفوس الرضية

بيتلرنده بيان ايديله‌ن مرتبهٔ رضا بو نفس مطمئنه مرتبه‌سيدر .

نفس مطمئنه مرتبه‌سنه واصل اولدقدنصكره راضيه و مرضيه مرتبه‌لرينه واصل اولونور .

بيتلرك معناسی : « احبابی كورمك لذتندن محروم اولدم . اولمزدن اول ايلشمزسه‌م نه يازيق ! ای نفس ، عالمك اللهی ، خلاق تعالی‌نك تقديريله كله‌ن مصيبتدن طولايی صيزلانمه. زيرا هر محنته رضا وصبر، مقدرات الهيه‌يه راضی اولان روح صاحبلرينك اخلاقندن در . »

حاصلی نماز ، هم جناب حقه عبادت وعبوديت ، هم جسمك صحت وعافيتنه حسن اندام وقوامنه، نظافت وطراوتنه، هم ده نفسك مراقبه وتزكيه‌سنه، كسب كمال ايتمسنه مدار اولان بر ركن دينی‌در .

نفسك تزكيه‌سی مناسبتيله شوراسنی‌ده سويليه‌لم كه ، دين اسلامده نفسه اذا حرامدر. نفسك هر احتياجی لزومی قدر تطمين ايدلملی‌در. حتی اوقدركه نفسك هر احتياجنك كركی كبی تطمين ايدلمسی خصوصنده‌كی ديمزك بومساعده‌سنی طغيان نفسه بادی اولور ملاحظه‌سيله چوق كوره‌نلر واردر. حالبوكه ديمز، بوجهت اهمی‌ده نظر اعتباره المشدر . « نفسك مطيتك فارفق بها » « نفسك سنك بينه‌كدر . اونی خوش قوللان » حديث شريفی مسئله‌يی تماماً توضيح ايدر . چونكه انسانك كندی بينه‌كنی ممكن اولديغی قدر ايی بسله‌مسی ، خوش طوتماسی پك لازم اولوب انجق بوكا مقابل لزومی وجه ايله چاليشديرمالی‌دركه آزغينلق ايتمه‌سين .

ايشته انسانده نفسنه پك ايی باقه‌جق. لذت وشهواتدن وهردرلو احتياجاتدن لازم اولان شيلری ويره‌جك. انجق بوكا مقابل اونی خيرلی ايشلرله مشغول ايده‌جكدر .

بو تشبيه‌ده غايت دقيق بر معنا دها واردر . يعنی انسانك بينه‌كنی مطلوب وجه ايله حركت ايتديره‌بيلمسی ، ايش كوردورمه‌سی ايچون ناصل تربيه‌يه ، لجام استعمالنه لزوم وار ايسه ، نفسنی حسن اداره ايچون‌ده عينی وجه ايله لجام نظامه ، تربيهٔ دينيه‌يه لزوم اولديغنی كوسترر . لسان قرآنده بو تربيه‌يه تزكيه اطلاق بيورلمشدر : تزكيه‌نك معناسی بر شيئك ممكن اولان مرتبهٔ كماله ايصال ايدلمسی ديمكدر . حقيقتده كمال ، اللهه مخصوصدر . انسانك كمالی كنديسنه كوره‌در . سعی ايله ، جهد ايله تربيهٔ نفس ايله حاصل اولور . ومسلمان ايچون بو مرتبهٔ صلاح وكماله واصل اولمق الك بيوك غايه‌در . بو عالی غايه‌يه وصول ايچون بالجمله وظائف دينيه‌نك خدمتی اولورسه‌ده نمازك الك مهمی‌در . وبونك ايچوندركه نماز دينك ديره‌كی‌در بيورلمشدر « الصلاة عماد الدين » .

كوروليوركه دين اسلام ، انسانك تربيه‌سنده، انسان كامل اولمايی غايه اتخاذ ايتمشدر . هدفی انسانك مادی ، معنوی بالجمله قواسنك ممكن اولان الك يوكسك وآهنكلی بر نشوونما وكمال بولماسنی تأمين‌در. هيچ بر وقت احتياجات طبيعيه‌سندن محروم ايده‌رك ناقص ويا خارج از انسان بر مخلوق ياپمق دكلدر .

مراقبهٔ نفسك نمازدن باشقه واسطه‌لری‌ده واردر . علما بونك مختلف طرز ومراتبنی بیان ایتمشلردر [١]

[١] ن. « یا ایها الذین آمنوا اصبروا وصابروا ورابطوا واتقوا الله لعلکم تفلحون » سورهٔ آل عمران ٢٠٠ ، (III 200) « یا ایمان ایدن انسانلر، صبر ایدك . صبره دوام و بری بریکزه معاونت ایده‌رك مشکلاته غلبه تأمین ایدك و اللهك امرلرینه مخالفتدن صاقینك‌که فلاحه نائل اولاسیکز » آیت جلیله‌سی‌ده بو مراقبه‌یی امر ایدر . مفسرلر صبر، مصابره ومرابطه‌نك هپ فنا تمایلاتدن مجانبت وایلرینه مداومت اعتیادلرینك حصولیچون مجاهده ومراقبه معناسنی متضمن اولدقلرینی بیان ایدرلر .

امام غزالی رحمة الله علیهك احیاء العلوم‌ده ذکر ایتدکلری وجه ایله مرابطه‌نك التی مرتبه‌سی واردر : مشارطه ، مراقبه ، محاسبه ، معاقبه ، معاتبه‌در . بونلری مختصراً خلاصه ایده‌لم :

١ . — مشارطه .ـ مشارطه، بر تاجرك کندی آدامنه اولا وظیفه‌سنی تعیین ایدوب خط حرکتنی کوستردیکی کبی عقلك نفسه وظیفه‌سنی ابتدادن تعیین و ارائه ایتمسی‌در . هر حزم صاحبی انسانه دوشه‌ن وظیفه، نفسنی دائما تقید آلتنده طوتمقدر. هر نفس، اعاده‌سی ممکن اولمیان بر نعمتدر . انسان اونی ایی‌یه صرف ایدرسه پك بیوك سعادته نائل ، فنالغه صرف ایدرسه خاسر اولور . بناءً علیه مسلمان ، هر صباح نمازینی قیلدقدنصکره بر مدت دوشونمه‌لی . واوکونه صاغ و سالم ایردیکندن طولایی حمد ایدوب فرصتی غنیمت بیله‌رك اوکونی خیرلی ایشلرله کچیرمك ، فنالقلردن صاقنمق ایچون عزم ایتملی و نه‌لر یاپوب یاپمامق لازمکله‌جکنی طاسارلامالی‌در . ایشته مشارطه بودر .

٢ . — مراقبه .ـ فنالق یاپمقدن توقی ایچون انسانك دائما کندیسنی بر کوزه‌دن بولوندیغنی ملاحظه ایتمسی‌در . بو کوزه‌دن کیزلی ، آشکار هر شیئی کوره‌ن ، بیله‌ن جناب الله‌در. ن.« ان الله کان علیکم رقیباً » سورهٔ نسا ١ ـ (IV, 1) « الله تعالی محقق سزی کوزه‌تمکده‌در » ن. « رضی الله عنهم ورضوا عنه ذلك لمن خشی ربه » سورهٔ بینه ٨ ، (XCVIII 8) « الله اونلردن راضی اولدی . اونلرده الله‌دن راضی اولدیلر . بو بیوك مظهریت ربنك عظمتنی تقدیر ایدن کیمسه ایچوندر » آیت جلیله‌سی اللهك دائما کندیلرینی کورمکده اولدیغنی بیله‌رك نفسلرینی محاسبه ایدن وآخرت ایچون تدارکده بولونان ذوات حقنده نازل اولمشدر .

٣ . — محاسبهٔ نفس .ـ کونك ابتداسنده مشارطه یاپدیغی کبی نهایتنده یعنی کیجه وقتی محاسبه یاپمقدر . اوکون نه‌یاپدیسه دوشونوب ایی ایشلره موفقیتندنطولایی مسرور وفنا ایشلر یاپمش ایسه محزون اوله‌رق ایرتسی کون ایچون اوکا کوره حاضرلانمقدر . ن . « یا ایها الذین امنوا اتقوا الله ولتنظر نفس ماقدمت لغد » سورهٔ حشر ١٨ ، (18 LIX) « یا ایمان ایدن کمسه‌لر اللهك امرلرینه مخالفتدن صاقینکز . انسان اولان یارین ایچون نه حاضرلادیغنی نظر اعتباره آلسین » آیت جلیله‌سی بو معنایی آمردر .

نماز، منفرداً ویا جماعتله قیلنیر. هر ایکیسی‌ده مقبولدر. فقط اولی اولان جامع شریفلره کیدوب جماعتله قیلمقدر. جماعت نه‌قدر چوق اولورسه اوقدر خیرلیدر.

نمازك جماعتله اداسندن حاصل اولان علوی بر منظره‌ده حضور الٰهی‌ده بتون مؤمنلرك مساوات کامله ایله و نظام و انتظام دائره‌سنده اخذ موقع ایتملریدر .

مسلمانلق اساساً اخوت تامه اوزرینه مؤسس اولدیغندن فقیر ، زنکین ، آمر، مأمور عینی صنفده، و عینی نظام وعینی وجهه‌یه متوجه اوله‌رق، یان یانه عبادت ایدرلر . و نمازك هم منفرداً هم‌ده جماعتله قیلنماسی و امام ، و امامه اقتدا وشرائطی مسئله‌لرنده وظائف فردیه واجتماعیه‌یه متعلق مهم حکمت و نکته‌لر مندمجدر . [١]

٤ . — معاقبهٔ نفس .ـ محاسبه نتیجه‌سنده نفسك فنالق ایشله‌دیکی تبین ایدرسه اصلا اهمال ایتمیه‌رك تربیه‌سنه اهتمام ایله‌مكدر. بو بابده یاپیله‌جق تدبیرده، انسانك یاپدیغی قباحتی اونوتمامق وتکررینی منع ایچون کفارت اولاجق مادی معنوی فداکارلق و محرومیتلر اختاریله نفسنی تربیه‌یه اعتنا ایتمسی‌در .

٥ . — مجاهده .ـ یاپیلان معاقبه‌یه رغماً ینه قصور ایدیلیرسه نفسه اولکندن دها آغیر وظیفه‌لر ، عبادتلر ، کفارتلر تحمیل ایده‌رك جبر مافاته چالیشمقدر .

٦ . — معاتبه یاخود توبیخ نفس .ـ نفسك فنا برایشه آلیشماسی اوزرینه آخرت عذابنی واللهك بو خصوصلره دائر اولان آیتلرینی یاد وذکر ایله نفسی توبیخ واخافه‌در .

[١] جماعتله نماز قیلندیغی وقت امامه اقتدا ایدیلیر . فقط امامك جماعت اوزرینه دینی بر تحکمی و الله ایله قول آراسنده واسطه اولمق کبی بر صفتی یوقدر . هر اهلیتلی مسلمان امام اولابیلمك حقنی حائزدر. جامعلره امام ومؤذن تعیینی تثبیت وظیفه وتقسیم اعمال ایچوندر فقط عینی زمانده اووظیفه‌یی هرهانکی براهلنك ایفاسنه مانع یوقدر. زیرا مسلمانلقده ریاست روحانیه موجود دکلدر . وجماعتدن هرهانکی برفرد، امامك خطاسنی تصحیح ایده‌بیلیر .

دقت ایدیلیرسه نمازده‌کی بو اساس، حکومتده‌کی اساس کبی‌در. یعنی ناصل جماعتدن هر فرد، صلاتك هر قسمنده هم مستقل وهم امام ایله مشترك واهلیتی حالنده امام اولمق صلاحیتنی حائز وامامك خطاسنی تصحیح ایله مکلف ایسه، امر حکومتده‌ده هر فرد علاقه‌دار ومشترك واولو الامرك خطاسنی تصحیح ایله مکلف واهلیت واقتداری وارایسه اك بیوك مقام حکومتی احراز صلاحیتنه مالكدر .

هر کونکی وقت نمازلرندن باشقه برده جمعه و بایرام نمازلری واردرکه اونلرك حکومت و جماعت تشکیلاتیله مناسباتی دها صیقی ودها ضروریدر . هم مطلقا جماعتله قیلینیر هم‌ده حکومت طرفندن منصوب خطیب معرفتیله نمازك مقتضای ضروریسی اولان بر خطبه اوقونارق

رزقلردن انفاق

ن. « ممارزقناهم ينفقون »نص كريميله امر بيورولان رزقلردن انفاق، باشقه‌لرينه قارشى اولان وظيفه‌لرى بيان بيورور . ذاتاً الحمدلله جملهٔ جليله‌سيله انسانك نفسنه والله‌ه ودها صكره رب العالمين بيوروله‌رق باشقه‌لرينه قارشى وظيفه‌لرى اولديغنه اشارت بيورلديغنى عرض اتمش ايدك. «هدىً للمتقين الذين يؤمنون بالغيب ويقيمون الصلاة ومما رزقناهم ينفقون» آيت جليله‌لرنده‌ده بو ترتيبك موجود اولديغى كورولور .

هدايتك تام اولماسيچون انسانك كنديسندن باشقه‌لرينى‌ده دوشونمسى واونلره ، قارشى وظيفه‌لرينى ايفا اتمسى لزومنى بيلديره‌ن رزقلردن انفاق بحثنده، اولا ، رزق كلمه‌سنك معناسنه دائر بعضى ايضاحات عرض ايده‌لم :

لسان عربده رزق كلمه‌سى،كنديسيله انتفاع اولونان هرشى ديمك اولديغندن رزقلردن انفاق ده‌نيلنجه اللهك احسان ايتديكى هردرلو نعمتلردن انفاق يعنى هردرلو

بتون مسلمانلرك برى برينه ومقام حكومته اولان مربوطيت مشتركه‌لرى تحكيم و تقديس اولنور .

دين اسلامك هرمعامله‌سى مكمل براجتماعى حيات ياشامغه معطوفدر. اوجهتله برانسانك اختلاطدن اجتناب وتنهالره چكيله‌رك منزويانه عبادت وطاعتله امرار حيات اتمسى يعنى برنوع منحصراً كنديسنى قورتارمق ايچون اوغراشماسى مقبول دكلدر . واقعا مسلمان، يالكزده اولسه الله‌ه ونفسنه قارشى وظيفه‌لرينى ايفا ايله مكلفدر . انجق تام اسلامجه مقبول اولان ، صلاتى جماعتله ادا وهمنوعيله الفت ومصاحبت ايدوب نفع عامه يارارشيلرله علاقه‌دار ومشغول اولمق ، بتون معناسيله اجتماعى حيات ياشامقدر . « عليكم بالجماعة » « خيرالناس من ينفع الناس » كلام عاليلرى بومعنالرى بيلديررلر .

منزويانه ياشامانك علايق دنيويه‌دن انقطاعه خدمتى اولابيلير. فقط اصل هنر، كثرت ايچنده وحدت تأمين ايتمكدر . يعنى هم هركسله اختلاط وبوتون دنيا ايشلريله علاقه‌دار اولمق، هم وجدان واخلاقى بوزمامقدر. نيجه كسه‌لر واردركه منفرد ومنزويانه ياشارلر ، فقط باشقالرينك ديدى قوديلريله، ايى كوتو حاللريله مشغول اولمقدن كنديلرينى قورتارامازلر. بونلر وحدتده كثرته دوشمش زواللى‌لردر . صكره اويله ذوات واردركه هردرلو امور دنيويه‌ده ايلرى كيتمش اولدقلرى حالده باشقالرينك عيبلرينى ارامادقدن باشقا اونلرى كورمه‌مكه ، ستره وحقسزلقلره قارشى عفو وصفح وصبر ايله معامله ايده‌رك اصلاحه ساعى اولورلر. يالكز كندى عيبلرينى بيوك كوررلر . بونلرده كثرتده وحدته نائل اولمش بختيارلردر . نفسه قارشى عزيمت، آخره قارشى رخصت دينيله‌ن مرتبه‌ده بودر .

فداكارلق معناسى مستبان اولور. جمهور مفسرين بومعنايى قبول اتمشلردر. بناءً عليه انسانك ماليه اولديغى قدر بدنيه، عقليه، علميه، اخلاقيه، بتون موجوديتى وحكم وقوتى ايله ، مادى، معنوى اقتدارى داخلنده‌كى هر واسطه‌سيله، محتاج اولانلرك امدادينه يتيشمسى، قابل اولان فداكارلق ده‌بولونماسى هپ بوعبارهٔ شريفه‌نك معناسنده داخلدر. ودينك، ايمانك تام اولماسيچون فداكارلغك شرط اولديغنى بيلديره‌ن متعدد نصوص واردر. ن .«لن تنالوا البر حتى تنفقوا مما تحبون » سورهٔ ال عمران ۹۲ (III:86) «سودكاريكزدن انفاق ايتمدكجه ديندارلغك يوكسك مرتبه‌سنه نائل اولامازسكز» بيورلمشدر.

اوت انسانك كرك كندى نفسنه وكرك باشقالرينه قارشى حرمتكار اولوب حق وعدالت اوزره اولماسى، كمسه‌يه ضررى اولماموب فنالق ايتمه‌مسى، ديندارلغك يوكسك مرتبه‌سنه چيقمق ايچون كفايت ايتمز. بونك ايچون لوجه‌الله احسان و شفقت‌ده‌ده ايلريله‌مك ايستر. نته‌كم «لايكمل ايمان المرء حتى يحب للناس مايحب لنفسه» «كندى نفسيچون ايسته‌ديكنى بتون انسانلر ايچون ايسته‌مدكجه انسانك ايمانى كامل اولماز » حديث شريفى بومعنايى پك كوزل افاده بيورور . والحاصل كمال ايچون بويوكسك مرتبه شرطدر .

بويالكز فنالق ياپمامق كفايت ايتميوب وظيفه‌نك تام اولماسيچون عينى زمانده ايليك ، فداكارلق ياپمقده لازم اولديغى ذهنلره يرلشديرمك ايچون ترتيب ايدلمش وواعظلر طرفندن سويلنه‌ن برحكايه واردر :

معلومدركه فرعون دينيلديكى وقت ، الوهيت دعواسى ايتمش جبار برحكمدار اكلاشيلير . بركون شيطان، فرعونك أوينه كيتمش ، قاپويى چالمش ارالرنده شويله برمحاوره جريان ايتمش :

فرعون — كيم او ؟

شيطان — تحف شى! سن هم الوهيت دعواسى ايدرسيك، هم قاپوكه‌كه‌نى بيله بيلمزسيك . سن ناصل مخلوقسيك ؟

فرعون — ها ، شيطان ! سنمى سيك ؟ جانم اكر آرامزده قونوشمق لازمكليرسه عالمده ، سندن بندن دها كوتو مخلوق يوقدر .

شیطان — خایر ، یا کلیورسك . سن‌دن بن‌دن کوتوسی‌ده واردر .

فرعون — اوکیم‌در ؟

شیطان — الندن کلن ایلیکی یاپمیان انسان‌در .

حاصلی ، مسلمانلق یالکز فنالق یاپمامقله اکتفا ایتمیه‌جك ، ألندن کلدیکی قدر مطلقا ایلك‌ده یاپاجق‌در. حتی بو ایلك یاپمق، یالکز دوستلره ، سودکلرینه مخصوص قالمایاجق ، دشمانلره وکندیلرندن فنالق کوردیکی کیمسه‌لره‌ده تشمیل ایدیله‌جك‌در . طبیعی‌درکه فضیلتك بومرتبه‌سی هرکسدن بکلنه‌مز، کندیلرنده بو مرتبه یوکسك صفت بولنان ذوات، مراتب‌دینیه‌ده جداً ترقی ایتمش اخلاق‌کامله اصحابی‌در. بومرتبه‌یه‌واصل‌اولمق جهد و غیرتنده بولونمق هرمسلمانه‌لازمدر. فقط عمومیت اعتباریله مسلمانلق،طبیعت بشریه‌یه غایت موافق برطریق‌تعقیب‌ایتدیکی جهتله اولاً ، هرکسه قارشی هرکسدن حرمت بکلر . و تعدی‌یه دوچار اولمش کمسه‌یه تعدی اولوندیغی وجه ایله مقابله ایچون مأذونیت ویرر . انجق ، بوحالت بشریه‌نك فوقنده برعلو جناب اولدیغنی ، تعدی و تجاوزه قارشی صبر ایدیلیرسه دها خیرلی اولاجغنی‌ده بیان ایدر . ن . « و ان عاقبتم فعاقبوا بمثل ما عوقبتم به ولئن صبرتم وهو خیر للصابرین » (سورهٔ نحل ١٢٦ XVI,127,) « تجاوزه اوغرادیغکز زمان تجاوز اولوندیغکز مقدار مقابله‌یه مأذونسیکز. فقط مقابله ایتمیوب‌ده صبر ایدرسه‌کز صبر ایدنلر ایچون بودها خیرلی‌در » .

ن . « ولاتستوی الحسنة ولاالسیئة . ادفع بالتی هی احسن. فاذاالذی بینك و بینه عداوة کأنه ولی حمیم . و ما یلقیها الاالذین صبروا وما یلقیها الاذو حظ عظیم » (سورهٔ فصلت ٣٤ XLI,34,) « ایلك ایله کوتولك براولماز. کوتولکه اك ایی ایله مقابله ایت . اویله یاپارسه‌ك سنکله عداوتی اولان کمسه اك صیقی دوستك کبی اولور . بو مظهریته انجق صبر ایدنلر واصل اولور . بو مظهریته انجق انسانلقدن بیوك نصیبی اولانلر نائل‌اولور.» آیت جلیله‌لری‌ده دها یوکسك مرتبه‌یی یعنی کوتولکه قارشی ایلك یاپمق فضیلتنی امر ایدرلر .

رزقلردن انفاق امرینك عمومی برمعنایه آلنماسنی سویله‌مش ایدك . بونده شبهه یوقدر . فقط اك زیاده آلینان معنا ، مالدن انفاق وباخصوص زکاتدر. زیرا

قرأن کریمك باشقا یرلرنده نمازی متعاقب زکات ذکر اولونمشدر. ن. « واقیموا الصلاة و آتوا الزکاة » (سورهٔ بقره ـ ٤٣ II,45) « نمازی حقیله ادا وزکاتی ایتاء ایدیکز » .

زکات

وقت و حاللری مساعد اولان مسلمانلرك شرائط استحقاقلری‌معین، محتاج کمسه‌لره کذلك معین شرائط ادا ایله والله‌ك امری اولارق مالاً معاونت ایتمه‌لرینه زکات دینیر . وقت وحاللری مساعد اولان مسلمانلر دیدك . چونکه زکاتك فرض اولماسیچون انسانك نفسنك واهل و عیالنك ، پدر و والده‌سنك وحتی خدمتجیسنك یعنی انفاقی اوزرینه واجب اولانلرك احتیاجلرینك تأمینه کفایت ایتدکدن صکره جنسنه کوره مقدار وشرائطی معین ماله مالك اولمسی لازم‌در . بوفریضهٔ مقدسه‌نك ایفاسی ناصل انسانك قورقدقلرندن امین واومدقلرینه نائل اولمانك اك مهم شرطلرندن ایسه ترکی‌ده مستحق عذاب اولمانك اسبابندندر . ن . « والذین یکنزون الذهب والفضة ولاینفقونها فی‌سبیل الله فبشرهم بعذاب الیم » « التونی ، کوموشی صاقلایوب‌ده الله یولنده انفاق ایتمه‌نلری عذاب الیم ایله مژده‌له . »

زکات ویرمك خصوصنده مقتضی اداب و حکمتلری علما اطرافیله جمع وتوصیف ایتمشلردر :

١ .— زکات ویرمك ایچون اولجه نیت ایتمك و مجرد وظیفه‌سی ، یا امر الهی بورجی اولدیغنی بیله‌رك بورج ادا ایدرکبی ومقابلنده هیچ برشی بکله‌مه‌مك اوزره ویرمك . ن. « والذین فی اموالهم حق معلوم للسائل والمحروم » (سورهٔ معارج ٢٤ ـ ٢٥ ,LXX,24-25) « فضائل اسلامیه ایله متحلی ذواتكماللرنده سائل ومحروم ایچون معلوم و معین حق واردر » [١] قول کریمی موجبنجه

[١] مذکور آیت جلیله باشلیجه زکاته دائر اولوب برده ن . « و فی اموالهم حق للسائل والمحروم » (سورهٔ زاریات ١٩ LI.19) « ماللرنده سائل و محروم ایچون حق واردر » آیت کریمه‌سی واردرکه ماللرنده محتاجلر ایچون معین اولان مقدارك فوقنده حق کوره‌ن صالحینه عائد اولوب صدقه‌یه دائردر. چونکه صدقه ایچون مقدار تعیین بیورلمامشدر.

زكات ويرەن كمسەنك كنديسندە زكات آلمق شرائطى بولونان كمسەلرە بورجلى اولديغنە اعتقاد ايدەرك قرضاً آلديغى مالى ادا ايديورمشجەسنە ويرمسى اقتضا ايدر . بوصورتلە زكاتى الان كيمسەيى منت التندە براقش اولمايەجغى كبى ويرديكى زكات مقابلندە برخدمت ويا حرمتدە بكلەمەمسى اقتضا ايدر. ن. «انما نطعمكم لوجه الله لانريد منكم جزاء ولاشكوراً» سورۀ دهر٩ (LXXVI. 9) « بزسزى انجق الله رضاسيچون اطعام ايدەرز سزدن مكافات و تشكر ايستەميز » آيت جليلاسى بومعنالرى بيلديرر .

٢ .— زكاتى، فقرانك صيقنتيلى واك مصرفلى مثلا رمضان وبايرام كونلرينە راست كتيرەرك ويرمك .

٣ .— اظهارلرندە باشقالريچون سبب امتثال اولمق كبى برمنفعت يوقايسە اخفا واسرار ايتمك .

٤ .— ويرديكى زكاتى، عجب وكبرى موجب كورميوب آز وكچوك كورمك

٥ .— زكات اولارق مالك ايسينى، تميزينى، شانليسنى، سويملسنى ويرمك.

(بوتنبيە زكات ويرەجكلرە عائد اولوب مرتبەلرينى اعلا ايچوندر . چونكە ديكر طرفدن پيغمبر افنديمز زكاتى تحصيلە مأمور اولەرق كوندرديكى كمسەلرە « خلقكماللرينك اك ايسينى آلمايە قالقيشمايك » ديە امر بيوررلر ايدى . ديمك كە ، هرايكى جهتەدە علوجناب تعليم بيورمشلردر .)

٦ .— مستحقلر ميانندە اك مناسبلرينە و ترجيحاً اقيادن و اهل علم اولانلرە ، احتياجنى كيزلەين ، عائلە صاحبى فقيرلرە ، خستەلق ويا ديكر بر سببدنطولايى خانەسندە ويا باشقەبريردە حبس اولمش قالمشلرە، اقارب وذوى الارحام دن بولنانلرە ويرمك .

كنديلرينە زكات ويريلەجك كمسەلردە ارانەجق شرطلر :

١ .— فقير اولمق . ٢ .— فقير ديميەجك قدر وارداتى اولسەدە كثرت عيالدن ويا هرهانكى مشروع سببدنطولايى وارداتى مصارفنە تقابل ايدەمەمك .
٣ .— زكاتك جمعنە خادم كمسەلردن اولمق (رئيس حكومت و قاضى مستثنا)

٤ .— مسلمان اولمش اقوامك رؤساسندن و قوملرى نزدندە مطاع كمسەلردن اولمق كە بونلرە مؤلفۀ قلوب دينير . ٥ .— مكاتب يعنى بدلنى ويرەرك كنديسنى افنديسندن صاتين المق ايچون پارەيە محتاج كولەلردن اولمق . ٦ . — بورجلى بولونمق . ٧ .— غازيلردن اولمق . ٨ . — يولجيلرك دوشكون و محتاجلرندن اولمق .

زكات آلان كمسەلرك وظيفەلرى

١ — . آلديغى زكاتى معصيتە صرف ايتمەمك .

٢ — . زكاتى ويرەن كمسەيە قارشى متشكر ودعاخوان ونعمتشناس اولمق.
(ديكر طرفدن زكات ويرەن كمسەنك ويرديكى زكات مقابلندە هيچ برشى كوزەتمەمسى خصوصندە صلحاى سالفين پك ايلرى كيتمشلردر . زكاتى آلان كمسەلر مقابلنەهرنە دعا ايدرلرسە كنديلرىدە عينى وجەايلە دعا ايدەرك اودەشمك وبو صورتلە ويردكارى زكاتك مقابلندە هيچ بر شى آلمش اولمامق جهتنە اعتنا ايدرلر ايدى) .

٣ —. فوق العادە ضرورتى اولمادقجە حرامدن قازانلمش مالدن زكات آلمامق. جناب حق قرآن كريمدە ن . « ومن يتق الله يجعل له مخرجاً ويرزقه من حيث لايحتسب » سورۀ طلاق ٢ (LXV,2,) « بركمسە اللهك امرلرينە اطاعتسزلكدن صاقينيرسە صيقينتى زمانندە جناب الله اوكا برخلاص يولى احسان ايدر . واوملاديغى يردن رزق ويرر » بيورمش اولديغندن ، بوكا ايمان ايلە ، اتقانك احتوا ايتديكى ايكى قات معنا موجبنجە اكرى يوللرە كيتمكدن اجتناب وطوغرى يولدە ايلريلەمەيە سعى وغيرتلە الندن كلديكى مرتبە دنيا و آخرتيچون چاليشان كمسەيى جناب حقك رزقسز براقمايەجغنە مطمئن اولارق ، حرام مال جمع ايتمش كمسەلرك ويرەجكلرينە تنزل ايتمەمك نقراى صابرينە لايق بروظيفەدر .

٤ — . انجق مباح اولان واحتياجى مقدار آلوب زكاتى جمع مالە وعطالتە وسيلە اتخاذ ايتمەمكدر .

زكاتك صورت توزيع و اعطاسى ، زكات ويرەن كمسەلرك يد اختيارلرينە براقيلابيلەجكى كبى ايجابى حالندە حكومتك مداخلەسيلە جمع و توزيع اولنور .

زكات، اساس اعتباريله فداكارلقدر. انسانی علوجنابه، سخاوته الیشدیرمق، بخل وخست نقیصه‌سندن قورتارمق فضیلتی واردر. دین اسلامده بخل وخستدن توقی پك مقبول برخصلتدر. ن. « ومن یوق شح نفسه فأولئك هم المفلحون » سورهٔ تغابن ١٦ (LXIV,16) « نفسلرینی بخل و خستدن وقایه ایدنلر فلاح بولورلر. ن. « ولایحسبن الذین یبخلون بما اتیهم الله من فضله هوخیراً لهم بل هوشر لهم. » سورهٔ آل عمران ١٨٠ (III,175) « الله تعالی‌نك فضل وكرمندن ویردیكی شیدن انفاق ایتمیوب بخل ایدنلر بخللرینك كندیلریچون خیرلی اولدیغنی ظن ایتمه‌سینلر. محقق او، كندیلریچون شردر » آیت جلیله‌لری انفاق و كرمك ویره‌جكی فائده‌لری وبخل وخستك موجب اولاجغی شر ومضرتلری خبر ویریرلر. زكات، عینی زمانده، مالك فائده‌سز صورتده محبوس قالماسنی‌ده منع ایدر. پیغمبر افندمز، پاره‌لریكزی ایشله‌دیكزكه زكات، رأس مالكزی یمه‌سین بیورمشلردر. بتون مسلمانلرك زكاتلرینی منتظماً ویردكاری زمانلرده محتاج ونا خوشنود كمسه‌لر قالمادیغی كبی پاره‌لری اولانلرده سرمایه‌لرینی محو ایتمه‌مك ایچون تجارت وصنایع ویا زراعتده استعمال ایدرلر ایدی.

هرخصوصده اولدیغی كبی زكاتده‌ده علت و حكمت فرضیت نظر اعتباره آلنمق لازمدر. نته‌كیم حضرت عمر رضی الله عنه آیت جلیله‌نك صراحتنه رغماً مؤلفهٔ قلوبه زكات ویرمكدن امتناع ایتمشدر [١]

[١] دین اسلامده هر امر ونهی مطلقا برعلت وحكمته مستنددر. مسلمان، كندیسنه وقوعبولان هرتكلیفك سببنی، حكمتنی ممكن اولدیغی قدر اكلایوب بیله‌رك، دوشونه‌رك حركت ایده‌جكدر. بو مناسبتله ربایی ذكر ایده‌لم. دینمزده، علی الاطلاق ربا یعنی فائض حرامدر. علت وحكمتلریده تجاری، صناعی، زراعی والحاصل هردرلو نافع تشبثلرك وسعت بولماسنه مانع اولماسی وبونلردن باشقه خصائل انسانیه‌نك اك علویسی وترقیات مادیه ومعنویه‌نك اك مهم عاملی اولان تعاون، وتوادد وفكر تشبث كبی مزیاتی اخلال و امحا و طبقات مختلفهٔ بشریه‌ده درین نا خشنودیلر پیدا ایتمسیدر. علی العاده فائضجیلك، مرابحه‌جیلك فداكارلغه، تسانده نه قدر مانع تشكیل ایتدیكی عمومیتله معلومدر. ن. « احل الله البیع وحرم الربوا » سورهٔ بقره - ٢٧٥ (II,276) « الله بیعی « آلیش ویریشی » حلال وفائضی حرام ایتدی » آیت جلیله‌سی و امثالی بوعلت وحكمتلری افاده بیورورلر. ایشته اساسك بواولدیغی بیلندكدنصكره فائضه، تجارت و صنایعك انكشاف وترقیسنه هردرلو نافع تشبثات مدنیه‌نك تسهیلنه خدمت ایده‌جك برشكل ویرلدیكی تقدیرده حقنده‌كی

ایشته زكات، هم محتاجلره معاونت همده مالی معقول صورتده و مادی، ومعنوی ترقیاتی تأمین ایده‌جك تشبثلرده قوللانمق ایچون برفریضه‌در. زكاتده تشبثات علمیه و صناعیه‌نك انكشافی مقصدینك دخی موجود اولدیغی ارباب صنایعك صنعتلرنده استعمال ایتدكلری آلات و ادواتك و تحصیل علمه یارایان كتب ورسائلك وسائر وسائطك بیع وشرا، یعنی هرهانكی امتعهٔ تجاریه كبی تجارت یاپمق ایچون صاقلانمادقلری تقدیرده زكاتدن مستثنا اولمالرندن مستبان اولور.

صدقه. — فرض اولان زكاتدن باشقا دین اسلامك امر ایتدیكی صدقه‌لر واردركه بونلرده دخی اساس اولان محتاج وسفیل كمسه براقامقدر.

صدقه ایچون برحد تعیین ایدلمش اولمایوب مروته و مقتضای حال و زمانه براقلمشدر. نته‌كیم ابرار واخیاردن برچوق ذوات، اقتضاسنه كوره ثروتلرینك قسم اعظمنی حتی كافه‌سنی تصدق ایتمشلردر. معمافیه بوبابده رعایت ایدیله‌جك شرطلر موجود اولوب ازجمله بعضیلرینك یاپدقلری كبی مال و ملكلرینی كویا تصدق ایده‌جكز دییه اوته‌یه بری‌یه طاغیته‌رق كندیلرینك و عائله‌لرینك آچ وآچیق قالمالرینه مساعده اولونمامشدر. « ابدأ بنفسك فتصدق علیها فان فضل شیء من نفسك فلاهلك فان فضل شیء من اهلك فلذی قرابتك فان فضل من ذی قرابتك شیء فهكذا فهكذا » « شفقت و احسان خصوصنده نفسكدن باشلا. اكر نفسكدن برشی آرتارسه عائله‌ك ایچون، عائله‌كدن برشی آرتارسه اقرباك ایچون، اقرباكدن برشی آرتارسه بو منوال اوزره تصدق ایت كیت » حدیث شریفی موجبنجه اولا، انسان كندی نفسنی دوشونه‌جك، اوندنصكره وسعنك

حكمتك‌ده، باشقه برشكل آلماسی لازمكله‌جكی شبهه‌سزدر. واحكام وقوانین اسلامیه‌نك كافه‌سی مناط حكم اولان علت نظر اعتباره آلینه‌رق حال وزمانه اك موافق اولان شكلده تطبیق اولونابیلیرلر. فقط بونك حسن تفسیری، اصابت تطبیقی انجق یوكسك علم صاحبلرینه وحقیقی حسن نیتلره متوقفدر. یعنی احكامك زمان ومكانه كوره تبدل ایده‌بیلدیكنی قبول ایله برابر مربوط بولوندیغی اساسات (فلسفی تعبیریله مبادئ اخلاقیه) ایله اولان مناسباتنی اخلاله میدان ویرمیه‌جك اقتدار علمی واداری اصحابنه احتیاج واردر. دین اسلامك احكامنك قیامته قدر بتون احتیاجاتی اداره‌یه كافی اولماسی ده محقق كوكلرینك ازلدن ابده قدر لایتغیر قالاجق اولان مبادئ عالیه‌یه مربوط، فروعنك‌ده مناط حكم نظر اعتباره آلنه‌رق زمین وزمانه كوره نمو وتحول كوستره‌بیلمكه مساعد اولماسندندر.

يتديكي قدر صره ايله الك اوزاق محتاج ومستحق يابانجيلره وارنجه‌يه قدر معاونتني تشميل ايده‌جكدر .

آنجق بو بابده اتخاذ ايديله‌جك خط حركت ، ديديكمز وجه ايله زمين وزمانه وانسانه كوره ده‌كيشير . پيغمبر افندمز بو بابده يرينه كوره باشقا باشقا امرلر ويرمشلردركه مطالعه‌لري پك مهم‌در . مثلا اصحاب كرامه تصدق ايتملري ايچون امرلر ويررلركن ايچلرندن بر ذات ، يا رسول‌الله بر دينارم وار تصدق ايده‌يم‌مي ؟ ديمش وشويله برمحاوره جريان ايتمش :

پيغمبر افندمز — اوني كنديكه صرف ايت .

صوران ذات — بردينارم دها وار .

پيغمبر افندمز — اوني زوجه‌ك ايچون صرف ايت .

صوران ذات — بر دينارم دها وار .

پيغمبر افندمز — اوني خدمتجيك ايچون صرف ايت .

صوران ذات — بردينارم دها وار .

پيغمبرافندمز — ارتق اوته‌سني سن‌دوشون بول (يعني بن تعقيب ايده‌جك اماسي بيلديردم . اوته‌سني سن بول) بيورمشلردر .

برده سعد بن ابي وقاص رضي‌الله عنه ايله جريان ايتمش بر وقعه واردر . مشاراليه ، مالنك نصفني وجوه بره تخصيص و تصدق ايتمك ايسته‌مشلر . پيغمبر افندمز چوقدر بيورمشلر . سعد ثلثه اينمش . جناب پيغمبر ، ينه چوق كوره‌رك « والثلث كثير . ان‌تذر ورثتك اغنياء خير من ان تذرهم عالة يتكففون‌الناس » « ثلث‌ده چوقدر . ورثه‌كي زنكين براقمك ، اونلري ناس‌دن كفاف طلب ايده‌جك درجه‌ده فقير براقمقدن خيرلي‌در » بيورمشلردر . حالبوكه حضرت صديق مالنك كافه‌سني ، حضرت عمرده نصفني تصدق ايتدكلري وقت پيغمبر افندمز استكثار بيورمامشلردر . ديمك‌كه دين اسلام ، بوبابده دخي هم جمعيتي هم افرادي كوزده‌رك مصالح عامه‌نك و نظام عالمك يرينه كوره حسن جرياني تأميني غايه اتخاذ بيورمشدر .

صدقه‌نك ، في‌سبيل‌الله انفاقك اقتضاسنه كوره بلاتفريق دين ومذهب عباد

اللهك كافه‌سنه تشميلي يعني شفقت‌ومرحمتك بالعموم خلق‌اللهه بذل وتعميمي دينمزك مقتضاسي اولديغندن عالم اسلامده بوبابده پك عالي مثاللر كورولمش اولديغي كبي بوكون دخي بومعامله‌ٔ انسانيتكارانه‌يه وسعك يتديكي قدر غرض‌سز ، عوض‌سز برصورتده دوام ايدلمكده‌در . حتي بوعاليجنابانه حركتلريمز چوق كره‌لر كندي ضررلريمزه تنقي ايدلمش وايدلمكده اولماسنه رغماً دينمز بويله امر ايدييور ديه‌رك الدن كلن علوجناب دريغ ايدلمه‌مكده‌در .

حقيقت ، بلاتفريق دين ومذهب هرمحتاجه تصدق ، دين‌اسلامك اساسنده داخل‌در . وبو امر جليل تا فاتحهٔ شريفه‌ده « رب‌العالمين » تركيبيله بيلديرلمشدر . بومعنا ، علماي‌اسلامك عموميتله سويله‌دكلري برمعنادر . موعظه‌لرده ، حضرت الله يالكز رب‌المسلمين اولمايوب رب‌العالمين اولديغندن عموم مخلوقاته وبالخاصه اشرف مخلوقات اولان انسانلره ، بلاتفريق دين‌ومذهب معاونت ايدلمسي لزومني وبوصورت معامله‌نك رضاي باري‌يه اوفق اولاجغني دائما بيان ايدرلر . ن . « ولقد كرمنا بني آدم » آيت كريمه‌سي علي‌الاطلاق بني آدمك مكرم وبناءً عليه عموميتله انسانلرك لازم‌الاحترام اولدقلريني بيان بيورديغي كبي پيغمبر افندمزك « احب للناس ماتحب لنفسك » « نفسك ايچون ايسته‌ديكيكي ناس ايچون‌ده ايسته » بيورمالري ايسيلكك مطلق صورتده انسانلر ايچون ياپيلماسي لزومني كوسترر . هله « ليس‌المؤمن بالذي يشبع وجاره جائع الي جنبه » « ياننده قومشوسي آچ ايكن كنديسي طوق‌طوران انسان‌مؤمن دكلدر » حديث شريفنده قومشونك بلاقيد ذكري هرهانكي ملت‌دن اولورسه اولسون جوارنده آچ قالمش وار ايكن قارني طيقه باصه طولدوروب‌ده قومشوسنك آجلغنه چاره‌ساز اولميان كمسه‌نك حقيقي مؤمن اولامايه‌جغني بيان ايچوندر . شراح حديث ، بوكلام پيغمبري‌ده تخصيص اولماماسنك دين ومذهب تفريق ايتميوب هركيم اولورسه اولسون محتاجينك امدادينه يتيشمك لزومني كوسترديكني صورت مخصوصه‌ده بسط وبيان ايتمشلردر .

الله يولنده انفاقك برده طوپلي ، دواملي شكلده اولماسي واردركه اوقاف تشكيلاتيله ياپيلير . امر خير ايچون وقف ايتمك سنت سنيه‌در . اوقاف طرفندن بلاد اسلاميه‌نك هرطرفنده ميدانه كتيريلن وصدقهٔ جاريه‌نامي ويريلن دارالعلملر ،

مكتبلر ، جامع و عمارتلر كبی خيرات ، انسانيته پك بيوك خدمتلر ايتمش و بالخصوص اونلردن استفاضه و استفاده ايدن كمسه‌لر هيچ بر منت التنده قالمقسزين متنعم اولمشلردر .

اوقاف خصوصنده مسلمانلرك نه درجه اينجه شفقتلر دوشوندكلرينه دلالت ايدن پك چوق آثار اليوم دخی موجوددر . حقيقت ، عالم اسلامده وظائف انسانيه‌نك كافه‌سنه متعلق وقفلر ياپلمشدر. مثلا جامع ، مسجد ، تكيه انواعندن عبادتخانه‌لر ؛ مدرسه ، مكتب وكتبخانه‌لر كبی معارفه متعلق مؤسسات ؛ عمارتلر ، صهريجلر ، چشمه‌لر كبی اكل وشربه وخان وزاويه‌لر كبی سكنا و استراحته ؛ حماملر ، غسلخانه‌لر ، ابدستخانه‌لر كبی نظافت وطهارته وديگر احتياجاته ، خسته‌خانه‌لر ، دارالشفقه‌لر كبی صحت وعافيته ، مداوات مرضايه خادم مؤسسه‌لر ، خيراتخانه‌لر ياپيلمش اولدقدن باشقه صرف احتياجات انسانيه‌يه متعلق مئاثر خيريه ايله اكتفا اولونمايه‌رق يورغون حيوانلرك ديكلنملرينه مخصوص محللر ، لاغر واختيار ويا سقط دوشمشلرك اوتلامالری ایچون چايرلر وقوشلرك بالخصوص قيش كونلرنده آچ قالمامالری ايچون يم تداركنه مخصوص اوقاف وامثالی ترك وتبرع ايدلمشدر. والحاصل اللهك مخلوقاتنه شفقت خصوصنده پك چوق آثار مبروره ميدانه كتيرلمشدر. فقط بونلر ميانده اڭ زياده نظر دقتی جلب ايدن بر نوع وقف واردر كه رقت قلبيه‌نك غايت مستثنا بر مثالنی تشكيل ايدر . اوده خدمتجيلرك ، ازقضا ، قيردقلری اوانی وامثالنك تضمينه مخصوص اوقاف تخصيص ايدلمسيدر . ابن بطوطه سياحتنامه‌سنده شامشريفده كورمش اولديغی وقعه اوزرينه بو اينجه شفقته اطلاع پيدا ايتديكنی بيان ايدر . شكسته كوكللری تعمير ايچون بو درجه اينجه دوشونمه‌نك نه علوی بر احتساس اثری اولديغی ظاهردر .

شمدی بوراده ، شفقت ومرحمته بو درجه واسع موقع ويرلمسی بر چوقلرينك چاليشمايی ترك ايله زنكينلرك صدقه واحسانلريله كچينمك ارقه‌سنه دوشمه‌لرينی انتاج ايتمزمی ؟ سؤالی وارد خاطر اولابيلير . اوت بو خاطره كلير . فقط دين اسلام بو جهتی‌ده تأمين ايتمشدر. اولجه ذكر ايتديكمز شرطلردن آكلاشيله‌جغی وجه ايله مسلمان ايچون زكات وصدقه قبول ايتمك قولای دكلدر . بر كره شرفلی

بر انسان اولمق حيثيتيله مكرمليكی مانعدر. ثانياً تسئلی منع ايچون پك مؤثر نصوص واردر . « اليد العليا خير من يد السفلى » مضمونی بر قاعدهٔ كليه‌در. قرآن كريمده ن . « يحسبهم الجاهل اغنياء من التعفف » سورهٔ بقره ٢٧٣ (II، 273) « بيلمه‌ين اونلری زنكين ظن ايدرلر . حالبوكه اونلر عفتلری سببيله فقرلرينی كيزلرلر » كلام عاليسيله مدح بيورولانلر ، فقير اولدقلری حالده تسئل ايتمك شويله طورسون ، فقر حاللرينی بيله اظهاردن صاقينان ذواتدر . وعلوجناب اصحابنك ثناسی حقنده‌دها بر چوق نصوص واردر .

والحاصل تسئل ، دين اسلامده پك مذمومدر . مكركه ضروری شرطلری موجود اوله . بو شرطلرك مختلف درجه‌لری اولوب بالاده عرض ايتديكمز تصدق مسئله‌سی كبی بونلرده زمين وزمانه وشخصه كوره ده‌كيشير. اصل شرطلر شونلردر: « ان المسئلة لا تحل الا لاحد ثلثة لذی دم موجع اولذی غرم مقطع اولذی فقر مدقع » « ديلنمك انجق اوچ حالك برنده حلال اولور. ديت ويرمك مجبوريتنده بولونلديغی ويا رسوا اولاجق درجه‌ده بورجلی ياخود آچ قاله‌جق قدر فقير قالينديغی وقتلر ». طبيعيدركه بو كبی آغير شرطلر هر وقت شايان قبول حقيقی معذرتلردر . « لان يأخذ احدكم حبله ثم يغدوا الى الجبل فيحتطب فيبيع ويأكل ويتصدق خير له من ان يسئل الناس » « بريكزك ايپنی آلوب طاغه چيقاره‌ق اودون كتيروب صاتماسی واونكله كچينمسی وتصدق ايتمسی ديلنمسندن خيرليدر » حديث شريفی‌ده تسئلك نه درجه مذموم اولديغنی كوستر .

كتب اسلاميه‌ده مذكور اولديغی وجه ايله كرم وسخاده ضرب مثل اولان مشهور حاتم طائی‌دن ، عالمده سنك قدر كريم كورولمشمی‌در ؟ ديه صورمشلر . بن ، بندن دها كريم اولان انسان كوردم ديمش. اوذات كيمدر ديمشلر. فلان اودونجی‌در جوابنی ويرمش . هركس فقير بر اودونجی‌نك حاتم طائی كبی كرم وسخاسی دنيايی طوتمش بر قبيله رئيسندن دها كريم اولابيلمسنی فهم وقبول ايده‌مدكلرندن حاتم ايضاحاً : بن بر كون بر معتاد حيوانلر كسديردم . نفيس طعاملر حاضرلاتدم . عمومی دعوت ايتدم. اطرافدن خلق كلوب ييوب ايچوب ممنون ومسرور عودت ايتمكده ايديلر. بنده بلكه ضيافتمدن خبردار اولميانلر وار ايسه خبر ويروب چاغيرايم

دیبه اطرافی دولاشیور ایدم. هوا پك زیاده صیجاق ایدی. بر کمسه‌نك طاغدن کسدیکی اودونلری صرتنه یوکلنمش وکمال مشقتله کتیرمکده اولدیغنی کوردم. یانـه یاقلاشه‌رق بو اودونلری نه‌یاپه‌جغنی صوردم. صاتوب پاره‌سیله اکمك الاجغنی سویله‌دی. بن‌ده، سن، خاتم طائی‌نك ضیافتی اولدیغنی، نفیس یمکلر یاپدیره‌رق هر کله‌نك قارننی طویورمقده وایسته‌دیکی قدر اکمك ویرمکده بولوندیغنی، ایشیتمدکمی؟ دیدم. ایشیتدم، فقط انسانك کندی امکیله قازانوب ییدیکی قوری اکمك، باشقه‌سنك لطفیله ییدیکی اك نفیس طعاملره مرجحدر. جوابنی ویردی. ایشته او اودونجی‌یی کندمدن دها کریم کوردم، دیبه بیان ایتمشدر.

بو وقعه ایله پیغمبر افندمزك کلاملری بری برینه نه‌قدر توافق ایدییور! یالکز کلام پیغمبری‌ده زیاده اوله‌رق تصدق وارکه علو جنابك نه یوکسك مرتبه‌سنی افاده ایتدیکنی ایضاحه حاجت یوقدر. ایلری‌ده حکایه ایده‌جکمز وجه ایله بو خاتم طائی‌نك کرم و سخاوتی، علو اخلاقی، کریمه‌سنك اسارتدن قورتولماسنه سبب اولمشدر.

شمدی‌یه قدر سویله‌دکلریمزدن اکلاشلمشدرکه، دین اسلامده کرم و سخاوتك، فداکارلغك اك یوکسك مرتبه‌سی مقبول و مطلوبدر. فقط بو هرکسه کوره اولاماز. عمومیتله قاعده اولان، هر خصوصده اولدیغی کبی بو خصوصده‌ده اعتدالدر. ن. « والذین اذا انفقوا لم یسرفوا ولم یقتروا وکان بین ذلك قواماً » سورهٔ فرقان ٦٧ ,XXV,67) « انفاق خصوصنده اسراف و خست ایتمیوب ایکیسی اورطه‌سی بر مسلك قویم اتخاذ ایدنلر، اللهك مقبول قوللری‌در » ن. « و آت ذا القربی حقه والمسکین وابن السبیل ولاتبذر تبذیراً » سورهٔ اسراء ٢٦ ,XVII,28) « اقربایه، محتاجه، یولجی‌یه حق اولان مقدار تصدق ایت فضله اسراف ایتمه. » وامثالی نصوص هپ حساب واعتدالی امر ایدرلر.

صوك آیت کریمه علی العموم محتاج معاونت اولانلری خصم و اقربادن اعاشه‌لری فرض اولانلرله برلکده وبتون بو معاونتلرك حق مقابلی اولدقلرینی ذکر ایله برابر حدی تجاوز ایتمه‌مه‌یی امر ایتمشدر.

شمدی‌ده کذلك اسلامك شرطلرندن اولان اوروج ایله حجی بیان ایده‌لم. بونلرده‌ده نوعما رزقدن انفاق یعنی فداکارلق موجوددر.

اوروج

دین اسلامده اوروج سنه‌ده بر آی، معین ساعتلرده، ییوب ایچمکدن ودها بعضی خصوصلردن نفسی لوجه‌الله منع ایتمك فریضه‌سیدر. اوروجده اساس اولان اللهك امرینی اجرا ایتمکدر. اوروج نفسك تزکیه‌سنه، صبره آلیشماسنه، اراده‌نك تربیه‌سنه وجسمك صحتنه خادمدر.

رمضان شریف مسلمانلر ایچون عفو و مغفرت آییدر. هرکس اوروج ایله برابر نمازه، توبه و استغفاره هر وقتکندن زیاده دوام وزکات و صدقه‌لرینی بو آیده ویرمك ایچون اهتمام ایدر. رمضان شریف اك زیاده اصلاح حاله، تهذیب اخلاقه خدمت ایدن برشهر مبارکدر.

اوروجك انسانی صبر ومتانته آلیشدیرماسی، اراده‌یی قوتاندیرمسی انکار ایدیله‌میه‌ن برحقیقتدر. مع‌مافیه بو اراده‌یی تقویه یالکز اوروجه مخصوص دکلدر. اعمال اسلامیه‌نك کافه‌سی اراده‌یی تقویه و خسته روحلری تشفیه ایدن مهم عامللردر. حقیقت، بتون افرادی هردرلو منهیاته قارشی نفسلرینه حاکم اوله‌رق یتیشدیرلمش برملتك نه درجه متانت ومکانت کسب ایده‌جکی محتاج ایضاح دکلدر.

اوروجك تام اولماسیچون شرائط لازمه‌سنه رعایت ایستر. واوروج هردرلو منهیاتدن منع نفس واعمال صالحه‌یه دوام واهتمام ایله تام اولور. چونکه اوروجدن مقصد اصلی نفسك تهذیب وتزکیه‌سیدر. بناءً علیه هم اوروج هم کناهلر برابر اولورسه او اوروجك عندالله مقبول اولماسی شبهه‌لیدر.

اوروجك صحته اولان نفعی کرك رمضان شریفده وکرك اونك خارجنده اوروجه دوام ایدنلرك طول عمره نائل وپك یاشلی اولملرینه رغماً صحتلرینك محفوظ اولماسیله ثابتدر. واوروجده نعمت صحتك مطلوب اولدیغی « صوموا تصحوا » حدیث شریفی و صحته طوقوندیغی محقق اولدیغی تقدیرده طوتمامق لازمکلمسیله اکلاشیلیر.

اوروج، بعضیلرینك ظن ایتدیکی کبی، نفسه اذا ایچون دکلدر. دین اسلامده نفسه اذا حرامدر. ن. « یریدالله بکم الیسر ولایرید بکم العسر » سورهٔ

بقره — ۱۸۵ ، II, 185) « الله سزه قولایلق مراد بیورور. کوجلك مراد ایتمز . » آیت کریمه‌سی اوروج حقنده نازل اولمشدر .

شـوراسی‌ده هیچ اونودولمامالی‌درکه اوروج‌ده ، بالجمله فرائض کبی اللهك امری‌در دییه طوتولور . غایه اللهك امرینی اجرادر . اونك سـببیله حاصل اولان مادی ، معنوی منفعتلر اوغایه‌نك ضمننده حاصل اولان فائده‌لردر .

اوروج‌ده‌کی غایت علوی صفای معنوی‌یی‌ده انجق ایمان کامل ایله طوته‌رق او ذوق مخصوصی طاتمش اولانلر بیلیرلر .

حج شریف

وقت وحاللری وصحت وعافیتلری هروجه ایله مسـاعد وعزیمت وسفرلرنده تهلکه ومحذور اولمیان کمسه‌لره عمرلرنده برکره مکهٔ مکرمه‌یه کیدوب سـنه‌نك معین زماننده وشرائط معینه داخلنده مراسم معلومه‌یی ایفا ایتمك فرضـدر . حج بودر . حجك اداسندن کرك تبدیل‌هوا وسیاحت سـببیله صحتجه ؛ وکرك بر چوق ذوات ایله کسب معارفه ایتمك ، معلوماتی آرتیرمق سـایه‌سنده تجارت وسائره‌جه منفعتلر حاصل اولابیلیر. فقط حجه‌نیت ایدن کمسه ایچون غایه ومقصود اصـلی بونلر اولمایه‌جق، انجق امر دینی‌نك اجراسی اولاجقدر . مع‌مافیه بونك ضمننده حاصل اولان منافع مادیه‌دن متنعم اولمق‌ده ممنوع دکلدر. ن. «لیشهدوا منافع لهم و یذکروا اسم الله فی ایام معلومات » سورهٔ حج ۲۸ XXII, 29) منفعتلرینه حاضر اولمق ومعلوم کونلرده اللهك اسـمنی ذکر ایتمك ایچون حجه کلسینلر » .

حجك اخلاق واجتماعیات نقطهٔ نظرندن فائده‌لری پك چوق وپك بیوکدر. نیجه بیکلرجه مؤمنلرك درکاه الوهیته عینی تعظیم وعبودیت حسیله بلندآواز ایله تکبیرلر آله‌رق تأیید رابطهٔ ایمان وتصفیهٔ قلب ووجدان ایتملری، کناهلرندن استغفار ایله اوندنصکره کناه ایشله‌مه‌مك، اعمال صـالحه‌یه دوام ایتمك ایچون قرار ویرملری، تزکیهٔ نفس وتهذیب اخلاق ایچون نه بیوك عامل‌در .

حقیقت ، نفسلرینی کناهلردن منع ایده‌مه‌مش نه‌قدر مسلمانلر واردرکه حجه کیدوب توبه واستغفار ایتدکدنصکره هم کناهلردن قطعی صـورتده واز کچمك هم‌ده جداً اعمال صالحه ایله اشتغال ایتمك شرفنه نائل اولورلر؛ چونکه حج ایتمش

انسانلر کناه ایشـله‌مه‌یی ، مناهی ارتکابنی کندیلرینه یاقیشدیرامادقلری کبی هردرلو عبادات وطاعاتی ، اییلکلری یاپمق‌ده قصور ایتمکدن‌ده اوتانیر اولورلر .

برده حج ، انسانی لوجه‌الله فداکارلغه آلیشدیرر. حج شریف‌ده فقرانك معیشت وتغدیلرینه مدار اولمق اوزره قربانلر کسـلدیکی کبی زکات و صدقه‌لر تماماً ادا ایدیلیر . قلبلر ، شـفقت ومرحمت ، توادد وتعاون و محبت واخوت حسلریله طولار . صکره حج رفقتی دینیله‌ن بر اخوت مخصوصه واردرکه پك مهم وپك علوی‌در . بو اکثریا وفتدنصکره‌ده دوام ایدر . یعنی سه‌ویشمك ، مکتوبلاشمق ، تعاون وتسـانده بولونمق اولاد واحفاده قدر انتقال ایدر .

و حج ، دین اسلامده پك ممدوح اولان سـیاحت امر مهمنك هردرلو منافعنی‌ده محتوی‌در . ن. « التائبون العابدون السائحون الراکعون، الساجدون الآمرون بالمعروف والناهون عن المنکر والحافظون لحدودالله وبشرالمؤمنین » « کناهلرندن توبه ایدنلر ، عبادتلرینه دوام ایدنلر ، الله تعالی‌یه حمد وثنا ایدنلر ، سـیاحت ایدنلر ، جناب حقی تعظیماً رکوع وسجود ایدنلر، معروف ایله امر ومنکردن نهی ایدنلر ، احکام دینیه‌نك حدودینی تجاوز ایتمیوب محافظه‌سـنه اعتنا ایدنلر بحق مؤمنلردر. اونلری مژده‌له » آیت جلیله‌سنده سیاحت ، اك مقبول خصائل اسلامیه ایله برابر ذکر اولونمشدر .

بونلردن باشقا اسـلامیتك منافعنه متعلق خصوصاتی مذاکره ایده‌بیلمك ایچون هر ممالکتدن کلمش اصحاب یسارك ، منورانك برلشمه‌لرینه وسیله اولماسی واردرکه اوده آیری بر اییلكدر .

کعبهٔ شریفه‌نك نزد اسلامده مقدس وقبلهٔ مؤمنین اولماسی، اللهك بر یری، بر جهتی اولدیغنه اعتقاد ایدلمسـندن دکل ، دین اسـلامه تابع اولانلرله اولمیانلری تفریق ایچون جهت جامعه‌یه لزوم اولماسندن‌در. بناءً علیه حج شریف، جامعهٔ اسلامیه‌نك بر تمثال خارجیسی‌در . نته‌کیم ن. « سیقول السفهاء من الناس ماولیهم عن قبلتهم التی کانوا علیها . قل لله المشرق والمغرب یهدی من یشاء الی صراط مستقیم » سورهٔ بقره – ۱۴۲ – II, 136 » « سـفیه‌لر ، توجه ایتمکده بولوندقلری قبله‌دن اونلری هانکی سبب دوندردی دییه‌جکلردر . سـن اونلره

مشرق ومغرب اللهكدر . الله ایسته‌دیکنی طوغری یوله کوتورور؛ دی» ن. « وما جعلنا القبلة التی کنت علیها الا لنعلم من یتبع الرسول ممن ینقلب علی عقبیه وانه لکبیرة الا علی الذین هدی الله » سورهٔ بقره - ١٤٣ II, 139) « سنك تابع اولدیغك قبله‌یی انجق رسوله تابع اولانلرله یوز چویره‌نلری بیلمك ایچون انتخاب ایتدك . قبله‌نك تحویلی آغیرسه‌ده اللهك هدایت ایتدیکی قوللره آغیر کلمز » بیورلمشدر .

بوندن باشقا ، ن. « ولله المشرق والمغرب فاینما تولوا فثم وجه الله » سورهٔ بقره - ١١٥ ، II,109) « مشرق و مغرب اللهكدر . هانکی جهته توجه ایتسه‌کز اللهه عبادت جهتی‌در » بیورلدیغی کبی اولجه ذکر ایتدیکمز ن. « لیس البر ان تولوا وجوهکم قبل المشرق والمغرب . . . . . . الخ » آیت جلیله‌سی‌ده روح اسلامك بوخصوص‌ده‌کی مقصودینی پك کوزل کوسترر .

ابتدای اسلام‌ده پیغمبر افندمزك‌ده قبله‌لری مسجد اقصا ایدی . فقط صکره‌دن کعبه‌یه چویردیلر . بونده باشلیجه ایکی فائده واردر : بریسی مسلمانلرله مسلمان اولمیانلرك بللی اولماسی . ایکنجیسی ، بالاده‌کی آیتلرك‌ده دلالت ومفسرلرك شرح و ایضاح ایتدکلری وجه ایله یالکز مسجد اقصانك قبله اولابیله‌جکی حقنده‌کی جهت ومقامپرستلك اعتقادینك طوغری اولمادیغنی کوسترمك فائده‌سیدر. مع مافیه بوملاحظه‌لر ، روح اسلامك ممتاز ومستثنا علویتنی بیلدیرمك ایچوندر. وحدت اسلامیه‌نك نقطهٔ جامعه‌سی و مرکز منتخب الهیسی اولان قبله کیفیتنك مبجلیتنه اصلا مانع تشکیل ایتمزلر .

اسلامك عبادات مفروضهٔ اساسیه‌سی اولان صلاة ، زکات ، وصوم و حج مسئله‌لرینی ذکر ایتدك . شمدی‌ده ضرورات خمسه بحثنه کچه‌جکز .

ضرورات خمسه [١]

دنیا و آخرت امورینك عمومیتله سلامت جریانی، نظام وانتظام عالمك حسن محافظه‌سیچون رعایتی مقتضی اساسلر بش قسم اوزرینه جمع اولونمشلردر: حفظ

[١] حفظلری ضروری اولان بو ماده‌لره مضر احوالك طوغریدن طوغری‌یه منعی ضروریدر . فقط عینی زمانده بو مضر احوالك منعیچون دها اولدن توسل ایدلسی لازم

نفس ، حفظ عقل ، حفظ نسب ، حفظ مال ، حفظ دین (بعضیلری حفظ عرضی آیری ذکر ایتمشلرایسه‌ده بز اونی حفظ نسب وشرف نفس‌ده داخل کوره‌نلره امتثال ایتدك)

١ — حفظ نفس . — نفسك محافظه‌سی هپسندن اول حیاتك محافظه‌سیله اولور. دین اسلام ، حیاتی ومحافظه‌سنی، پك لازم کوردیکی جهتله قتلی غایت بیوك کناه صایار . انسانك کندیسنی قتل ایتمسی‌ده یعنی انتحارده بو کناه‌ده داخلدر .

خلاصه ؛ قتل ، علی الاطلاق وعمومیتله حرامدر. انجق بونی معذور وجائز قیلان احوال واردر . مثلا محاربه‌لرده وهرهانکی برمدافعهٔ نفس ایچون اولان قتللر وقصاص شرعیلر بوقبیلدندرلر . فقط بونلرك‌ده حقیقی معذرت تشکیل ایتملریچون ضروری وغیر قابل اجتناب برمرتبه‌یه کلمش اولمالری شرطدر . ن. « ولا تقتلوا النفس التی حرم الله الا بالحق » سورهٔ اسرا ٣٣ (XVII,35) « کمسه‌یی أولدورمه‌یك . الله قتلی حرام ایتدی . انجق قتللری حق اولانلر مستثنا » آیت جلیله‌سنده استثنا ایدیله‌نلر بونوعدن اولان اضطراری قتللردر. وبوکبی خصوصلرده قتله جواز ویرلمسی قتل ایچون دکل ، بالعکس قتللرك اوکنی آلمق ایچوندر. ازجمله قصاص‌دن مقصدك حفظ حیات اولدیغی، ن. « ولکم فی القصاص حیوة یا اولی الالباب» سورهٔ بقره - ١٧٩ (II,175) « یاعقل سلیم صاحبلری، سزك ایچون قصاص‌ده حیات واردر» آیت جلیله‌سی صراحة بیلدیریر. صکره ارالرنده فعل قتلك آزالماسیچون قصاصه لزوم اولمیان انسانلرده ، اونك یرینه باشقا جزا اقامه‌سنه مساعده بولونماسی وولیلرك رضاسیله قصاصك عفوینه مساغ ویرلمسی هپ اساس مقصدك قتل اولمایوب منع قتل ومحافظهٔ حیات اولدیغنی کوستره‌ن دلیللردر .

بعض تدبیرلر واردرکه اونلر ضرورت اصلیه‌نك احتیاج کوستردیکی تدبیرلردر . و اونلرك‌ده مرتبه‌لری واردر . بونلرك کافه‌سنك علی مراتبهم نظر اعتباره آلنملری لازمدر . کذلك حفظ نسب وحفظ عرض وناموس مقصود اصلی وضروری‌در. مجرد آتیسنك فساد وعفتسزلکه منجر اولابیله‌جکی ملاحظه‌سیله قادینلرله ارککلرك معاشرتلرینه ، یرینه کوره بعض قیود وشروط وضعی‌ده ضرورت اصلیه‌نك اخلالندن توقی ایچون متخذ ، متفرع تدابیر عدادینه داخل اولور .

دین اسلامده، دوئەللوده حرامدر. پیغمبر افندمز هر ایکی طرفده جهنملك در بیورمشلردر. أولدورەنك قاتل اولماسی ظاهر ایسەده أولەن ناصل جهنملك اولور؟ سئوالی ایراد ایدلمش ، فخر کائنات افندمز ، چونکه اونكده قصدی أولدورمك ایدی . موفق اولاماسی کناهك یازلماسنه مانع اولماز دییه جواب ویرمشلردر . « اذاالتقی المسلمان بسیفهما فالقاتل والمقتول فی النار . قیل یارسول الله! هذا قاتل فمابال المقتول ؟ قال لانه اراد قتل صاحبه » حدیث شریفی بومعنانی بیان بیورور .

حاصلی ، دین اسلامده مشروعیتی متحقق اولمادقجه أولدورمك یوقدر . مسلمان ایچون اك بیوك نعمت، یاشامق وطول عمردر . پیغمبرافندمز « کما طال عمرالمسلم کان له خیر » « مسلمانك عمری نەقدر اوزون اولورسه حقندەدهاخیرلی اولور » بیورمشلردر .

انسان نەقدر چوق یاشارسه، معرفةالله تحصیلنده اوقدر ایلریلەمك ودهازیاده خیر ایشلەمك امکانه مالك اولور. ذاتاً حکمت خلقت وغایۀ حیات انجق معرفةالله ورضای الهی دائرەسنده اعماله موفقیتدر . ن . « وماخلقت الجن والانس الا لیعبدون» سورۀ ذاریات ٥٦ LI, 56 « بن جنی وانسی انجق بکا عبادت ایتسینلر ایچون خلق ایتدم » و « الذی خلق الموت والحیوة لیبلوکم ایکم احسن عملاً » سورۀ ملك ٢ (LXVII, 2 «الله موتی وحیاتی هانکیکزك دها ایی عمل ایشلەدیکی بیانمك ایچون یاراتدی » .

برنجی آیت کریمەدەکی (لیعبدون) کلمەسی (لیعرفون) ایله تفسیر ایدلمشدر. واقعا طوغریدر . چونکه بحق معرفت، مطلقا عبادتی مستلزمدر . و عبادت، (شغل کلك به) معناسنه کلدیکندن انسانك بتون قواسیله بر آمرك امرینه تبعیت ومقتضاسنی ایفایه بذل مقدرت ایتمسی انجق او آمرك آمر بالحق اولدیغنی حق معرفتله بیلەسیله قابل اولور . بوحق معرفت وحق عبادت کلمەلری لسان ابرارده دائما برابر ذکر اولنورلر . لکن هرحالده (لیعبدون) لفظ جلیلی (لیعرفون)دن دها قوتلیدر . حقیقت ، ایی دوشونەن برانسان ایچون ، حقیقی قیمت ولذتك، هیچ برصورتله فدا ایدیلەمیەجك نعمتك انجق بو معرفت و عبودیت نعمتندن عبارت بولوندیغی شبهەسزدر . اویله وقتلر اولورکه انسان ، مصائب واضطرابات

تأثیراتیله دنیایه کلمش بولوندیغنه بیك کره متأسف اولور . هیچ بر لذت ونعمت ورفاه وثروت کندیسنی تسلی ایدەمز . یالکز حیاته کلمکله خالق تعالینك وجودینه کسب معرفت ایتمك ، حس عبودیتله متحسس اولمق شرف ونعمتیدرکه حیاته قیمت و دوامنه اهمیت ویردیرر . اوەت ، معرفت الهیه انسانه اویله بر محبت وخشیت القا ایدرکه ، اك بیوك مصائب و اضطرابات زمانلرنده دخی مسلمان ، اومحبت وخشیتك بخش ایتدیکی ذوق معنوی واطمئنان قلبی سایەسنده حیاتنده علوی برلذت ، نفسنده ابدی برسعادت طویمقدن خالی اولماز . وعالمده انسانك حیواناتدن فرقی انجق بوسعادته مظهریتله یعنی نعمت دیانته نائلیتیلەدر. بواولمازسه آراده هیچ برفرقك قالمیەجغی محققدر .

حاصلی مسلمان دائما معرفت وعبودیت خصوصلرنده ترقی یه وانسان ایچون ممکن اولان مرتبۀ کماله وصوله سعی ایدەجكدر . بوده انجق حیاتك دوامیله اولور.

طول حیات بویله اولدیغی کبی صحت وعافیت نعمتنیده پك زیاده حفظ ایله مأمورز . قیامت کوننده انساندن اك اول صحت وعافیتنی ناصل محافظه ایتدیکینك صورولاجغی « اول مایسئل عنه العبد یوم القیامة ان یقال له الم نصح لك جسمك » حدیث شریفی بیلدیرر . و ن. « قال ان الله اصطفیه علیکم وزاده بسطة فی العلم والجسم » سورۀ بقره - ٢٤٧ II, 248) « الله تعالی اونی (طالوتی) سزك اوزریکزه انتخاب ایتدی . واوکا علمجه ، قوت بدنجه زیادەلك ویردی دیدی. » آیت جلیلەسنده صحت بدن وعلم نعمتلری برابر ذکر اولونمشدر. و برحدیث شریفده « ثلاثة لیس لها نهایة الامن والصحة والکفایة » « اوچ شیئك قیمتنه نهایت یوقدر. امن، صحت وکفایت مقداری وارلق » بیورلمشدر .

دینمزده صحته مضر اولان هرشیئك حرام اولمسیده حفظ صحتك اهمیتنی کوسترر . نفسه ایدیلەجك معاملەیی غایت بلیغانه افاده ایدن « نفسك مطیتك فارفق بها » حدیث شریفنی اولجه شرح ایتمش اولدیغمزدن تکرار ایتمیەجکز .

شوراسیده اصلا اونودولمامالیدرکه نظر اسلامده بوقدر قیمتلی اولان حیات وصحت ، ایجابنده، دین وناموس وشرف وحیثیت و وطن وملت اوغورنده یعنی الله یولنده بی محابا فدا ایدیلیر . الله یولنده قتل اولونانلر اساساً حیات ابدیەیه

مظهر اولاجقلرندن حقیقتده یاشایان اونلردر . ن . « ولا تقولوا لمن یقتل فی‌سبیل‌الله اموات بل احیاء ولکن لاتشعرون » سورهٔ بقره ـ ١٥٤ (II, 149) « الله یولنده قتل اولونانلر ایچون أولولردر دیمه‌یکز اونلر دیری‌لردر . فقط سز بیلمزسکز »

خلاصه ؛ حقیقی اسلام تربیه‌سی المش انسانلر ، حیاتک قیمتنی حقیله تقدیر ومحافظه‌سنه پك زیاده اهتمام ایله برابر اصل غایه‌نك سعادت اخرویه اولدیغنی وحیات دنیویه‌نك قیمتنك مزرعهٔ آخرت اولماسندن ایلری کلدیکنی اصلا اونوتمازلر . کندیلرینی ، دنیالریچون هیچ اولمیه‌جك کبی ، آخرتلریچون یارین أوله‌جکمش کبی چالیشمقله مکلف طوتارلر . مشروع بر حرب اثناسنده ویا هرهانکی برسببله دین وشرفك محافظه‌سی اوغورنده ضروری کوردکلری وقت حیاتلرینك فداسنی جانه منت بیلیرلر . [١]

حفظ نفس بحثنده حیاتك ، صحتك محافظه‌سندن باشقا جسمك وبوتون اعضاسنك هرصورتله تماملغنك و حسن انتظامنك وهرعضوك ماوضع لهنده

[١] حقیقت ، کوچوکلکلرندنبری جنتلرك اوصافنی ایشیده ایشیده ، بو معناره دائر عشق آور الهی‌لر اوقویه اوقویه یتیشمش اولان مسلمانلر ، پك سودکلری حیاتلرینی دها سوکیلی اولان حق یولنده سوه سوه فدا ایدرلر . وفاتلرینه قریب متشوق اولدقلری جنت وجماله ، قرب الهی‌یه واصل اولاجقلرینی دوشونه‌رك مسرور وفرحیاب اولورلر . بوصورتله أولوم قورقوسی جداً خفت وزوال بولور . اوه‌ت ، بز نه‌قدر أولوم دوشه‌کنه دوشمش کمسه‌لر بیلیرزکه ، آخرتده‌کی مقاملری واورادە انبیا واولیا ایله برلکده نائل سعادت علیا اولاجقلری ، بلطف‌الله تعالی کوزلرینك اوکنه کتیرلمش اولدیغنی ، وفات ایده‌جکلرندنطولایی اقربا وخویشانك مراق ایتلرینه محل اولمادیغنی سویلیه‌رك اولورلر . وسروروافتخارلری ، أولدکدنصکره‌ده سیمالرنده رونما اولور .

وینه بو تربیه واعتقاد سایه‌سنده‌درکه بتون بلالره صبر قولایلاشیر : ن . « ولنبلونکم بشیء من‌الخوف والجوع ونقص من‌الاموال والانفس والثمرات وبشرالصابرین‌الذین اذا اصابتهم مصیبة قالوا انالله و انا الیه راجعون اولئك علیهم صلواة من ربهم ورحمة واولئك هم المهتدون » سورهٔ بقره ـ ١٥٥ ـ ١٥٧ ، (II،159-152) « سزی قورقو ، آچلق ، اموال و انسان و میوه‌لر اکسیکلکی کبی برشیله امتحان ایده‌رز . کنلرینه مصیبت کلدیکی وقت ، بز اللهه عائدز واوکا رجوع ایده‌رز . دییوب صبر ایده‌نلری مژده‌له . اونلرك اوزرلرینه رب تعالی طرفندن صلوات (تسعیدات) و رحمت احسان بیورولور . و اونلر طوغرویوله نائل اولانلردر . » آیت جلیله‌سی و امثالی مسلمانی مصائب زماننده دائمامستریح ومتحمل ایدرلر .

استعمالنك محافظه‌سی‌ده داخلدر . حقیقت ، دین اسلامده قلبك ، روحك سلامت و طهارتی نه مرتبه لازمسه جسمك‌ده انتظام وتمامیتی ونظافت و طهارتی‌ده اویله‌جه لازمدر .

شرف نفسك محافظه‌سی . — شمدی‌یه قدر نفسك مادی اقسامنك محافظه‌سندن بحث ایتدك . شمدی‌ده نفس معنویه‌یه ، شرف نفسه کچه‌لم :

دین اسلام ، تذلیل نفسی موجب احوالدن مجانبت وتزیید فضل وشرفی مستلزم افعاله مواظبت امر ایدر . بوغایه‌نك حصولیچون نظر اسلام ، هروجه ایله کماله معطوفدر . یعنی شرف وحیثیتلریمزك نقصان بولماسنی موجب احوالدن قطعیاً مجانبت وهر آن دها ایی اولمق ایچون سعی وغیرت دیمزك امری اقتضاسندندر . « من تساوی یوماه فهو مغبون » ، « ایکی کونی مساوی قالان الدانمشدر » بیورلماسی بومعنای‌ده آمردر . بر کمسه ، بوکونکی حالی دونکنك عینی قالدیغی تقدیرده الدانمش اولورسه اوکمسه‌نك یارین دها ایی اولمق ایچون علی‌الدوام چالیشماسی لازمکله‌جکی طبیعی‌در . کمال‌ده انجق بوسایه‌ده کسب ایدیلیر .

دین اسلامده کمالك شرط اساسیسی تقوادر . تقوانك شموللی معناسنی یعنی بالجمله اوامر اسلامیه‌یه تمسکی مستلزم اولدیغنی بیلیورز . تقوا دائما حکمت و اعتدالی ایجاب ایدر . حکمت و اعتدال ، هرشیئك یرلی یرینه وضعی وهر خصوص‌ده افراط وتفریطدن ، شرف‌نفسی اخلال ایده‌جك صفتلردن ، مثلا کبر و عظمتلردن ، هر درلو مناهی و ملاهی‌دن مجانبت‌در . و اسلامك صفت ممیزه‌سیدر . ن. « وکذلك جعلناکم امة وسطاً لتکونوا شهداء علی‌الناس ویکون الرسول علیکم شهیداً » آیت جلیله‌سی هپ بونلری آمردر . یعنی امت محمدك صفت ممیزه‌سنك حکمت واعتدال اولدیغنی ومسلمانلرك پیغمبر افندمزك سلوك حکمتکارانه‌لرینی مقتدا اتخاذ ایده‌رك باشقا ملتلره نمونهٔ امتثال اولمق شرفنی احراز ایله مکلف بولوندقلرینی بیلدیرر . [١]

[١] سلطان الانبیا افندمزده بر انساندر . کندیلرنده انسانلر ایچون اقتدا ایدیله‌میه‌جك برصفت یعنی الوهیت یوقدر . باخصوص انسانلر ایچون ضروری اولان معاملات مادیه ومعنویه‌نك کافه‌سی حیاتلرنده واقع اولمش وبووجه‌ایله اخلاق قرآنیه‌نك بالفعل تطبیقاتی یکان یکان کورولمش بولوندیغندن بز مسلمانلر ایچون مفکورهٔ اخلاقیه اوله‌رق حیات

بو صورتله، نفسلرینك شرفنی محافظه ایله مكلف اولان مسلمانلر، اراده‌لرینه صاحب، هرایش‌ده معتدل، صبر وثبات، حزم‌ومتانت وجدیت‌وصمیمیت صاحبی اولاجقلر، لغودن یعنی معناسز، فائده‌سز سوز سویله‌مكدن، ایش ایشله‌مكدن والحاصل شرف نفسك محافظه‌سنه مانع اولان هردرلو مناهی وملاهی‌دن وازجمله خلف وعددن، نقض عهددن، كذب وحیله‌لردن، حد ناشناساقلردن اوزاق بولوناجقلر، خلاصه؛ نوع بشر ایچون مقدور اولان مادی، معنوی مراتب كمالاته وصول قصدیله متمادیا چالیشاجقلردر.

شرف نفسك محافظه‌سی امرنده مسلمان، یالكز كندی نفسنی دوشونمكله‌ده اكتفا ایتمیه‌جك، عینی زمانده باشقالرینك شرفلرینی‌ده پك زیاده كوزه‌ده‌جك وبو مقصد عالی‌یه مضر اولان ذم وافترا وتزییف واستهزا وتذلیل وتحقیر وانواعی احوالدن صاقینه‌جقدر.

ذم ویا غیبت. — غیبت، برانسانك غیابنده اونك خوشنود قالمایه‌جغی برسوز سویله‌مك ویا طور وحركت‌ده بولونمقدر. غیبتك مذموملغی حقنده بر چوق نصوص واردر. ن. « ولایغتب بعضكم بعضاً ایحب احدكم ان یأكل لحم اخیه میتاً فكر همتوه » سورهٔ حجرات ١٢، (LIX, 12) (بری بریكزی ذم وغیبت ایتمه‌یك، هیچ بریكز أولمش قارده‌شكزك أتنی یمك ایسترمی؟ طبیعی كریه كورورسكز » بیورلمشدر. برحدیث شریف‌ده « من مات تائباً من الغیبة فهو آخر من یدخل الجنة ومن مات مصراً علیه فهو اول من یدخل النار » « غیبت‌دن توبه ایتدكدنصكره أوله‌ن كمسه جنته اك صكره كیره‌ر. اونده مصر اوله‌رق أوله‌نده جهنمه اك اول كیره‌ر » بیورلمشدر.

صكره یالكز ذم ایتمه‌مك كفایت ایتمز. یاننده ذم اولونان كمسه‌یی محافظه ایتمه‌مك یعنی ذمك وقوعنه راضی اولمقده ممنوعدر. پیغمبر افندمز «من اغتیب عنده اخوه فلم ینصره وهو یستطیع نصره اذله الله تعالی فی الدنیا والاخرة »

پیغمبری‌یی تعقیب ایتمك كفایت ایدر. هله حیات پیغمبرینك ولادتلرندن ارتحاللرینه قدر تماماً مضبوط بولونماسی آیریجه برلطف سبحانی‌در. زیرا خرافات وخیالات ایچنده كیزلی وضبط تاریخی‌نك یتیشه‌مه‌مش اولماسی سببلریله اختلافات ایچنده شبهه‌لیله‌نمش اولسه ایدی. طبیعی اقتدا خصوصنده قطعیت اولاماز ایدی.

« یاننده بر قارده‌شی غیبت اولونورده یاردم ایتمكه مقتدر ایكن یاردم ایتمیه‌ن كمسه‌یی الله تعالی دنیاده و آخرت‌ده ذلیل ایدر. » بیورمشلردر.

والحاصل غیبت، هرنه‌صورتله اولورسه اولسون مذمومدر. امام حسن رضی‌الله‌عنه افندمز « انسان اولان كندی عیبلرینی كورور. باشقالرینك عیبلریله مشغول اولماز. كندی عیبی وار ایكن باشقاسنك عیبنی كوره‌ن كمسه‌لر حقیقت ایمانی اكلامامشدر » بیورورلر.

ذم وغیبت،غایت‌مذموم اولونجه، افترا وبهتانك‌نه‌درجه حرام اولدیغنی تفصیله حاجت یوقدر.

صكره تزییف واستهزاده حرامدر. ن. « یاایهاالذین آمنوا لایسخر قوم من قوم » سورهٔ حجرات ١١ (XLIX, 11) « یاایمان ایدن‌كمسه‌لر، بری بریكزی تزییف ایتمه‌ییك »

شمدی بوراده، هیچ بركمسه‌نك‌شرف‌نفسنی اخلال وتنقیصی جائز كورمه‌ین دین اسلام، نصل اولمش‌ده كوله‌لیكی جائز كورمشدر؟ بو،باشقاسنك نفسنی تذلیل وشرفنی تنقیص وحتی امحا دكلمی‌در؟ دییه سؤال وارد اولابیلیر. سطحی نظرله باقیلیرسه بوسؤال واردر. فقط تعمیق‌ایدیلنجه مسلمانلق‌ده‌كوله‌لك امرایدلمش اولمادیغی آكلاشلیر. چونكه مسلمانلق‌ده مقبول اولان‌كوله ایتمك دكل، كوله ازاد ایتمك‌در. كوله‌لیكك جائز اولماسی حرب اسیرلرینك قتل‌دن صیانتلریچون اهون شر اوله‌رق قبول ایدلمش برتدبیردر.

معلوم‌دركه اسكی زمان سلاحلریله، شمدی اولدیغی كبی، برایكی سلاحلی نفر، یوزلرله اسیرك ضبط وحبسنه مقتدر اولاماز ایدی. حرب‌اسیرلرینی‌ضررسز برحاله كتیرمك ایچون أولدورمك هپسندن قولای برایش ایدی. حالبوكه‌بوقتل اسرافی دیناً جائز اولامایه‌جغندن اهون‌شر اوله‌رق هركیم اسیر طوتارسه اواسیر اونك كوله‌سی اولسون، اونی ایشلرنده استخدام ایتسین اساسی قبول ایدلدی. محاربلره اسیرلر یوزندن منفعت تأمین ایتمك طریقی طوتولدی. بوصورتله قتل اسرافنك اوكی آلنمش اولدی. صكره دین اسلام، شفقت ومرحمتك دهاایلریسنه كیتدی. ازاد ایتمه‌یی پك اهمیتله امرایتدی. ن. « فاذا لقیتم الذین كفروافضرب

الرقاب حتى اذا أثخنتموهم فشدوا الوثاق. فاما مناً بعد واما فداءً حتى تضع الحرب اوزارها» سورهٔ محمد ٤ (XLVII, 4) « محاربه اثناسنده كفار ايله قارشيلاشديغكز وقت بويونلرينى ووروك. اونلرى مغلوب ايدوب اسير الديغكز وقت صيقى باغلاييك وثقلت حرب رفع اولونجه كرك لطفاً بلا بدل ، كرك فديه مقابلنده صاليويرك» آيت جليله‌سندن بو معنالر تماماً منفهم اولور. ن . « ما كان لنبى ان يكون له اسرى حتى يثخن فى الارض » سورهٔ انفال ٦٧ (VIII, 58) يريوزنده محاربهٔ شديده اولمادقجه اسير المق هيچ بر پيغمبره امر اولونمادى » آيت جليله‌سى ده كوله‌ليك انجق حرب نتيجه‌سى اوله‌رق اختيار اولونابيله‌جكنى كوسترر .

ايشته دين اسلامده كوله‌ليك جوازى بوندن در . وجناب حقك معرفة الله قابليتيله ياراتديغى مكرم قولنك حريتنى اخلال ايدن بو حالك دوامنه راضى اولمديغندن در كه ديمز ، كوله ازاد ايتمه‌يى چوق بيوك ثواب كورمش و بو ايكى صورت حركت سايه‌سنده اسيرلرك هم حياتلرى هم حريتلرى قورتارلمشدر . صكره بونك نتيجهٔ حسنه‌سى اوله‌رق تاريخ اسلامه مفخر تبخش غايت عاليجنابانه معامله‌لر ساحه آراى حصول اولمشدر . پك چوق كوله‌لرله افنديلرى اراسنده غايت صميمى اخوتلر تأسس ايتمش و بو مناسبت اخوتكارانه قوم و قبيله‌لرده انتقال ايله نفاق و شقاقلر مبدل وفاق اولمشدر . بر چوق افنديلرك بالاخره اوزرلرينه قوماندان اولان اسكى كوله‌لرينك معيتلرنده كمال اطاعتله خدمت ايتدكلرى آز دكلدر . ونيجه جاريه‌لرك حكمدار زوجه‌لرى ، حكمدار والده‌لرى اولدقلرى معلومدر. هپ بونلر كوستريور كه دين اسلامده كوله‌لك ، تذليل نفسى موجب بر حال دكلدر . ضرورت حربيه واجتماعيه سببلريله اختيار اولونمش تدبير اضطرارى دن عبارتدر. ذاتاً پيغمبر افندمز « كوله‌لريكزه عائله‌كز افرادى كبى معامله ايديكز. كندى ييدكلريكزدن ييديرك ، كيدكلريكزدن كيديرك . وسعلرى فوقنده ايش تكليف ايتمه‌ييك ، كبر و تحقير كوزيله باقماييك. خطالرينى عفو ايدك. بر خطا و يا قباحت ايشله‌دكلرى وقت ، كنديكزك ده بر قول ، اللهك قولى اولديغكزى و افنديكزه قارشى خطا و قصوردن سالم اولماديغكزى واكر مطلقا خطا و قباحتلرك جزالرى ويرلمك لازمكلسه حالريكزك نه اولاجغنى دوشونوكده كوله‌لريكزه قارشى جزا ياپمقدن واز كچيك» بيورمشلر. و بيوردقلرى كبى معامله ايتمشلردر .

دين اسلامده‌كى كوله‌ليك شرف انسانى‌يى اخلال ايدن بر كوله‌لك اولماديغنى آتيده‌كى وقعه ده پك كوزل كوسترر: احياء العلومده مذكور اولديغى وجه ايله ابو هريره رضى الله عنه بر كون بر كمسه‌يى كنديسى حيوانه بينمش و كوله‌سنى پياده اوله‌رق ارقه‌سندن قوشمقده اولديغى حالده كورمش ؛ بونك اوزرينه او كمسه‌يه : « اى اللهك قولى اونى ارقه‌كه آل ، چونكه اوسنك قارده‌شيكدر . اونك جانى ده سنك جانكك عينى در » ديه‌رك كوله‌يى حيوانه بيندير تمشدر .

عجبا ، انسانلر اراسنده‌كى موقع اجتماعى فرقنك روح انسانى‌يى رنجيده ايده‌جك درجه‌يه وارديرلمامسى لزومنى بو كلام اعلادن دها واضح بيلديرمك ممكنمى در ؟

خلاصه: دين اسلام نظرنده ، نوع انسان ، على الاطلاق مكرم و احسن تقويم اوزره يارادلمش اولديغندن كرك كنديسنك و كرك آخرك شرفنى اخلال و رنجيده ايده‌جك هر معامله ممنوعدر . و انسانك يالكز شرفنى لكه‌دن محافظه ايتمسى ، منفى حركت ايتمسى ، كفايت ايتمز . عينى زمانده مرتبهٔ كماله ، زمرهٔ صالحينه واصل اولمق ايچون هر صورتله چاليشماسى ده لازمدر. ن. «رب هب لى حكماً والحقنى بالصالحين » سورهٔ شعرا ٨٣ ـ (XXVI,83) « يارب بكا علم و قوتده كمال وير . و صالحلر ، كامللر زمره‌سنه الحاق بيور . » .

٢ — حفظ عقل

دين اسلام نظرنده عقل ، دينك تملى وحكمت خلقتك اصلى در . انسانك سائر حيوانلردن فرقى باشليجه عقليله اولديغى كبى بتون فضائلك عقل سليم صاحبى اولمقدن ايلرى كلديكى معلومدر . ودين اسلام عقل سليم مقتضاسندن باشقه برشى دكلدر . امام على رضى الله عنه افندمزك « العقل دين والدين عقل وان قصر العقل عن ادراك الدين ليس بعقل وان طال الدين عن طور عقل ليس بدين » «دين عقلدر. عقل دين در. اكر عقل دينى آكلامقدن عاجز اولورسه عقل دكلدر واكر دين دائرهٔ عقلدن اوزاقلاشيرسه دين دكلدر » بيوردقلرى مشهوردر .

عقلك لغت معناسنده دخی دین معناسیله چوق مناسبت واردر . چونکه عقلك اصل معناسی امساك و استمساك دیمك اولوب قوۀ عقلیه ، انسانی امور قبیحه‌دن منع ایتدیکی جهتله عقل تسمیه ایدلمشدر .

بو امساك واستمساك خصوصنك مسائل اعتقادیه‌ده‌ده پك چوق یری واردر . چونکه ایمان واعتقاد ایشلرنده قلبه ، حب وبغضه متعلق فضله هیجانلرپك چوق واقع اولا بیله‌جکندن بونلره حاکم وغالب اولا بیلمك ایچون عقلك ، تفکر ومحاکمه‌نك حکمنی دائما اساس طوتمق پك لازمدر . مع مافیه بو امساك واستمساك ، هیجانلری هیچه ایندیرمك ایچون دکل ، فضله ولزومسز برحاله وارمالرینه مانع اولمق ، تعدیل وتنظیم ایتمك ایچوندر .

عقلك امور دینیه‌ده اساس اولدیغنی آکلاتمق ایچون کتب دینیه‌مزده شویله بر تمثیل واردر : جبرائیل علیه‌السلام ، حضرت آدم علیه‌السلامه طرف الهی‌دن عقل ، حیا [١] ودین اولمق اوزره اوچ عطیه کتیرمش وبونلردن بریسنك انتخابنی تکلیف ایتمش . حضرت آدم عقلی ترجیح وانتخاب ایله‌مش اولدیغندن حضرت جبرائیل ، حیا ایله دینی کری کوتورمك ایسته‌مش . فقط اونلر بزم مقتضای خلقتمز ، عقل ایله برابر اولمقدر کیده‌مه‌یز دیمشلر واونکله برابر قالمشلر .

دینك عقل ایله برابر اولدیغی و عقله موافق اولمیان دینك دین اولمادیغی آکلاشلدی . فقط عجبا پیغمبرلر کلمه‌مش اولسه ایدی . انسان عقلیله حقایق دینیه‌یه نه درجه‌لرده واقف اولا بیلیرلر ایدی؟ وپیغمبر کلمزدن اول یالکز عقل ایله حرکت ایتمك دوری اولمشمی‌در ؟ یوقسه ایلك انسان پیغمبر اوله‌رق کلمش‌ده اوندنصکره کله‌نلر هپ او پیغمبر واسطه‌سیله بیلدیریله‌ن علوم دینیه دائره‌سنده حرکتله‌می مکلف اولمشلردر ؟ وحالاده موجود اولدیغی وجه ایله دنیاده دین‌دن ، پیغمبرلردن خبردار اولمایه‌جق درجه‌ده جهالتده یاشامش ویاشامقده اولان اقوام

[١] حیا ایمانك مقتضاسیدر . « الحیاء من الایمان » وانسانی قبایح ارتکابندن منع ایدن بر صفت شریفه‌در . ایکی درلوسی واردر : باشقالرندن حیا وانسانك کندی نفسندن حیا ایتمسی‌در . ایکیسی‌ده مقبولدر فقط انسانك کندی نفسندن حیا ایده‌رك مناهیدن اجتنابی اخلاقك اك یوکسك مرتبه‌سیدر . امام علی افندمز « غایة الادب ان یستحي الانسان عن نفسه » « ادبك اك یوکسك مرتبه‌سی انسانك کندی نفسندن حیا ایتمسی‌در » بیورمشلردر .

حقنده‌کی حکم نه‌در ؟ یعنی اونلر تبلیغ انبیادن خبردار اولمادقلرندن طولایی معذور صاییلاجقلرمی‌در ؟ عمومیتله کتابلرده مذکور و هرکسجه مشهور اولان اعتقاده نظراً حضرت آدم ، هم ایلك انسان هم ایلك پیغمبردر . رسالتی حوایه واولادینه‌در . لکن قرآن کریمده حضرت آدمك ایلك انسان اولدیغنه دائر صراحت اولمادیغی کبی بالعکس کندیسندن اول انسانلر کلمش اولدیغنی کوسترن آیتلر واردر . مثلا ن . « ان الله اصطفی آدم و نوحاً و آل ابراهیم و آل عمران علی العالمین » سورۀ ال عمران ٣٣ ,III,33) « جناب الله آدمی ، نوحی ، آل ابراهیمی و آل عمرانی عالملر اوزرینه سچوب انتخاب ایتدی » آیت جلیله‌سندن حضرت آدمك ، کندیسندن اول موجود آدملره عقل وعلم خصوصلرنجه تفوقی حسبیله ، اونلر اراسندن سچیلمش اولدیغی معناسی استخراج ایدلمشدر [١]

[١] بو حضرت آدم کیمدر؟ نه‌دن ونه وقت یارادلمشدر؟ قرآن کریم حضرت آدمك نه وقت یارادلمش اولدیغنی بیلدیرمه‌مشدر . واقعا طوپراقدن یارادلدیغنی بیان بیورور . فقط حالا بزلر کندمزك طوپراقدن یارادلمش اولدقلریمزی سویله‌میورمی‌یز ؟ او جهتله حضرت آدم حقنده شویله ملاحظه یورودوله‌بیلیر : دنیایه برحضرت آدم کلمشدرکه کندیسنه کلنجه‌یه قدر انسانلر یالکز عقل ایله متصف وتلقینات دینیه‌یه غیر مظهر بولوندقلری حالده کندیسی وحی ایله مشرف اولمش وعینی زمانده انسان اولمق حیثیتیله خلاف تنبیه حرکتده بولوندیغندن تربیۀ الهیه‌یه کسب استحقاق ایتمشدر . یاخود بو آدم وحوا (قرآن کریمده حوا اسمی مذکور دکلدر . زوج کلمه‌سی واردر) مسئله‌لری ، الله اعلم بالصواب ، عالم تقدیره عائد خطا وتربیه مفهوملرینی ایضاح ایدن رمزی بیاناتی محتوی‌در . ن. « واذقال ربك للملئکة انی جاعل فی الارض خلیفة » سورۀ بقره ـ ٣٠ ، II,28) « تفکر ایت او زمانی‌که ربك ملائکه‌یه بن ارض اوزرنده خلیفه یاپاجغم دیدی » حکم جلیلنك زمان و کیفیتنی کیم احاطه وبیان ایده‌بیلیر ؟ انجق خلیفه تعبیر بیورلماسنه نظراً بو کلام عالینك جریانندن اول ارضده ویا ارضك غیری اجرامده ، انسان کبی فساد وعصیان ایله مألوف مخلوقات کلمش اولاجغی آکلاشیلیور . بوده مستبعد دکلدر . زیرا جناب اللهك ، بزم عقلمزه صیغمایه‌جق قدر اوزاق زمانلرده دخی هر درلو مخلوقات یاراتمش اولماسی نه ایچون واقع اولمش اولماسین ؟ نته‌کیم پیغمبر افندمزك « جناب الله ، آدمدن اول میلیونلرله آدم یاراتمشدر » بیوردیغی مروی‌در .

صکره ملائکۀ کرامك ینه مذکور آیت کریمه‌یی تعقیب ایدن آیتلرده بیلدیرلدیکی اوزره ، خلف اولاجق بو انسانلرك فساد وسفك دماء ایقاع ایده‌جکلرینی سویله‌ملری اونلر حقنده معلومات متقدمه‌لری اولدیغنی کوستریور . بو بیانات ، مقدماً انسانلرك شبیه‌لرینك کلوب کچمش بولوندیغنه دلیل اولا بیلیر . معلوم اولدیغی وجه ایله جناب الله ، ملائکه‌نك بو یولده

اولجه‌ده ذکر ایتدیکمز ن. « الذی احسن کل شیئی خلقه وبدأ خلق الانسان من طین ثم جعل نسله من سلالة من ماء مهین ثم سویه ونفخ فیه من روحه وجعل لکم السمع والابصار والافئدة قلیلاً ما تشکرون » قول کریمنه نظراً ایلك انسان پیغمبر اولمق شویله طورسون مکلف بیله دکل ایمش. ابتدا طوپراقدن یارادلمش ونسلی سلاله‌دن ماء مهین‌دن دوام ایتمشدر . ایلك انسانك طوپراقدن یارادلمش اولماسی طبیعی‌در . زیرا ارض اوزرنده‌کی بتون مخلوقلر کبی انسانده

بیان ملاحظه ایتملری اوزرینه ، بنی آدمك او نقصانلرینه مقابل بیوك فضیلتلری اولدیغنی ، یعنی کندیلرینه علم اسما ویرلدیکنی بیان بیورویور . وآدم ، اسمانك ملکلرك بیلمدیکی ، معنالرینی بیان ایدنجه ملکلر اعتراف قصور ایدیورلر .

ملکلر ، اللهه اصلا عصیان ایتمز ، حمد و تسبیح و تقدیس الهی ایله و بعض اوامر الهیه‌نك اجراسیله مأمور مخلوقلردر . اوجهتله انجق بعضی اسماء الهیه‌یه مظهرلردر . حالبوکه انسان ، وظائف و تمایلاتنك پك چوق اولماسی سببیله اسماء الهیه‌نك کافه‌سنك تجلیکاهیدر . معرفت وعبادت الهیه‌یه موفق اولابیلمك ایچون جهد ومساعیسی غایت متنوع وکلفتلی‌در . طریق حق‌ده ایلریله‌بیلمك ایچون متعاکس تمایلاتیله اوغراشمق ضرورتنده‌در . نعمت کلفته کوره اولور قاعده‌سنجه شرف ومقامی‌ده البته دها بیوکدر . انجق ایش بومظهریتی حقیله احراز ایتمش انسانلردن اولابیلمك‌ده‌در . مشهور اولان اسماء الهیه شونلردر :

الله ، رحمن ، رحیم ، ملك ، قدوس ، سلام ، مؤمن ، مهیمن ، عزیز ، جبار ، متکبر ، خالق ، باری ، مصور ، غفار ، قهار ، وهاب ، رزاق ، فتاح ، علیم ، قابض ، باسط ، خافض ، رافع ، معز ، مذل ، سمیع ، بصیر ، حکیم ، عدل ، لطیف ، خبیر ، حلیم ، عظیم ، غفور ، شکور ، علی ، کبیر ، حفیظ ، مقیت ، حسیب ، جلیل ، کریم ، رقیب ، مجیب ، واسع ، حکیم ، ودود ، مجید ، باعث ، شهید ، حق ، قوی ، وکیل ، متین ، ولی ، حمید ، محصی ، مبدء ، معید ، محیی ، ممیت ، حی ، قیوم ، واجد ، ماجد ، واحد ، احد ، فرد ، صمد ، قادر ، مقتدر ، مقدم ، مؤخر ، اول ، آخر ، ظاهر ، باطن ، والی ، متعال ، بر ، تواب ، منتقم ، عفو ، رؤف ، مقسط ، جامع ، غنی ، مغنی ، مانع ، ضار ، نافع ، نور ، هادی ، بدیع ، باقی ، وارث ، رشید ، صبور .

بو اسماء الهیه‌دن باشقا ، رب ، منعم ، معطی ، صادق ، ستار ودها باشقا اسماء شریفه واردرکه کافه‌سی شئون وحادثاتك مصدرلری‌در . صکره اسمانك معرفت الهیه‌یه دلالت ایدن برهان و نشانلر معناسنه کلدیکنه کوره بتون کائنات وحادثاتی اسمادر . حضرت مولانا بومعنایی : صورت رفعت برای جسمهاست. جسمها در پیش معنا اسمهاست « ظاهرده رفیع ومهم اولان جسملردر. حالبوکه حقیقتده ، حضور معناده ، جسملر ، اسملردر. یعنی وجود الهی‌یه دلالت ایدن نشانلردر » بیتیله افاده ایتمشدر .

خاکی‌در . برباشقا عالمدن کلمش دکلدر . هر حالده بر وقتلر ارض‌ده باذن الله تعالی حیوانات وسائر مخلوقات حاصل اولماسی دورلرینك کچدیکنی قبول ایتمك ضروری‌در. انسانلرك بودورده‌کی حاللری بزجه مجهول اولمقله برابر بو آیت جلیله‌دن ، اووقتلر مکلفیت دینیه‌یه مالك اولمادقلری مستبان اولمقده‌در. حتی سلاله‌لرله ، ازدواجلرله ادامهٔ نسله باشلادقدنصکره دخی بر مدت بو شرفه مالك اولامامشلر ، نهایت سویه‌لری یوکسلمش ، دیانته مساعد برحاله کلمش اولدقدنصکره‌درکه کندیلرینه روح الهی یعنی معرفة الله تعبیر آخرله مفهوم دینی تلقین بیورلمشدر . دیمك‌که انسانلرك غیر مکلفیت دورلری اولمش [١] صکره کندیلرینه عقل ویرلمش ومفهوم دینی‌یه صاحب اولمشلردر . « ثم سویه » جمله‌سندنصکره « ونفخ فیه من روحه » دن اول ثم قونمامش اولماسی سویهٔ مطلوبه حاصل اولدقدنصکره نفخ روحك ، مکلفیت دینیه‌نك حصولیچون اولکیلرده اولدیغی کبی بر دور کچمه‌مش اولدیغنی کوستریور . (الله اعلم بالصواب)

مفسرلردن بعضیلری ، نوع انسانده ، عقل دوری بر خیلی دوام ایتمش وصکره‌دن ارالرنده اختلاف ظهور ایتدیکندن پیغمبر کوندرلمسنه لزوم حاصل اولمشدر دیرلر . وبو حکمی ، ن. « کان الناس امة واحدة فبعث الله النبیین مبشرین ومنذرین وانزل معهم الکتاب بالحق لیحکم بین الناس فیما اختلفوا فیه. وما اختلف فیه الا الذین اوتوه من بعدما جائتهم البینات بغیاً بینهم . فهدی الله الذین آمنوا لما اختلفوا فیه من الحق باذنه والله یهدی من یشاء الی صراط مستقیم » سورهٔ بقره - ٢١٣ ,II,209) « اولجه انسانلر برامت ایدیلر . الله تعالی مژده‌لیه‌ن وقورقوتان پیغمبرلر کوندردی . واونلرله برابر ناسك اختلاف ایتدیکی خصوصلری ارالرنده حکم ایتمك ایچون حقی بیان ایدن کتاب انزال ایتدی . کتابك بیلدیردکلرنده اختلاف ایدنلر کندیلرینه بینات ویرلدکدنصکره ارالرنده ظهور ایدن ظلم وحسد سببیله اختلاف ایتدیلر . اختلاف ایتدکلری حق خصوصنده جناب الله کندی

[١] ن. « هل اتی علی الانسان حین من الدهر لم یکن شیئاً مذکوراً » سورهٔ انسان ١ - ,LXXVII) « انسانك اوزرینه دهردن اویله زمان اولدی‌که اووقت انسان ذکره دکر برشی دکلدی » آیت جلیله‌سی‌ده بومعنایه دالدر .

ادنيله ايمان ايدنلرى طوغرى يوله كوتوردى . الله ايسته‌ديكنى طوغرى يوله كوتورور » آيت كريمه‌سندن استنباط ايدرلر .

بزم اصل بوراده ارامق ايسته‌ديكمز، هرهانكى برسبب حقيقى ايله كنديلرينه تبليغ رسالت واصل اولمامش كمسه‌لر حقنده‌كى حكم مكلفيت‌در .

مذاهب اسلاميه‌دن ، عقلك يالكز باشنه وظيفه ومسئوليت مقتضياتنى يعنى حسن وقبحى ، خير وشرى تفريق وادراكه كافى و وحى ونبوتك انجق توضيح وتحكيم امر ايچون مقتضى اولديغنى قبول ايدنلر واردر . مذهب حنفى صاحبى امام اعظم رحمه‌الله « لاعذر لاحد فى‌الجهل بخالقه لمايرى من خلق‌السموات والارض وخلق نفسه وسائر خلق ربه واما فى‌الشرايع فمعذور حتى يقوم عليه الحجة . لولم يبعث‌الله رسولاً لوجب على‌الخلق معرفته تعالى بعقولهم » كوكلرك ويرك ونفسنك وسائر مخلوقاتك ياراداللرنده‌كى قدرت وحكمتلرى كوردكدنصكره خالقنى بيلمه‌مك خصوصنده انسانك معذرتى اولاماز . فقط شريعتلرى بيلمه‌مك‌ده كنديسنه برهان كوستريلنجه‌يه قدر معذوردر. بناءً عليه پيغمبر كوندرلمه‌مش اولسه‌ده انسانلرك الله‌تعالى‌يى عقللريله بيلملرى كنديلرينه واجب اولوردى» بيورمشلردر .

بوتقديرده انسان ، عقلى سايه‌سنده كائناتى ونفسنى تفكر ايله وجود الهى‌يى ادراكه قادر اولاجق وبو تفكر وتعقل‌ده قصور ايدوب معرفت مطلوبه‌يى ادراك ايتمه‌مش ايسه معذور عد ايدلميه‌جك‌در. وبوسببله‌دركه توحيد، مطالب نقليه‌دن دكل ، مطالب عقليه‌دن كورولمشدر. صكره رسوله ايمان‌ده عقل ايله ثابت اولور رسالت ويا نبوتك صدقى بووجه ايله ثابت اولدقدنصكره طبيعى نقلك صحتى شك كوتورمز برحاله كلير . آخرتك يعنى حساب كوننك حق اولديغى‌ده بويله صحتنده شك قالمامش اولان نقل ايله بيلديرلدكدنصكره عقل ايله تصديق وقبول اولنور[١]

[١] اخرتك حق ووقوعى قابل اولديغنه قانع اولمق ايچون انسانك نشئت اولايى دوشونمسى لازمدر. حقيقت ، بز اولدكدنصكره ناصل ديريليرز ؟ بوكا عقل ايرمز ديه‌ن انسانه ، هيچ يوق ايكن ناصل ميدانه كلديكمزى عقلمزله حل ايده‌بيليرمى‌يز ؟ سؤالنى ايراد ايدر ايسه‌ك جوابدن عاجز قالاجغى شبهه‌سزدر. بناءً عليه ؛ نشئت اولادن نشئت آخرتك‌ده واقع اولاجغى استدلال ايتمه‌مز لازمكلير . ن . « اولم يرالانسان انا خلقناه من نطفة فاذا هو خصيم مبين . وضرب لنا مثلاً ونسى خلقه قال من يحيي العظام وهى رميم قل يحييها الذى انشأها

عقل يالكز باشنه هيچ برمرتبۀ دينى ادراك ايده‌مز ، مطلقا وحى ونبوته محتاجدر ديه‌ن مذاهب اسلاميه‌ده واردر . بونلر ، ن. « وما كنا معذبين حتى نبعث رسولاً » آيت جليله‌سنه استناد ايده‌رك عذاب وجزانك، انجق پيغمبرلر كوندرلدكدنصكره واقع اولهاسى، پيغمبرلردن اول ياشامش ويا كنديلرينه تبليغات الهيه واصل اولمامش كمسه‌لرك وظيفه‌دار ومسئول اولميه‌جقلرينى بيلديرر ديرلر . اوت ، انسان ، مكلف اولديغى وظائف حقنده معلومات لازمه‌يى حائز اولمق امكاننه مالك اولمادقجه مسئول اولاماز .

دين اسلامجه ، انسانده فطرى اوله‌رق موجود اولان خاصه، اك طوغرى يولده حركت ايتمكله مكلف اولديغنى وكنديسنك وسائر موجوداتك برخالقى بولونديغنى اكلايابيلمك دركه بوده انجق عقل ايله اولور . فقط يالكز بونلرله اولماز . عينى زمانده بو اكلايشى تقويه وخط حركت خصوصنده تعقيب ايديله‌جك قاعده‌لرى بيلمك لازمدر. بونك ايچون ايسه ارشاده حاجت واردر. عالم مدنيتله كافى درجه مناسبتلرى اولميان اقوام وحشيه‌نك، كنديلرينه بوكون بيله، اساسلى برطريق حق ومعقول برخط حركت تعيننه موفق اولامادقلرى كورولمكده‌در . ديمك‌كه ، انسانلرك فطرى اوله‌رق عقل صاحبى اوللرى ، دينى ، مدنى استعدادلرينى لازم اولديغى قدر انكشاف ايتديرمك ايچون كفايت ايتميور . انبيايه ، انوار دينيه‌يه احتياج ضرورى اوليور. بوسببله‌دركه جناب حق هرامته، امور دنيويه ودينيه‌لرينى اداره ايچون باشلرينه برامام نصبنه لزوم حاصل اولان هرقومه ، پيغمبرلر واسطه‌سيله امرلرينى طويورمشدر . ن. « وان من امة الا خلافيها نذير » سورۀ فاطر ٢٤ ـ XXXV, 22) « امتلردن نذيرسز قالان يوقدر » .

خلاصه ؛ يالكز فطرى عقل ايله معرفت الهيه حقنده بعضى مرتبه علم

اول مرة وهو بكل خلق عليم » سورۀ يس ٧٧ ـ ٧٩، XXXVI،77،79) « انسان كنديسنى منى‌دن ياراتمش اولديغمزى بيلميورمى‌كه آشكار خصم كسيلمشدر؟ ويا يارادليشنى اونوده‌رق، چورومش كميكلرى كيم احيا ايده‌جك ديه بزه مثل ايرادينه قالقيشيور ؟ سن ، اونلرى ايلك دفعه ميدانه كتيره‌ن احيا ايدر واوهرشيئى ياراتمايى بيلير ، دى» آيت كريمه‌لرى بو معنايى بيلديررلر .

حاصل ایدیلیرسه‌ده وظیفه ومسئولیت دینیه ترتب ایده‌جك مرتبه وقوف واحاطه حاصل اولماز . بو مرتبه ایچون پیغمبر ارسالنه احتیاج واردر .

دینلرك وجودندن و آز چوق احکامندن خبردار اولمشلرك عقله تطبیق حرکتلرینه کلنجه : بالجمله مذاهب اسلامیه دینك معقول اولدیغنده متفقلردر . یعنی دین ، پیغمبرلر واسطه‌سیله عقلك دخی خالقی اولان الله تعالی طرفندن مقتضیات عقله موافق اوله‌رق کوندرلمشدر . بناءً علیه بوکونکی انسانلرك کافه‌سی دین اسلامه اینانمقله ، هم‌ده معتقدات واحکامنی ، میزان عقله ووره‌رق تحکیم وتقویهٔ ایمان ایتمك صورتیله اینانمقله مکلف‌درلر .

عقل ، تحریٔ حقیقت ایچون چالیشاجق وسالم ایسه دین فطری‌یی بالطبع قبول ایده‌جکدر. ن. « والذین جاهدوا فینا لنهدینهم سبلنا وان الله لمع المحسنین » سورهٔ عنکبوت ۶۹ ، (XXIX, 69) « بزم اوغورمزده مجاهده ایدنلری بز یوللریمزه کوتورورز . ومحقق الله تعالی ایی اعمال صاحبلریله برابردر » آیت جلیله‌سی بومعنایی آمردر .

والحاصل دین اسلامده الك مهم مدار استناد عقلدر . نته‌کیم بر نص شرعی ایله دلیل قطعیٔ عقلی اراسنده تعارض کورولورسه نصك تأویلی جهتنه کیدیلیر . چونکه ایمانده اصل اولان استدلال عقلی اولدیغندن لاعلی التعیین نصه اعتبار ایتمك اصلی فرعه فدا ایتمکدر . بویله برحالده نص ، یا حقیقی ادراك خصوصنده عجزیمز اعتراف اولونه‌رق علی حاله ترك ایدیلیر . یاخود لسانك قواعدینه مخالف اولمامق اوزره مقتضای عقله کوره تأویل اولونور . و «عقل اول ، نقل مؤول» در قاعده‌سی بومعنایی افاده ایدر .

اخلاق اسلامیه‌نك ، دینه ، وحیه تابع اولماسی اساساً عقله مستند اولماسنه مانع تشکیل ایتمز . انبیانك تبلیغلری محالات عقلیه‌دن اولاماز . بو تبلیغات ، عقلك تبلیغدن اول اکلایامادیغی مسائلدر. فقط تبلیغدنصکره عقل اونلری پك موافق بوله‌رق حسن قبول ایدر . عقلسزلر ایچون دین یوقدر . «لادین لمن لاعقل له» قاعدهٔ کلیه‌در . چونکه مدار تکلیف عقلدر . بناءً علیه بوکونکی انسانلرك کافه‌سی عقل ومحاکمه‌لرینی استعمال ایله الك حق دینی بولوب اونکله یعنی دین اسلام ایله عامل اولمقله مکلف‌لردر .

شمدی‌ده یوقدر قیمتدار بر جوهر اولان نعمت عقلك محافظه‌سیچون دین مبینك امر ایتدکلرینی کوره‌لم :

حفظ عقله عائد الك مهم اوامر اسلامیه‌دن بری ایچکیلرك منعی‌در . پیغمبر افندمز کندیلرینه رسالت کلمزدن اول دخی ایچکی ایچمه‌مشلر ورسالت کلدکدن صکره امر الهی ایله مسلمانلری ایچکی استعمالندن نهی بیورمشلردر .

دین اسلامده ، ایچکیلرك نهینك الك بیوك علتی سکر ویرمسی‌در . سکر ، ایچکیلرك کئولندن ایلری کلدیکندن ایچنده کئول بولونان هر ایچکی حرامدر . خمرك لغت‌معناسی آز چوق سرخوشلق ویرن هر ماده‌یه شاملدر. « کل مسکر حرام » حدیث شریفی بومعنایی اتمام بیورمشدر .

ایچکیلرك منعنه دائر متعدد آیت کریمه نازل ومنعی درجات مختلفه ایله تدریجاً حاصل اولمشدر ؛ اولا : ن . « ومن ثمرات النخیل والاعناب تتخذون منه سکراً ورزقاً حسناً ان فی ذلك لآیة لقوم یعقلون » سورهٔ نحل ۶۷ ، (XVI 69) « خورما واوزوم میوه‌لرندن سکرایچون مشروبات ورزق حسن اتخاذ ایدرسکز بونده تعقل ایدن انسانلرایچون حکمت‌واردر» آیت کریمه‌سی نازل اولمش و سکر ویرن ایله رزق حسن تفریق ایدلمسیله سکرك حسن برشی اولمادیغنه اشارت ایله اکتفا بیورلمش فقط بو اشارت بر چوقلری ایچون کفایت ایتمدیکندن ن . « یسئلونك عن الخمر والمیسر قل فیهما اثم کبیر ومنافع للناس واثمهما اکبر من نفعهما » سورهٔ بقره ـ ۲۱۹ (II,216) سکا خمر ایله قمارحقنده سؤال ایدرلرسه اونلرده بیوك کناه وناس ایچون منفعتلر واردر . وکناهلری منفعتلرندن دها بیوکدر. دی » آیت جلیله‌سی نازل اولمش؛ اوچونجوسنده ن. « یاایها الذین آمنوا لاتقربوا الصلاة وانتم سکاری حتی تعلموا ما تقولون» سورهٔ نساء ۴۳ (IV,43) «یاایمان ایدن کمسه‌لر ، سویلدیککزی بیلنجه‌یه قدر سرخوش ایکن نمازه یاقلاشمایك » و نهایت ، ن. « یاایها الذین آمنوا انما الخمر والمیسر والانصاب والازلام رجس من عمل الشیطان فاجتنبوه لعلکم تفلحون . انما یرید الشیطان ان یوقع بینکم العداوة والبغضاء فی الخمر والمیسر ویصدکم عن ذکرالله وعن الصلاة فهل انتم منتهون » سورهٔ مائده ـ ۹۰ (V,92-,93) « یاایمان ایدن کمسه‌لر خمر

وقومار ایله شیطان آرا کزده انجق بغض وعداوت ایقاع واللهی ذکردن ونمازدن سزی منع ایتمك ایستر . حالا وازکچمزمیسکز » آیت جلیله‌سی نازل اولمشدر .

ایچکیلرده وجود ایچون منفعت اولدیغنه دائر مشهور اولان فکرلره قارشی علمای اسلام، بعض کمسه‌لرك جسملرینه منفعت ویردیکی قبول اولونسه بیله برابرنده‌کی ضرری غالب، باخصوص جوهر عقل ایچون مضرتی قطعی اولدیغندن منعی لازمدر. دیه جواب ویرمشلردر. خمرك قرآن کریم طرفندن تصدیق اولونان نفعی ایچون ده، بعض خسته‌لقلره دوا اولماسیدر وبویله دوا اوله‌رق استعمالنه جواز اولدیغی جهتله دیمز بونفعدن مسلمانلری محروم ایتمز. دیرلر.

ایچکیلرك هانکیسی اولورسه اولسون استعماللرندن حاصل اولان مضرتلرله منفعتلری مقایسه ایدیلیرسه مضرتلرینك مدهش صورتده فضله اولدیغی تحقق ایدر. وایچکی حقنده‌کی احکام قرآنیه‌نك اکملیتی بوکونکی ترقیات علمیه سایه‌سنده دنیانك هریرنده تصدیق ایدلمشدر .

حفظ عقلی تأمین خصوصنده ایچکیلردن ماعدا افیون ، اسرار ، قوقائین وامثالی نه‌قدر عقله طوقونان ماده‌لر وار ایسه کافه‌سنك تماماً ایچکیلر کبی ممنوع یعنی مسکرات عدادینه داخل اولملری لازمکله‌جکی شبهه‌سزدر .

بومبحثده قومارکده اهمیتی بیوکدر . قرآن کریم قوماری خمر ایله برابر ذکر ایدر. چونکه هرایکیسنکده ضررلری متنوع فقط باشلیجه عقله عائددر. فلاح بولمق ایچون بونلردن صاقنمق لازمدر . عقله کله‌ن ضرردن تولد ایده‌جك اك بیوك اجتماعی فنالق، نظام عالمی اخلال ایدن سوء معاشرتدر. ایچکی ایله قومار، حکمت واعتدالك اك بیوك دشمانلری ، احتراص وتهیجاتك اك قوتلی سائقلریدر. انسانی حق وحقوقه رعایتدن، وظائف دینیه واخلاقیه‌یی حسن ایفادن منع ایدن مدهش سیئه‌لردر. پیغمبر افندمزك، ایچکیلر ایچون ام الخبائث بیوردقلری مشهوردر. قومار ایچونده ابوالخبائث دیه‌نلر اولمشدر .

صدق . — حفظ عقل خصوصنده غایت مهم اولان بر جهتده صدق مسئله‌سیدر . عقل دائما حقیقتی تحری‌یه حریص اولدیغی جهتله حق وحقیقتك غیریسنه ایناتمق عقلك بوزولماسنه سبب اولان پك مضر برحالدر. اوجهتله انسانك

کرك کندی عقلنی وکرك باشقالرینك عقللرینی صیانة خلاف حقیقت بر کلام ویا معامله‌یه ایناتمقدن ویا باشقالرینك الداتمالرینه سبب اولمقدن پك زیاده صاقنماسی الزمدر. ن. « وقل رب ادخلنی مدخل صدق واخرجنی مخرج صدق واجعل لی من لدنك سلطاناً نصیراً » سورهٔ اسراء ٨٠ (XVII,82) «یارب، بکا ایشلریمه کیره‌رکن صدق ایله کیرمك وچیقارکن صدق ایله چیقمق نصیب ایت وبنم ایچون طرفکدن یاردمجی قوت احسان بیور » آیت کریمه‌سی مسلمان ایچون هرایشده صدق اوزرینه کیروب صدق اوزرینه چیقمق ودائما اللهك نصرت وصیانتی التنده یاشامق مطلوب اساسی اولدیغنی کوسترر . ذاتاً مسلمانلق صدقدن عبارتدر .

کذلك کذبك فنالغنه دائر پك چوق نصوص واردر. قرآن کریم، یالانجیلری لعنتله یاد ایتمشدر . « کبرت خیانة ان تحدث اخاك حدیثاً هولك به مصدق وانت له به کاذب » « سنی طوغری سویلر بیله‌ن بر کمسه‌یه یالان سویله‌مه‌ك نه بیوك خیانتدر» « ان الکذب باب من ابواب النفاق . النفاق اختلاف السر والعلانیة والقول والعمل والمدخل والمخرج وان الاصل الذی یبنی علیه النفاق الکذب » « یالان منافقلق قاپولرندن بر قپودر. منافقاق انسانك کیزلسیله آشکاری، سوزیله ایشی، کیریشیله چیقیشی اراسنده باشقالق اولمقدر و منافقلغك تملی یالان اوزرینه قورولمشدر » حدیث شریفلری بوبابده مقتضی معنانی تمامیله احتوا بیورورلر .

حاصلی کذب ، باشقالرینی الداتمق واونلرك عقل وذکالرینی اضرار و صحت وسلامت فکرلرینی اخلال دیمك اولدیغندن حفظ عقل قاعدهٔ اسلامیه‌سنه منافیدر. وجناب پیغمبر افندمز طرفندن خیانت کلمه‌سیله توصیف اولونمشدر . « من غش فلیس منا » حدیث شریفیله‌ده یالانجیلری، عقل الدادیجیلری مسلمانلقدن خارجه آتمشلردر .

یالان ایله باشقالرینی الداتمق ، حفظ عقل امنیه‌سی اعتباریله مذموم اولدیغی کبی غفلت وعدم دقت اثری اوله‌رق الداتمقده ممنوعدر . ن . « ولا تقف مالیس لك به علم . ان السمع والبصر والفؤاد کل اولئك کان عنه مسئولا » سورهٔ اسراء ٣٦ (XVII,38) « آیت جلیله‌سی مسلمانك ایجه تدقیق وقناعت کافیه حاصل ایتمه‌دکجه کوردکلرینه، ایشیتدکلرینه، تمایلاتنه یعنی عمومیتله حواسنه اعتماد خصوصنده عجله ایتمه‌مسنی ، الداتمامسنی آمردر .

اعتماد ايله‌مه پك سامعه‌يه باصره‌يه　　اولور اونلرده نيجه سهو وخطايه مظهر
ايكی خاصيت ايدر باطل وحقی تمييز　　بری تعميق نظردر بری تدقيق خبر.

بيتلری بو معنايی افاده ايدرلر .

دين اسلام، انجق حق وحقيقت اوزرينه بنای احكام ايدر. ظن اوزرينه حركتی قبول ايتمز . ن . « ياايها الذين امنوا اجتنبوا كثيراً من الظن ان بعض الظن اثم ولا تجسسوا ولايغتب بعضكم بعضاً . سورهٔ حجرات ۱۲ XLIX,12) « يا ايمان ايدن كمسه‌لر چوق ظن دن صاقينك . چونكه ظن لرك بعضيسی كناه‌در . عيب ارامايك وبری بريكزی ذم ايتمه‌يك» ن . « ومالهم به من علم . ان يتبعون الاالظن وان الظن لايغنی من الحق شيئاً » سورهٔ نجم ۲۸ ,LIII,29) « ايمان ايتمه‌ينلرك حقه علملری يوقدر . اونلر انجق ظنه تابع اولورلر. حالبوكه ظن، حق وحقيقتی اكلامق ايچون علم افاده ايتمز . »

اصلی اعتباريله يالان مطلق صورتده ممنوعدر. معمافيه بعض مرتبه خفيف وجائز ويا شديد اولانلری واردر . اوجهتله حقيقی كذبلرله معذرته مستند اولانلرينی تفريق ايتمك لازمدر . وبوبابده برطاقم نوعلر قبول اولونمشدر . مثلا مقصد، كذب اولمايوب ده مبالغه اولورسه كذب صايلماز . بركمسه‌يی چوق دفعه ارامش اولان ، سنی يوز كره ارادم ديسه بونك معناسی چوق دفعه ارادم ديمك اولديغندن يالان صاييلماز. فقط بركره اراديغی حالده يوز كره ياخود بردن زياده كره اراديغنی سويلرسه‌ك يالان اولور .

جميله ايله ياخود لطيفه ويا مزاح طرزنده سويلنه‌ن يالانلرده منافیٔ كمالدر . لايكمل ايمان المرء حتی يحب لاخيه مايحب لنفسه وحتی يجتنب الكذب فی مزاحه» كنديسيچون ايستديكنی باشقالريچون ده ايسته‌مدكجه و مزاحنده دخی يالاندن اجتناب ايتمدكجه انسانك ايمانی كامل اولماز » حديث شريفی بويالانلرك ، ايمانك كمالنه مانع اولديغنی بيلديرر .

هله اوته كنی، بريكنی كولدرمك ايچون يالان سويله‌مك پك فنادر. «ويل للذی يحدث ويكذب ليضحك به القوم ويل له ويل له» «واه اوكمسه‌يه‌كه ، هركسی كولسون ديه قونوشور ويالان سويلر واه اوكا ، واه اوكا » حديث شريفی بومعنايی بيلديرر .

برده چوجوقلره سوز ديكله‌تمك قصديله سويلنه‌ن يالان واردركه مع الاسف چوق كمسه‌لر بونلری فنا كورمزلر . حالبوكه اونلرده يالاندر . وتربيهٔ اطفال نقطهٔ نظرندن غايت فنادر. احياء العلومده مذكور اولديغی اوزره پيغمبر افندمز بركون عمهٔ محترمه‌لری ام حكيم بنت عبدالمطلبك خانه‌سنه كيتمشلر. عمه (خاله) زاده‌سی عبدالله بن عامر دها چوجوق ايمش . طيشاری چيقمش والده‌سی ايچری‌يه كل سكا برشی ويره‌جكم ديمش . بونك اوزرينه پيغمبر افندمز ، خاله نه ويره‌جكسيك ديه صورمشلر . خورما ويره‌جكم ديمش . پيغمبر افندمزده اكر برشی ويره‌جكم ديه چاغيروب ده ويرمه‌مش اولسه‌يدك اوزريكه يالان كناهی يازيلر ايدی بيورمشلردر [۱]

يالكز طوغری سويله‌مك يوزندن بيوك برفنالق كله‌جكی وقت ، اهون شر اولارق اختيار اولونان يالان جائز كورلمشدر . « ليس بكذاب من اصلح بين اثنين فقال خيراً اونمی خيراً » « ايكی كيشی اراسنی اصلاح ايدن يالانجی دكلدر . خير سويله‌مش وياخود خير چوغالتمشدر . » حديث شريفی‌ده دفع شر

---

[۱] ميلادك ۱۸۹۶ سنه‌سنده ايدی . ازميره اوغرايارق استانبوله كليور ايدم . براقداشم حكايه ايتدی . برانكليز مربيه‌سی يد تربيه‌سنه توديع اولونان بر كوچوك چوجوق ايله برابر ازميرده براوتلده بولنيورايمش. ينه اواوتلده برميرالای وار ايمش. ميرالای مربيه ايله معارفه پيدا ايتمش اولديغندن اره صره چوجوغی سوه‌ر، اوقشار ايمش بركون ينه سومك ايچون چاغيرمش . چوجوق كيتمه‌مش . كتيرمك ايچون ، كليرسه‌ك سكا شكروير‌يرم ديمش. بونك اوزرينه چوجوق موافقت ايتمش . ميرالايك بولونديغی يره طوغری كيتمكه باشلامش. مربيه تلاش ايتمش و همان چوجوغه كوسترمكسزين براز شكر تدارك ايده‌رك ياناشمش وكيزليجه ميرالايه ويرمش وغير ممنون برطورايله چوجوغه ويرمسنی اخطار ايتمش. ميرالای آلمش ويرمش. فقط مربيه‌نك بوقدر متأثر اولماسنه تعجب ايده‌رك سببنی صورمش. اوده، چوجوقلر بيوكلری تقليد ايدرلر . سزك شكر وعد ايده‌رك كنديسنی يانكزه جلبه موفق اولديغكزی كوره‌ن چوجوق، بو واسطه‌يی باشقاسی حقنده استعمال ايدر . نهايت يالانجی اولور . ديه ايضاحات ويرمش . كرك ميرالای وكرك يانلرنده بولونان ذوات بوايچه تربيه‌يی پك زياده تقدير ايتمشلر . بوحكايه بكا‌ده تأثير ايتدی . استانبوله كلديكم وقت اوزمانلر انتشار ايتمكده اولان خانملره مخصوص غزته‌يه اسمسز اوله‌رق يازديردم . ايجاب ايتدكجه هر يرده سويلردم . احياء العلومده پيغمبر افندمزله خاله‌سی اراسنده جريان ايتمش اولان بالاده مذكور وقعه‌يی اوقوينجه ، مسئله‌نك اساساً بزده دها اولدن موجود ومعلوم بولونديغنی ، فقط جهالت وغفلت يوزندن فرقنده اولماديغمزی اكلادم .

وتأمين خير مقصديله اصلاح بينه مدار اولان يالانى سويليه‌ن كمسه‌نك يالانجى صاييلماماسى لازمكله‌جكنى بيلديرر . كذلك مثلا النده سلاح اولديغى حالده حدت وتهورله فلان كمسه‌يى كوردكمى ديه صوران بركمسه‌يه ، صورديغى آدمك نره‌يه كيتديكى بيلنمش اولسه بيله ، جنايت وقوعندن قورقه‌رق كورمدم ديمسى طبيعى يالانجيلق صاييلماز .

اطبانك ، خسته‌لره خسته‌لقلرينى اولديغى كبى كوسترمكده ، سويله‌مكده فائده اولماديغى وبالعكس مضرت ملحوظ بولونديغى وقت ، اييلشميه‌جكنى بيلديكى حالده ، اييلشه‌جكسيك ديملرى كبى خلاف حقيقت كلاملر مصلحت آميز يالانلردر .

قوجه راغب پاشا مرحومك :

موافقدر ينه البت مزاجه شيوۀ حكمت　　طبيبك اولسه‌ده كذبى مريضك صحتن سويلر

بيتى نه قدر موافق حكمتدر . سعدى مرحوم ده پك مشهور اولديغى وجه ايله « دروغ مصلحت آميز؛ به ازراست فتنه ايكز » « ارا بولان يالان فتنه چيقاران طوغريدن اييدر » بيورمشلردر [١]

[١] انسانلر اراسنده فتنه وفساد چيقارمق اك وخيم بركناه اولديغيچون اونى موجب اولان هرشى البته طوغريده اولسه مقبول دكلدر . فنادر . دين اسلام ، اونى شدتله نهى ايدر . فتنه و فسادك فنالغنى كوستره‌ن متعدد نصوص واردر. حقيقت ، كرك افراد وكرك ملتلر اراسنده فساد واختلاف تحدثى يوزندن انسانيته طارى اولان فنالقلر ، معصيتلرك اك بيوكلريدر . بويله برحال ، وفاق و مخالصت اوزرينه مؤسس اولان دين اسلامك روحنه پك مخالفدر . نته‌كيم حضرت مولانا :

« تو براى وصل كردن آمدى .　　نى براى فصل كردن آمدى »

« سن ارا بولمق ايچون كلدك ، ارا بوزمق ايچون كلمدك » بيورمشلردر . ن . « الذين ينقضون عهدالله من بعد ميثاقه و يقطعون ما امرالله به ان يوصل و يفسدون فى الارض اولئك هم الخاسرون » سورۀ بقره – ٢٧ (II, 25,) « عهد وميثاق ايتدكدنصكره نقض ايدنلر واللهك برلشملرينى امر ايتدكلرينى آييرانلر و ارض اوزرنده فساد چيقارانلر خسرانه دوشوب ضرر كوره‌جكلردر » آيت جليله‌سنده اللهك برلشملرينى امر ايتديكى شيئى قطع ايدنلردن مراد ، وفاق ومحبت اوزره ياشايان انسانلر ، ملتلر اراسنه تفرقه صوقانلردر .

« تسلطن ايچون آييرمق » قاعدۀ معهوده‌سنك دين اسلام نظرنده نه درجه مردود اولديغى بو آيتدن مستبان اولور . بوطرز حركت ، بر مدت ايچون ياپانلر حسابنه فائده‌لى كورونسه‌ده نتيجه‌سنك خسران اولاجغى محققدر . خيرلى نتيجه ، انجق تكبر وتجبر وفتنه

صكره خصمى الزام وحقى اظهار ايچون سويلنه‌ن بعضى خلاف واقع سوزلر واردركه اونلره يالان اطلاقى بالطبع جائز اولاماز . مثلا حضرت ابراهيم عليه السلام ، بتون پتلرى قيرديغى وقت قومى كنديسنى بولوب بونلرى كيم ياپدى يا ابراهيم ، ديدكلرنده « كندى بيوكلرى ياپدى » جوابنى ويره‌رك قومنى الزام وبوصورتله طريق حقه كلملرينه اهتمام ايتمشلردر .

عقلى ، حقيقتدن اوزاقلاشديره‌جغى جهتله منع واجتنابى اقتضا ايدن ديكر برمسئله‌ده ، اوهام وخرافاته قاپلمقدر . اوهام وخرافات ، دين اسلامك روحنه تماماً مخالف اولوب حضرت پيغمبر افندمز بونلرى قطعياً منع ايله يرلرينه حقايق اقامه بيورمشلردر . (بو بحثه ايكنجى سؤالك جوابنده ينه كله‌جكز)

برده انسانك ذهننه عقله مخالف ، معناسز فكرلر خطور ايتمسى واردركه بونلرك دوامى ده عقلك ، محاكمه‌نك صفوت و سلامتنه مانع اولابيله‌جكندن كلملرينى منع ايتمك الده اولمازسه‌ده دواملرينى منع قابلدر . پيغمبر افندمز ، بوكبى شيلر خاطره كلديكى وقت دواملرينه ميدان ويرمه‌مه‌يى ، معقول ايشلرله مشغول اوله‌رق اونلرى ذهندن چيقارمايى امر بيورمشلردر . « كلموا الناس على قدر عقولهم » « هركسه عقللرينك درجه‌سنه كوره سوز سويله‌يك » مضمون جليلى ده عقلى ضرردن وقايه ايچون پك مهمدر .

سلامت عقلك محافظه‌سى نقطه‌سندن لغوده يعنى بوش شيلرده مذمومدر . ن. « قد افلح المؤمنون الذين هم فى صلاتهم خاشعون والذين هم عن اللغو معرضون » سورۀ مؤمنون ١–٢ ، XXIII, 1 - 2) نمازلرنده صميمى اولان وبوش شيلردن قاچينان مؤمنلر مطلقا فلاح بولورلر » و ن. « لايسمعون فيها لغواً ولا كذاباً » سورۀ نبأ ٣٥ – LXXVIII 35,) « متقيلر جنتده لغو ويالان ايشيتمزلر » آيت جليله‌سيده روحك صفوتنى اخلال ايده‌جك بوش ويالان سوزلردن اهل جنتك مأمون ومحفوظ قالاجغنى بيلديرر .

وفساددن اجتناب ده‌در . ن. « تلك الدار الاخرة نجعلها للذين لايريدون علواً فى الارض ولا فساداً والعاقبة للمتقين » . سورۀ قصص ٨٣ XXVIII,83,) « بز او آخرت أوينى ارض اوزرنده تكبر وعظمتدن وفتنه وفساددن اجتناب ايدنلره مخصوص قيلدق . هرحالده ايى عاقبت ، بوكبى فنالقلردن صاقينانلر ايچوندر » آيت جليله‌سى بو معنايى افاده بيورور .

« من حسن اسلام المرء ترکه مالایعنیه » « کندیسیچون معناسز اولانی ترك ایتمك انسانك ایی مسلمان اولماسندن‌در » حدیث شریفی ده بو معنایی بیلدیرر .

ن. « فبشر عبادی الذین یستمعون القول فیتبعون احسنه اولئك هدیهم الله واولئك هم اولوا الالباب » سورهٔ زمر ١٨ ,XXXIX, 19) « کلامی دیکله‌یوب ده اك کوزه‌لنه تابع اولان قوللریمه مژده ویر . اونلر جناب حقك طوغری یوله کوتوردیکی ذوات‌در . واونلر عقل کامل صاحبلری‌در » آیت جلیله‌سیله « الحکمة ضالة المؤمن اینما وجدها اخذها » « حکمت مؤمنك یتیکی‌در نره‌ده بولسه آلیر . » یعنی دوست ، دشمان ، ایی ، کوتو ، مؤمن ، کافر دیمز حق وحقیقت هر نره‌دن صادر اولورسه مؤمن اونی قبول ایدر . غیب ایتمش‌ده ارایورمش کبی کمال شوق ایله آلیر . واستفاده ایدر . « خذ الحکمة ولایضرك من ای وعاء خرجت » « حکمتی آل . هرهانکی برقابدن چیقمش اولماسنك سکا ضرری اولماز » کلام عالیلری‌ده بو معنایی افاده بیورورلر . هپ بونلر عقلی تضییق ایده‌جك جاهلانه تعصبلری منع ایچون بیورلمشلردر .

بوذکر ایتدکلریمز ، نعمت عقلك دن ضرر محافظه‌سنه عائد اولوب برده عقلك ، ذکانك تقویه و تربیه و تنمیه‌سی مسئله‌لری واردرکه دین اسلامك اوجهت مهمه‌یه یعنی علمه ، تربیه‌یه ، ازالهٔ جهله تا ابتداسندن نه‌درجه اعتنا امر ایتمش اولدیغنی قرآن کریمك ایلك آیتلرنده کورمش بولوندیغمزدن بوراده تکرارلرینه حاجت کورمیز .

٣ . — حفظ نسب

حفظ نسب ، ضرورات اسلامیه‌دن‌در . دینمز بو خصوص‌ده دخی احوال روحیه قواعدینی نظر اعتباره آلیر . ن. « زین للناس حب الشهوات من النساء والبنین والقناطیر المقنطرة من الذهب والفضة والخیل المسومة والانعام والحرث ذلك متاع الحیوة الدنیا والله عنده حسن مئاب » سورهٔ آل عمران ١٤ ,III,12) « قادینلر ، اولاد ، آلتون وکوموش خزینه‌لری ، اصالت نشانه‌لی آتلر ، قیصراقلر ، حیوانات سورولری و اکینلر انسانلرك حظ و محبتلریچون تزیین اولوندیلر . بونلر حیات

دنیا متاعی‌در . کوزل مقر اللهك عندنده‌در » آیت جلیله‌سنده ، انسانلرك طبیعی اوله‌رق مجلوب بولوندقلری شیلر اراسنده قادین و اولاد محبتی برنجی مرتبه‌ده ذکر ایدلمشدر . قادین و اولاد محبتنك برابر ذکر ایدلمسی ازدواج‌دن مقصد اصلی‌نك عائله تشکیلی وبونك براحتیاج طبیعی اولدیغنی بیلدیرر . بوخصوصه‌دائر دها برچوق نصوص واردر .

حقیقت ، انسانلرده عائله محبتی ونسبلرینك مضبوط ومحفوظ قالماسی احتیاجی پك طبیعی‌در . ن. « والذین یقولون ربنا هب لنا من ازواجنا وذریاتنا قرة اعین واجعلنا للمتقین اماماً » سورهٔ فرقان ٧١ ,XXV,74) « واونلردیرلرکه یاربنا بزه ، ازدواج وذریتلریمزدن کوز نورلری احسان ایت وبزی متقیلرك پیشواسی ایله » « الحمد لله الذی وهب لی علی الکبر اسمعیل واسحق ان ربی لسمیع الدعاء رب اجعلنی مقیم الصلوة و من ذریتی ربنا و تقبل دعاء ربنا اغفرلی و لوالدی و للمؤمنین یوم یقوم الحساب » سورهٔ ابراهیم ٣٩-٤١ ,XIV,41-42) « او اللهه حمد اولسونکه اختیارلغمده بکا اسمعیل و اسحاقی احسان ایتدی . محقق ربم دعایی قبول ایدر . یارب ، بنی و ذریتمدن اولادلری نمازه مقیم ایت . یا ربنا دعالریمزی قبول ایت . یا ربنا بنم وانامك بابامك ومؤمنلرك کناهلرینزی قیامت کوننده مغفرت ایله »

حفظ نسب ، انجق عائله تشکیلی مقصدیله وقوعبولان مشروع ازدواج سایه‌سنده ممکن اولاجغندن دین اسلام نکاح وعائله‌یه پك زیاده اهمیت ویرر . قرآن کریمده صراحةً نکاحی آمر متعدد آیات واردر . ن. « وانکحوا الایامی منکم والصالحین من عبادکم ومن امائکم . ان یکونوا فقراء یغنهم الله من فضله والله واسع علیم » سورهٔ نور ٣٢ ,XXIV,32) « سزك اولی اولمیانلریکزدن وکوله وجاریه‌لریکزدن اوله‌نمکه الویریشلی اولانلری اوله‌ندیرك . اکر فقیر ایسه‌لر الله تعالی فضل وکرمیله اونلری زنکین ایدر . الله تعالی‌نك کرمی واسع وعلمی شامل‌در »

مشروع اولمیان هردرلو معاملات شهوانیه فواحش‌دن‌در . قطعیاً حرام‌در . ن . « قل انما حرم ربی الفواحش ما ظهر منها وما بطن » سورهٔ اعراف ٣٣ ,VII,31) « ربم کیزلی و آشکار فحشلری تماماً حرام ایتدی . دی . »

دین اسلامده رهبانیت اولمادیغندن هرکس حالی مساعد اولونجه تأهل وعائله

تشكيل ايتمكله مكلفدر . پيغمبر افندمز « النكاح سنتى فمن رغب عن سنتى فقد رغب عنى » « نكاح بنم سنتمدر . هركيم بنم سنتمدن اوزاقلاشيرسه بندن اوزاقلاشير » بيورمشلردر .

دين اسلامده شرائط نكاح پك سادهدر . فقط پك جدىدر . اساس، عائله تشكيل ايتمك نيتيله قادينله اركككك بالرضا برلشمهلريدر . مراسم وشهود فروعدر . انكاره وسوء استعماله محل قالمامق ايچون لازمدر . لكن نيتك جدى وصميمى اولماسى يعنى مجرد امر الهى دائرهسنده برعائله تشكيل ايتمك نيتيله تأهل ايدلمسى الزمدر . نكاحده ازدواجدن مطلوب اولان سعادت عائلهنك حصولنه مانع احوال بولونماماسنى ارامق شرطدر . ن. « ولا تلقوا بايديكم الى التهلكة » سورهٔ بقره ـ ١٩٥ ,II,191) « كنديلريكزى تهلكهيه آتمايك » ن. « وليستعفف الذين لا يجدون نكاحاً حتى يغنيهم الله من فضله » سورهٔ نور ٣٣ ,XXIV, 33) « اولهنمك ايچون وقت و حاللرى مساعد اولميانلر ، الله تعالى كنديلرينه فضل وكرميله غناى كافى احسان ايدنجهيه قدر عفتلرينى محافظه ايتسينلر . نكاحسز مقارنتلردن بالكليه صاقينسينلر » آيت جليلهلرينك دلالت ايتديكى وجه ايله مثلا عائلهيى تهلكهيه القا ايدهجك صحى ويا باشقا درلو هرهانكى برمحذور اولماسى ياخود عائلهنك واولاجق چوجوقلرك معيشت وتربيهلرينه كفايت ايدهجك درجهده اسباب ماديه ومعنويهيه مالك بولونماسى شرطدر . معمافيه معيشت دوشونجهسنى حددن فضلهيه واردير مامالىدر . مقصود اولان اسبابنه توسلدر . باخصوص تأهلدنصكره توسللرك دها زياده مثمر و قازانيلان پارهنك دها بركتلى اولاجغى شبههسزدر . جناب حق، ن. « ان يكونوا فقراء يغنهم الله من فضله » بيورمش اولديغندن صحت وجود وعزم وسعى موجود اولدقدنصكره اوتهسندهده الله كريمدر . ازدواجى تسريع ايتملىدر .

برده اولادك چكيندير مسى ، يتيشديرمسى مشكلاتنى اعظام ايدهرك جاهليتده واقع اولديغى وجه ايله اونلرى بالالتزام أولدورمك ياخود چوجوق دوشورمك پك زياده حرامدر . ن. « ولا تقتلوا اولادكم خشية املاق. نحن نرزقكم واياهم » سورهٔ انعام ١٥١ ـ VI,152) « و چوجوقلريكزى معيشت طارلغى

قورقوسيله اولدورمهيك. سزكده، اونلركده رزقلريكزى بز ويريز » بيورمشدر.

صكره، يالكز چوجوغى اولدورمك ويا دوشورمك دكل، چوجوق اولماسين ديه ، بلا معذرت مشروعه ، تشبثاتده بولونمقده ممنوعدر . پيغمبر افندمز « تناكحوا تكاثروا فانى اباهى بكم الامم يوم القيامة » « اولهنك، چوغالك . بن قيامت كونده سائر امتلره قارشى سزكله افتخار ايدرم » بيورمشلردر .

وبرحديث شريفده « اولاديكزى چوغالديكز . چونكه هانكيسندن خير كلهجكنى بيلمزسيكز » بيورلمشدر .

برده ، اولادلرم بيومهدن وفات ايدرسهم، اونلرك حاللرى نه اولور، انديشهسى واردركه بوكا قارشىده قرآن كريم ن . « وليخش الذين لوتركوا من خلفهم ذرية ضعافاً خافوا عليهم فليتقوا الله » سورهٔ نساء ٩ ,V,9) « كنديلرندنصكره ضعيف ذريت براقهجقلرندن طولايى خوف وانديشه ايدنلر اللهدن قورقوب صلاح اوزره بولونسونلر » آيت جليلهسيله صلاح و تقوى امر بيورليور . نتهكيم حضرت موسى وخضر عليهما السلام برابرجه سياحت ايدرلركن اوغرادقلرى بر كويك اهاليسى كنديلرينى مسافر ايتمكدن ابا ايتدكلرى حالده خضر عليه السلام كويك يقلمق اوزره بولونان برديوارينى دوزهلتمسيله موسى عليه السلامك تكراراعتراض ايتمسى اوزرينه حضرت خضرك حكمت كيفيتى ايضاح ايتديكنى مبين اولان ن . « واما الجدار فكان لغلامين يتيمين فى المدينة و كان تحته كنزلهما وكان ابوهما صالحا فاراد ربك ان يبلغا اشد هما ويستخرجا كنز هما رحمة من ربك » سورهٔ كهف ٨٢ ,XVIII,81) « ديواره كلنجه : او ديوار شهرده بولونان ايكى يتيم اوغلانه عائددر . والتنده اونلره عائد بر خزينه واردر . واونلرك بابالرى صالح برذات ايدى . ربك مرحمت الهيهسندنناشى اونلرك قوتلرينك كماله بالغ اولماسنى وخزينهلرينى چيقارمالرينى مراد بيوردى » آيت جليلهسىده كذلك اهل صلاح و تقوا انسانلرك وفتلرندن صكرهده اولادلرينه جناب حقك لطف و عنايت بيوراجغنى بيان ايدر .

بر آزده اداب ازدواجدن بحث ايدهلم ؛ احياء العلومده مذكور اولديغى وجه ايله اداب ازدواج شونلردر :

١ . — ولیمه اجراسی که ، بوندن مقصد هر کسك حالنه کوره آز چوق احباسنی چاغیروب دوکون مراسمی یاپه‌رق هم نکاحی اعلان هم‌ده اقربا و احبا اراسنده رابطهٔ اجتماعیه‌یی تأیید و تقویه‌در . « اعلنوا نکا حکم بالدفوف » « نکاحلریکزی دفلرله اعلان ایدیکز » « اولم ولو بشاة » « بر قویون اولسون کسه‌رك دوکون جمعیتی یاپ » کلام شریفلری بومعنانی امر ایدرلر .

٢ . — قادینلره حلم ایله وحسن اخلاق دائره‌سنده معامله وخلقتلری ایجابی کندیلرنده حس ایله حرکت غالب بولوندیغندن ویره‌جکاری اذیتلره صبر وتحمل ایتمك‌در. پیغمبر افندمز ، حرمنك خویسزلغنه صبرایدن ارککه‌ایوب علیه‌السلامك صبرندنطولایی نائل اولدیغی اجر ، قوجه‌سنك خویسزلغنه صبر ایدن قادینه‌ده فرعونك حرمی آسیه‌نك نائل اولدیغی اجر ویریله‌جك‌در » بیورمشلردر . و افندمز کندیلری چوجوقلره و قادینلره ناسك ارحمی ایدیلر . « الخلق کلهم عیال‌الله واحبهم‌الیه انفعهم لعیاله» «بتون خلق، اللهك عیالی‌در. واللهه اك سوکیلی اولانلر عیاللرینه اك فائده‌لی اولانلردر » بیورمشلردر .

٣ . — مزاح‌ولطیفه : پیغمبر افندمز قادینلریله ملاطفه بیورورلر واونلرك عقللری درجه‌سنه‌اینرلر ایدی. حتی حرملریله قوشوشدقلری، بعضکره کندیلری کچوب بعضاًده حرملرینك کندیلرینی کچدکلری اولور ایدی . حرملرینی خوش طوتدقلرینك بردلیلی‌ده ، برعاشورا کونی حبش‌دن کلمش بعض کمسه‌لر برطاقم اویونلریاپیورلرایمش. حضرت عائشه‌رضی‌الله‌عنها والده‌مزه‌پیغمبرافندمز، یاعائشه، اونلرك اویونلرینی‌سیر ایتمك ایسترمیسیك دییه صورمشلر. اوت.ایسترم‌دیدیکندن حضرت عائشه ، ارتق یتر ده‌یجه‌یه قدر برابرجه سیر ایتمشلردر . « اکمل‌المؤمنین ایماناً احسنهم خلقاً والطفهم باهله » « مؤمنلرك ایمانجه اك کاملی اخلاقی اك کوزل اولان واهل وعیالنه اك طاتلی معامله ایدن‌در » بیورمشلردر .

٤ . — عائله‌اراسنده ملاطفه‌وملاعبه‌یی مهابت زوجیه‌یه نقیصه کتیره‌جك، قادینی شیمارته‌جق درجه‌یه واردیرمامق‌در . بوبابده احادیث شریفه‌ده واردر . فقط اساس، ایکی طرفك معامله‌سی، ن . « وعاشروهن بالمعروف » سورهٔ نساء ١٩ ,IV,23) قادینلرله شریعتك امرلری داخلنده خوش کچینك » و « الرجال

قوامون علی‌النساء » سورهٔ نساء ٣٤ ,IV,38) « ارککلر ، قادینلر اوزرنده مدیر امورلردر » آیت جلیله‌سنده بیان بیورولان معامله‌لردر .

مذکور ایکی آیت حقنده برازایضاحات عرض ایده‌لم: « وعاشروهن‌بالمعروف» آیت جلیله‌سنك تمامی شودر : ن . « یاایهاالذین آمنوا لایحل لکم‌ان‌ترثواالنساء کرهاً ولاتعضلوهن لتذهبوا ببعض ما آتیتموهن الا ان یأتین بفاحشة مبینة . وعاشروهن بالمعروف فان کرهتموهن فعسی ان تکرهوا شیئاً ویجعل‌الله فیه خیراً کثیراً» « یامؤمنلر، قادینلره اکراهاً وارث‌اولما کزسزه‌حلال‌اولمازوموردثلریکزدن قالان قادینلره ویرلمش مهرلر سببیله ایسته‌دکلری یره کیتمه‌لرنده مشکلات ایقاع ایتمه‌یك. مکرکه اونلر آچیق فاحشه‌لك‌ایتمش اولسونلر.وقادینلرله شریعتك‌امرلری داخلنده حسن معاشرت ایدك . اکر قادینلریکزدن ، ناموسه مخالف احوالدن خارج، خوشکزه‌کیتمیه‌ن حاللرصدور ایدرسه‌صبروتحمل‌ایدك. حسن‌معاشرتکزی بوزمایك . اولابیلیرکه خوشکزه کیتمیه‌ن احوال یوزندن جناب حق چوق خیر احسان بیورور »

بو آیت کریمه‌نك سبب نزولی شودر : زمان جاهلیتده بریسی أولورسه متروکه قادینلری و اونلره عائد هر شی زوجك عائله‌سنه میراث قالیر و وارث ایسترسه اوقادینی کندیسنه ویادیکرینه ، قادینك رضاسی خلافنه دخی اولسه ، تزویج یعنی هرهانکی برمتاع کبی تصرف ایده‌بیلیر ایمش . ابوقبیس انصاری رضی‌الله عنهك وفاتنده اوغلی، پدرینك زوجه‌سی کبشه‌یی بوصورتله تحت تصرفنه آلوب پاره مقابلی ایسته‌دیکنه تزویج وهرنه‌سی وارسه آلمق مقصدیله مزبوره‌یی تضییقه باشلامش. قادین فخر عالم‌افندمزه کله‌رك عرض حال ایتمش. علیه‌الصلاة افندمزده سن‌خانه‌که کیت، بوبابده‌صدورایده‌جك‌امرالهی‌یه‌انتظارایت. بیورمشلر. وبر آز صوکره بو آیت جلیله نازل اوله‌رق قادینلغك اوزرندن اوعظیم بلیهٔ‌جاهلیت رفع وحریت تامه‌لری تأمین بیورلمشدر .

ن. « الرجال‌قوامون‌علی النساء بمافضل‌الله بعضهم‌علی بعض وبماانفقوامن‌اموالهم فالصالحات قانتات حافظات للغیب بما حفظ‌الله . والتی تخافون نشوزهن فعظوهن واهجروهن فی‌المضاجع واضربوهن . فان اطعنکم فلاتبغوا علیهن‌سبیلا. ان‌الله‌کان

عليماً خبيراً »« رجال، نساء اوزرینه مدیرلردر. سببی ده ارککك قادینه من طرف الله (فطرة) فائق جهتلری بولونماسی وامر اعاشه نك اونك عهده سنه مترتب اولماسیدر. صالحه قادینلر، بوندن راضیه واطاعتکار اولورلر. وزوجلرینك غیوبتلری زمانلرنده دخی اللهك حفظنی امر ایتدیکی شیلری (مال وشرفلرینی) حفظ ایدرلر. اطاعتسزلك ایتملرندن قورقدیغکز قادینلری وعظ ونصیحتله (کفایت ایتمز ایسه) قرب والتفاتکزی کسمکله (بوده کفایت ایتمز ایسه) بعض مرتبه ضرب ایله یوله کتیرمه‌لرینه توسل ایدیکز. اکر یوله کلوب سزه اطاعت ایدرلرسه ارتق علیهلرنده معامله ایتمه‌ییك . الله تعالی حقسز معامله‌یه راضی اولمقدن یوکسك وبیوکدر . اکر زوج ایله زوجه اراسنده آیرله وقوعندن قورقارسه‌کز ارککك عائله‌سی طرفندن برحکم وقادینك عائله‌سی طرفندن برحکم کوندره‌رك اصلاح بینه چالیشك. اکر اونلرك مرادلرنده اصلاح بین وار ایسه الله موفق ایدر. الله تعالی مراد ونیتلری بیلیر . وهر شیئدن خبرداردر ».

بو آیت جلیله‌لرك سبب نزوللری ده شودر: برکون سعد بن ربیع الانصاری، زوجه‌سی صبیه بنت زیده اطاعتسزلکندن ناشی بی اختیار برطوقات وورمش. بونك اوزرینه قادینك باباسی زید بن ابی زهره، حضور پیغمبری‌یه کلوب شکایت ایتمش. افندمزده قصاص یعنی طوقاته مقابل طوقات امر ایتمشلر ایسه‌ده اواثناده بو آیت جلیله‌لر نازل اولدیغندن جناب الله دها خیرلیسنی امر بیوردی دیه‌رك ویردکاری امردن بالطبع فراغت بیورمشلردر .

بتون بو آیت کریمه‌لر کوستریور که، دین اسلام عمومیتله هم ارککك هم قادینك وظیفه وحقوقنی کوسترمش ومحافظه ایتمشدر. ودین جلیلمز هرصنف وهرطبقه‌دن وهر محیطده‌کی انسانلرك احوالنی هر صورتله نظر اعتباره الان عمومی بر دین اولدیغندن بومهم ونازك عائله ایشلریچون‌ده عمومیتله عائله‌لرك هردرلوسنه کوره تطبیقی ضروری معامله‌لری درجاتیله کوستره‌رك حسن آمیز شك دوامنه مضر اولاجق احوالك منعنه عائد اهتماماتك بیوك اهمیتنی بیلدیرمشدر. برکره ارککلره قادینلرله، حسن معاشرتی قطعی صورتده امر بیورمش، قادینلره‌ده ارککلرك حق فضللرینی ادله‌سیله بیلدیرمشدر. واحکام عقلیه ودینیه دائره‌سنده حرکت ایدن صالحه قادینلرك

ذاتاً ارککلرك کندیلری اوزرنده اولان بوحقلرینی قبوله راضیه وهرصورتله محافظهٔ حقوقه رعایتکار اولاجقلری جهتله نزاع واختلافه محل قالمایه‌جغنی فقط عمومیتله قادینلرك هپ براولامایه‌جغندن محتاج وعظ ونصیحت اولانلره اوصورتله، مستحق هجر وتوبیخ اولانلره‌ده لیاقتلری وجه ایله معامله‌نك مفید اولاجغنی وبونلرله‌ده سوزدیکله‌تیله‌میه‌ن قادینی، شاید ارکك صبر ایده‌میه‌رك طوقاتلارسه، حسب البشریه اونك ده‌یری اولابیله‌جکی وبویله اضطراری برمعامله‌نك قادین طرفندن اعظام اولونه‌رق موجب شقاق برحال تشکیل ایدلمه‌مسی لزومی بیان بیورلمشدر . وشاید قادینله ارکك اراسنده بوکچیمسزلك دها ایلری کیدرده شقاقدن، آیرلمقدن قورقوله‌جق درجه‌یی بولورسه، ارککك عائله‌سی طرفندن برحکم، قادینك عائله‌سی طرفندن برحکم نصب ایده‌رك حسن آمیز شك اعاده وتأسیسنه، یوواتك بوزولمامسنه اهتمام اولونماسی‌ده امر بیورلمشدر .

دقت ایدیلیرسه کورولورکه اوامر قرآنیه الك زیاده قادینی حمایه ایدییور . ویوکك بیوکنی، امر اداره وانفاقی، مقتضای ریاستی ارککه تحمیل ایدییور[١]

[١] دین اسلام، قادینك وچوجوقلرك اعاشه‌لرینی ارککه تحمیل ایتدیکی کبی اونی دها قادینه، تأهلدن اوله عائد مهر معجل وصکره ایچون مهرمؤجل نامليله بالمقاوله تثبیت ایدلمش مبالغ ویرمکله‌ده مکلف طوتار. وبو، اسکی پیغمبرلر زمانندن قالمش برسنت اولوب دائما ارککی قادینه قارشی وظیفه‌دار وضعیتنده بولوندورور وتأهلدن اول‌ده سعی وتصرفه سوق ایدر. هرحالده بوسنت سنیه هم قادینلرك چوق لهنده‌در هم شعار رجلیته پك موافقدر . بوحس ایله متحسس اولان برارکك، معیشتنی قادیندن ارامق یاخود تأهلدن اول قادیندن دراخوما ویا دوت دینیلان برپاره بکله‌مك کبی برحالی کندیسنه ذل عد ایدر . ن . « قال انی ارید ان انکحك احدی ابنتی هاتین علی ان تأجرنی ثمانی حجج . فان اتممت عشراً فمن عندك . وما ارید ان اشق علیك. ستجدنی انشاءالله من الصالحین » سورهٔ قصص ٢٧ ,XXVIII,27) «شعیب علیه السلام، موسی علیه السلامه شو ایکی قیزمدن برینی، بکا سکز سنه خدمت ایتمك شرطیله، سکا نکاح ایتمك ایستیورم . اکر سن اون سنه خدمت ایدرسه‌ك اوده سندن . بن سکا اذیت ویرمك ایسته‌مم . انشاءالله بنی حقانیت اوزره حرکت ایدنلردن بولورسیك » آیت جلیله‌سی، قزلرك ارککلره برمهر وخدمت مقابلنده ویرلمه‌سنك اسکی برسنت اولدیغنی کوسترر.

صکره دین اسلام، قادینی، اموالنی ایسته‌دیکی کبی تصرفده‌ده حر براقیور. زوجنه بو خصوصده دخی هیچ برحق مداخله ویرمیور . مادی خصوصلرده بویله اولدیغی کبی معنویات واعتقاداتده‌ده کذلك ارککك قادین اوزرنده حق تحکمنی قبول ایتمیور . نته‌کیم غیرمسلمه قادینلرله تأهل ایدن مسلمانلرك زوجه‌لرینك دین واعتقادلرینی تبدیل ایچون تحکمه حقلری اولمامسی بوبابده کافی برمثالدر .

ارککدن هم غیرمعقول برحرکت وقوعنی روا کورمیور . همده صبر وتحمل وحسن اداره ایستیور . والحاصل بتون امرلری احوال روحیهٔبشریه واجتماعیات مدنیه مقتضیاتنه موافق پك حکیمانه‌در. حسن نیتله وواسع نظرانه تدقیق وتفکر ایده‌بیلنلر، بواعجازکار حقیقتلری کوروب تصدیق‌ده تردد ایتمزلر .

صکره دین اسلام ، قادینه ، ارککك حائز اولدیغی هردرلو حقوق مدنیه‌یی تماميله بخش ایتمشـدر . ن . « هن لباس لکم وانتم لباس لهن » سورهٔ بقره ـ ۱۸۷ ,II,183) « قادینلر سزك ایچون لباس‌در وسز قادینلر ایچون لباس سیکز» آیت کریمه‌سیله « انماالنساء شقایق الرجال » « قادین وارکك ، بری برلرینه مساوی نصفلردر » مألنده اولان حدیث شریف، قادینله ارککك مساوی حقوقه مالك اولدقلرینی کوستررلر . اکر ارککدن فرقلی کوروله‌ن بعض جهتلری وارایسه هپ مقتضای خلقت نظر اعتباره آلینه‌رق عدل وحقانیت ورقت وشفقت التزام بیورلمش اولماسندن‌در . ودائما مهم حکمتلره مستنددر . مثلا میراث خصوصنده قادینلره نصف ویرلمسی اونلرك امر معیشتلرینك ارککلر اوزرینه فرض اولماسندن وکار وکسب ایچون چالیشمق، اوغراشمق، الك زیاده ارککاره عائداولدیغندن مال وثروتك تنمیه‌سی وتجارتك ، هردرلو تشبثات نافعه‌نك دها زیاده حفظ وصیانتی مقصدلرینه مبتنی‌در . [۱]

دین اسلامده قادینله ارککك مساواتنه رعایت ایدلدیکنك قطعی بردلیلی‌ده عفتسزلکك جزاسنك هر ایکیسی حقنده‌ده مساوی اولماسیدر.

تأهل خصوصنده دقت ایدیله‌جك جهتلردن بریسی‌ده کفو مسئله‌سیدر . زوج ایله زوجه اراسنده برینك کندیسنی دیکرندن دها شرفلی وعالی کورمسنی مستلزم هرهانکی برسبب ویا حدندن فضله تفاوت سن ، سعادت عائله‌یی اخلال ایده‌بیله‌جکندن هرکسك ممکن اولدیغی قدر کندی کفویله اوله‌مسی شرطدر .

---

[۱] ارکك و قادین امر معیشتك تأمینی خصوصنده‌ده اللرندن کلدیکی قدرچالشمقله ، هنر ومعرفت اوکره‌نه‌رك استفاده تأمین ایتمکله مکلفلردر . بوبابده مختلف اوامر واردر . ازجمله « طلب الکسب فریضة علی کل مسلم و مسلمة کما ان طلب العلم فریضة » « مسلمان ارککنه و قادینه علم تحصیلی فرض اولدیغی کبی قازانج ارامق‌ده فرض‌در » بیورلمشدر . طبیعی هرکس ، وسعنه ، یاقیشیغنه کوره سعی ایده‌جك‌در .

دین اسلامده فضل و رجحان، باشلیجه علم و عرفانه و صلاح و تقوایه عائد اولدیغندن ، یوکسك تحصیل و مزیتلری حائز کمسه‌لر، لیاقت واهلیت وحسن اخلاقلریله الك یوکسك ذوات ایچون کفو اولابیلیرلر . اساساً بو کبی شرائط اولدن نظر اعتباره آلنمق لازم اولوب طرفینك رضاسی حاصل اولدقدنصکره قادین ، ارکك هرایکیسی‌ده یکدیکرینك مساویلکلرینی قبول ایتمش اولاجقلرندن ارتق هیچ برتفاوت موضوع بحث اولمایه‌جقدر .

خلاصه ؛ دین اسلامده معروف ایله معاشرت امر اولونماسی ، ارککلرك قادینلر اوزرینه قوام یعنی مدیر ، مشروع اموردە حکملری نافذ اولملرینی، ارککك قادینه طاتلی و طوغری معامله‌ده ، قادینك‌ده ارککه قارشی اطاعتکار بولونماسنی استلزام ایدر .

قادین، ارکك ، هرایکی طرفك‌ده اسرافدن اجتناب واقتصاده رعایت ایتملری امر بیورلمش اولدیغی کبی باخصوص قادین، زوجك نا مشروع قازانج ارقه‌سنده قوشماسنه میدان ویرمه‌مك ایچون چالیشاجق و بونی قولیله ، فعلیله تأیید ایده‌جك‌در . والحاصل ایکی طرف ده یووانك ناموس و عفت دائره‌سنده سعی وغیرت وحسن نیت اوزرینه تأسیس ودوامنه همت ایتمکله مکلفلردر .

بوراده قادینله ارککك مناسباتنه دائر « دین اسلام وعلوم و فنون » دن شو سطرلری نقل ایده‌لم : « ن. « الرجال قوامون علی النساء » آیت کریمه‌سی رجالك نسا اوزرینه تفوقنی بیان بیورورکه مقتضای خلقت وطبیعته پك موافق‌در. خالق تعالی بویله خلق ایتمش . بوندن قادینلرده ممنون‌درلر . دائما حمایهٔ رجاله صیغینمق ایسترلر . هیچ برعقللی وناموسلی قادین زوجنك قوتجه ، عقل وتدبیرجه کندیسندن دون اولماسنه راضی اولماز . دیمك‌که فطرت اصلیه قادینلرك قوانین انسانیت وشریعت دائره‌سنده ، ارککلرك حکم وحمایه‌سی آلتنده بولونماسنی ایجاب ایدر . دیکر جهتدن فطرت، قادینلره والده‌لك وجاذبه کبی بیوك حکملر واسباب حرمت ورعایتلر بخش ایله‌مشدر . حقیقت، دین اسلامده قادینك موقعی بیوك‌در. بو بابده برچوق نصوص وار ایسه‌ده بز بوراده ابن عسکرك حضرت علی رضی الله عنه‌دن روایت ایتدیکی « خیرکم خیرکم لاهله وانا خیرکم لاهلی ما اکرم النساء

الاکریم وما اهانهن الالئیم » « اڭ خیرلیکز اهل و عیالکز ایچون اڭ خیرلی اولانکزدر. بن اهلم ایچون اڭ خیرلیکزم ، قادینلره انجق کریم اولانلر اکرام ایدر. و اونلره انجق لئیم اولانلر اهانت ایدرلر » حدیث حسننی ذکرایله اکتفا یده‌رز. »

علم ومعرفت تحصیلی‌ده ارککه ، قادینه برابر امر بیورلمشدر . « طلب العلم فریضة علی کل مسلم ومسلمة ». نته‌کیم قادینلرك بو امره امتثاللری سایه‌سنده ایچلرندن بیوك عالمه‌لر، واعظه‌لر، معلمه‌لر، شاعره‌لر یتیشمشدر .

صلاح وتقوی خصوصنده‌ده ارککلردن فرقلی کورولمه‌مشلردر . اونلردن‌ده اڭ یوکسك مراتب معنویه‌یه مظهر اولمش نبیات وصالحات یتیشمشدر .

اساس اعتباریله ارکك‌ده و قادین‌ده ارانان عفت و استقامتك محافظه‌سیدر . بوخصوص‌ده زمین وزمانه کوره هر ایکی طرف حقنده‌ده تدابیر اخلاقیه وضع اولنور . انجق اڭ زیاده احتجاب قادینه عائددر . وکندیسنه یاقیشان‌ده اودر . ارککلرك آغوش تذلیللرینه آتلمالرندن صیانت ایچون احتجابه اعتنا ایتملری قادینلرك شرف و منفعتلرینه پك موافق بولونان برشیدر. و حقیقت‌ده مقصد ، قادینی نا محرم ایله مخالطه و خلوت‌دن منع و ابتذالدن وقایه‌در . مطلق یوزینی ، کوزینی ، اللی ، ایاغنی قاپامق ، اورتمك دکلدر . نته‌کیم ایچابنده قادین هرهانکی برارککله ناموسکارانه قونوشور وامور مشروعه‌سنی تسویه ایدر .

شمدی‌ده ابوینك چوجوقلرینه قارشی اولان وظیفه‌لرینه کچه‌لم : برکون پیغمبر افندمزه اڭ خیرلی شی نه‌در دیه صورمشلر . پدر و والده‌یه ایلك ایتمك‌در بیورمشلر . سؤالی صوران، پدرم و والده‌م برحیات دکللردر ده‌یجه چوجوقلریکه ایلك ایت. زیرا سنك اوزرکده ابوینك ناصل حقلری وارایسه چوجوقلریك‌ده‌ده اویله حقلری واردر . بیورمشلردر . نبی ذیشان افندمز چوجوقلره طاتلی معامله بیورورلر ایدی . برکون حفید مکرملری حضرت حسین افندمزی اوپوب اوقشادقلرینی کورەن اقرع بن حابس ، یارسول الله ، بنم اون دانه چوجوغم وار . هیچ بریسنی اوپدیکم یوقدر دیر . افندمزده مرحمتی اولمیانه ، مرحمت اولونماز بیورورلر .

فخر کائنات افندمز، چوجوقلرك تمیز طوتولمالرینی امر ایدرلر وحتی مبارك اللریله

چوجوقلرینك اللرینی یوزلرینی ییقایوب تمیزلرلر وصکره اوپوب سودرك تلطیف بیورورلر ایدی. فقط اڭ زیاده اهمیت ویردکلری وابوینك چوجوقلرینه قارشی اڭ بیوك وظیفه‌لری اوله‌رق امر ایتدکلری اونلرك ، حسن تربیه‌لرینه اهتمامدر . « مانحل والد لولده من نحلة افضل من ادب حسن » ، « بر بابا اولادینه حسن ادب‌دن (تحصیل معرفت‌دن) دها ایی برعطیه ویره‌مز » بیورمشلردر .

چوجوقلرینك هر صورتله ایلکنه چالیشمایان کمسه سفیه عد اولنور و اویله سنك مالی حجر ، واوزرینه وصی تعیین اولنور.

والحاصل دین اسلامده چوجوقلرك تحصیل وتربیه‌لرینه اهتمام، پك زیاده ملتزم اولوب کرك عائله وکرك مکتب ومدرسه‌لرده تطبیق ایدیله‌جك طرز تربیه کتب عائده‌سنده برتفصیل موجوددر . ازجمله ابوین ایله معلملرك اخلاق واداب خصوصنده قصور ایتمیه‌رك چوجوقلره حسن مثال اولمالری لزومی پك اهمیتلی صورت‌ده بیان ایدلمشدر . ابوین ومعلملرك ، مربی وواعظلرك چوجوقلردن ویا هرهانکی برکمسه‌دن ایی اخلاق ایسته‌دکاری حالده کندیلرینك قصور ایتملری ن. «اتأمرون الناس بالبر وتنسون انفسکم» سورهٔ بقره ـ ٤٤ ,41 ,II) « ناسه دینك امرلرینه اطاعت امر ایدرسیکزده کندیلریکزی اونوتورمیسکز ؟ » آیت جلیله‌سنك منطوقنه مظهریت اولورکه فوق‌العاده اجتناب ایدیله‌جك بر حالدر . ذاتاً اویله‌لرك نه نصیحتلری، نه امرلری اکثریا مؤثر اولماز.

چوجوقلرك سوء قرین‌دن محافظه‌سی مسئله‌سی‌ده پك زیاده اهمیتلی کورلمشدر. اخلاق ساری اولدیغندن سوء اخلاق اصحابندن پك زیاده صاقینلماسیچون شدید تنبیه‌لر ، امرلر واردر . ن. « یاایهاالذین امنوا قوا انفسکم واهلیکم ناراً » سورهٔ تحریم ٦ ,LXVI,6) «یا ایمان ایدن کمسه‌لر نفسلریکزی واهل وعیالکزی آتشدن قورویك » آیت جلیله‌سنك معناسنده هردرلو تهلکه‌لردن وقایه داخل ایسه‌ده، باشلیجه اداب دینیه واخلاقیه‌دن تباعد ایتدیره‌جك احوالدن توقی مقصود اولدیغنی مفسرلر بیان ایدرلر .

چوجوقلرك تحصیل وتربیه‌لرینی لزومی وجه ایله اتمامدنصکره ابوینك دوشونه‌جکلری ایکنجی برایش‌ده میراث مسئله‌سیدر . پیغمبر افندمزك اوجه ذکر ایتدیکمز سعد بن ابی وقاصه خطاباً شرفصادر اولان « والثلث کثیر ان

تذرورثتك اغنياء خيرمن ان تذرهم عالة يتكففون الناس» حديث شريفلری موجبنجه اولاد وعائله‌یه رفاه وراحتلرینی تأمینه مدار اولاجق اموال ترکنی دین اسلام دها خیرلی کورمشدر .

ابوینك دیكر مهم بر وظیفه‌سی‌ده چوجوقلرینك كافه‌سنی ممكن اولدیغی مرتبه هرجهتجه عینی درجه‌ده استفاده ایتدیرمك‌در . پیغمبر افندمز « ساووا بین اولادكم العطیة » « اولادلریكزه ویردكلریكزده مساوات كوزه‌دیكز » بیورمشلردر . [١]

چوجوقلرك ابوینلرینه قارشی وظیفه‌لری . — كتب اسلامیه‌ده بو بحثه عائد كوزل تفصیلات واردر . فقط ن . « وقضی ربك الاتعبدوا الا ایاه وبالوالدین احساناً اما یبلغن عندك الكبر احدهما اوكلاهما فلاتقل لهمااف ولاتنهرهما وقل لهما قولاً كریماً واخفض لهما جناح الذل من الرحمة وقل رب ارحمهما كما ربیانی صغیراً» سورهٔ اسرا ٢٣ ـ ٢٤ ـ 25 - 24 XVII) « جناب حق یالكز كندیسنه عبادت ایتمكزی وانایه بابایه احسان امر ایتدی . اونلردن بریسی ویا ایكیسی یردن یانكزده قوجه‌مش قالیرسه اونلره اوف دیمه ، باغیرمه ، سرت سویله‌مه . ایلكله وطاتلی سویله . واوزرلرینه رحم واطاعت قنادلرینی كر . ویارب اونلر بنی كوچوكلكمده ناصل رحم و شفقتله یتیشدیردیلرسه سن‌ده اونلره او وجه ایله مرحمت بیور . دی » آیت كریمه‌لری بوبابده معلومات لازمه‌یی محتوی

[١] برده كمسه‌سز چوجوقلر ، یتیم ویتیمه‌لر واردركه بونلرك‌ك كوزل صورتده یتشدیرلمسی محافظه وتربیه‌لری‌ده دینمزجه تأمین ایدلمشدر . بوبابده پك چوق نصوص واردر . ازجمله « انا وكافل الیتیم فی الجنة هكذا » یتیمك هر امورینه تكفل ایله اونی كركی كبی یتیشدیره‌ن كمسه جنتده بنمله برابردر » و « من ضم یتیماً له اولغیره حتی یغنیه الله عنه وجبت له الجنة » كرك كندیسنه منسوب وكرك باشقاسنه عائد بر یتیمی تحت اداره‌سنه الوب اونی جناب اللهك عنایتیله كندیسنك معاونتنه محتاج اولماز بردرجه‌یه كلنجه‌یه قدر باقوب یتیشدیره‌ن كمسه ایچون جنت واجب اولور » و « من عال جاریتین حتی تدركا دخلت انا وهو فی الجنة كهاتین » « ایكی بیچاره قزی اولاد وعیالی اراسنه آلوب كندیلرینی قورتارنجه‌یه قدر باقان ، یتشدیره‌ن كمسه ایله بن برابر جنته كیردرم » حدیث شریفلری ، بوبابده‌كی وظیفه‌لری پك كوزل ایضاح بیورورلر . بونك ایچوندركه مسلمانلر اراسنده كمسه‌سز چوجوقلری اولادلق آلوب یتیشدیرمك عادتی پك مقبول‌در .

بولوندقلرندن دها باشقه تفصیلاته حاجت قالماز . باخصوص والدینه احسانك اللهه عبادتی متعاقب ذكر ایدلمسی امرك اهمیتنی پك زیاده كوسترر . [١]

قارده‌شلر اراسنده یاپیلماسی لازمكله‌ن معامله‌یه دائرده كذلك تفصیلات وار ایسه‌ده « حق كبیرالاخوة علی صغیرهم كحق الوالد علی ولده » « بیوك قارده‌شلرك كوچوكلری اوزرینه اولان حقی ، بابانك اولادی اوزرینه اولان حقی كبی‌در . » حدیث شریفی بتون تفصیلاتی برقاچ كلمه ایله افاده ایتمكده اولدیغندن دها زیاده‌سنه لزوم براقامشدر .

انجق حفظ نسب ضرورت دینیه‌سنك تأمینی ایچون بودرجه سویملی ولازم اولان عائله محبت و مربوطیتنك سوء استعمالندن بعضی محذورلر تولد ایده‌بیله‌جكنی‌ده اونوتمامالی‌در . حقیقت ، مال وجاه محبتی سببیله اولدیغی كبی عائله واولاد محبت ومربوطیتلری سببیله‌ده حقسزلغه ، اوامر الهیه‌یه مخالفت تهلكه‌سنه دوشولدیكی چوقدر . ایشته ن . « یا ایها الذین آمنوا ان من ازواجكم واولادكم عدواً لكم فاحذروهم وان تعفوا وتصفحوا وتغفروا فان الله غفوررحیم » سورهٔ تغابن ١٤ ,LXIV,14) « یاایمان ایدن كمسه‌لر ، ازواجكزدن ، اولادیكزدن سزه دشمان اولانلر واردر . اونلردن صاقینك . اكرعفوایدر ، خوش كوروز وقصورلرینه باقمازسه‌كز جناب الله قصورلری باغشلار و مرحمتلی‌در » آیت جلیله‌سی وامثالی بومعنایی وبوبابده طوتولاجق خط وحركتلری بیلدیررلر . یعنی ازواج واولاد ، انسانك

[١] (١٩٠١) دن (١٩٠٥) ه قدر بیروت‌ده صحیه مفتشی بولوندم . اوراده امریقان كلیه مكتبی معلملرندن عربجه‌یه وانكلیزجه‌یه واقف میستر (وارته‌بت) اسمنده ایی كوروشدیكمز اختیار بر ذات وار ایدی . كندیسی بركون امریقاده معتبراندن بر ذاتك اونده دعوتلی بولونمش . دها برچوق معتبر دعوتلیلر وار ایمشلر . قونوشورلركن خانه صاحبی طیشاری چیقمش . هركس مترحمانه بری برلرینه باقمشلر . شرف وحیثیتی ، رفاه وثروتی یرنده پك دكرلی بر ذات اولدیغی حالده مسعود دكل . چونكه بر اوغلی وار ، اطاعتسز چیقدی . اوجهتله بیچاره عائله‌نك هیچ راحتلری یوق دیمشلر . وهربری اولادك پدر ووالده‌یه اطاعتی لزومنه دائر كتاب مقدسردن ، حكما و فلاسفه كلاملرندن آیتلر ، فقره‌لر ذكر ایتمشلر . میستر وارته‌بت‌ده بو آیت كریمه‌لری اوقومش و ترجمه ایتمش . بونك اوزرینه هپسی متفقاً بوكلام جلیلك كندی ایراد ایتدكلرینك كافه‌سنه فائق وجداً علوی و اكمل اولدیغنی تقدیر وتحسینلرله تسلیم وقبول ایتمشلر .

اپی ایشلره تشبث خصوصنده جسارتلرینی قیرمایه چالیشیرلرسه مغلوب اولامالی وعینی زمانده سوء معامله ایله کوجنکینلك چیقماسنه سبب‌ده اولامالیدر .

طبیعی‌درکه (من) اداتیله بیان بیورولماسی، بوعداوتك ازواج و اولاددن بعضیلرینه عائد اولوب بونك ، دائما انسانی فداکارلغه خیرلی تشبثاته سوق ایدن ازواج واولاده شمولی اولمادیغنی کوستر .

طلاق . — عائله رابطه‌سنك دین اسلام ده بو درجه قوی اولدیغی معلوم اولدقدنصکره طلاقك مذموم عد ایدلمسی لازمکله‌جکی کندیلکندن اکلاشیلیر . اوت ، دین اسلام‌ده طلاق مذموم‌در . باخصوص بالاده مذکور « فان اطعنکم فلاتبغوا علیهن سبیلا » قول کریمی حقسز معامله‌یی نهی بیورور . بناءً علیه غایت محق بر سبب اولمادقجه طلاقه جرأت ایدن کمسه‌لر آثم اولورلر . محق سببلرله وقوعبولان هرهانکی بر طلاق‌ده حلال اولسه‌بیله ، ناخوش برشی‌در . عندالله ابغض حلال اولور قالیر . پیغمبرافندمز، « ابغض الحلال الی الله تعالی الطلاق » بیورمشلردر . ایشته بونك ایچوندرکه ، اپی مسلمانلر اراسنده طلاق دائما غایت آغیر بر معامله کورولمشدر . عندالله بویله اولدیغی کبی هرکسك نظرنده چیرکین کورولمسی ، حقسز برطلاق ارتکاب ایدن کمسه‌لر ایچون دنیا جزاسی اوله‌رق کفایت ایدر .

دیمز، حقسز طلاقك جزاسنی، اساس اعتباریله، وجدانه، افکار عمومیه‌یه واللهه براقشدر . فقط سوء استعمالی منع ایچون ایجابنده حکومتك مداخله‌سنه‌ده مساعددر . عمومیتله طلاق، ارککارك النه ویرلمشدر . لکن مقاوله اوزرینه ابتدای نکاح‌ده ویاصکره‌دن بالرضا قادینه‌ده حق طلاق ویریله‌بیلیر . وکرك طلاقك وکرك جائز کوروله‌ن سائر احوالك سوء استعمالنی منع ایچون نکاحك ابتداسندن تدابیر مانعه اتخاذی پك ممکندر .

برده ارکك، ساری ، تهلکه‌لی ویامستکره برخسته‌لغه دوچار اولورسه یاخود وظائف زوجیه‌سنی، انفاقیه‌سنی ایفا ایده‌مز ویا ایتمزایسه یاخود سفاهت سببیله قادینك شرف وحیثیتنی ، حضور وراحتنی اخلال ایده‌جك اولورسه قادین طلاق طلب ایده‌بیلیر و دعواسی مسموع اولور . مطلقه قادینه برمدت معیشتنه مدار اولمق اوزره اولجه معین مهر، وحال وشانه کوره مناسب مقدار نفقه اعطا وتخصیص ایدیلیر .

چوجوقلری وار ایسه سن رشدلرینه قدر اسباب معیشتلری‌ده تأمین ایتدیریلیر .

تعدد زوجات [١] . — دین اسلامی بیلمیه‌ن کمسه‌لردن ، تعدد زوجاتی ، دیمزجه مطلقا امرایدلمش بروجیبه ظن ایدنلر مع الاسف پك چوق کورولمکده‌در . حالبوکه دین اسلام‌ده تعدد زوجاته انجق معین شرائط داخلنده جواز واردر . وبوشرائط اوقدرصیقی‌درکه، دین مبین موجبنجه کندیلرینه تعدد زوجات حلال اولان انسانلر پك آزبولونور . ن . « وان خفتم الا تقسطوا فی الیتاما فانکحوا ماطاب لکم من النساء مثنی وثلاث ورباع . فان خفتم الا تعدلوا فواحدة اوماملکت ایمانکم ذلکم ادنی الا تعولوا » سورهٔ نساء ٣ . (IV,3) « اکر یتیمه‌لرله ازدواج‌ده ، حفظ حقوق خصوصنده، عدالت ایده‌میه‌جککزدن قورقارسه‌کز، یتیمه اولمیان قادینلردن ایکی‌یه ، اوچه ، درده قدر نکاح ایدك . آلك . فقط متعدد زوجه‌لر اراسنده عدالت ایده‌میه‌جککزدن قورقارسه‌کز بردانه‌سیله ، یاخود مالك اولدیغکز جاریه ایله اکتفا ایدیکز . بو اکتفا، عدالتدن انحراف ایتمه‌مکز ایچون دها موافقدر » قول کریمی تعدد زوجاتك نه آغیر بر شرطه باغلانمش اولدیغنی کوستر . « اذا کان عندالرجل امرأتان فلم یعدل بینهما جاء یوم القیامة وشقه ساقط » « برکمسه‌نك ایکی حرمی اولورده ارالرنده عدالت یاپماز ایسه اوکمسه قیامت کوننده برطرفی دوشوك اوله‌رق حشر اولنور » حدیث شریفی‌ده، تعدد زوجاتك حسن اداره‌سنده‌کی قصورلردن حاصل اولاجق نتیجه‌نك وخامتنی بیلدیرر .

کورولیورکه نظر اسلام‌ده تعدد زوجات، قولای قولای جسارت ایدیلیر بر ایش دکلدر . انجق شرائط ضروریه الجاسیله اختیار اولونابیله‌ن کوج برایشدر . نته‌کیم مسلمانلر اراسنده متعدد زوجه‌لری اولانلر نادردر .

تعدد زوجاتك جوازینی موجب احوالدن اك باشلیجه‌سی، حفظ عرض ونسب ضرورتنك ایجابی‌در . مثلا کنج بر آدمك حرمی مزمن برخسته‌لغه طوتولوب قادینلق وظیفه‌سنی ایفا ایده‌مز بر حاله کلیرسه او آدمك تکرار مشروع صورت‌ده

[١] بوخصوص حقنده ویریله‌جك حکملرده اعتقاد وتلقی اختلافنك دخلی پك بیوکدر . غیرمشروع مناسباتی کناه ویا عیب صایمیان کمسه‌ایله، اویله برفعلی غایت بیوك کناه وپك مذموم برعیب صایان برذاتك تلقیلرینك مساوی اولامایه‌جغی شبهه‌سزدر .

تأهل ایده‌مه‌مسی ، نامشروع طریقلره سلوکنی مؤدی اولورکه ، بو حال عائله‌نك خرابیسنی انتاج ایدر. واقعده بونك امثالی پك چوقدر. مجرد قادینك خسته‌لانوب ایشه یاراماز برحاله کلسندنطولایی عفتسزلکه دوشه‌ن ، غیرلایق یوللره صاپمق مجبوریتنده قالان نیجه‌ارککلر بیلیرزکه، اویوزدن برچوق عائله‌لر، بیچاره چوجوقلر خراب وبدبخت اولمشلر واولمقده‌لردر. فقط بوایلشمز برخسته‌لغه، کوتوروملکه دوچاراولمش والده‌نك اوزرینه مشروع صورتده برقادین دها کتیریلیرسه‌زوجك خانه‌یه، عائله‌یه اولان مربوطیتی تأمین ایدلمش اولاجقندن هم‌اولکی حرم‌واولادلری هم‌ده‌صکره کیلری ناموس وحیثیتلریله، عائله‌نك دوام‌وسعادتنه، انتظام‌حالنه‌خدمت ایدرلر. وزوج، ارتق برطاقم تهلکه‌لی‌وعفتشکن برحیات غیراخلاقی‌یه دوشمك‌دن، قازانجنی ، صحتنی، حتی حیاتنی تهلکه‌لره دوشورمك‌دن قورتولمش اولور .

واقعا بوکا مقابل قادینلر اراسنده امتزاجسزلق وقوعی کبی مزعج احوالده کورولورسه‌ده بونلر برطاقم حس اوزرینه تحدث ایدن حاللر اولوب عقل وفکر ومنطق دائره‌سنده حرکت وتدبیر اولنورسه،کندیسنه تعدد زوجات حلال اولمش کمسه‌لر ایچون بومحذورك دفعی، متعدد قادینلرك حسن‌اداره‌سی پك‌ممکن‌در وامثالی یوق دکلدر .

ایشته تعدد زوجاتك جوازی، مجرد نسبك ، عرض و ناموسك ، دین واخلاقك ، مال‌وعائله‌نك حسن محافظه‌سیچون حین‌حاجت‌ده اختیاری ضروری برتدبیر اضطراری‌دنعبارت‌اولوب هرمسلمه امر ایدلمش دکلدر . وتعدد زوجاتك اسباب جوازینه دائر سویلدیکمز بو احوال بیوك شهرلرده ، مدنی مملکتلرده دخی واقع اولان احوال اولوب کویلرده باخصوص بدویلرده ، ابتدائی اقوامده تعدد زوجاتی عادتا واجب‌قیلان دها باشقا حاللر واردر . حقیقت، ارکك‌نفوسنك قادین نفوسنه نسبتله پك زیاده ازالدیغی وقتلرده عائله‌لرك تنظیم احوالی وارالرنده قوجه‌سز قادین بولونماسی، طرزمعیشتلری ومحل اسکان ومحیطلری ایجابی، غایت بیوك محاذیر اجتماعیه واخلاقیه تولدیغی انتاج ایدن قبیله‌لرده متعدد زوجاته جواز بولونماسنك نه بیوك امداده یتیشدیکنی، بوکبی اقوام و قبائلك احوالنه یقین‌دن واقف اولانلر تقدیر ایده‌بیلیرلر . ومجرد تعدد زوجاته جواز بولونماسی سایه‌سنده

زوال وانحلالدن‌قورتولمش عرض وناموسلر ، عائله‌لر ، قوم وقبیله‌لر آز دکلدر.

هیچ شبهه یوقدرکه تعدد زوجات ایچون جواز براقمق آز چوق دنیانك هر یرنده وهر قوم ایچون لازمدر . [١] انجق بعض یرلرده و بعض احوالده بولزوم، قطعی بر احتیاج اولور . طبیعی‌درکه ، دین اسلام‌کبی هر صنف انسانلره هریرده وهر زمان ایچون حکمی شامل بردین عمومی‌ده بویله بر احتیاجه قارشی برماده بولونماسی برا کسیکلك ، اك مهم برمسئلهٔ اجتماعیه‌یی ، احتیاج طبیعی‌یی درپیش ایتمه‌مك اولور ایدی . بوایسه دینمزك حائز اولدیغی اکمل ادیان ، خاتم ادیان صفتلرینه منافی‌در . برچوق کمسه‌لر، تعدد زوجاتی قادینلروقادینلق ایچون عمومیتله فنا برشی اولمق اوزره کورورلر و کوسترلر . حالبوکه تعدد زوجات ایچون جوازبولونماسی، اك زیاده قادینلرك سعادتنه خدمت ایدن بر کیفیت‌در . زیرا تعدد زوجات، نیجه قادینلرك عائله تشکیل‌ایتمسنه ، اولاد واحفاد صاحبی اولمالرینه ، عرض‌وناموسلرینك ، شرف وحیثیتلرینك مال‌وجانلرینك محافظه‌سنه مدار اولمش واولمقده‌در .

عقلاً دوشونولورسه ، عمومیت اعتباریله قادینلرك بو تعدد زوجاته جواز بولونماسندن ممنون و بوکا طرفدار اولمالری لازمکه‌جکی اکلاشیلیر . نته‌کیم ، ١٣٢٧ (١٩١١) تاریخنده مسافرةً شام‌ده بولونیور ایدم . اورایه‌سیاحت‌طریقیله قادین ارکك بر چوق انکلیزلر کلمش ایدی . عینی اوتلده بولونیور ایدك . قادینلردن بریسی اسلامیته دائر بحث آچدی . بوکاده سبب، بولوندیغمزاوتله پك یقین بولونان بر مسجدك مناره‌سندن اوقونان اذان اولدی . قادین، اولا اذانك معناسنی فرانسزجه‌یه ترجمه ایتمکلکمی ایسته‌دی . بن سویله‌دم اویازدی . « حی علی‌الصلاة » دنصکره « حی علی‌الفلاح » کلمسنی پك بکندی . صکره بعض سؤاللر صوردی . واك اهمیت ویره‌رك صوردیغی تعدد زوجات مسئله‌سی ایدی. بن جواب ویردم . بیلدیکم قدر جوازك حکمتلرینی ایضاح‌ایتدم . قبول ایتدی.

[١] هرحالده آچیق عمومخانه‌لری ، متره‌سلرله یاشامایی قانونی ومشروع کورمك‌دن ، رسماً حمایه‌آلتنه آلمق‌دن پك زیاده اخلاق وکرك حفظ‌نسب وکرك میدانه کلن‌چوجوقلرك طینت وحیثیتلری نقطهٔ نظرلرندن دها چوق شرفلی اولور .

و حقیقةً انکلترەدە حرملری دماغی خستەلقلرە طوتولمش بر چوق ارککلر واردرکە، تکرار اولەنەمەمك یوزندن سویلەدیککز فنالقلرە دوشمکدەلردر. اوەت، بوکبی احوال مجبرەدە تعدد زوجاتە جواز بولونماسی پك ایی اولاجقدر. دیەرك حکم اسلامینك اصابت و علویتنی تصدیق ایتدی. وبو، اکلاشلماسی کوچ بر حقیقت دکلدر. بی طرفانە دوشونولونجە، تعدد زوجات یوزندن کلەن محاذیرك، او یوزدن کلان محسناتە نسبتلە پك کوچوك قالاجغی تعبیر مخصوصنجە بوجوازك مصلحتنك، مفسدتنە غالب بولوندیغی پك قولای اکلاشیلیر.

بعضیلری هیچ دوشونمکسزین، مادامکە تعدد زوجات جائز اولیور. قادینلە ارکك اراسندەکی مساوات حقوق، تعدد ازواجكدە قبولنی استلزام ایتمزمی؟ دیەکە قالقیشیرلر. فسبحان الله! ازدواج وتأهلدن مقصد اصلینك تناسل و تکثر نفوس و حفظ نسب اولوب تعدد زوجاتدە بونلرك مع زیادةٍ حاصل، تعدد ازواجدە ایسە تمامیلە مختل وزائل اولدیغی میداندە ایکن بویلە برملاحظە ناصل وارد اولابیلیر!

خلاصە؛ تعدد زوجاتك جوازی حقندە هر ملتك قوانیننە بر مادە وضعی لازمدر. وبو جوازك حسن تطبیقندن هر مملکتدە، هریردە محافظۀ اخلاق، تکثر نفوس و حفظ نسب وشرف ایچون استفادەلر حاصل اولاجغی محققدر. فنا اولان، بوجوازك سوء استعمالیدر. سوء استعمال ایدلدیکی تقدیردە فنالق ویرمیەن هانکی شی واردر؟ معمافیە بو سوء استعمالە قارشی دینی، اجتماعی مانعلر، تحذیرلر، تدبیرلر یوق دکلدر. وینە اك ایسی عقاید دینیەیی تحکیم واجتماعیاتی یوکسلتمکدر؛ فقط ایجابندە حکومتك مداخلەسیلە اداری تدبیرلردە اتخاذ اولونابیلیر. مثلا، اساس اعتباریلە دین اسلام نظرندە نکاحك حلال اولماسیچون ایکی طرفك رضاسی یعنی ناموسکارانە وعائلە تشکیل ایتمك نیتیلە بالرضا ازدواجە قرار ویرملری کافی ایکن، سوزلرینی سوء استعمال ایدنلرە میدان براقامق ایچون شاهدلر بولوندرمق شرط، اذنامە آلمق کبی بعضی معاملەلر لازم کورولمشدر. بناءً علیە تعدد زوجات حقندەکی جواز دینینك سوء استعمالیلە مهم محذورلر تولد ایدن یرلردە، ازدواج اذنامەسی آلینیرکن بو خصوصیدە بعضی تقییدات

رسمیەیە تابع طوتمق ممکندر. زیرا اساس اولان، سعادت عائلەنك تأمینیدر. بردە ازدواجدن اول، ایلردە اوزرینە باشقە زوجە آلدیغی تقدیردە معتاد اولان مهرلردن باشقە معین بر مبلغ تضمینات اعطاسنی تعهد ایتدیرمك کبی قادین طرفندن بعضی تدبیرلر اتخاذیدە ممکندر. فقط بوکبی شیلرتا ابتدادن، طرفینك یکدیکرینە قارشی عدم اعتمادلرینی خاطرە کتیرمك کبی سەویلمز معنالری متضمن اولدقلرندن اك ایسی دائما طرفینك دیناً بری برینە قارشی معقول و حرمتکار حرکت ایتمکلە مکلف اولدقلرینە معتقد اولمالریدر. عمومیت بویلە اولونجە، استثنالرك حکمی اولامایەجغی وذاتاً استثناسز برقاعدەنك بولونامیەجغی معلومدر.

٤ — حفظ مال

نفسنك ونفقەلری اوزرینە واجب اولان کمسەلرك اعاشەلرینە مدار اولمق ایچون حلالندن مال قازانمق هر مسلمان اوزرینە فرضدر. مال وثروت، قرآن کریمدە، خیر کلمەسیلە افادە بیورلمشدر. ن. «کتب علیکم اذا حضر احدکم الموت ان ترك خیراً الوصیة للوالدین والاقربین بالمعروف حقاً علی المتقین» سورۀ بقرە — (II, 176, ۱۸۰) « بریکزك وفاتی یاقلاشدیغی وقت، اکرچوق مال (خیر) براقیورسە اناسی، باباسی واقرباسیچون دینك امری داخلندە وصیت ایتمسی سزە مساعدە ایدلدی. »

پیغمبر افندمز، « نعم المال الصالح للرجل الصالح » « صالح مال، صالح رجل ایچون نە ایدر » بیورمشلردر. صالح کلمەسنك معناسی شموللی اولوب حلال دیمك اولدیغی کبی اهل ولایقدە دیمکدر. بناءً علیە لاعلی التعیین هر مال، هرکس ایچون مناسب اولمایوب بوحدیث شریفدن، هر شیدە اولدیغی کبی، مالدە اهلنك، حسن ادارە ایدەبیلەنك یدندە بولوندیغی وقت پك کوزل اولاجغی اکلاشیلیر. دین اسلامدە اغنیای شاکرینك مرتبەسی غایت بیوك اولدیغندن حلالندن مال قازانەرق بومرتبەیی احراز ایچون چالشمق پك لازمدر. اغنیای شاکرین دیمك، نائل اولدقلری ثروتی رضای الهیە موافق صورتدە استعمال ایدن زنکینلر

دیمكدر . واقعا فقرای صابرینكده مقاملری بیوكدر . فقط اونلر اغنیای شاكریندن اولمق ایچون چالیشوبده بتقدیرالله ، اسباب مانعه حیلولتیله موفق اولامیان وبوموفقیتسزلك تأثیراتیله دخی استقامتدن عدول ایتمیه‌ن ، صبروتحمل كوستره‌ن فقرادر. ولاعلی التعیین فقر، نظراسلامده ایی برشی دكلدر. «وكادالفقر ان یكون كفراً » «فقیرلك كافر اولمغه یقین اولدی » بیورلمشدر. برچوق كناهلرك، جرملرك یاپلماسنده فقرك بیوك دخلی اولدیغی معلوم دكلمیدر ؟

مسلمان، دین وشرفنك، صحت وعافیتنك حسن محافظه‌سنه مدار اولاجق صورتده كسب یسار ایتمك وذلت فقردن قورتولمق ایچون چالشمقده اصلا قصور ایتمیه‌جكدر .

برده « الفقر فخری وانا افتخر به » « فقر بنم فخرمدر . وبن اونكله افتخار ایده‌رم » حدیث شریفی مرویدركه ظاهرا اولكی حدیثه منافی كورونور. فقط حقیقتده منافیلكلری یوقدر . هر ایكیسنكده آیری یرلری واردر. اوه‌ت، زمانلر اولوركه ، انسان، شرفندن، ناموس وحیثیتندن فدا ایتمكه راضی اولدیغی تقدیرده، بیوك مبلغلر قازانابیلیر. اویله زمانلرده، برچوق كمسه‌لر، شرف واستقامتلرینی مال ایله ، ثروت ایله دكیشدكلری حالده بر قسم ذواتده هر درلو مشكلاته قاتلانه‌رق دین وحیثیتلرینی محافظه ایچون فقر وضرورتده قالمغه راضی اولورلر. طبیعیدركه، اوكبی مشكل وبحرانلی زمانلرده، هر درلو محرومیتلره قاتلانان انسانلر ایچون اوفقر ، بحق سزاوار فخر اولور . نته‌كیم بوحرب عمومیده برچوق كمسه‌لر قولای زنكین اولدقلری وهر درلو راحت ونعمتلر ایچنده یاشادقلری حالده ، برخیلی ذوات، كندیلری ایچون امكان و سهولت مبذولاً موجود ایكن، پك چوق صیقینتیلره تحمل ایتدیلر . ناموس و استقامتدن آیرلمغه راضی اولمادیلر . وذاتاً پیغمبرافندمز، عمومیتله فقر فخردر بیورمامشلر ، بنم فخرمدر دیه تخصیص ایتمشلردر . یعنی بوحدیث شریف ، اثر نبوی‌یه اقتفا ایله فخر ایدیله‌جك فقره تحمل ایده‌بیله‌نلر حقنده‌در. حقیقت، فخركائنات افندمز، اثنای حیاتلرنده ، كندیلرینه پك مهم آلتون كتله‌لری تكلیف اولوندیغی حالده حق وحقیقتدن آیرلمایه‌رق هر درلو مزاحم دنیویه‌سیله برابر عصمت وناموس یوزندن

كله‌ن فقری، حقدن عدول ایله ایدینیله‌بیله‌جك الك بیوك ثروتلره ترجیح بیورمشلردر. امام بوصیری رحمةالله علیه حضرتلری بومعنایی شو بیتلرله نه كوزل افاده بیورور:

وراودته الجبال الشم من ذهب   عن نفسه فاراها ایما شمم
واكدت زهده فیها ضرورته   ان الضرورة لاتعدوا علی العصم
وكیف تدعوا الی الدنیا ضرورة من   لولاه لم تخرج الدنیا من العدم

« التوندن یوكسك طاغلر (طاغلر كبی چوق التونلر) جناب پیغمبرك میل ایتمسی ایچون عرض اولوندیلر. حضرت پیغمبرك اونلره كوستردیكی یوكسكلك نه بیوك ایدی ! اویله برحالده پیغمبرافندمزك ضرورتی ، زهدینی تأكید ایتدی . ضرورت، عصمتلره غلبه ایده‌مز. كندیسی اولماسه دنیا عدمدن وجوده كتیرلمیه‌جك اولان برذاتك ضرورتی ، اونی ناصل اولورده دنیایه میل ایتدیرر ؟»

بومستثنا فقرك الك بیوك غنالره رشك آور وجداً مدار فخر اولدیغنه شبهه ایدیله‌مز . فقط عمومیتله ملاحظه ایدیلنجه، دین اسلامده خیر اولان، شبهه‌سز سعی وفعالیت ورفاه وثروتدر . عجز وكسالت وفقر وضرورت دكلدر .

« دین اسلام وعلوم وفنون » دن بوبحثه دائر اولان شو سطرلری نقل ایده‌لم:

« دین اسلام، امور دنیویه واخرویه‌یی جامعدر. «الدنیا مزرعة الاخرة» كلام عالیسی امور دنیاده حسن ترقینك، امر آخرتك حسن محافظه‌سنه مدار اولاجغنی كوسترر . فقر وفاقه ، عجز و مسكنت وجهل وعطالت اصحابنك هیچ بروقت ثروت وغنا وهرنوع حسنات وصالحاته مقتدر وسعت دنیا صاحبلری كبی اولامایه‌جقلری، ن. « ضرب الله مثلاً عبداً مملوكاً لایقدر علی شیئی ومن رزقناه منا رزقاً حسناً فهو ینفق منه سراً و جهراً هل یستوون الحمدلله بل اكثرهم لایعلمون » سورهٔ نحل ٧٥ ,XVI,77) « الله مثل ایراد ایدركه هیچ بر شیئه قادر اولمیان برعبد مملوك ایله ، طرفمزدن ویردیكمزایی رزقدن، كیزلی ، آشكار انفاق ایدن كمسه مساوی اولورمی ؟ حمد اللهه مخصوصدر . فقط چوقلری بیلمزلر . » « وضرب الله مثلاً رجلین احدهما ابكم لایقدر علی شیء وهوكل علی مولاه اینما یوجهه لایأت بخیر هل یستوی هو ومن یأمر بالعدل و هو علی صراط مستقیم » سورهٔ نحل ٧٦ ,XVI,78) « ینه الله مثل ایراد بیورور .

ایکی کشی‌دن بریسی دیلسز وصاغیر، هیچ برشیئه قادردکل وافندیسنه صیقینتی. نره‌یه کوندرسه خیرایله کلمز. بویله برکمسه، عدل‌ایله امرایدن‌وطوغری‌یوله‌کیده‌ن برذات ایله مساوی‌اولورمی؟ » آیت جلیله‌لریله ثابت‌در. بونلر و امثالی نصوص، نظراسلام‌ده، عاجز ، جاهل ، مسکین ، خیرسزکمسه‌لرك دکل، انجق زنکین ، صاحب خیر ، عالم وعادل بیوك ذاتلرك مقبول اولدیغنی کوستررلر .

ایشته دین مبین، دائما دنیوی، اخروی تعالی‌یه سوق ایدر . فقط هرکس زنکین اولامایه‌جغی وبالطبع فقیر قالانلرده بولوناجغی جهتله ارادهٔ جزئیه‌لرینی صرف ایتمش اولدقلری حالده کسب یسار ایده‌مه‌مش ، فقیر قالمش اولانلره صبر وتحمل وسعی وغیرت‌ده ثبات ایله اسباب لازمه‌یه توسل وعینی زمان‌ده مأیوس اولمایه‌رق توکل امر بیورور. وبویله امر الهی دائره‌سنده اسبابنه توسل ایتدیکی حالده موفق اولامیان فقرای صابرینك درجه‌لرینك علویتنی‌ده آیریجه کوستررر »

بوراسی بویله . فقط شوده اونودولمامالی‌درکه ، مسلمانلق ، زنکینلیکی ، قدرت وقوتی ترجیح‌ایتمکله برابر، عینی زمانده مال ومنالك عصیان وطغیانه بادی اولماسی محذورندن‌ده تحذیر ایدر. مثلا، ن . « ان‌الانسان لیطغی ان رأه استغنی » سورهٔ علق ٦-٧ ,XCVI, 6) « انسان کندیسنی مستغنی کورونجه آزار » « ولو بسط‌الله‌الرزق لعباده لبغوا فی‌الارض ولکن ینزل بقدر مایشاء انه بعباده خبیر بصیر » سورهٔ شوری ٢٧ ,XLII 26) « جناب حق قوللرینه رزقی پك ککیش ویرسه ایدی، یریوزنده آزارلرایدی . فقط ایستدیکی مقدار احسان ایدر . محقق او ، قوللرینك حاللرینی بیلیر ، کورور » وامثالی آیات کریمه غنانك محذورلرینی بیلدیررلر .

ابوالحسن البستی مرحومك :

« هما رضیعا لبان حکمة وتقی وساکنا وطن مال وطغیان »

« حکمت ایله تقوی ایکیسی برسوت‌دن امشلردر. زنکینلك‌ایله آزغینلق‌ده همشهریلردر . » بیتی‌ده حکمت وتقوایه مقارن اولمیان مالك موجب طغیان اولاجغنی بیلدیرر .

شمدی‌ده زنکینلکك فائده ومضرتلرینه دائر کتب اسلامیه‌ده کوروله‌ن بعضی مطالعه‌لری ذکر ایده‌لم :

زنکینلیکك فائده‌لری . — ١ .ـ هردرلو عبادتلرك ، وظیفه‌لرك اجراسنه مقتدر اولمق قصدیله نفسك محافظه‌سنه صرف ایتمك ٢ .ـ دینك امرلرینه توفیقاً باشقالریچون صرف ایتمك‌که ، بو ، صدقه ، مروئه ، حفظ شرف و استخدام اولمق اوزره درت قسم‌در :

صدقه فقرایه ویریلیر . مروئه، فقرانك غیری کمسه‌لر اوغورنده هدیه‌لره ، ضیافتلره وبونلره مماثل شیلره صرف ایتمك‌درکه، اخوان واصدقا قازانماسنه ، اسخیا و عالیجنابلر زمره‌سنه کیرلمسنه سبب‌در . « تهادوا تحابوا » هدیه‌لر ویریشیك ، سه‌ویشك » حدیث شریفی بونی آمردر .

حفظ شرف ایچون پاره صرفی‌ده ایکی درلو فائده تأمین ایدر . بریسی خلقك لوم وطعنندن ، بدزبانلرك لساننده قورتولمق ؛ ایکنجیسی‌ده باشقالرینی ذم وغیبت‌دن قورتارمق‌در. پیغمبرافندمز ، شرف‌نفسك، حیثیتك محافظه‌سیچون صرف ایدیله‌ن پاره صدقه‌دن معدوددر ، عندالله اجری واردر بیورمشلردر.

استخدام، انسانك محتاج اولدیغی ایشلرده باشقالرینی قوللانماسی‌در . طبیعی بر انسان هرایشنی کندی کوره‌مز وکوره‌بیله‌جکلری ایچنده‌ده مهمی ، غیرمهمی واردر. مثلا علم ومعرفت تحصیلی ومعالئ دنیویه واخرویه‌یی تفکر ایچون وقت بولمایه مدار اولمق اوزره بعضی ایشلرینی باشقالرینه‌کوردورمك، البته اهل اولان ایچون برنفع‌در . وتقسیم اعمال قاعده‌سنه موافق‌در .

٣ .— منافع عمومیه ایچون صرف ایتمك‌در. مکتبلر، کوپرولر، مسجدلر، چشمه‌لر ، خسته‌خانه‌لر وامثالی یاپدیرمق وهنر ومعرفت صاحبلرینه ایش بولوب چالیشدیرمق مالك بو نوع منافعندندر .

زنکینلیکك مضرتلری . — بوده اوچ درلودر : ١ .ـ بر طاقم کناهلرك اجراسنه امکان وجسارت ویرمسی. ٢ .ـ انسانی ناز ونعیمه آلیشدیروب وقت احتیاج‌ده زحمت وتهلکه‌یی مؤدی اولماسی‌در. پیغمبر افندمزك « اخشوشنوا فان النعم لاتدوم » « قابالاشیك زیرا نعمتلر دوام ایتمز » بیورمالری بوندن توقی‌یی

آمردر. ٣ .ـ پاره محبتنك حرص واحتراصلری آرتیره‌رق حق وحقیقتی حقیله تفکره مانع اولاجق غوائل ومشاغل احداث ایتمسیدر .

کورولیورکه، زنکینلیکك مضرتلری انجق سوءاستعماله مساعداولماسندندر. عجبا سوء استعمال ایدیلنجه خیرلقدن چیقمایان هانکی شی واردر ؟ بناءً علیه عمومیت اعتباریله ثروت خیردر . انجق خیر اولماسی خیره مدار اولماسندندر . ن. « المال والبنون زینةالحیوةالدنیا والباقیات‌الصالحات خیر عند ربك ثواباً وخیر املاً » « مال و اولاد، دنیا حیاتنك سوسیدر . سائر اعمال صالحه ربك عندنده دها خیرلی ثواب‌وامل‌لردر . » دیمك‌که، مال واولاد، لازملی‌شیلرایسه‌لرده اعمال صالحه دها خیرلی‌در . ن. « و اعلموا انما اموالکم واولادکم فتنة » سورهٔ انفال ٢٨ ,VIII,28) « مالریکزك واولادیکزك سزی کناهلره سوق‌ایده‌بیله‌جکارینی بیلیك » و « یا ایهاالذین آمنوا لاتلهکم اموالکم ولا اولادکم عن ذکرالله » سورهٔ منافقون ٩ ,LXIII,9) « یا ایمان‌ایدن کمسه‌لر ، مالریکز وچوجوقلریکز سزی اللهی ذکر ایتمکدن منع ایتمه‌سین » آیت جلیله‌لری وامثالی، حسن محافظه‌لری واجب وجاذبه‌لی اولان مال واولاد محبتلرینك‌انسانی، حق وحقیقته تابع‌قالمقدن منع ایتمه‌مسی لزومنی بیلدیررلر .

حفظ مالك مختلف‌شکل‌لری واردر . برکره مالك محلنك غیریسنه وحدندن فضله صرفی ممنوعدر . ن. « کلوا واشربوا ولا تسرفوا » سورهٔ اعراف ٣١ ,VII,29) « ییك ، ایچیك . اسراف ایتمه‌یك » « ان‌المبذرین کانوا اخوان الشیاطین و کان‌الشیطان‌لربه کفوراً » سورهٔ اسرا ٢٧ ,XVII,29) « مسرفلر شیطانلرك قارده‌شلری‌در . شیطان ایسه ربنی انکار ایدیجی‌در »

اولجه‌ده سویلدیکمز وجه ایله مالك صرف و انفاقنده اعتدال شرطدر . ن . « الذین اذا انفقوا لم یسرفوا ولم یقتروا و کان بین ذلك قواماً » « انفاق خصوصنده اسراف و خست ایتمیوب ایکیسی اورطه‌سی مسلك قویم طوتانلر اللهك‌امرینه موافق‌حرکت‌ایدنلردر » « ولاتجعل‌یدك مغلولة الی‌عنقك ولاتبسطها کل‌البسط فتقعد ملوماً محسورا » سورهٔ اسرا ٢٩ ,XVII,31) «الیکی بوینکه باغلایوب‌قالمه ، وبتون‌بتونه آچمه ، هرکسك لومنه معروض‌یاخود محتاج‌قالیرسك» وامثالی آیات کریمه هپ بومعنایی بیلدیررلر .

ذاتاً مسلمان ، مالنك ، وقتنك ، صحت‌وعافیتنك والحاصل هرشیئنك‌صورت صرف واستعمالندن مسئول اولاجغندن، هیچ برخصوص‌ده حسابسز حرکت ایتمکه مأذون دکلدر .

بوبویله اولونجه ، مالك باطل ویا مضر صورتلرله صرفنك نه عظیم کناه اولاجغی میدان‌ده‌در . ازجمله رشوت ، پك بیوك کناهدر . پیغمبر افندمز رشوت ایچون ، ویره‌نده ، الان‌ده ، واسطه اولان‌ده ملعوندر بیورمشلردر . ن. « ولاتأ کلوا اموالکم بینکم بالباطل وتدلوا بها الی‌الحکام لتأ کلوا فریقاً من اموال‌الناس بالاثم و انتم تعلمون » سورهٔ بقره ـ ١٨٨ ,II,184) « مالریکزی ارا کزده باطل و بیهوده صورت‌ده ییه‌یکز . ناسك مالنی بر طاقملرینك کناه اوله‌رق ییملریچون حکامه رشوت ویرمه‌یك وسز بونك باطل و حقسز اولدیغنی بیلیرسیکز » آیت‌جلیله‌سی‌ده مالك باطل ویا مضر صورتده صرفنك وباخصوص رشوتك ممنوعیتنی بیان بیورور .

صکره ، مالك نا بجا ویا مضر صورتده صرف‌ایدلمه‌مسی کفایت‌ایتمز . اونی نافع صورت‌ده ایشله‌تمك‌ده لازم‌در . التونك و کوموشك ایشله‌دلمکسزین صاقلانماسنده‌کی ممنوعیت ، بتون وهر درلو مالره شاملدر . مثلا تارلالری ، معدنیانی وسائره‌یی نفع وحاصلات کتیره‌جك صورت‌ده ایشله‌تمك ، خصوصی عمومی منفعت تأمین ایده‌جك برحاله قویمق ممکن ایکن قصور ایده‌رك غیر نافع بر حالده براقمق جائز دکلدر . بو بابده اصحاب املاکك کندیلری دیناً مکلف اولدقلری کبی لزومی حالنده حکومت‌ده مداخله ایله عرف وعادتلری ، عمومك رضا و منافعنی ، مقتضای حال و موقعی ، حق ملکیتی ، حق سعی ، احتیاج امتی هپ نظره اعتباره آله‌رق اراضینك وسائر منابع ثروتك و اصحاب سعی وغیرتك معطل قالمالرینه مانع تدابیر اتخاذ ایده‌بیلیر .

دیمز، نعمت‌وثروتلرك‌محدود کمسه‌لرك اللرنده‌طولاشوب‌اوته‌کی‌انسانلرك محروم قالمالرینه‌ده‌راضی‌اولماز. نته‌کیم‌ن. «ماافاءالله علی‌رسوله‌من‌اهل‌القری. فلله‌وللرسول ولذی‌القربی والیتامی والمساکین وابن‌السبیل‌کی لایکون دولة بین‌الاغنیاءمنکم » سورهٔ حشر ٧ ,LIX,7) « کویلولرك مالرندن جناب حقك پیغمبرینه ارجاع

ایتدیکی شیلر، الله ورسولی و اقربا ویتیملر وفقیرلر ویولجیلر ایچون اولسونکه ، زنکینلر اراسنده تداول ایدوب قالماسین » آیت جلیله سنك معناسی زمان جاهلیتده و الآن ده بعضی مملکتلرده اولدیغی کبی ماللر ، چفتلکلر ، یالکز زنکینلر ، رئیسلر النده اولوب سائر اهالینك اونلرك معیتنده کوله بولونماسنه ؛ ویا هر نه صورتله اولورسه اولسون ثروتك حقسز صورتده توزعنه ، میدان ویرلمه سنك جائز اولمادیغنی بیلدیرمکدر . ایقاع ایتدکلری فساد و ضررلردن ونقض عهدلرندن طولایی مدینه جوارندن تبعیدلری لازمکلەن بعضی دشمان کویلولرینك براقدقلری مالل‌رك تقسیمی صره‌سنده بو آیت کریمه نازل اولمش بولوندیغندن زنکینلره برشی ویرلمه‌مش وبو صورتله جاهلیتده حکم سوره‌ن ، ثروتلرك یالکز زنکینلر اراسنده تداولی فعانك رفعی لزومی بالفعل کوسترلمشدر . وبوبابده حق دعوالرینه محل قالمامق ایچون دها اولکی آیتلرده بوکویلولرك تنکیل و تبعیدی ایچون آتلره ، دوه‌لره بینه‌رك محاربه‌یه اشتراکلری واقع اولمادیغی ، سعیلری سبق ایتمدیکی جهتله بونلرك یالکز پیغمبرك یعنی حکومتك امرینه براقیله‌رق امور حکومته ، ایتام و فقرایه وسائر محتاج و مناسب اولانلره توزیع ایدلملری اقتضا ایده‌جکیده علاوةً بیلدیرلمشدر .

صکره دولتك تحت حکمنده بولونان اراضینك اکثریسی اراضیٔ امیریه‌دن اولماسیده تأمین مقصده مدار اولان اساسلردندر . اراضینك میری اولماسی اونلرك اساساً عموم ملتك مالی اولوب ذی الیدلرینه بر نوع ایجار ایله حق تصرف ویرلمش اولماسی دیمك اولدیغندن موجر اولان حکومت ، پك ضروری کورورسه ، سوء تصرفه مانع اولمق وحسن تصرف ایتدیرمك ایچون حق مداخله‌سنی استعمال ایده‌بیلیر . اماناتی اهلنه تودیع امر جلیلانك حکمی بو توزیع اراضی مسئله‌سنده‌ده شاملدر . بناءً علیه اراضی وهر نوع اموال تصرف و توزیعاتنك سوء استعماله میدان ویرمه‌مك ایچون دین اسلام اساسات لازمه‌یه مالکدر .

خلاصه ؛ دینمزده حق ملکیتك قدسیتی و عینی زمانده اصحاب اموالك وظائفی با امر الهی محکم ومعین وهر صنف وهر طبقه‌نك حق و منافعی محفوظ ومؤمن اولدیغندن هیچ بر طرفك شکایت وناخوشنودیسنه محل براقلمامشدر .

حق ملکیتك محفوظ ومقدس اولماسی هم آخرك تجاوز وتعرضنه مانع ، هم صاحب ملکك ، قواعد مقبوله دائره‌سنده ، مالنی ایسته‌دیکی کبی بیع ومبادله ویا وصیت وهبه ایتمکده وهر هانکی بر صورتده استعمال وتصرفده حر ومختار اولمسنی مستلزمدر .

انسانك بر ماله صاحب اولماسی یا طوغریدن طوغری‌یه طبیعتده موجوداتی استخدام واستعماله ، الویریشلی بر حاله کتیرمك ایچون سعی صرف ایتمش اولماسیله یاخود مبادله ، اشترا ، توارث ، هبه کبی صور معلومه ایله اولور . تدقیق ایدیلیرسه بونلرك هپ حق سعیه راجع اولدقلری اکلاشیلیر .

ن . «وان لیس للانسان الا ماسعی» آیت کریمه‌سی و «من احیا مواتاً فهوا حق به» « ئولو برایشی دیریلته‌ن کمسه اوکا مالك اولمق ایچون اك زیاده حق صاحبیدر » حدیث شریفی و « الارض لمن احیاها » قاعدهٔ فقهیه‌سی هپ بو معنانی افاده بیورورلر .

بویله سعیك قازاندیردیغی حقه مستند اولان ملکیتی تجاوزه اوغرادان بتون ایشلر ، سرقتلر احتکارلر ، حیله‌لر ، غبن فاحشلر ، غصب وغارتلر کافه ممنوع وحقلرنده یاپلماسی مقتضی معامله‌لر تماميله مصرحدر .

حفظ مالی تأمین ایچون دین مبینده زمین وزمان ایجاباتنه موافق قاعده‌لر ، اجتهادلر واردر . مثلا سرقتك منعیچون سارقك النی سرقتدن کسمك لازمدر . بونك شکلی هریرده وهروقت براولماز . عشیرتلر ، محیطلر اولورکه اوراده الی مادةً کسمکدن باشقا صورتله سرقتك اوکی آلیناماز . مملکتلر ، ملتلر اولورکه کوچوك بر حبس جزاسی سارقك سرقتدن النك کسیلمسی وبتون باشقالرینك عبرت الماسیچون والحاصل عمومیتله سرقتك منعی ایچون کفایت ایدر .

حفظ مالك برباشقا شکلیده ماللرینی حسن محافظه ایده‌میه‌ن سفها ، بلها ، مجانین و عجزه قبیلندن اولان انسانلرله صبیاتك اموالنی ، وصی ویا وکیل تعیین ایده‌رك اداره ایله زکات و حاصلاتندن هم صاحب ملکی همده فقرایی و عمومی مستفید ایتمکدر .

یاخصوص یتیملره عائد اولان اموالی ویتیملرك کندیلرینی حسن محافظه

وصيانت دينمزك پك اهميتله امر ايتديكی بر وجيبهٔ جليله‌در. بوبابده متعدد نصوص جليله واردر . ازجمله « اتجروا فی اموال اليتامی لاتأكلها الزكاة » يتيملركماللرينی معطل براقمايك . تجارت كتيره‌جك صورتده استعمال ايله نمالانديرك كه زكاة رأس‌المالی ييمه‌سين » حديث شريفی بومعنانی صريح صورتده بيان بيورور.

٥ — حفظ دين [١]

حفظ دين ديننجه الك اول حفظ ايمان ، حفظ روح و وجدان اكلاشيلير. بتون عبادات و طاعات و سائر اعمال اوكا متفرع اولورلر . ارباب دينك وظيفه‌لرينی بلا احتراز حر اوله‌رق ايفا ايده‌بيلملری وباخصوص چوجوقلرينه ايسته‌دكلری كبی دينی تربيه ، سلامت روح ، استقلال وجدان، حريت حركات تربيه‌سی ويره‌بيلملری وبوصورتله ملتك ديندار وفضيلتكار اولماسنی تأمين ايده‌جك

[١] عموميتله ، دين ، دنيا ايشلريه قارشماز. مثلا بر فيزيك ويا كيميا عالمی تجربه‌لرينی ياپاركن عجبا بوتجربه‌لر دينده وارمی ؟ ياخود دين بونلره جواز ويريرمی ؟ ديه دوشونمز بويله بر مكلفيت يوقدر . انجق بو تجربه‌لرك لايتغير قانونلره مستند اولديغنه واولاجغنه قوياً قانع اولمقله برابر نظرينی سطحی مرتبه‌ده براقمايوب مطلع اولديغی حكمتلری تفكر وتعقل ايده‌رك بوقانونلرك برواضعی اولديغی واحكام كائناتك كافه‌سنده حكم خالقك جاری بولونديغنی اذعان وايمان ايله مكلفدر. وبوامنيهٔ عاليه‌نك مطلوب وجه‌ايله حاصل اولماسيچون كنديسنك ملاحظات حكيمانه‌يه مالك اولابيله‌جك برصورتده تعليم‌وتربيه ايدلمش، حاضرلانمش اولماسی ايجاب ايدر . يعنی هردرلو اشتغالات دنيويه اربابنی سطحی نظرلقدن ضلالتلردن وقايه ايچون فكر دين امر اهمنی اساسلی بر صورتده تأمين ايتمك حفظ دين مقتضاسيدر طبيعی بو،مثلا صنايعی، علوم وفنونی دخی ديندن اوكرنملی ديمك دكلدر. نته‌كيم فن زراعته متعلق برخصوص مناسبتيله پيغمبر افندمز « انتم اعلم بأمر دنياكم » سز دنيا ايشلريكزی دها ايی بيليرسيكز؟ بيوره‌رق امور دنيويه‌يی آيريجه تحصيل ايتمك لزومنی بيلديرمش، بوصورتله دين‌ودنيا ايشلرينی آييرمشلردر. اساساً دين اسلامك دنيا ايشلرينه علاقه‌سی، علم اخلاقك علاقه‌سنك عينی‌در. بونوع اخلاق مداخله‌دن، هيچ برمعاملهٔ انسانيه‌نك خارج ومستغنی قالاميه‌جغی بتون فلسفی علم اخلاق كتابلرنده مسطور وارباب عندنده شبهه‌سز معلومدر .

ارباب علم ، اخلاق ايله حقوقك كوكلرينك بر ، داللرينك آيری وبوجهتله يكديكريله دائما مناسبتدار اولدقلرينی و اولمالری لازمكله‌جكنی اساس اوله‌رق قبول ايتمشلردر .

بتون عواملی احضار وبوامنيهٔ جليله‌يه مانع اولابيله‌جك احوالی رفع ودفع ايده‌بيلمك ايچون مقتضی شرائطی حائز اولمالری حفظ دين ضرورتنك ايجابی‌در .

انسانك، كمال صفتلريله متصف ونقصان صفتلرندن منزه، برخالق متعاله ايمان لياقتيله متخلق اولديغنی بيليورز. بوعالی فطرتك سالم اوله‌رق محافظه‌سی وضلالته دوشمش برمحيط وتأثير التنده بوزولمامسنك كمال حريتله تأمينی، الك مهم بروظيفهٔ دينيه وانسانيه‌در . هم‌يالكز ، بوزولماماسيچون دكل، عينی زمانده لازم اولديغی وجه ايله تربيه وتنميه‌سی نه‌يه متوقف ايسه حصوليچون فردی وجمعی صورتده چاليشمقده واجبدر. اوه‌ت، دين اسلام، هرفردی اعتقادواعمالنده، وجدان‌وافعالنده حريت واستقلالنك حسن محافظه‌سيچون سعی‌وغيرتله مكلف طوتديغی كبی تشكيلات داخلنده عن جماعةٍ چاليشمقده امر ايدر . بونك الك مؤثر شكلی‌ده بالطبع حكومت قوتيله چاليشمقدر . چونكه ؛ ملت محكومه افرادينك ؛ ملت حاكمه‌يه آز چوق مدارا ومماشات ايتمسی اكثريا منافع شخصيه‌لرينه مدار اولديغندن ؛ مستقل وقوتلی برحكومته مالك اولمامق ؛ سلامت اعتقادك ، حريت وجدانك ، حريت حركاتك تمامیٔ محافظه‌سنه مانع اوليور. هرملت حاكمه‌نك، ملت اسلاميه كبی ، لازم اولديغی قدر متسامح وتحكمدن مجتنب اولماديغی ميدانده‌در .

والحاصل دين اسلام ، علم وايمان وعدل و احسان اوزرينه مؤسس و نظام عالمك حسن دوامنی تأمين ايله آمر مستقل برحكومتك وجودينی ضروری كورور . عدل و احسان و امر بالمعروف و نهی عن‌المنكر ايله قائم اولماسنی ايستر . بوبابده برچوق آيات كريمه واردر . ازجمله ، ن . « ان‌الله يأمركم ان تؤدوا الامانات الی اهلها واذا حكمتم بين‌الناس ان تحكموا بالعدل » سورهٔ نساء ٥٨ ؛ (IV, 61) « الله سزه امانتلری اهلنه ويرمكزی و ناس بيننده حكم ايتديككز وقت عدالتله حكم ايتمكزی امر ايدر . » « كنتم خير امة اخرجت للناس تأمرون بالمعروف وتنهون عن‌المنكر وتؤمنون بالله » سورهٔ آل عمران ١١٠ ؛ (III, 106) « سز ناس ايچون ظهوره كتيرلمش الك خيرلی امتسكز . دينك ايی كورديكی ايله امر، فنا كوردكلرندن نهی ايدرسكز واللهه ايمان ايدرسيكز» « ولتكن منكم امة يدعون الی الخير ويأمرون بالمعروف وينهون عن‌المنكر اولئك هم‌المفلحون » سورهٔ آل عمران ١٠٤ (III, 100) « سزك كنديكزدن

خیره دعوت، معروف ایله امر، منکردن نهی ایدر برجماعت اولسون. هرحالده اونلر فلاح بولورلر » «کانوا لایتناهون عن منکر فعلوه لبئس ما کانوا یفعلون» سورهٔ مائده - ۷۹ V, 82) « اونلر یاپدقلری منکردن بری برلرینی نهی ایتمزلر ایدی . بو حرکتلری نه فنا اولدی » « واتقوا فتنة لاتصیبن الذین ظلموا منکم خاصة » سورهٔ انفال ۲۷ ؛ VIII, 25) «ضرری یالکز ظلم ایدنلریکزه اصابتله قالمایان فتنه‌دن صاقینك » آیت جلیله‌لری بومعنالری تماماً بیلدیررلر .

برنجی آیت جلیله‌ده‌کی امانات ، عمومیتله ایشلر یاخود بالخاصه ، مأموریتلر معنالرندن هانکی معنایه آلنیرسه آلینسین ، امورك اهلنه تودیعنی ، هم ملته ، هم حکومته عائد کورور . فقط اك زیاده مأموریتلری اهللرینه تودیع ایتمك مراد بیورلدیغی، آیت جلیله‌نك سبب نزولندن وهیئت عمومیه‌سندن اکلاشیلیر. بو آیت کریمه ، مکه‌نك فتحی کونی نازل اولمشدر . وجه نزولی‌ده شویله‌در :

فتح کونی ، کعبه‌نك قاپوجیسی عثمان بن طلحة بن عبدالدار قاپویی کلیدلیه‌رك اناختاری آلمش ، ویرمه‌مك ایسته‌مش و « بن محمدك اللهك رسولی اولدیغنی بیلمیورم . بیلسه‌م ویرمکدن امتناع ایتمم » دیمش و هر نه قدر عناد ایتمیوب ویرمسی توصیه ایدلمش ایسه‌ده اصرار ایتدیکندن ، حضرت علی رضی‌الله عنه طرفندن بیلکی بوکوله‌رك اناختار آلنمش وکعبه آچلمشدر . پیغمبر افندمز ، کعبه‌نك ایچنده ایکی رکعت نماز قیلدقدنصکره چیقمشلر ؛ او صره‌ده کعبه‌نك سقایه‌سی عهده‌سنده بولونان حضرت عباس رضی‌الله عنه کلوب « بن سدانه‌یی (قاپوجیلغی) ده یاپارم » دییه‌رك اناختاری ایسته‌مش فقط بو آیت کریمه نازل اولمش بولوندیغندن حضرت پیغمبر افندمز، حضرت علی‌یه، اناختارك تکرار عثمانه ویرلمسنی وکوکلنك آلنماسنی فرمان بیورمشلر . جناب علی امری ایفا ایتمش . بونك اوزرینه عثمان، اولجه زورلایوب اناختاری آلدیغك وبکا اذیت ویردیکك حالده شمدی کلوب بویله حسن معامله ایتمه‌کك سببی نه‌در ؟ دیمسیله حضرت علی «سنك سببکله آیت کریمه نازل اولدی . دییه‌رك آیتی اوقومش . عثمان آیتی ایشیدنجه درحال ایمان ایتمشدر . بو اثناده

پیغمبر افندمز ، بر ایشك اهلندن آلنمانك ظالملك اولدیغنی بیان ایده‌رك آیتك معنای شریفنی ایضاح بیورمشلردر [۱]

ایشته مسلمان برحکومتك اساسنی ، بو آیت جلیله‌نك محتوی اولدیغی ایکی کلمه تشکیل ایدر : ایشلری اهللرینه تودیع و عدالت .

برکره بو اساسلر تعین ایتدکدنصکره شکلك تعیینی قالیرکه اونی‌ده « کما تکونوا یولی علیکم » حدیث شریفی بیلدیرر . یعنی هر ملتك حکومتی کندی قابلیتنه کوره اولور دیمکدر. بو کلام عالی، هم شکل حکومته هم‌ده حکومتلرك ایی ویا کوتو اولماسنه ، ملتلرك حال و موقعلرینك تأثیر عظیمی اولدیغنی بیلدیرر. فقط اسلام‌ده مطلوب ومرغوب اولان شکل حکومتك حاکمیت ملیه اوزرینه مبتنی اولان حکومت اولدیغی آشکاردر .

بر ایشه اهل اولمق ایچون اولا ، او ایشی لزومی وجه ایله بیلمك یعنی علم لازمدر . صکره امین اولمق یعنی تودیع اولونان اماتی شانابانه لایق صورتده محافظه و اداره ایده‌بیلمك ایستر .

بو آیت جلیله‌ده عدلدنصکره احسان ذکرایدلمه‌سی، امر حکومت‌ده، قضا واحقاق حقوقده عدلك اساس اولوب احسانك ، شفقت ومرحمتك بالخاصه حقوق

---

[۱] کرك بو آیت جلیله وکرك دها برچوق نصوص شریفه ، اموری اهلنه تودیع ایتمه‌نك اهمیت فوق‌العاده‌سنی بیلدیررلر. ازجمله ن. « یاایها الذین آمنوا لاتخونوا الله والرسول وتخونوا اماناتکم وانتم تعلمون» سورهٔ انفال ۲۷ VIII, 27) « یا مؤمنلر، اللهه ورسولنه خیانت ایتمه‌یك . بیلدیککز حالده امانتلریکزه خیانت ایتمه‌یك » آیت جلیله‌سنده‌کی خیانت تعبیرلرینك معناسی بودر . نته‌کیم « من ولی من امر المسلمین شیئاً فولی رجلاً وهو یجد من هو اصلح للمسلمین منه فقد خان الله ورسوله » مسلمانلرك اموروندن برینی اداره‌یه مأمور ایدیله‌ن برکمسه، دها اهلی وارایکن، مسلمانلرك ایشنه دها آز اهلی تعیین ایدرسه اللهه ورسولنه خیانت ایتمش اولور » حدیث شریفی بومعنایی ایضاح بیورور. صکره « اذا وسد الامر الی غیر اهله فانتظر الساعة » « ایشلر اهل اولمیانلره تودیع ایدیلیرسه قیامته (عواقب وخیمه‌یه) انتظار ایت » حدیث شریفی‌ده اهمیت مسئله‌یی پك کوزل اکلادیر .

اصحاب کرام ، بو امره تا ابتدای اسلامده پك زیاده اهمیت ویرمشلردر . مثلا حضرت عمر رضی‌الله عنه « لان اقدم فتضرب عنقی احب الی ان اتأمر علی قوم فیه ابوبکر رضی‌الله‌عنه » « ایچلرنده ابوبکر رضی‌الله‌عنه موجود اولان برقومه امیر اولمقدن ایسه بوینومك وورولماسنی ترجیح ایده‌رم » دیمشلردر .

غیر احقاق ایدلدکدن صکره و صاحب حقك رضاسیله ممکن اولابیله‌جکنه مبنی‌در . چونکه بو آیت ، بالخاصه علم حقوقه متعلق‌در . ن. «ان الله یأمر بالعدل والاحسان و ایتاء ذی‌القربی و ینهی عن‌الفحشاء والمنکر » سورهٔ نحل (۹۰, XVI, 92) « الله تعالی، عدل و احسان وحق قرابته رعایت امر وفحش و منکرات‌دن نهی ایدر » آیت جلیله‌سی ایسه باشلیجه اخلاقه عائد اولدیغندن اونده عدل ایله احسان مترافق کلمشلردر .

برده اولکی آیت جلیله‌لرده‌کی امانتدن مقصدك اك زیاده مأموریت اولدیغی حالده ، امرك یالکز ولاته ، اولوالامره حصر اولنمایوب‌ده عمومه خطاب اولماسی ، مأموریت تفویضنك ظاهرده اولوالامره عائد کورونمسنه رغماً حقیقت‌ده عمومك حقی اولدیغنی بیان ایچوندر . چونکه دین اسلامده امور دولتك تمشیه‌سنده هرکس مدخلداردر . ذاتاً برکره اولوالامرك ، مطاع اولماسیچون ، ملت طرفندن قبول اولونماسی شرطدر . ن. « ولتکن منکم امة یدعون الی الخیر و یأمرون بالمعروف و ینهون عن‌المنکر » آیت جلیله‌سی مسلمانلرك ایچلرندن بر قسم آییروب امور حکومتی اونلر واسطه‌سیله اداره ایتدیرمك لزومنی بیلدیریر . چونکه هرکسه حق قضا ویریله‌مز . ن. « کنتم خیر امة اخرجت للناس تأمرون بالمعروف و تنهون عن‌المنکر » امر کریمی‌ده هرکسك امر بالمعروف و نهی عن المنکر ایله علاقه‌دار بولوندیغنی و ن. « و کانوا لایتناهون عن منکر فعلوه لبئس ماکانوا یفعلون » « واتقوا فتنة لاتصیبن الذین ظلموا منکم خاصة » آیت جلیله‌لری‌ده هر درلو امور دولتك مراقبه‌سنه ، حسن تمشیتنه حقیله علاقه‌دار اولمایه‌رق لاقید قالان ملتلرك فنا عاقبتلره دوچار اولدقلرینی بیلدیریرلر .

« من رأی منکم منکراً فلیغیره بیده . فان لم یستطعه فبلسانه . فان لم یستطعه فبقلبه . و ذلك اضعف الایمان » « هر کیم دینه مخالف بر حرکت کورورسه الیله دوزه‌لتسین . اکر بوکا مقتدر دکلسه دیلیله دوزه‌لتسین . بوکاده مقتدر اولامدیغی تقدیرده قلبیله مخالفت ایتسین . و بو قلب ایله مخالفت ایمانك اك ضعیف مرتبه‌سیدر . » حدیث شریفی‌ده منکری تغییر ایچون

وسع و اقتداری نسبتنده هرکسك بذل مقدرت ایتمسنی آمردر . « عذب قریة فیها ثمانیة عشر الفاً عملهم عمل الانبیاء علیهم السلام قالوا کیف یا رسول‌الله قال لم یکونوا یغضبون لله ولا یأمرون بالمعروف ولاینهون عن‌المنکر » « پیغمبر افندمز ، اسکی زمانده بر مملکت اهالیسی من طرف‌الله عذابه کرفتار اولدی. حالبوکه ایچلرنده پیغمبرلرك ایشله‌دیکی ایی عمللری ایشله‌ین اون سکز بیك انسان وار ایدی بیورمشلر . اصحابدن بعضیلری ، بو ناصل اولور یا رسول الله ؟ دیمشلر . افندمز جواباً ، چونکه اونلر ، الله ایچون غضب ومعروف ایله امر و منکردن نهی ایتمزلر ایدی » بیورمشلردر .

کورولیورکه ، دین اسلامده هم فرده ، هم حکومته اهمیت و قوت ویریلیور . فقط اك زیاده اهمیت و قوت افراد ملتده ، خلقده بولونیور . ذاتاً مسلمانلق ، هرکسك اك زیاده کندی نفسیله اوغراشماسنی ، نفسنك یوکسلمه‌سنه ، کسب کمال ایتمسنه اهتمامی امر ایدر . جهاد اکبر بودر . افراد صلاح بولورسه طبیعی ملتده ، حکومتده صلاح بولور . ون. « ان الارض یرثها عبادی الصالحون » سورهٔ انبیاء (۱۰۵, XXI,105) « محقق ارضه صالح قوللرم وارث اولورلر » آیت جلیله‌سنده‌ده یالکز عبادك صلاحی ذکر ایدلمشدر . زیرا عباد (افراد) صالح اولورلرسه طبیعی‌درکه حکومت حالیله صالح اولور . مع مافیه حکومتك اهمیتی‌ده اولوالامره اطاعت فرض ایدیله‌رك کوسترلمشدر .

شمدی‌ده بو آیت کریمه‌ده طوغریدن طوغری‌یه مأموریت معناسنه کلن بر کلمه قوللانلمایوب‌ده امانت لفظی استعمال بیورلماسنك حکمتنه کله‌لم :

بونك باشلیجه ایکی حکمتی واردر : بریسی عمومیتله امانتلرك اهللرینه، صاحبلرینه ویرلماسی لزومنی کوستره‌ن شموللی معنانك مقصدده داخل اولماسی؛ ایکنجیسی‌ده مأموریت معناسنه کلدیکی وقت ، انسانك امانتلری کندی مالی کبی سربست تصرف ایتمك صلاحیتنی حائز اولمایوب ، اونلرك حفظ و اداره‌لرنده صاحبلرینك رضا و رأیلرینی کوزه‌تمسی ناصل لازم ایسه ، مأمورلرك‌ده مأموریتلری کیف ما یشاء تصرف ایده‌مه‌ملری و اونلری کندیلرینه تودیع ایدلمش غایت مهم

و مقدس بر امانت بیلەرك اك جزئی امورینە قدر فوق‌العادە دقت و تمامیت واستقامتلە حسن ایفایە اهتمام ایتملری لازمکلەجکنی بیلدیرمکدر .

حقیقت ، ملاحظە ایدیلیرسە ، بر مأموریت قبول ایتمەنك نە بیوك یوك اولدیغی آکلاشیلیر . بر کرە انسان ، عهدەسنە تفویض ایدیلان وظیفەنك تماماً اهلی اولدیغنە و کندیسندن دها ایی یاپابیلەجك کمسەنك طالب بولونمادیغنە قانع اولمالی . ثانیاً هر آن و دقیقە، اووظیفەیی حقیلە ایفا ایدوب ایتمەدیکنی تأمل ایدەرك قصور ایتمەمکە چالیشمالی . صکرەدە ما فوقنە و ملتە قارشی حساب ویرەبیلمك ایچون حاضر بولونمالی . بونلرك فوقندەدە وجدانە و اللهە قارشی ممکن اولدیغی قدرمسئول اولمایەجق صورتدە حرکت ایتدیکنە مطمئن اولمالی .

ایشتە دین اسلام مقتضاسنە موافق اولەرق بر مأموریت قبول و ایفاسنە جسارت حصولی ایچون غایت مهم شرائطك تام اولابیلمسی لزومنە بناءً درکە بر چوق اعاظم کندیلرینە توجیە ایدیلەن اك بویوك مأموریتلری قبولدن اجتناب بیورمشلردر. ازجملە امام اعظم نعمان بن ثابت حضرتلری قاضی القضاة منصبنی قبول ایتمەمش و بو عدم قبول، زمانی سلطاننك آمالنە توافق ایتمدیکندن غایت الیم اشکنجەلرە دوچار ایدلمش، فقط تحمل ایدەرك موتە راضی اولمش ، خلاف حقانیت قضایە راضی اولمامشدر . [١]

[١] وظائف رسمیەنك قبولندەکی تردده باشلیجە سبب ، امانتك تمامیٔ محافظەسنك پك زیادە دقت و اعتنایی مستلزم بولونماسی و بو بابدە جزئی برتسامحك بیوك مسئولیتلر ، فنالقلر تولید ایدە بیلمەسی اندیشەسیدر . بو خصوصدە بحقٍ نظر دقتی جلب ایدە‌بیلمك ایچون مهم مثاللر واردر . مثلا حضرت عمرالفاروق رضی‌الله عنهك وفاتندنصکرە مخدومی برخیلی زمان پدرینی رؤیادە کورمەمش . نهایت کورمش، فقط ضعیف ویورغون کورمش سببنی سؤال ایتمش . حضرت عمر جواباً « اوغلوم ، غایت بیوك صیقینتی چکیردم . آخرتە ارتحالمدن بری استنطاق التندە ایدم . خلافتم زماننده مملکتلریمز داخلندەکی کوپریلردن بریسی دەلینمش . وقت وزمانیلە خبر آلوب تعمیر ایتدیرەمەمشز . بر کویلونك حیواننك ایاغی او دلیکە قاچمش ، قیرلمش . جناب حق بو یوزدن بنی مسئول ایتدی . پك اغیر سؤال و جوابلرە معروض قالدم. انجق شفاعت رسول‌الله ایلە بوکون قورتولا بیلدم دیمش »

دیکر وقعەدە ، حضرت علی رضی‌الله عنهە عائددر. مشارالیە بر کیجە ، اوندە امور حکومتلە مشغول ایکن یانە بر کیمسە کلمش . سلام ویروب سوزە باشلانجە حضرت علی افندمز ، سوزینی کسەرك براز بکلەمسنی سویلەمش . و درحال باشقە بر موم الەرق یاقمش

دیکر طرفدن انسان ، کندیسندە هر هانکی بر وظیفەیی اك ایی ایفا ایدە بیلەجکنە قدرت و اهلیت کورورسە یالکز تکلیف ایدیلدیکی وقت قبول ایتمکلە قالمایوب تکلیف واقع اولمقسزین‌دە طالب اولمالی‌در . ن. « قال اجعلنی علی خزائن الارض انی حفیظ علیم » سورۀ یوسف ٥٥ ,(XII,55) « بنی دنیا خزینەلری اوزرینە مأمور ایت . بن اونلرك حفظ و ادارەلرینی ایی بیلیرم » آیت جلیلەسی یوسف علیه‌السلامك وظیفەیە طالب و راغب اولدیغنی بیلدیرر .

شمدی‌دە عدالت بحثنە کچەلم: قرآن کریم‌دە یوقاری‌دە مذکور آیتلردن باشقە عدالتی امر دها برچوق آیتلر واردر . ازجملە شو آیت کریمەلر، هردرلو تأثیراتە رغماً، عدالتك تمامیٔ محافظەسنی امر ایدرلر: ن. « یاایها الذین امنوا کونوا قوامین بالقسط شهداء لله ولو علی انفسکم اوالوالدین والاقربین ان یکن غنیاً اوفقیراً فالله اولی بهما فلا تتبعوا الهوی ان تعدلوا و ان تلووا اوتعرضوا فان‌الله کان بما تعملون خبیرا » سورۀ نساء ١٣٥ - ١٣٤ ,IV) « یا ایمان ایدن کمسەلر، الله ایچون شهادت خصوصندە پك زیادە عدالتلە قائم اولوك. ولوکە نفسکز، انا کز بابا کز واقرباکز حقندە دخی اولسون . زنکین ویا فقیر اولسون عدالت اوزرە اولوك . اونلر ایچون دە الله اولادر . هوا کزە تابع اولەرق عدالتدن انحراف ایتمەییك . اکر عدالتدن انحراف وحقی بیاندن اعراض ایدرسەکز بیلیك کە الله تعالی سزك یاپدقلریکزی بیلیر . » « یاایها الذین آمنوا کونوا قوامین لله شهداء بالقسط . ولا یجرمنکم شنئان قوم علی الا تعدلوا اعدلوا هو اقرب للتقوی » سورۀ مائدە - ٨ ,(V,11) « یا ایمان ایدن کمسەلر، عدالتلە شهادت خصوصندە الله ایچون پك زیادە قائم اولوك. برقوم ایلە ارا کزدەکی بوزوقلق سزە عدالتسزلك جرمنی یاپدیرماسین عدالتە دوام ایدك . زیرا تقوایە اك موافق اولان اودر. »

و اولکی مومی سوندورمش . اوندنصکرە او کمسەیی سویلەدەرك دیکلەمش و ایجاب ایدن جوابلری ویرمش. اوکمسە مومك بریسنك سوندورلوب دیکرینك یاقلماسنك سببنی صورمش امام مشارالیەدە « سز کلدیککز وقت امور ملتلە مشغول ایدم . او وقت یانمقدە اولان موم ، بیت‌المال مسلمینك پارەسیلە آلنمشدر . سزك امور رسمیە ایچون کلمیوب خصوصی بر ایش ایچون کلدیککزی اکلاینجە اونی سوندورەرك کندی پارەملە آلدیغم مومی یاقدم » دییە ایضاح کیفیت ایتمشدر .

ن . « وكم قصمنا من قرية كانت ظالمة وانشأنا بعدها قوماً آخرين» سورهٔ انبيا ١١ ,XXI,11) « بزنه قدر مملكتلرى ظالم اولدقلريچون هلاك ايتدك. واونلردن صكره باشقا قوملر ميدانه كتيردك » آيت جليله‌سيله « اذا ظلم اهل الذمة كانت الدولة دولةالعدو » « رعاياسنه ظلم ايدن دولت دوشمان دولتدر » « ان الله ينصر الدولة العادلة ولوكانت كافرة ولاينصر والدولة الظالمة وان كانت مؤمنة» « الله عادل دولته، كافرده اولسه ياردم ايدر. ظالم دولته مؤمن ده اولسه ياردم ايتمز » « الملك يبقى بعدل واحسان ولايبقى بظلم وايمان » « ملك، عدل واحسان ايله بقا بولور . ظلم وايمان ايله بقا بولماز » كلام عاليلرى عدالتك واخلاقك محافظهٔ ملك ايچون ضرورى وعدالتسزلكك بلا تفريق دين وملت موجب انقراض اولديغنى صراحة بيلديررلر .

دين اسلامده يالكز ظلمك فاعلى اولمق دكل، ظالم طرفه ميل وطرفدارلق ايتمكده صراحة منع بيورلمشدر . ن. « ولاتركنوا الى الذين ظلموا فتمسكم النار» سورهٔ هود ١١٣ ,XI,113) ظالملره ميل ومماشات ايتمه‌يك ، آتشه يانارسكز »

دين اسلامده ادارهٔ حكومتك عموم ملتك النده اولوب انجق كندى ايچلرندن آمر ويا مأمور دنيلن مديران قسمى آيريله‌رق كنديلرينه امر ونهى صلاحيتى ويريله‌بيله‌جكنى وبو اعتبار ايله امر بالمعروف ونهى عن المنكرك اولياى اموره عائد اولاجغنى سويله‌مش ايدك . بركره ملت، بو قسمى كندى ايچندن كندى انتخابيله سچوب آييردقدنصكره، ارتق اونلره اطاعت ايتمك، هر مؤمن اوزرينه فرض اولور. ن . « ياايها الذين امنوا اطيعوا الله واطيعوا الرسول واولى الامر منكم.» سورهٔ نساء ٥٩ ,IV,62)

اولوالامره (آمرلره) اطاعت ، انجق حق دائره‌سنده حركت ايتملرى شرطيله واجبدر. واونلرده مطاع اولان، شخصلرى دكل، اجراسنه مأمور اولدقلرى احكام جاليله‌در . نته‌كيم « لاطاعة لمخلوق فى معصية الخالق » « خالقك امرينه مخالف خصوصاتده مخلوقه اطاعت يوقدر. » بيورلمش اولماسى ده بومعنايى كوستر .

« من رأى من اميره شيئاً فكرهه فليصبر . فانه ليس احد يفارق الجماعة شبراً فيموت الامات ميتة جاهلية» «اميرى طرفندن خوش كورمديكى برشيئك صدورينى

كورن كمسه صبر ايتسين . زيرا جماعتدن برقاريش آيريله‌رق اولن بركمسه مطلقا جاهليت أولوميله أولور » حديث شريفى‌ده هر كسك دولت امورينه اعتراضه قالقشمايوب عموم ملت ايله برابر اولماسى لزومنى بيلديرر. چونكه ملت، البته حق اوزره جمع اولنورلر. ضلال اوزرينه اجتماع ايتمزلر « ان الله لايجمع امتى على ضلالة ويد الله على الجماعة من شذ شذ الى النار » « جناب الله بنم امتمى صاپقاق اوزرينه طوپلامز . واللهك الى (صياتى، عناتى) جماعت اوزرينه‌در . جماعتدن آيريلان آتشه آيريلير . » حديث شريفى‌ده بومعنايى افاده بيورور .

والحاصل كندى ايچلريمزدن ايپرمش وقبول ايتمش اولديغمز حقانيت داخلنده حركت ايدن حكومته ومأمورلرينه اطاعت ايله مأمورز .

امر بالمعروف ونهى عن المنكرك ديكر برشكلى انسانلرك برى برينى خيره ، حقه ، صبره دعوت ايتملريدر . ن . « والعصر ان الانسان لفى خسر الا الذين آمنوا وعملوا الصالحات وتواصوا بالحق وتواصوا بالصبر» سورهٔ عصر ,CIII) « عصره يمين ايده‌رم كه انسانلر خسرانده‌در . انجق ايمان ايدنلر ، صالح عمل ايشليه‌نلر، حق توصيه ايديشه‌نلر ، صبر توصيه ايديشه‌نلر مستثنا » قول كريمى بومعنايى‌ده آمردر . [١]

---

[١] بو سورهٔ شريفه‌ده عصره يمين ايدلمسى مسلمانلرك اساسات دينيه‌لرينى تغيير ايتمه‌مك شرطيله ايجابات عصريه‌يه توفيق حال ايتملرى لزومنى كمال اهميتله بيلديرر .

دين اسلامده اصلك قطعى صورتده ثابت اولوب انجق تبدل زمان ايله احكامده تبدل واقع اولابيله‌جكنى نسخ وشريعت حقنده‌كى بياناتمزله كوسترمش ايدك. دين اسلام، بوقسملرك مقتضيات حال وزمانه كوره تبدل ايده‌بيلمه‌لرينى قبول ايله تجدده بيوك برموقع ويرمشدر . ذاتاً شجرهٔ اسلاميه، اصلى ثابت ، فرعى سماره قدر واران ، دال بوداق صالان برشجرهٔ طيبه‌در . اصل شريفى قطعياً ده‌كيشمك وبوزولمقدن متعالى؛ فروعى، هر عصرى، هر محيطى، هر فرد قابلى تنوير وحسن اداره ايده‌بيلمك اعتباريله متنوع شعاعات حالنده نمايان اولمغه مساعد كونشلردن دها فياض برشمس منير الهيدر. ن. « الم تر كيف ضرب الله مثلاً كلمةً طيبة كشجرة طيبة اصلها ثابت وفرعها فى السماء . تؤتى اكلها كل حين باذن ربها . ويضرب الله الامثال للناس لعلهم يتذكرون. ومثل كلمة خبيثة كشجرة خبيثة اجتثت من فوق الارض مالها من قرار. يثبت الله الذين امنوا بالقول الثابت فى الحيوة الدنيا وفى الآخرة ويضل الله الظالمين ويفعل الله مايشاء» سورهٔ ابراهيم ٢٤ - ٢٧ XIV,29-32) «كورمدكمى ، جناب حق ناصل مثل ايراد بيوردى : كلمهٔ طيبه (اسلام) كوكى ثابت وداللرى كوكده اولان ايى اغاج كبيدر. اواغاج

والحاصل دین اسلام ، عموم ملتی ، ملتك جریان امورینه علاقه‌دار و صورت حرکاتدن ، طرز اداره‌دن کافه‌سنی علی مراتبهم مسئول و حصه‌دار ایتمش‌در . « عمالکم اعمالکم » « مأمورلریکز کندی عمللریکزدر » کلامی‌ده مسئله‌یی پك کوزل تفهیم ایدر .

ربنك اذنیله هرزمان میوه ویرر. الله، انسانلره‌دوشونوب اکلاملریچون مثل‌ایراد بیورور. وخبیث کلمه‌نك (شرکك) مثلی، کوکی یرك یوزندن قوپان خبیث برآغاج کبی‌در . اونك‌قرار وثباتی یوقدر . الله‌تعالی ایمان ایدنلری دنیا حیاتنده وآخرت‌ده ثابت قول ایله تثبیت ایدر. و الله‌ظالملری شاشیرتیر . و الله ایسته‌دیکنی یاپار» آیات جلیله‌سنده، دین مبینمزك اساساتك دائماثابت‌قالمقله‌برابر فروعندن، هرزمان یکی‌دن‌یکی‌یه ودرلو درلو مستفیض ومستفیداولاجغمزی بیان بیورورلر . « ان‌الله یبعث لهذه‌الامة علی رأس کل مائة سنة من‌یجدد لها دینها » « جناب الله، بوامته هریوز سنه باشنده دیننی یکیله‌ین انسان کوندرر » حدیث‌شریفی‌ده بو- شجرهٔ طیبه‌نك میوه‌لرندن قیامته قدر یکی‌دن یکی‌یه متنعم اولوناجغنی تبشیر واعلام بیورور .

دینمزك فروعه متعلق اولان تجددلری پك متنوع‌در . علوم و فنونك ترقیاتیله ، زمان ومکانك تبدلیله ، منافعی ظاهر هر درلو مادی ، معنوی خصوصاتدن استفاده‌یه مساعددر . ن . « الیوم اکملت لکم دینکم و اتممت علیکم نعمتی و رضیت لکم‌الاسلام دیناً » سورهٔ مائده ـ ۳ ,V,4) « بوکون سزك دینکزی اکمال و سزه نعمتمی اتمام وسزك دین اسلام ایله متدین اولماکزدن راضی اولدم » آیت کریمه‌سنده‌کی اکمال و اتمام کلمه‌لری بومعنالری بیلدیررلر . زیرا کمالك معناسی، اوزرینه برشی قونامیه‌جق‌درجه‌ده طولمق دیمك‌در . تمامك معناسی‌ده هرنه قدر طولمش ایسه‌ده اوزرینه دهاده قومق ممکن اولمق دیمك‌در . بناءً‌علیه دینمز ، اساس اعتباریله تا اتمام تبلیغندن اعتباراً اوزرینه هیچ برشی علاوه ایدیله‌میه‌جك درجه‌ده کاللی اوله‌رق احسان بیورلمش‌اولدیغندن اکمال کلمه‌سیله‌توصیف اولونمش . فقط فروع‌دن حاصل اولاجق ثمراتك نم‌لاتحصاسندن یکی‌دن یکی‌یه استفاده اولونمق جهتی اذن‌الهی ایله کل حین‌ده بردوام اولاجغی جهتله نعمت الهیه ، اتمام کلمه‌سیله افاده بیورلمشدر .

دینمزده معتبر اولان اجماع‌امت‌ده ، برعصرده مقدار کافی علمانك‌بعضی مسائل‌اوزرینه اتفاقلری دیمك‌اولدیغندن‌اوسایه‌ده هرعصرده یکی‌دن یکی‌یه تطبیقلر، تجددلر کوروله‌جك‌در. نته‌کیم‌ده کورولمشدر .

صکره ن. « کل یوم هوفی شأن » سورة‌الرحمن ۲۹ ,LV,29 » « جناب‌حق‌هرکون یکی برشأن اظهار بیورور » منطوق عالیسی‌ده شئون عالم تجدد ایتدکجه خط‌حرکتلرده‌ده، اساس دینه ضرری اولمامق شرطیله، اویکی‌لکره تطابق‌لازمکلجکنه اشارت بیورور .

صکره حضرت علی افندمزك « لاتقصروا اولادکم علی ادابکم لانهم مخلوقون‌لزمان غیر زمانکم » سز اولادلریکزی کندی اداب و عاداتکزه قصر ایتمه‌یك . زیرا اونلر

دینمزك اولیای اموره ملت ایله استشاره ایتمك امر بیورماسی‌ده عینی‌مقصده مبنی‌در . زیرا معلومدرکه ایلك ایکی باشدن اولور . ن. « فبما رحمة من‌الله لنت لهم . ولوکنت فظاً غلیظ‌القلب لانفضوا من حولك. فاعف عنهم و استغفر لهم . وشاورهم فی‌الامر » سورهٔ آل عمران ۱۵۹ ,III,153)

« اللهك لطف و کرمیله سن اونلره ملایم طاوراندك . اکر خشین و قاتی قلبلی بولونسه‌یدك، سنك اطرافکدن طاغیلیرلر ایدی . اونلری عفو ایت واونلر ایچون استغفار ایله . و اونلرله ایشلرده استشاره ایت » آیت کریمه‌سی اولوا الامری خلقه تقریب و استبداددن منع بیوردیغی کبی خط حرکت تعیننده ، وظیفه‌نك صورت اجراسنده خلقك‌ده رأیلرینی مداخله ایتدیردیکی جهتله‌هم اونلری عواقبك نیك و بدینه اشتراك ایتدیرمش ، هم‌ده فعل مراقبه‌یی تسهیل ایتمشدر .

خیرك انجق اهالیسیله حکومتلری اراسنده وفاق تام بولونان یرلرده مستقر

سزك زمانکزدن باشقه زمان‌ایچون یارادلمشلردر » کلام عالیسی‌ده اداب وعاداتك ، اشکال وصورك زمانه کوره تبدل ایتدیرلمسنی ، برشکل وطورده میخلانوب قالنمایوب هرخصوصك فهم و مقتضای زمانه کوره اولماسنی امر ایدر .

شونی‌ده سویلیه‌لم‌که ، ولوکه فروعه عائد اولسون، دینمزك‌بوتجدد مساعده‌سی، هریکی‌یی بلا تدقیق قبول هرکوردیکنی تقلید معناسنه دکلدر. ن. « فبشر عبادالذین یستمعون‌القول ویتبعون احسنه اولئك‌الذین هدیهم‌الله و اولئك هم اولواالالباب » سورهٔ زمر ۱۸ ,19 XXXIX) « سوزی دیکله‌یوب‌ده اك کوزلنه تابع اولان قوللریمی مژده‌له . اللهك طوغری یوله کتوردکلری اونلردر . اونلر عقل کامل صاحبلری‌در » آیت‌جلیله‌سی‌موجبنجه مسلمانلر هر کوردکلرینه ، هر ایشیتدکلرینه تابع اولمازلر . اییجه تدقیق ایدوب اك ایسی هانکیسی ایسه اوکا تابع اولورلر . باخصوص پیغمبر افندمز محدثاتدن ، بدعتلردن صاقنمق امر ایتمشلردر . « فعلیکم بسنتی وسنة‌الخلفاء‌الراشدین المهدیین تمسکوا بها و عضوا علیها بالنواجز و ایاکم‌ومحدثات‌الامور . فان کل محدث بدعة وکل بدعة ضلالة وکل ضلالة‌فی‌النار» « بم سنتمه و طوغری یوله کیده‌ن لیاقتلی خلفلریمك سنتلرینه تابع اولوك . اوسنتلره ایی یاپیشك‌واونلری اك قوتلی دیشلریکزله صیقی طوتوك . وایشلرك محدثاتندن صاقینك. چونکه هرمحدث بدعت‌در . وهر بدعت طوغری یولدن چیقمق‌در . وهر طوغری یولدن چیقمانك صوکی عذاب‌در . » حدیث شریفی بومعنایی بیان بیورور . ایشته بواعتبار ایله مسلمان‌صیقی بر محافظه‌کاردر . تجددی سومسی ، قبولی انجق طوغری یولدن چیقمامق ، و دنیاسنه ، آخرتنه منفعتی اولمق باخصوص ضرری اولمامق شرطیله‌در .

اولوب ارالرنده خوشنودسزلق اولمقدن انجق شر کله‌جکنی « خیار ائمتکم الذین تحبونهم ویحبونکم وتصلون علیهم ویصلون علیکم وشرار ائمتکم الذین تبغضونهم ویبغضونکم وتلعنونهم ویلعنونکم » « حکومتلریکزك خیرلیلری سزك سودکاریکز ، و سزی سوه‌نلر و سزك کندیلرینه حرمت و تعظیم ایتدکاریکز وسزه حرمت وتعظیم ایدنلردر . حکومتلریکزك شر اولانلری کندیلرینه بغض ایتدکاریکز و سزه بغض ایدنلر وسزك حقلرنده فنا سویلدکاریکز و سزك حقلریکزده فنا سویلیه‌نلردر » حدیث شریفی بیان بیورور . ذاتاً ن. « واعتصموا بحبل الله جمیعاً ولاتفرقوا » سورهٔ ال عمران ١٠٣ ,III,98) « هپ اللهك ایپنه صاریلك . آیریلق یاپمایك » آیت کریمه‌سی بتون ملت و حکومتك آهنك و وفاقدن ایرلمالرینی آمردر .

مسلمانلر بری برلرینی قارده‌ش بیلدکلرندن ارالرنده عداوت تقرر ایده‌مز . ن. « انما المؤمنون اخوة فاصلحوا بین اخویکم » سورهٔ حجرات ١٠ ,XLIX,10) « بتون مسلمانلر قارده‌شدرلر قارده‌شلریکزك اراسنی اصلاح ایدیکز » امری صریحدر .

دینمز ، سائر دولتلرله اولاجق مناسبات یعنی مناسبات خارجیه خصوصنده دخی کذلك تماماً حقوقه رعایتکارلق امر ایدر . تعدی و تعرضلری واقع اولمادقجه ، هپسیله ممکن اولدیغی قدر مناسبات حسنه ادامه‌سیله مأمورز . منافع متقابله اوزرینه اتفاق ومشارکتیده بالطبع قبول ایده‌رز . ومسلمان مملکتلرنده ساکن اولان اجنبی غیر مسلملرك‌ده هر وجه ایله حقوقلری محفوظدر . بونلره معاهد دینیر . پیغمبر افندمز « من قتل معاهدا لم یرح رائحة الجنة » « بر معاهدی قتل ایدن کمسه جنتك قوقوسنی قوقلایاماز » بیورمشلردر . هرهانکی بر ملت ایله حقوق اختلافنی تحدث ایده‌رسه اولا مسئله‌یی مصالحانه وسیاستله حل ایتمکله مکلفز . حرب ، انجق ضروری واجتنابی غیر ممکن اولدیغی وقت فرض اولور . (جهاده دائر تفصیلات دردنجی سؤالك جوابنده یازیلیدر)

خلاصه ؛ حفظ دین امر معتناسی ، هم فردك کندی باشنه ، هم بلاتفریق عموم مسلمانلرك ال برلکیله چالیشاجقلری بر ایشدرکه اوصاف لازمه‌یی حائز ومستقل حکومت ویا حکومتلرك وجودیله تام اولور .

سؤال ٢ — بو دین فکر وحیاته نه بخش ایتمشدر ؟

دین اسلام ، فکره استقلال ومختاریت ، صحت وسلامت ، علویت ومتانت ؛ حیاته ، نور ومعرفت ، تساند ومشارکت ، نظام وامنیت ، مساوات وحریت ، عدالت وحقانیت حساب وطمانینت ، خلاصه ؛ مادیات ایله معنویاتی مزج وترکیب ایدن نزیه وسالم ، فعال وخیرکار ، طاتلی ومطمئن بر طرز حیات ومدنیت بخش ایتمشدر .

بودینك فکر وحیاته نه‌لر بخش ایتدیکنی اکلامق ایچون ، زمان ظهورنده دنیانك نه حالده بولوندیغنی وصکره نه حال کسب ایتدیکنی نظر اعتباره آلمق لازمدر . او زمان ، اسکی مدنیتلر منقرض اولمش بولوندیغی کبی ادیان سائره‌ده بر موجودیت کوستره‌میور وهر یر جهل وضلال ایچنده ایدی . اسلامك مرکز ظهوری اولان عربلق ایسه تماماً بدویت و وحشت حالنده بولونیوردی . قز اولادلرینی دیری دیری کومه‌یی شرف و دوه بولی ایله ییقانمه‌یی تطهر وتعطر صایارلر ایدی . طاشلردن ، اغاچلردن یاپدقلری پتلره طاپارلر وهردرلو خرافاته ایناتیرلر ، باغلانیرلردی . [١] حضرت قرآن ، هپسندن اول شرکی قالدیردی . توحیدی تثبیت وتوثیق ایتدی . عبادت ایدیله‌جك انجق نقصان صفتلرندن کلیاً منزه وکمال صفتلریله متصف وقلب مؤمنده جایکیر بر الله اولدیغنی واونك وجود و قدرتنی تفکر وتعقل ایله وحس وقلب ایله والحاصل هرکسك کندی نفسنده

---

[١] پیغمبر افندمزه قدر عربلر آره‌سنده تبارز ایدن یکانه معرفت شعر سویله‌مك ایدی . کیم بیلیر قاچ عصرلر ظرفنده ایدینه بیلدکلری بو ملکه‌نك اك پارلاق نمونه‌لری کوزلریمزك اوکنده‌در . قرآن کریم نازل اولمایه باشلایِنجه اعتباردن ساقط اولان بو سوزلر تدقیق ایدیلیرسه انجق محدود بعض صنایع ادبیه‌یی محتوی اولدقلری اکلاشیلیر . اك بیوك اهمیتلری عرب قومنك شعره استعدادینی کوسترملری اعتباریله‌در . محتوی اولدقلری معانی نسبتله اوقدر محدود ومعدوددرکه اك یوکسك حقایق ودقایق ، الهی بر اعجاز ایله افاده بیوران

حاصل ایتدیکی قناعت واطمئنان ایله ایمان ایتمك لزومنی بیلدیردی. ارتق بو صورتله فکر بشر ایچون تأثیرات خارجیه‌یه علی العمیا باغلانمق ، خالق تعالی‌یه عرض حاجت ایچون نفسنه مراجعت ایده‌میوب آخر مخلوقاتك توسطنی ارامق ورؤسای روحانیه‌نك استبدادی آلتنه صوقولمق ضلالتی قالدیرلدی . حضرت اللهه جسم وصورت وتعدد کبی نقصان صفتلری عطف ایتمك قاپولری قاپاندی . معبود بالحق حقنده‌کی فکر وعقله مخالف هر درلو اعتقادات لغو ایدیله‌رك طریق حق، لایق وجه ایله آچلمش اولدی. بناءً علیه فکره، وجدانه، بالحب والرضا منقاد اولدیغی و دائما قلبنده مستقر بولدیغی، حق‌دن باشقا هیچ بر شیئه مربوطیت قبول ایتمیه‌ن بر استقلال ومختاریت بخش ایتدی .

عینی زمانده فکرك فطرت اصلیه‌سی مقتضاسی اولان صحت و سلامت محاکمه‌یه استناد ایتمك اساسی تأسیس وتحکیم ایدلدی . اوهام وخرافات رواج واعتباردن قالدیرلدی . ازجمله او وقتلر تطیره ایناننیرلر یعنی قوشلرك اوچماسندن اوتمه‌سندن معنالر چیقاریرلر ، خط حرکتلرینی اوکا کوره تنظیمه قالقیشیرلر ایدی . مثلا سفره چیقه‌جق بر آدم أوندن چیقدقدنصکره ایلك تصادف ایتدیکی قوش صاغ طرفندن اوچارسه خیره ، صول طرفندن اوچارسه شره دلالت ایده‌جکنه ایناننیرلر ایدی .

بر ده عربلر آراسنده هامه دینیله‌ن موهوم بر قوشه‌ده اعتقاد وار ایدی .

قرآن کریم ایله مقایسه ایتمك هیچ بر فرد خبیرك عقلندن کچمز . حتی قرآن دکل، قرآن‌دن فیض آلمش شعرانك أثرلریله بیله قابل قیاس اولمادقلری اربابنجه معلومدر . او زمانك اداری ، حقوق وصناعی ودها سائر احوال ومعلوماتی‌ده کذلك ابتدائی وپریشان ایدی . اسکی دینلردن ، مدنیتلردن قالمه بعضی ایی جهتلری اولان یرلر ، مملکتلر وار ایدیسه‌ده عمومی وضعیت ، جدی بر نظام واخلاق تأمیننه خادم واساسلی علملره مستند اولمقدن چوق اوزاقلاشمش ایدی. هله توحید الهی غایهٔ دینیه‌سی، تماماً دینه‌جك قدر، متروك واونودولمش بولونیوردی . تاریخه عائد اولان بو خصوصلر طبیعی اربابنجه دها زیاده معلوم اولدیغندن تعمیق ایتمك ایستیه‌نلر آثار عائده‌سنه مراجعت ایده‌بیلیرلر .

بر کمسه قتل اولونورسه، کویا او قوش، مقتولك انتقامی آلیننجه‌یه قدر ، اسقونی اسقونی یعنی بنی قاتلك قانیله صولایك ، صولایك دیه باغیرر، مقتولك روحی ده بوندن معذب اولور ایمش! بو سببله مطلقا هر مقتولك انتقامنی آلمغه چالیشدقلرندن مقاتله‌لرك اردی ارقه‌سی کسیلمز ایدی . دین محمدی سایه‌سنده بونلر هپ قالدیرلدی . هله حضرت پیغمبرك مخدومی حضرت ابراهیمك وفاتی کونی کون طوتولماسی اوزرینه حاصل اولان فکری تصحیحاً شرفصدور ایدن « ان الشمس والقمر آیتان من آیات الله . لاینکسفان لموت احد ولالحیاته » « کونش و آی قدرت الهیه‌یه دلالت ایدن ایکی شیلردر . هیچ بر کمسه‌نك وفاتی ویا حیاتی سببیله طوتولمازلر . » حدیث شریفی فکره اك بیوك جدیتی ، صحت وسلامتی بخش ایدن نصوص جلیله‌دن‌در . مخدوم پیغمبرینك وفاتی کونی تصادفاً کون طوتولماسنی عربلر ، رسالت محمدیه‌نك صحتنه دلیل تلقی ایتمك ایسته‌مشلر . بونك اوزرینه پیغمبر افندمز درحال ؛ قوانین طبیعیه‌نك، هیچ بر کمسه‌نك حیات ویا مماتی سببیله، تبدل ایتمیه‌جکنی بیان ایله فکرلرك حقیقت یولندن انحراف ایتمه‌منی، اوهام وخرافات یوللرینه صاپمامسنی تأمین بیورمشلردر . نه حاجت، دیناً پك زیاده واجب التعظیم اولان قبله مسئله‌سنك بیله جهت ومکانه مربوط بولونماسنك، مجرد دین حقه تابع اولانلرله اولمیانلرك تفریق اولونمالری ایچون بر علامت اولمقدن باشقه حکمتی اولمدیغنی قرآن کریم صراحة بیان بیورمایورمی ؟ ن. « وماجعلنا القبلة التی کنت علیها الا لنعلم من یتبع الرسول ممن ینقلب علی عقبیه » « سنك تابع اولدیغك قبله‌یی انجق رسوله تابع اولانلرله اولمیانلری بیلمك ایچون انتخاب ایتدك » بیورلمامشمی‌در؟ یعنی بو وسیله ایله دخی فکرك حق‌دن باشقه‌سنه مربوط قالمامسی تأمین ایدلمش دکلمی‌در ؟

شمدی بوراده وحی ومعجزه والهام وکرامت کبی خارق العاده احواله ایناننمق فکر ایچون بو سرد ایدیله‌ن مطالعه‌لره منافی دکلمی‌در ؟ دینه‌نلر اولابیلیر. فقط تدقیق ایدیلیرسه، دین اسلامك بو کبی خارق العاده احوالك وجود و امکاننی قبول ایله برابر ؛ احکامنی فکرك سلامتنی تشویش وتغییر ایتمیه‌جك صورتده تثبیت وتوثیق ایتمش اولدیغی اکلاشیلیر . زیرا وحی ومعجزه‌لر پیغمبرلره

مخصوص‌در . خاتم‌الانبیا افندمزده ختام بولمشدر . کشف وکرامت اربابی نادر اولمقله برابر دائما موجوددر . فقط اونلرك کرامتلری ، اجرای احکامه اساس اولمق ایچون دکلدر . او ، جناب حقك ایسته‌دیکی قولنه احسان ایتدیکی بر مظهریت جلیله‌درکه اکثریا عبادات وطاعات وزهد وتقوایه مواظبتله قازانیلیر .

مسلمانلر آراسنده آزچوق کرامته مظهراولمش عارف بالله و واقف اسرار معنویات ذوات هیچ اکسیك دکلدر . لکن کشف وکرامت نه‌قدر طوغری وظاهرده اولسه احکام شرعیه ایچون اساس اولماز . و ذاتاً اکثریا مخفی‌در . وهروقت ظهور ایتمز . بناءً علیه مسلمانلره کشف وکرامت اوزرینه بنای فکر ومعامله فرض اولنمامشدر . فرض اولان عقل وفکر دائره‌سندن اصلا ایرلمایان نصوص مبینه اوزرینه بنای فکر وحرکتدر .

چار یارکزین ودیکر اصحاب‌کرام ودها صوکره‌کلن اولیای ذوی‌الاحترامدن صادر اولان کرامتلره دائر کتب اسلامیه‌ده متعدد وقایع مسطور اولوب دیدیکمز وجه ایله بوکون دخی کرامتلری ظاهر اولمش کمسه‌لر یوق دکلدر . فقط کرامت اولیانك حق اولدیغنه مثال اوله‌رق قبول ایدیلن اك مشهور وقعه حضرت عمرالفاروق رضی‌الله عنهك مدینهٔ منوره‌دن ایران سفرینه کوندردیکی عسکرك حالنی کوروب کندیلرینه امر اسماع ایتملری‌درکه شو صورتله واقع اولمشدر : برسنه ؛ جناب عمر ، ساریة بن الحصین نام ذاتك قوماندای آلتنده ایران جهتلرینه (نهاونده) عسکر سوق ایتمشلر . عسکرك حرکتندن خیلی زمان صکره بر جمعه کونی جامع شریفده خطبه ایراد ایدرلرکن بردنبره ؛ یاساریة الجبل الجبل دیه باغیرمشلر . حاضر بولونان جماعت ، حضرتك بونداسنك معناسنی تماملیه اکلایامامشلرسه‌ده ، هرحالده عسکر اسلامك محتاج معاونت برحالده اولوب بوسببله مهم برکرامت عمرینك صدور ایتدیکنه حکمده تردد ایتمه‌مشلر . وحتی حضرت علی رضی‌الله عنه تاریخنی قید ایتمشدر .

برمدت صکره اوردودن خبرجی کلدیکنده اکلاشلمش‌که ، عسکر اسلام تهلکه‌لی بروضعیته دوشمش‌ایکن ، حضرت عمرك ندای خلاص آوری ، باذن‌الله

قولاقلرینه واصل‌اولونجه جبله طوغری تبدیل حرکت ایتمشلر وبوسایه‌ده دشمانك پلانی عقیم براقیله‌رق بیوك برتهلکه دفع ومهم برظفر تأمین ایدلمشدر .

بو وقعه تله‌پاتی ایله ایضاح ایدیله‌مز . چونکه تله‌پاتی‌ده یالکز کورمك واردر . ایشیتدیرمك یوقدر . تاریخده مذکوراولان تله‌پاتی وقعه‌لری میدان‌ده‌در مثلا تیانالی (آپولونیوس) ك وقرالیچه (قاته‌رینا دومه‌دیچی) نك واقعه‌لرنده یالکز رؤیت واردر [١]

بونلر ، تاریخه ، اسکی زمانلره عائد واقعه‌لر اولوب دها پك یکی بر زمانده

[١] تیانالی یعنی نیکده‌نك (ده‌نه‌کی) کویندن اولان (اپولونیوس) میلاد عیسادن برسنه صکره تولد ایدوب ٩٧ تاریخ میلادیسنه قدر یاشامش بر حکیم غیر نصرانی‌در . برکون مشارالیه ، ایاسلوغ‌ده اوکله وقتی برچوق کمسه‌لره نطق ایراد ایدرکن بردنبره برقاچ آدیم ایلریلیه‌رك ، استه‌فانوس ! وور ظالمه وور دیه باغیرمش . مستمعین بر شی اکلامایه‌رق حیرته دوشدکلرندن « أمین اولوك شو دقیقه‌ده ظالم أولدورلدی » واینانمق ایسته‌میه‌نلره دونه‌رك « اوت ، حقکز وار . روماده بیله حالا وقعه‌دن خبردار اولمیانلر چوق . فقط ارتق طویمایه باشلادیلر . اهالی ظالمدن قورتولدقلرینه سوینه‌رك قوشوشمقده‌لر » دیمش . ارادن کونلر کچمش . اووقت اکلاشلمش‌که (اپولونیوس) روماده ایمپراطور (دومیتیانوس)ك صورت قتلنی خارق‌العاده برحال ایله کورمش حکایه ایتدیکمز وجه ایله خبر ویرمشدر .

تاریخلرده مذکوردرکه ایمپراطور (دومیتیانوس) ، کندی انشته‌سی (قله‌مانس)ی قتل ایتدیردیکندن مقتولك زوجه‌سنك یعنی ایمپراطورك همشیره‌سنك ازادلیلرندن استه‌فانوس اسمنده برکمسه ، افندیسنك انتقامنی آلمق ایچون صره‌سنی دوشوره‌رك روما سراینك ایچنده (دومیتیانوس) ی أولدورمشدر . ایشته اپولونیوسك کوروب خبر ویردیکی وقعه بودر . اپولونیوسك معتقدلری کرامتنه قائللردر . وکندیسنی حضرت عیسی علیه‌السلام ایله مقایسه ایدنلر واردر . هرحالده صلحادن بر ذات ایمش . قرالیچه دومه‌دیچی‌نك تله‌پاتی حادثه‌سی ، فرانسز محیط‌المعارف (غراند انسیقلوپه‌دی) نامنده‌کی مشهور کتابده یازلدیغی وجه ایله ١٥٧٤ تاریخ میلادیسنده (آوینیون) شهرنده واقع اولمشدر . برکیجه ناوار قرالی و قرالیچه (قاته‌رینه دومه‌دیچی) وبرابرلرنده دها خیلی معتبرکمسه‌لراوطوریورلرایمش . قرالیچه اوکیجه معتادی خلافنه اوله‌رق ایرکنجه یاتمش وبراز صکره اللرینی یوزینه‌قاپایه‌رق « قاردینال‌افندی ، سزکله‌ایشم‌یوقدر » دیه باغیرمایه واوراده‌کیلری یاننه چاغیرمایه باشلامش . ویاننه کیره‌نلره ، اونلرك‌ده کورمکده اولدیغنی ظن ایده‌رك ، باقك قاردینال بکا النی ناصل اوزاتیوردیمش . بوغریب حال اوزرینه قرال ، قاردینالك بولوندیغی یره آدملر کوندرمش ، قاردینالك ، قرالیچه‌نك کوروب تعریف‌ایتدیکی وضعیتده وفات‌ایتمش اولدیغی کورولمشدر .

مغله‌ده واقع اولان بر تله‌پاتی[١] وقعه‌سنی ده بن نقل ایده‌یم : مغله‌ده بلدیه طبیبی ایدم. ١٣١٢ (١٨٩٦) ده انفکاك ایتدم . اوراده فتاح اسمنده بر مجذوب وار ایدی. کوره‌نلرك سویلدکلرینه نظراً بو فتاح، بر کون چارشینك اورتاسنده (حاجی قزاز اوغلی حاجی محمد) باطیور ! دییه تلاشلی وضعیتلرله باغرمغه باشلامش. هر کس اطرافنه طوپلانه‌رق، فتاح دلی اولدی دیمشلرسه‌ده، حاجی قزاز اوغلی حاجی محمدك او کونلرده تجارت ایچون رودوس طریقیله ازمیره کیتمش بولونماسی هر کس‌ده بر اندیشه اویاندیرمقدن خالی قالمامش . نهایت ، برقاچ کون صوکره آکلاشیلمش که حاجی محمد ردوسه کچمك اوزره مرمریسدن قاییغه بینمش فقط یولده فورطنه‌یه طوتولدقلرندن قایق باطمش و حاجی محمد بوغولمش؛ وبو واقعه فتاحك چارشی‌ده باغیروب خبر ویردیکی زمانه تصادف ایتمشدر . فتاح اوندنصکره دها بر چوق سنه‌لر یاشامش مجذوبانه فقط عینی زمانده جاذب بر حیات کچیرمشدر/ عمومیتله کندیسنه حسن ظن ایدیلیرایدی. مغله ، دکزدن آلتی ساعت قدر اوزاق ویوکسك بر یردر. ایشته دنیاده کرك کرامت خارجنده و کرك داخلنده بو کبی خارق العاده احوال

[١] بوراده بوکون صورت وقوعی مجهول اولان تله‌پاتی کبی حادثه‌لر ایچون بر کون کله‌جك تلسز تلغراف و امثالی کشفیات‌ده اولدیغی کبی اونلرك‌ده قوانین طبیعت داخلنده اولدقلری اکلاشیلاجقدر ، دییه‌نلر اولا بیلیر . طوغری‌در . فقط اونلرك فناً قابل ایضاح احوالدن اولملری هیچ بر وقت خارق العاده اوله‌رق وقوعبولمش اولملرینی ده‌کیشدیرمز . ذاتاً کرامت ومعجزه‌لرك ، مطلقا قوانین طبیعته، عقل وفنه مخالف احوالدن اولملری شرط دکلدر . مثلا پیغمبر افندمزك هجرتلری اثناسنده ایچنده کیزله‌ندکاری مغاره‌نك قاپوسی اوروجکلر طرفندن أورولمش و اوزرنده یووا یاپمش و یمورطلامش اولان کوکرجینلر قاچمامش‌در. بو حالی کوره‌ن دشمانلر « بو مغاره‌نك قاپوسی آچیلمامش، اکر آچلمش اولسه‌یدی بو اوروجك آغلری بویله اولماز، کوکرجینلرده یووالرنده قالمازلر ایدی » دییه‌رك مغاره‌یی ارامقدن واز کچمشلردر . کوروليورکه بو حادثه‌لر، فناً ، عقلاً اولامایه‌جق و قوانین طبیعته مخالف شیلر دکللردر . مع مافیه بونلرك تام صره‌سنده اوله‌رق وقوعبولمش خارق العاده حاللر اولدقلری‌ده شبهه‌سزدر. دقت ایدیلیرسه، موجودیت وقدرت الهیه‌یه دلالت ایدن اعجاز نما وقایعك امکانی اینانده‌جق فوق العاده حادثات، دنیاده هر وقت کوروله بیلیر و کورولمکده‌در. فقط پیغمبرلرك کوستردکلرنده زیاده اوله‌رق باشقه بر ماهیت واردر . اونلر تبلیغ بیورولان امرلرك حق اولدیغنی اثبات صددنده ، ایمان وقناعت حصولنی تأمین ایچون لزومی زمانده واقع، و امت طرفندن معجزه اولدقلری قبول ایدیله‌جك ماهیتی حائز خارق العاده‌لردرکه تصادفه حمل ایدلملری هیچ محتمل دکلدر .

و وقایعك وجودی محقق اولمقله برابر دین مبین بونلر اوزرینه بنای احکام ایتمز و ایتدیرمز. فتحهٔ شریفه‌نك معنالرینی بیان صره‌سنده عرض ایلدیکی وجه ایله، دینمزك روح و خلاصه‌سی، ایمان و صراط مستقیم اوزره حرکتدر . و ایمان ایله استقامت یعنی ایمان ایله برابر اعمال صالحه‌یه دوام کرامتلرك اساسی‌در. «الاستقامة عین الکرامة» بیورلماسی‌ده بو معنایی بیان ایدر .

حاصلی ، خوارق اوزرینه بنای معامله یوقدر . عزم وتوسل وعینی زمانده توکل ایله مأمورز . ن . « فاذا عزمت فتوکل علی الله » سورهٔ ال عمران ١٥٩ . (III, 153)

پیغمبر افندمزك ، دوه‌می باغلایم‌ده‌می براقایم ؛ یوقسه اللهه توکل ایده‌رك باغلامقسزین‌می براقایم ؟ دییه سؤال ایدلمسنه قارشی « باغله و توکل ایت » بیوردقلری مشهوردر .

خلاصه ؛ دین اسلام ، تفکر و تعقلی اساس اتخاذ ودائما معقولات اوزرینه بنای فکر ایتمك صورتیله فکره صحت وسلامت بخش ایتمشدر .

فکره لایتناهی بر علویت بخش اولماسی‌ده ، هر اموردە قدرت کلیهٔ الهیه وعنایت صمدانیه‌نك حکم عالیسنی دائما درپیش ایله عالم ناسوتدن عالم لاهوته دائمی بر ارتباط تأمین ایتمسیله حاصل اولمشدر .

فکره بخش ایتدیکی فوق العاده متانتده ، فکرك بر وجه معروض مادی ومعنوی صحت وسلامت واستقلال ومضبوطیتنك نتیجهٔ لازمه‌سیدر. خارق العاده نعمتلری، فوق البشر تلذذ ومظهریتلری یوم آخرته تعلیق ایله قلبلری او صورتله‌ده آیریجه مطمئن وذوقیاب ایدر .

دین محمدینك حیاته نه بیوك نور و معرفت بخش ایتدیکنی اکلامق ایچون تفصیلاته کیریشمك لازم دکلدر . قرآن کریمك تا ایلك نزولنده تملی علم اوزرینه قوردیغی تخطر و آز زمان ایچنده اهل ایمانك چار اقطار جهانی نه اعلا تنویر و تمدین ایتدیکنی تفکر ایتمك کفایت ایدر .

تساند ومشارکتی نه درجه اهمیتله امر ایتمش اولدیغی ، رزقلردن انفاقی اك مهم فرائضدن عد و ارباب یسارك اموالندن، محتاج ومستحقلره حق مشروع

بخش ایتمش اولماسیله و دیکر طرفدن امور حکومته وارنجه‌یه قدر بتون ایشلره هرفردی علاقه‌دار وحصه‌مند ایتمسیله ثابتدر. طبیعیدرکه ثروت وسعادت عمومیه‌ده و ادارهٔ حکومت‌ده هرکسك اشتراك و حصه‌سی بولونماسی الك مهم بر تساند و مشارکتدر .

دینمزك غایت بیوك برنظام و امنیت تأسیس ایتدیکیده شبهه‌سزدر . بالجمله عبادات وطاعاتمزك معین وقتلرده ومنتظم صورتده ایفا اولونماسی نظام و انتظامه نه درجه اهمیت ویردیکنی کوسترر .

تأمین ایتدیکی امنیت ایسه ، بری برینك قانلرینه صوصامش نیجه قوم وقبیله‌لری قارده‌ش وهر درلو حرکات شقاوتکارانه‌یی قطعی صورتده منع و رفع ایتمش اولماسیله ثابتدر .

مساوات وحریت خصوصلرنده ایسه حالا دین اسلام مرتبه‌سنه وارابیلمش بر ملت یوقدر . الك فقیر بر ادم ، دولتك الك بویوك رجلی اولابیلدیکی کبی کوله‌لرك دخی الك بیوك مقاملره چیقدیکنی بیلیورز. فقیرلرله زنکینلر اراسنده‌کی مناسبات اخوتکارانه وقادینلر حقنده‌کی معاملات حسنه اولجه ذکر ایدلدی .

هله دینمزك انسانلرك هر طبقه‌سنی مساوی طوتدیغنه، حضرت عمر رضی الله عنهك غسان امیری جبلة بن الایهم حقنده‌کی معامله‌سی کافی بردلیلدر: مومی الیه ، دین اسلامی ، قبیله‌سیله برابر حضرت عمر افندمز زماننده قبول ایتدیکندن حضرت مشارالیهك پك زیاده سرورینی موجب اولمش ایدی . مع مافیه بوحال، مومی الیه حقنده معاملهٔ عدالتك تطبیقنه مانع اولمامشدر. جبله، اسلامی قبول ایتدکدنصکره برکون، کعبه‌یی طواف ایدرکن بنی فزاره قبیله‌سنه منسوب بر آدم، ناصلسه فوطه‌سنه باصمش بولنور . جبله بو آدمجغزه اویله بر طوقات ایندیرر که آدمك برونی قیریلیر . وقعه‌دن خبردار ایدیلان حضرت عمر، جبله‌یی جلب ایله استجواب ایدر . اوده ، یا امیرالمؤمنین ، اکر کعبه‌یه احترام مانع اولماسه‌یدی، برقیلیج ضربه‌سیله باشنی ایکی قاشی اراسندن ایکی‌یه آییرر ایدم دیمسیله حضرت عمر ، دیمك که جرمك واقعدر ، اعترافکله‌ده ثابتدر . بناءً علیه کیت او آدمی ارضا ایت . یوقسه حقك ده لازمکلن مجازاتی تماماً تطبیق

ایده‌رم دیر . جبله بوکلامی ایشیدنجه ، « بو ناصل اولور ؟ او احاد ناسدن بر کمسه‌در . بن ایسه برامیرم » جوابنده بولنور . فقط حضرت عمر رضی الله عنه « ان الاسلام ساوی بین الناس » « دین اسلام، انسانلر آراسنده حقیقی برمساوات تأسیس ایتدی » دییه‌رك حکم عدالتك اجراسنده اصرار ایدر . باشقه درلو قورتولوش اولمادیغنی آکلایان جبله روم ممالکنه فرار ایدر . تفصیلاتی کتب تاریخیه‌ده مسطوردر .

دینمزك ادیان و مذاهب حقنده کوستردیکی حریت وتسامحده هیچ بر یرده کورولمه‌مش درجه‌ده مکملدر [١]

دین اسلامك عالمه بخش ایتدیکی حقانیت وعدالت کون کبی ظاهردر . ذاتاً عدل وحقانیتك دینمزده اساس اولدیغنی کوردك . و بو یالکز سوزده قالمامش شایان حیرت وقایع ایله، فعلیات ایله‌ده ظاهراولمشدر. آتی‌ده‌کی ایکی مثال بوبابده پك مهم برهان تشکیل ایده‌جکندن اونلری ذکر ایده‌لم :

برنجی وقعه ، پیغمبر افندمزك داماد و عمزاده‌لری خلیفه بالحق حضرت علی (رضی الله عنه) افندمزله بر موسوینك قاضی شریح حضورنده جریان ایدن محاکمه‌سی و صادر اولان حکمدر . شریح بن الحارث الکندی القاضی کنیه‌سیله مشهور اولان بوذات ، حضرت عمر رضی الله عنه افندمزك زماننده

[١] دین مبینمزك بخش ایتدیکی حریت پك شموللی ومتنوعدر . (١) الله ایله قول اراسنده واسطه قبول ایتمه‌مکله دینی استبدادی رفع ایده‌رك واسع بر وجدان حریتی ، استقلالی (٢) امر بالمعروف و نهی عن المنکره ، امر ادارهٔ حکومته و مراقبه‌سنه هرکسی تشریك ایله حکومت وسیاست استبدادینی رفع ایده‌رك سیاسی حریت (٣) ربایی ، احتکاری، مالك بلانفع حبس ایدلمسنی ویالکز زنکینلروقویلرالنده قالماسنی منع وسربست و مشروع تداولی تأمین ایله اقتصادی حریت (٤) نمازده کوله‌یی افندی ایله ، الك فقیری الك زنکین ایله ، الك کوچوك مأموری الك بیوك آمر ایله ، نفری قوماندانی ایله عینی صفده ، عینی حذاده طوتمق ورزقده مساوات امر ایتمك ، استیفای حقوقده ، امر عدالتده هیچ فرق کوزه‌تمه‌مك ایله و دها سائر صورتلرله هردرلو اجتماعی حریتلر بخش ایتمشدر .

شونی‌ده اونوتمایالم‌که ، دین اسلام هرکسه غایت واسع حریت ویرمکله برابر متقابل حقوق وحرمتلره رعایت امر مهمنی‌ده تماماً تأمین وهرمعامله‌نك حد لازمنی تعیین بیورمشدر . ذاتاً حریتك معناسی، هرکسك حقوق مشروعه‌سنه مالك اولماسندن باشقا برشی دکلدر .

كوفه قاضیسی اولمش و آلتمش سنه عدالت اسلامیه اوزرینه اجرای قضا ایتمشدر . بونك زماننده حضرت علی افندمزه عائد بر مغفر ، بر موسوینك یدنده بولنمش. جناب علی، مالنك الینوب کندیسنه تسلیم ایدلمسیچون محکمه‌یه مراجعت ایتمش . موسوی انکار ایتدیکندن قاضی شریح ، علی‌الاصول شاهد ایسته‌مش ، حضرت علی‌ده مخدوم عالیسی حضرت حسن ایله آزادلیسی قنبری کوسترمش . قنبر ، آزادلی اولدیغندن شهادتی قبول اولونمش ایسه‌ده حضرت حسنك پدر مکرملری لهنه شهادتی حکم شرعه تبعاً قبول ایدیله‌مدیکندن ، باشقا بر شاهد ایسته‌نمش . کوستریله‌جك باشقا بر شاهد اولمادیغندن حضرت علی دعوانی قازانامامش. هرکس بیلیرکه حضرت علی، کندیسنه عائد اولمایان بر مال ایچون دعوا ایتمز . مخدومی حفید پیغمبری حضرت حسن‌ده هیچ بر وجه اوزره یالان شاهدی اولاماز . اویله اولدیغی حالده قاضی شریح رضی‌الله عنهك موسوی لهنده حکم ایتمسی ، دین اسلام نظرنده عدالتك ، مساواتك نه بویوك بر اهمیتی اولدیغنی کوسترر . بویله اکمل بر عدالت قارشیسنده هرکسك سرفرو ایتمسی‌ده ضروریدر . نته‌کیم بو حکم عدالتی کوره‌ن مذکور موسوی حقیقتی اعتراف ایله مغفری جناب علی‌یه تسلیم و دین اسلامی قبول ایتمشدر .

ایکنجی وقعه ، هارون‌الرشید ایله جریان ایتمش و امام یوسف رحمه‌اللهك قاضیلکلری زماننده واقع اولمشدر . امام یوسف ، ابتدای نشئتلرنده فقیر بر خادم علم ایکن و فرت علم و وسعت قریحه‌سی سببیله هرون‌الرشید طرفندن قاضی‌القضاة نصب اولونمشدر . یعنی مشارالیهك لطفدیده‌سیدر . برکون کندیسی هرون‌الرشیدایله برابر محکمه‌ده اوطوریرلرایکن برموسوی کله‌رك هرون‌الرشیددن دعواسی اولدیغنی بیان ایتمش . امام یوسف ، بو سوز اوزرینه ، درحال مقتضای حق دوشونه‌رك ، یرندن قالقمش موسوی‌یی هرون‌الرشیدك یاننه اوطورتمش . کندیسی آیاقده اولدیغی حالده دعوایی استماعه باشلامش [١] دعوانك ختامنده هرون‌الرشید حقسز چیقدیغندن حکمی کیمشدر . حضرت

[١] هرون‌الرشیده‌بیوروك ؛ دعواجیکزله یان‌یانه بولونك. دینمزك امر ایتدیکی مساوات بونی اقتضا ایدر دیمك‌دن کندی‌یرنی موسوی‌یه ویرمه‌یی دهازیاده موافق ادب کورمشدر.

امام ، بو حکمی هرون‌الرشید علیهنده ویرمکده تردد ایتمه‌مش . انجق اثنای محاکمه‌ده تمایلات قلبیه‌سنی صوصدورمغه موفق اولامامش . بوندنطولایی پك زیاده متأسف اولور ایمش . واقعا ظاهرده مطلوب اولان ، تمایل قلبیسنه رغماً حقی التزامدر . و بو جهت کندیسنده تماماً حاصل اولمشدر . فقط امام مشارالیه ، کوکانه‌ده حاکم ابرار و مقربین‌دن بولوندیغندن ، او دعوایه کلنجه‌یه قدر بتون دعوالرده تمایلات قلبیه‌سنه‌ده حکم ایتدیکی حالده اونده قلبنك دائما هرون‌الرشیدك حقلی چیقماسنی آرزو ایتمکده دائم قالدیغنی متأسفانه بیان‌وبونك ایچون جناب حق‌دن استدعای غفران ایلر ایمش .

دین مبین اسلامك حیاته حساب و طمانینت ویرمش اولدیغی‌ده محققدر. اوت ، مسلمانه حسابسز حرکت ممنوعدر . پیغمبر افندمز «خذالامر بالتدبیر. فان رأیت فی عاقبته خیراً فامضی . وان خفت غیاً فامسك » « هر ایشده‌تدبیر ایله حرکت ایت . اکر نتیجه‌نك خیر اولاجغنی کسدیریر ایسه‌ك کیریش . تهلکه کورورسه‌ك کندیکی چك» بیورمشلردر .

جناب‌پیغمبر افندمزك حیاتی تصادفه‌ترك ایتمیوب‌تدبیرلی حرکت بیوردقلرینه بر دلیل‌ده ، کتب عائده‌سنده بر تفصیل بیان ایدلدیکی وجه ایله ، بر سنه‌لك ارزاقلرینی ادخاره اعتنا بیورمالریدر . هپ بونلر امته نمونهٔ امتثال اولمش و اولاجق خصائل‌دن‌درلر .

مسلمانلرده بوطمانینت، ایکی صورتله حاصل اولور. بریسی حسابلی حرکت ایدوب ایشی تصادفه ترك ایتمه‌مك‌دن . ایکنجیسی‌ده اسبابه توسلدنصکره توکله صارلمق‌دن . یعنی دائما جناب حقی و امرلرینی ، رضاسنی هپ نظر اعتباره الوب نتیجه‌نك بلطفه تعالی خیر اولاجغنه جداً اعتماد ایتمك‌دن حاصل اولور . ن . « الذین آمنوا و تطمئن قلوبهم بذکرالله . الا بذکرالله تطمئن القلوب » سورهٔ رعد ٢٨ ,XIII,28) « اللهك هدایت ایتدیکی ذوات ، ایمان ایدن و قلبلری ذکر الهی ایله مطمئن اولانلردر . بیلك‌که ذکر الهی ایله قلبلر مطمئن اولور » « و من یتوکل علی‌الله فهو حسبه » سورهٔ طلاق ٣ ـ LXV,3) « اللهه توکل ایدن کمسه‌یه یاردمجی اوله‌رق الله کافیدر » « یا ایهاالذین امنوا علیکم

انفسکم لا یضرکم من ضل اذا اهتدیتم » سورهٔ مائده – ۱۰۵ V,104) «یا ایمان ایدنلر ، نفسلریکزی کوزه‌تمك کندیلریکزه عائددر . سز طوغری یولده کیده‌رسه‌کز اکری یولده کیدنلر سزه ضرر ویرمزلر » آیت جلیله‌سی‌ده ، اولا نفسه اعتماد ایچون لازمکله‌ن تقیدات ایفا ایدیله‌رك حاضرلانمایی ، اوندنصکره‌ده اللهك عنایتیله هیچ بر ضرر کلمه‌یه‌جکنه اعتقاد ایدیله‌رك مطمئن اولمایی امر ایدر.

صلحای سالفین ، بو دیندارانه اطمئنان ومتانت خصوصنده پك مهم موفقیتلر کوسترمشلردر .

هر حالده دین اسلامك مادیات ایله معنویاتی مزج و ترکیب ایده‌رك نزیه وسالم وفعال وخیرکار طاتلی ومطمئن بر حیات ومدنیت بخش ایتمش اولدیغی‌ده محقق‌در:

دین اسلام‌ده مادیلك ایله معنویلك بری برینه مربوطدر . ایریلامازلر . دنیاده روح ایله جسد یکدیکرندن ایرلدقلری تقدیرده، حیات قابل اولامدیغی کبی بدن وروحك حسن محافظه‌سی، تقویه وتربیه‌سی برابر اولمادقجه مقصود تمام اولماز. حتی بدنك محافظه وتربیه‌سی دها مقدم طوتولمشدر . « العلم علمان علم الابدان ثم علم الادیان » کلام عالیسنده علم ابدانك تقدیم اولونماسنده‌کی حکمتی علما ، بدنك احتیاجاتی کافی مرتبه اکمال ایدلمدکجه سلامت روح ایله عبادت ایتمك اولاماز دییه ایضاح ایدرلر .

خلاصه ؛ مسلمان بتون ایشلرنده مادی معنوی جهتلری برابر تأمینه چالیشاجق‌در. یعنی بر طرفدن هر درلو مساعیٔ دنیویه‌سنده اصلا قصور ایتمکسزین چالیشاجق فقط عینی زمانده دائما جناب حقك یوکسك امرلرندن آیرلمامق ایچون جهد ایده‌رك روحنی تصفیه‌دن ، یوکسلتمك‌دن خالی قالمایه‌جق‌در . « دنیاك ایچون هیچ اولمیه‌جك کبی ، آخرتك ایچون یارین اوله‌جکسیك کبی چالیش » امری مسلمانك هر ایکی جهتی برابر دوشونه‌جکنی پك کوزل بیلدیرر .

اسلام‌ده رهبانیت اولمادیغی‌ده معلوم‌در . مسلمان هر درلو تلذذات طبیعیه‌دن، معقول و مشروع صورت‌ده حظنی الاجق ، نفسنی اذایه ، محرومیته دوچار ایتمیه‌جك‌در . یالکز پك زیاده اهتمام ایده‌جکی جهت هوا وهوسنه مغلوب اولمامق هر خصوص‌ده ناموس وعفتی ، اعتدال وحکمتی رهبر حرکات اتخاذ ایتمك‌در .

دین اسلام ، فردی ، جمعی وظیفه‌لری تعیین و طرز حیاتی تنظیم ایتمشدر . دینمزك امرلرینه توفیق حرکت ایدن مسلمانلرك حیاتلری تعقیب ایدیلیرسه کورولور که هر مسلمان، کون طوغمادن قالقار، ابدستنی آلیر. صباح نمازینی قیلار. طریق حق‌دن عدول ایتمه‌مك عزم وجزمنی تقویه ایده‌رك بسمله ایله ایشنه باشلار. کمال استقامت وحضور قلب ایله چالیشیر . اوکله وقتی اولونجه ینه نمازینی قیلار . ایکندی‌یه قدر تکرار چالیشیر . ایکندی نمازندنصکره اقشامه قدر چالیشمقده دوام ایدر . اقشام اولونجه أوینه دونر . نمازینی قیلوب یمکنی یر . ایکی ساعت قدر کچدکدنصکره یاتسی نمازینی قیلار . طبیعی هر نماز، عینی زمانده هم لطیف بر فاصلهٔ استراحت هم‌ده مراقبهٔ نفسه مدار اولور . یاتسی نمازندنصکره کیجه استراحتی ، اویقو وقتی کلمش اولور .

نمازلر ، یالکز اوله‌رق وهر یرده قیلینه‌بیلیر . فقط ایشلری مساعد اولانلر ایچون جماعتله قلمق مرجحدر. بو صورتله مسلمانلر اراسنده مناسبات اخوتکارانه‌نك تأسیس وتقویه‌سی‌ده استحصال اولنور .

جمعه کونلری هر کس جمعه نمازنده طوپلانیر . طرف حکومت‌دن منصوب بر خطیبك حال وموقعه کوره ایراد ایتدیکی خطبه‌دن مستفید ومنصح اولونور .

بایرام کونلری‌ده کذلك جامعلرده خطبه‌لر ایراد اولوندیغی کبی موعظه‌لر ویریلیر . وهر کس بری بریله مصافحه و معایده ایده‌رك ارالرنده اخوت تجدید وکرکینلك وار ایسه ازاله ایدیلیر . ذاتاً ملسمانلرك طارغین طورمالری ممنوع اولدیغندن ارالرنده بغض وکین یر بولماز . ن. « الذین ینفقون فی السراء والضراء والکاظمین الغیظ والعافین عن الناس والله یحب المحسنین » سورهٔ ال عمران ۱۳٤ (III,128 «کنکیشلك‌ده وطارلق‌ده باشقالرینه معاونت ایده‌نلر، اوفکه‌لرینی یکه‌نلر وفنالق ایدنلری عفو ایدنلر اللهك سوکیلی قوللری‌در . جناب حق ایلك ایدنلری سوه‌ر » آیت کریمه‌سی مسلمانك الندن کلدیکی قدر هر کسه ایلك ایتمك وهر کسله خوش کچینمکله مکلف اولدیغنی بیلدیرر [۱] نزاهت حیاته مانع اولان ایچکی ،

[۱] بو آیت جلیله مناسبتیله شو وقعه‌یی ذکر ایدلم : احیاء العلوم‌ده مذکور اولدیغی وجه ایله بر کون میمون بن مهران، خانه‌سنه مسافرلر کلدیکندن، چابوق یمك حاضرلانماسنی

قومار ، ذم وغيبت و امثالى شيلر هپ حرامدر . عبث ايش حتى عبث كلامده حرامدر . پيغمبر افندمز « من حسن اسلام المرء تركه مالايعنيه » « كنديسنجه فائده‌سى ، معناسى اولميان ايشى ترك ايتمك، انى مسلمان اولمقدندر » بيورمشلردر. امام اعظم رحمه‌الله‌ده « اعظم المصائب فواة الوقت بلا فائدة » « مصيبتلرك الك بيوكى فائده‌سز وقت كچيرمكدر » بيورمش و « خير الناس من ينفع الناس » كلام عاليسى بين المسلمين دستور حركت اولان بينات‌دندر . صكره لغودن اعراضك مؤمنلرك شرائط فلاحندن اولديغنى‌ده بيليورز .

بوراسى بويله اولمقله برابر مسلمان حياتى، فرحلى، سرورلى صورتده كچيرمكه‌ده مكلفدر : دائما نزيه و لطيف سوزلر، دلكشا وحكمت آميز لطيفه‌لر ، مفيد مباحثه‌لر ، اينجه مشاعره‌لر ، نافع حكايه‌لر ، مبارك منقبه‌لر پك مقبول وخصائل شريفهٔ پيغمبرى‌يه پك موافق شيلردر .

مسلمان ايچون ممكن اولديغى قدر شن وشاطر طورمق ، عبوس و بؤس ومحزون ومأيوس اولمامق پك لازمدر . هله يأس پك مذمومدر . چونكه‌ بز كره اكرم الرسل اولان حضرت پيغمبرك امتى اولمقاغمز عندالله مأجور اولمامزى تأمين ايدر . فقط بونكله برابر مسلمان، كناه ايشلەمەمكه جهد ايدر وايشلەمز. شايد ايشلر ايسه تائب ومستغفر اولديغى كبى ن . « ان الحسنات يذهبن السيئات » سورهٔ هود ١١٤ ,XI,115) « محققا ايى ايشلر فنا ايشلرك كوتولكلرينى كيده‌رير »

امر ايتمش . جاريه‌سى عجله ايله يمك كتيرركن اياغى قايه‌رق الندەكى يمك طولو قابى افنديسنك باشنه دوكمش . بونك اوزرينه ميمون حدت ايتمش ويا جاريه ! بنى ياقدك ديمش جاريه درحال ، يا خيرلر معلمى ويا هركسه ادب و تربيه درسلرى ويرەن افندم ! الله تعالى‌نك بيوردقلرينى خاطرله ديديكندن، ميمون نه بيوردى ديمش. جاريه ، « والكاظمين الغيظ » بيوردى جوابنى ويرمش . ميمون هايدى حدتمى يكدم ديمش . فقط جاريه « والعافين عن الناس » ده بيوردى ديديكندن ميمون پك اعلا عفوده ايتدم ديه‌رك بر درجه دها لطفده بولونمش . لكن جاريه دهاده لطف ايت . چونكه « والله يحب المحسنين » ده بيورمشدر . ديديكى جهتله ميمون پك اعلا ، سنى لوجه‌الله ازاد ايتدم ديه‌رك وبرمقدار عطيه ويره‌رك احسانى اتمام ايتمشدر . (بو وقعه‌يى امام حسين رضى‌الله عنه ايله جاريه‌سى ويا كوله‌سى اراسنده جريان ايتمش ديه ذكر ايده‌نلر واردر . حاصلى بويله بر وقعه جريان ايتمشدر) .

آيت جليله‌سى موجبنجه خير وحسناته كرمى ويره‌رك كناهلرينك مظهر عفو اولاجغندن اميد وار وبو صورتله خير كار ومطمئن وطاتلى بر صورتله حياتكذار اولور . ومسلمان ، دائما وهر ايشده هم منفعتى هم نافعيتى دوشونمكله مكلفدر. ذاتاً مقصد ، عاجلده و آجلده مصلحت عباددر . نفعدن عارى هر ايش لغودر. مالايعنى‌در . يالكز ارانه‌جق الك اساسلى جهت، حقى منفعته فدا ايتمه‌مكدر . چونكه مسلمانلق بر كلمه ايله حق پرستلكدر . الك بيوك منفعت‌ده حق و حقانيتك ضمننده بولونان نتيجه‌در .

ايشته بو ذكر ايتديكمز خصائصك نتيجه‌سى اوله‌رقدركه ، اسلامك مترقى زمانلرنده كرك ماديات و كرك معنويات جهتلريله غايت يوكسك بر مدنيت ميدانه كلمشدر . تدقيق ايديليرسه كورولوركه ، هر طرفده تجارتخانه‌لر ، دار الصناعه‌لر ، كاروانسرايلر ، خانلر و حماملرله برابر مكتبلر ، مدرسه‌لر ، عمارتلر ، خسته‌خانه‌لر ، هر درلو خيراتخانه‌لر ، باخصوص حياتى اعلاى علينيه ربط ايدن جامعلر ، مسجدلر ، تكيه‌لر ، خانقاهلر وجوده كتيرلمشدر .

بر طرفدن دنيا ايشلريله مشغول اولونوركن ديكر طرفدن روحك اضطراباتدن قورتوناسى ، لايق اولديغى مرتبهٔ قدسيته يوكسلمسيچون مقتضى وسائط هپ حاضر بولوندورلمشدر .

شبهه‌سزدركه ، آسمانه سر چكن مناره‌لردن اوقونوب بتون آفاقه روحانى بر احتساس ، رحمانى بر عشق نشر ايدن اذان محمدينك ايشيدلمسيله هركسك ايشلرينه فاصله ويره‌رك حضور رب العالمينده سجده وتعظيمه ، حمد وثنايه ، توبه و استغفاره ، تضرع و نيازه متشوق و متوجه اولماسى قدر لاهوتى بر انجذاب اولاماز .

حياته بخش ايتديكى مدنيتك نزاهت و علويتنه الك عادل بر شاهدده ، احكام اسلاميه‌نك حكمران اولديغى زمان ومكانلرده، ميخانه ، قومارخانه وامثالى سيئات محللرينك وجود بولمامش اولماسيدر . وبو كونكى معظم غرب مدنيتنك الك ايى جهتلرى هپ رحمة للعالمين افندمزك فيض اقدس رسالتلرندن ايديله‌ن استفاده‌لر سايه‌سنده حاصل اولمشدر . فنا جهتلرى ايسه اصلا مدنيت اسلاميه‌دن كچمش

دكلدر . تاریخ عالمك جدی بر تدقیقی ، صدق مدعامزی اثبات ایچون هر آن حاضردر .

خلاصه ؛ دین مبین احمدی ، فكر و حیاته مضر اولان دینی ، اجتماعی ، اقتصادی ، سیاسی والخ بالجمله استبداد و تحكملری رفع ونوع بشر ایچون دائما مفكوره اولماسی الزم برشاهراه تعالی ومدنیت بخش واحسان ایتمش وبونك نظری وعملی طریق وتطبیقاتنی بیلدیرمش وكوسترمشدر .

سؤال ۳ — دین اسلام زمانمزك مزاحم متنوعه‌سنه ناصل چاره‌ساز اولیور؟

هركسك كندی محصول سعی و عملنه رضا و قناعتی ، حق و حقانیته ، مساوات و اخوته ، تعاون و تسانده رعایتی ، علو جناب و شفقتی الك مهم وظائف دینیه‌دن ، اوامر جلیلهٔ الهیه‌دن بیلدیروب ، مقدس اولدقلرینه ایمان ایتدیرمكله چاره ساز اولیور .

دنیاده مزاحم ، هروقت موجوداولمش واولاجقدر . انجق بوكونكی مزاحمك نسبتسز برحال آلماسی خودكاملغه زینت واحتشاملره فضله میدان ویرلمش اولماسندندر . بوخودكاملغی :

مصاحت عالمی درده قیلمشلر بنا — بن یيه‌یم سن یمه بن ایی‌یم سن فنا

بیتی پك كوزل افاده ایدر .

اوت ، بتون قاریشیقلقلر ، راحتسزلقلر بوایكی سائقدن ، هركسدن فضله وسعت حاله ، هركسدن بیوك منصب ومقاملره ، حكم ونفوذلره مالك اولمق ارزوسنك افراطندن ، سوء استعمالندن نشئت ایتمكده‌در . واقعا بوارزونك اعتدالی ، حسن استعمالی بتون ترقیات بشریه‌نك عامللرندندر . انجق بشقه‌لرینك ضیق معیشتلرینه ، كسر حیثیتلرینه ، احتیاجات طبیعه‌لرندن محرومیتلرینه بادی اولمامق و بوكبی احواله بادی اولوندیغی تقدیرده منعنه اهتمام ایدلمك شرطلریله مشروع اولور .

انسانلر آراسنده مساواتك فضله اخلالی ، دائما تهلكه‌لی عواقب حاصل ایتمش وایده‌جكدر . بوهروقت كوز اوكنده طوتولماسی لازم برمسئله‌در .

مسلمانلغك اساس اعتباریله هركسه ایسته‌دیكی كبی یمك ، ایچمك ، كیمك

حتی سوسله‌نمك حقنی ویرمش وانجق اسراف واعتدالسزلكی منع ایتمش اولدیغی معلومدر .

زینت خصوصنده اعتدال لزومی ، اركككره صرف ایپكدن معمول البسه كیه‌منك والتون ، كوموش تزییناتنك ممنوع اولماسیله ثابتدر . قادینلره بوزینتلر جائزدر . یالكز سوقاقلرده وهركسك نظر دقتنی ، حرص وطمعنی جالب صورتده و مرتبه‌ده اعتدالدن چیقمق اونلره‌ده ممنوعدر .

پیغمبرافندمز ، اعتدال وقناعتك وهرایشده حزم وحكمتله حركتك تمثال بی‌مثالی ایدیلر . اصحاب كرامده بوبابده پك علوی مثاللر كوسترمشلردر . ازجمله حضرت فاروق ، زینت واحتشامك حدلایقندن خارج برمرتبه‌یه واردیرلماسیچون فوق العاده اعتنا بیورورلرایدی مشارالیه ، جهادلرندن فضله سوسلی ، پارلاق لباسلی ، پراحتشام عودت ایدن قوماندانلرینه عدم رضا وبالعكس بوكبی احتشامات دنیویه‌یه رغبت ایتمیه‌ن وساده حیات ایله قناعت ایدنلر حقنده التفات و احترام اظهار ایدرلر ایدی . حقیقی بیوكلك ، حشمت وسلطنت ودبدبه ودارات ایله دكل ، حق وحقیقت وهردرلو فضیلت محبتلریله ، عمل صالحلرله اولاجغنی دائما اعلام بیورمش اولدقلری مشهوردر . شخصی حیاتلری‌ده بواعتقاد وایمانلرینی فعلاً مؤیددر [۱]

---

[۱] شوراسی‌ده اونودولمامالی‌دركه ؛ دین اسلامده ممنوع اولان ، علی الاطلاق زینت و احتشام دكل ، بونلرك حد اعتدالی تجاوزی و منافیٔ عفت و استقامت احواله سائق اولماسیدر . هله سولیه‌لك ، پژمرده‌لك ؛ نظافتسزلك حسن طبیعتسزلك روح اسلامه كلیاً مغایردر . ن . « قل من حرم زینة‌الله التی اخرج لعباده والطیبات من الرزق . قل هی للذین امنوا فی الحیوة الدنیا خالصة یوم القیامة كذلك نفصل الایات لقوم یعلمون . قل انما حرم ربی الفواحش ماظهر منها ومابطن » سورهٔ اعراف ۳۲-۳۳ (VII, 30) « اللهك قوللریچون یاراتدیغی زینتی وتمیز رزقلری كیم حرام ایتدی دی . واونلر دنیاده ایمان ایدنلر ایچوندر . وقیامت كوننده منحصراً اونلره مخصوصدر . بز آیتلری علم صاحبی كمسه‌لر ایچون یوبله‌جه تفصیل ایده‌رز . وربم آنجق كیزلی وآشكار فاحشه‌لكلری حرام ایتدی دی » آیت جلیله‌لری بومعنالری بیلدیررلر .

صكره دینمز ، بدیعیاته‌ده پك بیوك موقع ویرمشدر . « ان‌الله جمیل یحب الجمال » «الله كوزلدر . كوزللكلری سوه‌ر» كلام عالیسی بین الاسلام بدیعیات محبتنك بردستوریدر . ن . « وفیها ماتشتهیه الانفس وتلذ الاعین » سورهٔ زخرف ۷۱ « وجنتده روحلرك آرزو ایتدكلری وكوزلرك لذت آلدقلری شیلر واردر » آیت كریمه‌سی جنتده‌كی بدایعی ؛ بیلدیردیكی كبی بدیعیاتی نه‌مكمل تعریف بیورور .

دين اسلام ، قازانج خصوصنده‌ده واسع مساعده‌لر ويرر . « الكاسب حبيب الله » . هردرلو تشبثات تجاريه ، زراعيه ، صناعيه پك مقبولدر . انجق قازانجك حلالندن يعنى ربادن ، احتكاردن ، حيله‌لردن ، انصافسزلقلردن عارى وهرصورتله مشروع اولماسى وعينى زمانده زكات وصدقه‌لرينك ويرلمسى شرطدر.

عمله وخدمتجيلر حقنده‌كى معاملات اسلاميه‌ده اوقدر مشفقانه ومساواتكارانه دركه، افنديلرله عمله وياخدمه اراسنده اختلاف ظهوراتمدكدن باشقه اكثريا عمله ويا خدمه ، ايش صاحبلرندن دائما راضى قاليرلر . وهرايكى طرف ، فضائل اسلاميه ، متقابل حقوق دينيه‌يه رعايتكار قالدقجه دائما بويله اولاجقدر . مدينه‌دن سوريه‌يه كليركن دوه‌سنه كوله‌سيله مناوبةً بينه‌ن ، حتى نوبت ركوب كوله‌يه كلمش اولديغى جهتله شهره يورويه‌رك كيره‌ن حضرت عمرك بومرتبه عدالتنه قارشى هانكى كوله ويا خدمتجى خوشنودسزلق، صداقتسزلك كوستره‌بيليرايدى؟

خدمتجيلرينه اولادلرينك ييديكندن ييديره‌ن، كه‌يديكندن كه‌يديره‌ن، نمازده خدمتجى ويا كوله‌سيله يان يانه صف مساواتده طوران ، اجرت خصوصنده مقدار واجبه رعايتى واونلرك رضاسنى تحصيلى واجبات دينيه‌دن بيلوب اوصورتله حركت ايدن افنديلردن هانكى خدمتجى شكايت ايده‌بيلير ؟

مالنك زكاتنى تماماً ويره‌ن، فقرايه تصدق ومعاونتده اخوتكارانه علوجناب كوستره‌ن زنكينلرايچون هانكى فقير خيرخواه ودعا خوان اولماز. حتى اشقيا بيله بويله عاليجناب زنكينلره تعدى‌دن احتراز ايدرلر . بونلرك بزده امثالى حالا موجوددر .

دين اسلام ، ايى ايشلرده تعاونى ، فنا ايشلرده عدم تعاونى ، امر ايتديكندن هركس ، وسع واقتدارى نسبتنده ، محتاجينك معاونتنه يتيشمكله وحقسزلقلردن اعراض ايله مكلفدر. بو وامثالى اوامره بناءً دركه، هم زنكينلر فقرانك امدادينه يتيشيرلر . ايشسزلره ايش بولورلر . هم فقرا « من لم يشكر الناس لم يشكر الله » « انسانلره شكر ايتميه‌نلر اللهه شكر ايتمزلر » قاعده‌سنجه كوردكلرى ايلككارك شكرانى ادا ايچون زنكينلرك خيرينه سعى واضرارلرندن اجتناب ايدرلر .

ايش صاحبلرى ، ايشجيلرينك حقلرينى لايق اولديغى مرتبه‌ده اوده‌مدكجه آخرت مسئوليتندن قورتولاميه‌جقلرينه معتقد بولوندقلرندن ، عمله‌نك كوكللرينى خوشنود ورضالرينى تحصيل ايتمك ايچون غيرت وفداكارلق ايدرلر . طبيعيدركه عدالت واستقامته بودرجه اعتنا ايدن ايش صاحبلرينه قارشى ايشجيلرده حرمت وخيرخواهلقدن باشقه برفكر بسله‌مزلر . همفائده‌لرى بونى اقتضا ايدر . همده استحقاق ومساعيلرى فوقنده اجرت طلبنه ، حقسز مشكلات ايقاعنه ديانتلرى مانعدر . طينت واخلاق بوزوقلغى سببيله ايچلرندن بويله برفكر بسليه‌ن اولسه بيله اكثريت مانع اولور . زيرا تربيهٔ اسلاميه كورمش برملتك اكثريتى حقدن باشقه برشى اوزرينه اتفاق ايده‌مز . بويله برحال ، « لاتجتمع امتى على الضلال » « امتم ياكلش يولده طوپلانمازلر » حديث شريفنه منافى اولور .

بو عدالت وحقانيت فكرى مسلمانلرجه امور ضروريه‌دندر . بونك دها مافوقى اولان احسان و شفقت امر دينيسى دخى بر وقتلر اويله تأسس ايتمش ايدى‌كه ، عموميتله مسلمانلر، هركون ايلك ايتمك ايچون وسيله اراماىى كنديلرينه ايش ايدينيرلر واقشام سفره‌لرينه اوطورونجه، عجبا احتياج ومحروميت ايچنده‌بولونانلر وارميدر ديه دوشونورلر، اراشديررلر ايدى . هله مسافر بكله‌مك ، ييدكلرندن مطلقا فقيرلره ، غريبلره دخى ييديرمك قاعده اولمش ايدى. حمداً لله، بوكون دخى مملكتلريمزده خانه‌لرنده هركون برچوق فقرا وغربايى ييديروب ايچيره‌ن ، اولرنده ، مسافر اوطه‌لرنده ياطيروب اعزاز و الك ايى طعاملرينى مسافرلرينه اكرام ايدن مسلمانلريمز موجوددر . (هذا من فضل ربنا)

بونلر هپ ، ن . « ويطعمون الطعام على حبه مسكيناً ويتيما واسيراً . انما نطعمكم لوجه الله لانريد منكم جزاءً ولا شكورا » سورهٔ دهر ۹ ,LXXVI, 9)) وحقيقى مسلمانلر، الله تعالى‌يه اولان محبتلرى اقتضاسى اوله‌رق فقيرلره ، يتيملره واسيرلره يمك ييديررلروبو اكراملرينك الله‌رضاسيچون اولوب مقابلنده برشى ويا تشكر بكله‌مدكلرينى‌ده حاللريله احساس واعلام ايده‌رلر » آيت كريمه‌سى و امثال منيفه‌سنه توفيق معامله آثاريدر .

هله بايراملرده يكى البسه كه‌يميه‌جك، محزون قاله‌جق يتيملر، فقراچوجقلرى

اولوب اولمادیغنی، تا رمضان شریف ایچنده ارایوب بوله‌رق اسباب اکسا و سرورلرینی اتمام ایله محزونیت قابیه‌لرینه میدان براقمامق، عادات مشهورهٔ اسلامیه‌دن‌در.

برده کندیسنه ایلك ایدیله‌ن کمسه‌یی ممکن اولدیغی قدر محجوبیت و منتدارلقدن قورومق، عزت نفسنی محافظه ایتمك فرائض اسلامیه‌دن‌در. ن. «لاتبطلوا صدقاتکم بالمن والاذی» سوره بقره – ٢٦٤ ,II,266) صدقه‌لریکزی منت واذیتله ابطال ایتمه‌یك» بیورلمشدر.

رزقلردن انفاق و هر وجه ایله ایلك ایتمك وقت و حالی مساعد اولانلرك وظیفه‌لری، بورجلری؛ و ن. «وفی اموالهم حق للسائل والمحروم» نظم کریمی موجبنجه، معذرت حقیقیه‌یه بناءً مستحق صدقه اولان کمسه‌لرکده زنکینلركماللرنده حقلری اولدیغندن، طبیعی، امتنانی موجب بر حال اولمامق لازمکلیر.

چونکه اساساً عمومیتله مال و ملك اللهك‌در. اونك ایچون سائللر «اللهك مالندن ویرك» دییه تسئل ایدرلر.

دیکر طرفدن «الیدالعلیا خیرمن یدالسفلی» «ویرن ال الان الدن خیرلی‌در» مضمون شریفی موجبنجه هرکس میسر اولدیغی قدر ایلك ایتمك، فقرایه یاردیمده بولنمق ارزو ایتدیکندن، مسلمانلرك یالکز زنکینلری، اورطه حاللی‌لری دکل، فقیرلری دخی حلالندن پاره قازانوب تصدق ایتمك ایچون جهد ایدرلر. نته‌کیم رمضان شریفك نهایتلرینه طوغری، صدقهٔ فطر ویرمك، معین مقدار پاراسی بولنان کمسه‌لر اوزرینه واجب‌در. حالبوکه او مقدار پارالری اولمیانلرده بو صدقه‌یی ویرمك ایچون جهد ایدرلر. بو سایه‌ده، حلالندن قازانمق‌ده تشویق ایدلمش اولور.

خلاصه؛ مسلمانلر هر شیدن اول سعی و عمل ایله و بری برلرینه معاونت و تصدق ایچون «فاستبقوا الخیرات» امر جلیلی موجبنجه خیر یاپمقده مسابقت ایله مکلفلردر. و زنکین فقیره، فقیرده زنکینه قارشی حس رضا و شکران ایله متحسس اولاجقلردر. بوده انجق، حوائجنی تدارك خصوصنده محروم کمسه براقمامغه سعی ایله اولور. تورکجه‌ده «بری یر بری باقار قیامت اوندن قوپار» ضرب مثلی واردرکه بو معنایی افاده ایدر. ایشته اسلامیت، بویله بر قیامتك قوپماسنه مانع‌در.

حالبوکه زمانمزده بر طاقم مملکتلرده مزاحمك اك باشلیجه سببی، سرمایه‌دارلرك،

یوکسك طبقه‌لری اشغال ایدن کمسه‌لرك پك فضله رفاه و احتشاملر ایچنده یاشاملرینه مقابل فقرا و عمله طبقه‌سنی هیچه صایمالری، چیکنه‌یوب کچیورمه‌لری، معاونت و تصدقلری اولسه‌ده غیر کافی و ضمننده تحملفرسا منت و تذلیللر بولونماسیدر.

جاه و منصب احتراصلرینك تولید ایتدیکی مزاحمه کلنجه: امور حکومتده اولسون سائر ایشلرده اولسون، یوکسك موقع صاحبی اولمق البته ایی‌در. اونی احرازه چالشمق لازمدر. انجق اوله‌سویله دیکمز وجه ایله، اهل اولمق و ظلم و استبداددن صاقینمق شرطیله.

والحاصل اساسات اسلامیه دائره‌سنده حرکت ایدن بر محیطك، اهلیتی حائز اولمیانلرك مقامات عالیه‌یه کچمسنه، ظلم و استبداده تجاسرلرینه مانع اولاجغی و بناءً علیه هرکسك حقلرینه راضی اولمغه و کسب استحقاق ایچون چالیشمغه مجبور قاله‌جقلری محقق‌در.

ایشته مزاحم دنیویه‌نك رفعیچون اك مناسب چاره، انسانلرك تربیه‌لرنده سعیك، شرف نفسك اساس اولدیغنی تعلیم و نفسلرینی دوشونمکله برابر، دائرهٔ اعتدالدن اوزاقلاشمامق و باشقالری حقنده‌ده غایت صمیمی تساند و تعاون حسلریله متحسس اولمق فضیلتنی تأسیس ایتمك‌در. فقط لزومی وجه ایله مؤثر اولماسیچون هپسندن اول بو تربیه‌نك قدسی بر اساس اوزرینه بنا اولونماسی یعنی الله تعالینك امری اولوب خلافنه حرکتك کناه اولدیغی حقنده اعتقاد تام حاصل ایدلمسی شرط اعظمدر.

دین اسلام، حقوق عبادی حقوق الله‌دن آییرمامشدر. حقیقت، انسانلر، انجق «لایکمل ایمان المرء حتی یحب للناس مایحب لنفسه» انسان کندی نفسیچون ارزو ایتدیکنی باشقالریچون‌ده آرزو ایدر اولمادقجه ایمانی کامل اولماز» مضموننك افاده ایتدیکی علو جناب و شفقتك یوکسك مرتبه‌سنه تقرب سایه‌سنده‌درکه مزاحمی تهوین ایده‌بیله‌جکلردر. بناءً علیه، زمانك مزاحم متنوعه‌سنه قارشی ارانیلان اساسلی چاره، انجق دین اسلامك کندیسی‌در. حقیله یعنی شرط اساسیسی اولان علم و عرفانه مقارن عدل و احسان ایله تطبیقنه موفق اولوندیغی تقدیرده دنیاده مزاحمك، اصغری درجه‌سنه تنزیل، سعادتك‌ده اعظمی مرتبه‌سنه ایصال ایدیله‌جکی محققدر.

سئوال ٤ — . دنيايى دهاايى ويادهافنا صورت‌ده تقليب ايدن قواى‌سياسيه وروحيه ايچون نه ديیور ؟

دنيايى اك ايى اداره ايده‌جك مبادی‌ئی بيلديرمش و فنا تقليب ايده‌جك آمال و قوايه ميدان ويرمه‌مك ايچون لازم اولان اساسلرى تا اولدن تثبيت ايتمش اولديغندن، ايی‌يه ايی ، فنايه فنادیمك‌ده مشكلات و تردده معروض قالماز .

انسانلر ، دائما شايان حرمت بيلدكلرى قوتلرك ولايتلرى آلتنه كيره‌رك ياشامشلر و ياشامقده‌لردر . انجق بوولايتك شكل ونوعى هر هيئت اجتماعيه‌نك احوال روحيه و قابليت و سويه‌لرينه كوره دكيشديكندن، شمدی‌يه‌قدر مطاع و منقاد اولان مختلف اشكال ولايتك له و عليهنده جريانلر اكسيك اولمامش و حالاده دوام ايتمكده‌در . مثلا حال ابتدائى‌ده‌كى انسانلر ايچون جسماً اك قوتلى اولمق حق ولايت ويرديكى حالده مدنيتلرى ترقى ايتمش ملتلرده ، اك زياده درايت‌وكياست صاحبى كمسه، اك‌ضعيفِ وجودلى دخی‌اولسه، حق رياستى احرازه اليق كورولمكده‌در . صكره اصالت ياخود ارث حالا احراز ولايت ايچون عامللردن بولونمقده‌در . بناءً عليه بر كره هر قومك خصوصيت ذهنيه و اجتماعيه‌لرينى نظر اعتباره آلمق اقتضا ايدر . مع‌مافيه، عموميت‌اعتباريله مطالعه اولونديغنده ، بونلرك كافه‌سنده هركسك كنديسنى وخويشانى قوروماسى هر درلو تهلكه‌لره قارشى بر ملجأ بولمق ايسته‌مسى مندمج بولونديغى كورولور . يعنى جلب منفعت ودفع مضرت غايه‌لرى موجود اولديغى آكلاشيلير . حتى اك معنوى اولانلرينه‌ده باقلسه اونلرك اعتقادلرنده‌ده ، بر حمايه و صيانت بولمق مقصدى موجوددر . ديمك‌كه عموميتله انسانلرك كنديلرينى اداره ايچون مقتدا اتخاذ ايتدكلرى قوت واعتقاد، هر نه اولورسه اولسون ضمننده مادى ، معنوى بر منفعت تصورى واردر. انجق بو منفعت ، نه قدر معنوياتدن عارى اولورسه او قدر صوغوق و متحول اولديغندن هر حالده ولايتدن غايۀ اصليه اولان نظام وانتظامى واطمئنان وتسليميتى طاتلى ومحبتلى و دواملى صورتده اداره و ادامه ايده‌بيلمك ايچون قدسيت ومعنوياتك مادياته ممزوج فقط معنوياتك فائز و فائق يعنى ايجابنده مادى منفعتلرك معنوى غايه‌لر اوغورنده فدا ايديله‌بيلير اولماسى لازمدر .

خلاصه ؛ هم جسم و عقل احتياجاتنى ، ايجاباتنى تطمين هم‌ده روح و قلب انجذاب و حركتلرينى كركى كبى تأمين ايده‌بيلملى‌در .

دين اسلام ، هركسك مادى منفعتلرينى و مصالح عبادك نظام و انتظام دائره‌سنده حسن جريانى تأمين ايچون هر درلو وسائط مشروعه‌يه مراجعتى قبول ايله برابر بونلرك كافه‌سنك يوكسك معنويات ايله تقديس ايدلمش يعنى امر الهی‌يه تبعاً ياپلمش اولماسى لزومنى بيلديرمكله مقاصدك كافه‌سنى جمع ايتمشدر . كرك اعتقاد وكرك عمل خصوصنده قبول ايتديكى اساسك جبر و اكراه اولماديغنى و بالعكس، حريت‌وجدانى اساس اتخاذ ايتمش اولديغنى بيليورز . حقه دعوتى ، انجق حكمت و موعظۀ حسنه ايله‌در . امور مسلمينه ضرر ويره‌جك ماهيت‌ده اولمادقجه كمسه‌نك افعالنه مداخله ايتمز . بالعكس مداخله‌يى منع ايدر . عرف و عادتلره حرمتكاردر . انجق بو عرف و عادتلرك معروفه يعنى احكام دينيه‌يه مخالف وحق و عدالت ونظام و انتظام لازمى تأمينه مانع اولماماسى شرطدر . بو حق وعدالت ونظام و انتظام غايه‌سنده اتفاق واردر . دنيايى تقليب و اداره‌يه اوغراشان روحى وسياسى قوانك كافه‌سى ، بو نظام وانتظامى عدل و حقانيتى اك ايى بر صورت‌ده تأمين ايده‌جكلرينى ادعا ايدرلر . بز بو ادعالرك نه درجه طوغرى اولديغنى اكلامق ايچون ، اونلرى ميزان قرآنه وورورز . . عرض ايتديكمز اساسات اسلاميه‌يه توافق ايدوب ايتمديكنى آرارز و بو سايه‌ده آرتق دنيايى تقليب ويا اك ايى اداره ايتمك ادعاسنده بولونان هر هانكى بر قوتك ، دعوانك ، قيمتنى تعيين‌ده مشكلات كورميز . [١]

[١] جناب‌الله قرآنى تعليم واحسان؛ حضرت فخر كائنات افنديمز تبليغ وبيان بيورديلر. بو بزم نيك و بدى تفريق و تمييز ايتمه‌مز ايچون پك يوكسك ميزاندر. ن. «الرحمن علم القرأن. خلق الانسان علمه البيان . والشمس والقمر بحسبان . والنجم والشجر يسجدان. والسماء رفعها ووضع الميزان. الا تطغوا فى الميزان. واقيموا الوزن ولا تخسروا الميزان» «مرحمت وعنايتى چوق اولان الله‌تعالى قرآنى اوكرتدى. انسانى ياراتدى . اوكا قوت بيان ويردى . كونش وآى حساب ايله حركت ايدرلر . ساقسز نباتات وآغاجلر اللهه سجده ايدرلر . و الله سمايى يوكسلتدى و ميزانى قوردى . ميزان‌ده حقسزلق ايتمه‌يك . و طارتى‌يى حقانيت ايله ياپك . وترازى‌ده آلداتمق ، ياپمايك » آيت جليله‌لريله توصيف بيورولان ميزان اسلام ، سماواتى ، شمس و قمرى ، نجوم وارضى وبتون كائناتى احاطه ووزن ايده بيله‌جك برماهيت علويه‌ده‌در . يعنى حق ، باطلى ، ايى‌يى، كوتويى ، علوى‌يى سفلى‌يى وزن و فرق ايچون بتون شموليله دائما كافى و وافى‌در .

دنیایی الکانی اداره ایتمك دعواسنده بولونان باشلیجه قوا: جهانوطنلق، (قوزموپولیتیزم) اشتراکیه (سوسیالیزم)، عمومیه (قومونیزم)، قومیت وادیان در .

جهان وطنلق. — سطحی دوشونولورسه، جهانوطنلق، حقلی بر ایش کبی کورونه بیلیر . مادامکه بتون انسانلر، قارده‌شدرلر . او حالده مختلف ملتلره، حکومتلره آیریلوب‌ده تفرقه‌لر احداث ایتمه‌نك نه معناسی واردر دیمك ممکن اولور . فقط طبیعت انسانیه مطالعه ایدیله‌جك اولورسه، انسانلرك دائما هرهانکی بر سببله آیری بر جهت جامعه، بر خصوصیت قبول ایتمك طینتیله یارادلمش اولدقلری کورولور. بر مملکتلی اوته‌کی مملکتلی یی، حتی بر محله‌لی اوته‌کی محله‌لی یی نسبتله یابانجی کورور . لسان، رنك، عرق اختلافلری هپ طبیعتده برلك سببله آیریلق تولیدینه، جهت جامعه‌لری تفریقه سبب اولان حاللردر . بو اختلافاتی تماماً بر طرف ایده‌رك عمومی بر جامعهٔ انسانیه، اخوت بشریه تأسسنه همت ایتمك البته علوی کوریله بیلیر. انجق هپسندن اول طبیعتده یری، قابلیت تطبیقیه‌سی بولونمالی‌در . اطنه‌لی ضیا بکك :

کورولسه‌دست بدست وفاق غرب ایله شرق
مخالفتدن اثر یوق میان خلق بی فرق
بتون بنی بشر اولمش محیط وحدته غرق
بن ایشته بویله خیال محالی پك سوه‌رم

بیتلری بو مسئله‌یی نه کوزل ایضاح ایدر .

ایشته دین اسلام، بورالرینی هپ احاطه ایده‌رك بو یوزدن کله‌جك آیریلق مضرتلرینی، محذورلرینی اعظمی درجه‌ده ازاله ایچون فطرت انسانیه‌یه الك موافق والك قابل تطبیق آچیق والهی بر جامعه تشکیل وبنا ایتمشدر . والحق موفقده

معنویات قدر معقولاتده مستند اولان دیمز، انجق حق و نافع اولانلرك بقا بولوب خلافنك دوام ایده‌میه‌جکنی شو صورتله بیان بیورور : ن . « انزل من السماء ماءً فسالت اودیة بقدرها فاحتمل السیل زبداً رابیاً ومما یوقدون علیه فی النار ابتغاء حلیة او متاع زبد مثله. کذلك یضرب الله الحق والباطل . فاما الزبد فیذهب جفاءً واما ماینفع الناس فیمکث فی الارض.» سورهٔ رعد XIII,18) « الله کوکدن یاغمور یاغدیرر. دره‌لره مقدارلرنجه اقار . سیلك اوستنده کوپوك (وچورچوب) اولور . زینت ویا سائر متاع ایچون آتشده اریتدکلریکزك اوزرنده اولانده اونك کبی کوپوکدر . الله، حق وباطل ایچون بویله‌جه مثل ایراد بیورور . کوپوك آتیلیر کیدر انسانلره منفعتی اولان یرده قالیر »

اولمشدر . چونکه شأن حقیقیسی اخلاص‌در . قلبك مقتضای طبیعیسنه توافق ایتمیه‌جك مرتبه عام‌المشمول، وامکان حدودینی کچه‌جك بر تجاذب مساواتی امر ایتمز . عموم حقنده امر ایتدیکی مساوات، انجق عدالت مساواتی‌در . حقك هیچ بر وجه ایله ضیاعنه راضی اولماز . و اوله‌جه تفصیل ایتدیکمز وجه ایله بو بابده‌کی امری قطعیدر . انسان کندی نفسی، خصم و اقرباسی و آبا و اولادی ضررینه دخی اولسه عدالت و حقانیتدن آیرلمایه‌جقدر . ن. « یاایها الذین آمنوا کونوا قوامین بالقسط شهداء لله ولو علی انفسکم اوالوالدین والاقربین ان یکن غنیاً او فقیراً فالله اولی بهما. فلا تتبعوا الهوی ان تعدلوا و ان تلووا اوتعرضوا فان الله کان بما تعملون خبیراً » سورهٔ نساء ١٣٥ ,IV,135) « یا ایمان ایدن کمسه‌لر، الله ایچون شهادت ایده‌رك عدالتی قویاً محافظه ایدك . ولوکه بو، کندی نفسلریکزك، انا و باباکزك واقرباکزك علیهنه دخی اولسه؛ وایستر غنی، ایستر فقیر ایچون اولسون؛ جناب حق غنی و فقیرلرك حاللرینه ملایم معامله‌ده سزدن اولادر . هواکزه تبعیتله عدالتدن انحراف ایتمه‌یك . عدالتدن، حقی سویله‌مکدن انحراف ویا اعراض ایدرسه‌کز، بیلیکزکه جناب الله، سزك یاپدقلریکزی بیلیجی‌در . »

بو عدالت مساواتی، دین وملت و جنس و عرق کبی اختلافات، حتی عداوتلر دخی اخلال ایده‌مز . ن . « ولا یجرمنکم شنأن قوم علی الا تعدلوا اعدلوا هو اقرب للتقوی » سورهٔ مائده ـ ٨ ,V,11) « بر قوم ایله اراکزده اولان بوزوقلق سزه عدالتسزلك جرمنی یاپدیرماسین . عدالته دوام ایدك . زیرا تقوایه الك موافق اولان اودر »

احسان وشفقت خصوصنده ایسه ایش فرقلی‌در. هرحالده بونده‌ده ینه طبیعتی تعقیب ایدر . اولا الك یقین خصمدن، اقربادن باشلایه‌رق دست معاوتی ممکن اولدیغی مرتبه الك اوزاقلره قدر ایصال ایتمك امر ایدر . پیغمبر افندمز « برامك واباك واختك واخاك ثم ادناك فادناك » « ایلیکی اناکه، باباکه، قزقارده‌شیکه وقارده‌شیکه ایت . صکره یقینکدن یقینکه کیت » بیورمشلردر .

دین اسلامده اخوت انسانیه‌نك حکمی بیوکدر . مجرد انسان اولمق صفتنك

بیوك قیمتی اولدیغندن هیچ بر انسانك ذلیل وسفیل اولماسنه راضی اولماز . ن . « ولقد کرمنا بنی آدم » سورهٔ اسراء ۷۰ (XVII,72) آیت جلیله‌سنده علی الاطلاق بنی آدمك مکرم اولدیغی بیان بیورلمشدر . بوندن باشقه بعض حدیث شریفلرده « یاعبادالله کونوا اخواناً » بیوروله‌رق بتون انسانلر اراسنده اخوت عمومیه‌یه رعایت اولونماسی لزومی‌ده بیلدیرلمشدر . فقط عینی زمانده هر اخوتك حدود ومراتبی کوسترلمشدر . دین و وطن رابطه‌لرینی آتلایه‌رق آیری بر رابطه ، دها طوغریسی یکی بر آیرلق احداثی صورتیله یاپیلان روحی، سیاسی انقلابلری تقلیب دنیا تشبثلرینی مقبول کورمز. هپسندن اول اخلاص ایستر. واخلاصه مستند هر فکره حرمت ایدر . غرض وعوض اوزرینه قورولمش وظاهری باطننه اویمایان مسلکلری سومز .

دنیایی تقلیبه اوغراشان روحی وسیاسی قوتلردن دیکر بریسی‌ده اشتراکیون مسلکی‌در . بونلرك ، دنیانك ثروت وسعادتلرینه هرکسك ممکن اولدیغی قدر مساوی صورت‌ده اشتراك ایتمسی وبوسایه‌ده انسانلردن برقسمنك ئولدیریجی احتیاج وضرورتلر، دیکر برقسمنك‌ده هردرلو وسعت وسعادتلر، حتی اسراف وسفاهتلر ایچنده امرار حیات ایتمسنه قارشی عصیان ایده‌رك بودلخراش مساواتسزلغك عالمدن رفعی فکر ونیتنه مستند حرکت ایتدکلری اکلاشیلیور. اوت، انسانلر اراسنده رفاه وسعادت تقسیمنك بوقدر فضله فرقلی اولماسنه قارشی اعتراض ایتمه‌مك ممکن دکلدر . هله صوك عصرلرك ایجاب ایتدیردیکی بونجه احتیاجات وبونلرك ضدینه اوله‌رق احداث ایدیلن بیك درلو احتشامات ، بو یسار ورفاه فرقنك آچیلغنی پك زیاده آرتیرمشدر. سرمایه اصحابنك بعض مملکتلرده تعقیب ایتدیکی عدالتسز طرز حرکتلر ایسه روحلری بتون چیلدیرتمشدر. بونلره قارشی مؤثر برچاره بولونمادقجه اورالرده نظام وانتظامك حسن محافظه‌سی ، اختلال وعصیانلرك اوکنه کچیلمسی قابل اولامایه‌جق‌در. فقط عصیان واختلاله لزوم یوقدر. بوبابده بولونابیله‌جك الك موافق چاره، دین اسلامه مراجعت‌در. هرکسی خوشنود ایتمك، انجق دین اسلامك امواله وضع ایتدیکی مستحسن اشتراك وعدالت وحقانیت قانونلرینك حسن اداره‌سی ومقدس بیانمسی سایه‌سنده ممکن اولور .

زکات وصدقه ، تساند وتعاون وسعی وحق مسئله‌لرینه متعلق اولان اوامر اسلامیه کوزلجه تطبیق اولوندیغی تقدیرده، اشتراکیون، عقل وانصاف دائره‌سنده ارادقلرینی دیمزده بولابیلیرلر . دعوا ومنازعه‌یه محل قالماز .

طبیعی‌درکه انسانلرك هپسی عینی لیاقت وسویه‌ده دکللردر . بناءً علیه فضل وثروت خصوصنده‌ده بالطبع مساوی اولامازلر. حقسز وغیرممکن مساوات طلبنك هیچ یری یوقدر . ن . « انظر کیف فضلنا بعضهم علی بعض وللآخرة اکبر درجات واکبر تفضیلاً » سورهٔ اسراء ۲۱ .XVII,22) « باق بز بعض انسانلری بعضیلری اوزرینه ناصل تفضیل ایتدك . آخرتك درجه وتفضیللری دها بیوك دکلمیدر ؟ » آیت جلیله‌سی ، انسانلرك درجات اعتباریله مساوی اولامایه‌جقلرینی کوسترر . فقط عینی زمانده تقسیم رزق ومکرملك خصوصنده هرکس اراسنده مساوات کوزه‌دلسی‌ده امر بیورلمشدر . یعنی افندی اولان کمسه ، الی آلتنده بولونانلرك کافه‌سنه ممکن اولدیغی قدر کندی ییدیکندن ییدیره‌جك، کیدیکندن کیدیره‌جك، اسباب استراحتده، حسن معامله‌ده فرق بولوندرمامایه چالیشاجق‌در رأی کریم ، درایت وکیاست فطریه ویا کسبیه وایجابات موقعیه نتیجه‌سی اوله‌رق بعنایة‌الله تعالی وسعت حاله، رفعت مقامه نائل اولمش کمسه‌لری رزق خصوصنده مفضل تعبیریله یاد بیورمش‌در. فقط بوتفضیله نائل اولانلرك مفضل علیه‌لر اوزرنده عدم مساوات کورمه‌لرینه راضی اولماز . ن . « والله فضل بعضکم علی بعض فی الرزق . فما الذین فضلوا برادی رزقهم علی ماملکت ایمانهم فهم فیه سواء افبنعمة الله یجحدون » سورهٔ نحل ۷۱ ,XVI,73) الله تعالی بعضکزی بعضکز اوزرینه تفضیل ایتدی . اللری آلتنده بولونانلرك رزقلرینی اولاشدیرمق صورتیله تفضیل ایدیله‌نلرده رزق خصوصنده مساوی‌لردر . اللهك نعمتنی انکارمی ایدرلر ؟ » بیورلمشدر . ممکن اولان مساوات‌ده بودر .

والحاصل برطرفدن زنکینلركماللرنده ن . « وفی اموالهم حق للسائل والمحروم » موجب جلیلنجه محتاج و مستحق اولانلر ایچون حق کوروله‌رك ثروت عمومیه‌یه هرکسك اشتراکی قبول ایدلش دیکر طرفدن، ن . « وان لیس للانسان الا ماسعی » فحواسنجه هرکسك سعی نسبتنده مستفید اولماسی قاعدهٔ

قويمه‌سی‌ده تأييد بيورلمش اولديغندن، هرصنف انسانلرك تنظيم معيشتلری تأمين ايدلديكی كبی سعی وحق مقابلی اولمقسزين طاب اشتراك دعوالرينك‌ده اوكی آلنمشدر .

صكره عدل وانصاف اسلامی ، ايش صاحبلرينك چاليشديردقلری كمسه‌لرك حق واستحقاقلرينك دوننده اجرت تكليف ايتملرينه مانع وبالعكس سعی وعمللری نسبتنده اونلرك‌ده مستفيد اولملرينی مستلزم بولونديغندن اشتراك معقول بالطبع حاصل اولور .

برده اولجه ديديكمز وجه ايله بالجمله اموال ، امانةالله اولمق حسبيله عمومه تعلق ايتديكندن يدلرنده بولنان املاككك حسن تصرفنه، اعمار واحياسنه مقتدر اولامادقلری واولامايه‌جقلری تبين ايدنلرك ماللرينی اونلرك اعمار واحياسنه اهل وقادر كمسه‌لرك انضمام مساعيسيله فقط هرطرفك منافعنی موجب صورتده حسن تصرف ايتديرمك ، ايشلتمك ايچون حكومتك ، مداخله‌سی امكانی‌ده بو اشتراك امرنده شايان قيددر [۱] هله اموال اميريه و وقفيه‌نك نا اهل اللرده براقلماييوب اهل اولانلره توديعنده دها زياده قولايلق واردر .

خلاصه؛ هردرلو مال وثروتلرده سعی وعمل واهليت ولياقت وعينی زمانده عدله وشفقت طولاييسيله هركسك اشتراكی واردر. وحكومت، ضروری كورديكی وقت ، اموالك منافع شخصيه وعموميه‌يه اك موافق صورتده استعمالنی تأمين ايچون مداخله ايده‌بيلير .

وشو جهتی ايجه بيلنملی‌دركه، دينمز ، اساس اعتباريله ، ترقيات انسانيه‌نك اك بيوك سائقی اولان حر مساعی‌يه ، نافع تشبثاته مانع اولمقدن باشقه هركسك

[۱] بوراده تكرار عرض ايده‌لم‌كه، حقيقی برمحيط اسلامی‌ده ، هرصنفك حقنه‌راضی و وظائف دينيه‌سنی (انسانيه‌سنی) مدرك واجرايه ساعی اولمسی حسبيله مال صاحبلری، ماللرينی اعظمی منفعت واعظمی نافعيت تأمين ايده‌جك صورتده استعمال وعدل وشفقتی شيمه اتخاذ ايده‌جكلردر . ديكر طرفدن اصحاب سعی وعمل‌ده كذلك ديندارانه حركت ايده‌جكلرندن حقسز مطالباتده بولونامازلر . بناءً عليه صورت عموميه‌ده حكومتك مداخله‌سنه حاجت قالماز كبی‌در . حكومت مداخله‌سنی ، انجق سفه ويا بلاهت كبی حجری ويا وصی تعيينی مستلزم احوال مخصوصه‌ده استعمال ايدر .

مالك اولديغی عقل وكياستك، مال وثروتلرك حسن استعمالنی، بالجمله استعدادلرك تمامئ انكشافنه مدار اوله‌جق اقدام واهتماملری آمردر. وينه بو حكمته بناءً دركه، كنديسندن دها زياده وسعت حاله مالك اولانلرله مساوی اولمق ايستيه‌نلر، سعی ايله ، كسب حلال ايله ، حساب واقتصاد ايله ترقی ايده‌رك اونلره يتيشمه‌يه وحتی كچمه‌يه چاليشمالی‌لردر . باشقه‌لرينك ثمرهٔ سعی‌لرينه تعرض ايله اونلری ، واصل اولدقلری مرتبه‌دن اشاغی‌يه ايندير مكله دكل .

دينمزك احكام ومعتقداتی، من طرف الله منزل اولان قرآن كريمه ورسول بالحق افندمزك سنن سنيه‌لرينه مستند بولنديغندن بز مسلمانلر، عقل وحقك احكام دينيه‌مزه اصلا معارض اولمايه‌جغنه صوك درجه امينزدر. وعصرلرك مروری، علوم وفنونك ترقياتی دائما اوامر دينيه‌مزك اصابتنه اولان اعتمادی تأييد و تأبيد ايده‌جكدر اعتقادنده بولونورز . بناءً عليه كرك عموميه مذهبی (قومونيزم) وكرك دها يكيدن ظهور ايده‌جك هرهانكی برمسلك ويا مذهب اربابنك مدعالرينی تدقيقه هر وقت حاضرز. اكر دعوالری عقل وحقه مستند وشمدی‌يه‌قدر بيان ايتديكمز اساسات اسلاميه ايله قابل توفيق ونظام وانتظام عالمك حسن تأمينه مساعد ايسه دينمز طرفندن قبول ، عكسی تقديرده رد وجرح اولنور [۱]

[۱] دين اسلامده بتون مالملكنی خدمت عموميه‌يه ترك ايتمك مرتبه‌سی واردر . مثلا پيغمبر افندمز، احتياجات ضروريه‌لرينه يته‌جك مقداردن زياده مال حفظ بيورمادقلری كبی حضرت صديق‌ده بتون مالملكنی ايجابنده ، خدمت عموميه ترك ايدر ايدی .

صكره پيغمبرلرك ماللرينك اولاد واحفاده ميراث قالمايوب بيت الماله قالديغی معلومدر . عجبا بونلر نه‌در ؟ معلوم اولديغی وجه ايله احتياجات ضروريه‌سندن آرتان برقسم مالی احتياطاً صاقلامق طبع بشرده موجود برحالدر وعموميتله بوحال، سعی وتصرف ايچون بيوك برمشوقدر. ميراث مسئله‌سی‌ده محبت اولاد خاصهٔ طبيعيه‌سنك ايجاب ايتديرديكی برلازمه‌دركه كذلك سعی وتصرف واسرافدن توقی ايچون بيوك براهميتی حائزدر . پيغمبران عظام ، سعی وتصرف وتشبثات نافعه خصوصلرنده مشوقلره محتاج اولمادقلری كبی اولاد واحفادلرينك استقباللری حقنده‌ده خوف وانديشه‌دن امينلردر . بناءً عليه حق ملكيت وميراث مسئله‌لرنده موجود اولان مذكور سببلر كنديلری ايچون وارد دكلدر. ايشته اصل مقصد، انسانلرك ترقی واعتلالری واطمئنان قابلری ايچون پك لازم اولان حريت سعی ، حريت اقتصاد وامنيت استقبال كيفيتلرينی عمومك قبول وتراضيسی داخلنده تام ومستقر برصورتده تأمين ايده‌بيلمكدر . بونلر حاصل اولورسه ديه‌جك قالماز . والافلا .

دنیایی اك زیاده تقایب ایدن برقوۀ روحیه وسیاسیه‌ده قومیت‌در. دین اسلام هردرلو رابطه‌لری شایان احترام وبونلر سایه‌سنده مناسبات وموده‌تلرك حسن ادامه وتقویه‌سنی واجب الالتزام بیلیر. برهیئت اجتماعیه‌ده متعدد رابطه‌لر اجتماع ایدرسه دها زیاده قوت بولاجغی شبهه‌سزدر. انجق بورابطه وجامعه‌لر اراسـنده دین رابطه‌سـنی کفری ایمانه ترجیح ایدن بابا اولاد وقارده‌ش رابطه‌لرینك دخی فوقنده طوتار. ن. « یا ایها الذین امنوا لا تتخذوا ابائکم واخوانکم اولیـاء ان استحبوا الکفر علی الایمان » سورۀ توبه ٢٣ ,LX, 23) « یا ایمان ایدنلر اکر کفری ایمانه ترجیح ایدرلرسـه بابا وقارده‌شلریکزی دخی اوزرلریکزه ولی اتخـاذ ایتمه‌یك » « لاتجد قوماً یؤمنون بالله والیوم الاخر یوادون من حاد الله ورسوله ولوکان ابائهم واخوانهم او عشیرتهم » سورۀ مجادله ٢٣ ,LVIII, 23) « اللهه و آخرت کوننه ایمان ایدن کمسه‌لری بابالری یاخود قارده‌شلری یاخود قوم وقبیله‌لری دخی اولسه‌لر ، اللهه ورسولنه مخالفت ایدنلرله دوسـتلق ایدرلر بولمازسیك » [١]

طبیعی‌درکه عینی لسان ایله متکلم اولمق وعینی عرق ونسلدن بولونمق یعنی قومیت انسانلری بری برلرینه تقریب ایدن مهم بررابطه‌در.

دین اسلام، بونی پك ایی قبول ایدر. یالکز ایمان واخلاقك برابر اولماسنی ایستر. بویله بر رابطه جداً مقدس اولور. هم دین هم ملت رابطه‌سی ایله مربوط اولدیغمز انسانلر کندی نفسلریمزدر. یالکز دین رابطه‌سیله مربوط اولدقلریمزده قارده‌شلریمزدر. انسان مقدس بیلدیکی مسلکه سلوکی کندیسیچون واجب اعتقاد ایتدکدنصکره طبیعی‌درکه کندیسنه مادةً ومعناً ا‌ئ یقین اولانلرك بومقدس رابطه ایله مربوط اولانلرك بولندیغنی قبولده تردد ایتمز.

[١] بویله اولمقله برابر پدر و والده‌یه، کافر، حتی کفره دعوت ایدر دخی اولسه‌لر غلیظ معامله جائز کورولمه‌مش، حسن معامله امر بیورلمشدر. ن. « وان جاهداك علی ان تشرك بی مالیس لك به علم فلا تطعهما وصاحبهما فی الدنیا معروفاً واتبع سبیل من اناب الی » سورۀ لقمان ١٥ ,XXXI,14) اکر اناك باباك، تصدیق ایتمدیکك برشیئی بکا (اللهه) شریك قوشماك ایچون جهد ایدرلرسه اونلره اطاعت ایتمه. مع‌مافیه اموردنیاده اونلره لطف وملایمتله معامله ایت. وسن بکا اطاعت ایدنلرك یولنه کیت » آیت جلیله‌سی وامثالی بونی امر ایدرلر.

ون. « ذلك الذی یبشر الله عباده الذین آمنوا وعملوا الصالحات قل لااسئلکم علیه اجراً الا المودة فی القربی » سورۀ شعری ٢٣ ـ ,XLII,22) « ایشته جناب حقك ایمان ایدن وصالح عمل ایشلیه‌ن قوللرینه تبشیر ایتدیکی نعمتلر بونلردر. سزدن، بوتبلیغمدن طولایی اجر ایسته‌مم. انجق قرابتده اولانلره مودت ایسترم. دی » آیت جلیله‌سنده‌کی قربایی دین وملت قرابتی اوله‌رق قبول ایتمشلردر. بتون اهل حقه شاملدر. واقعا بونی اهل بیت رسول اللهه عائددر دیه‌نلر وارسه‌ده ، اهل بیت رسول، بتون اهل دینه من کل الوجوه اقرب اولدقلرندن، اونلره مودتك اولی بالطریق اولاجغی شبهه‌سزدر [١]

شوراسنی تکرار ایده‌لم که، اساساً دین اسلامده « التعظیم لامر الله والشفقة علی خلق الله » امر جلیلی موجبنجه دین ومذهب تفریق ایتمکسزین هرکسـه عدل وشـفقت وتکریم وحرمتله معامله ایتمك واجبدر. ونظام وانتظام عالمی ومقتضای عقل ودینی محافظه ایچون زمره‌لر تشکیلی ضروری بولوندیغندن بوزمره وحدتنده انسـانلره خاص اولان دین وملت جامعه‌سنی ترجیح ایله برابر مضر اولمادقلری تقدیرده انسان اولمالری حیثیله مسلمان اولمیانلره دخی آیریجه حرمت وخیرخواهلق امر ایدر یعنی روح اسلام، انسانلر آراسنده اعظمی وفاق واتفاق تأمیننه ونفاق وشقاقلرك منعنه معطوفدر.

دین اسلام ، انسانلری برکره مسـلم وغیرمسلم اولمق اوزره ایکی‌یه آییرر.

[١] دین اسلامده حب ومودت ایمان ایله پك علاقه‌داردر. انجق بوحب ومودتك حق ایچون اولماسی یعنی عقل سلیمك امری آلتنده و اوامر الهیه‌یه موافق صورتده اداره اولونماسی شرط اعظمدر. حقیقت، حب وبغض، هوسات شهوانیه واحتراصات نفسانیه‌یه مغلوب اولمایه‌رق، حقك امرلری داخلنده حسن اداره ایده‌بیلمك، ایمانك اك قوی مبدألرینه مالك اولمقدر. « اوثق عری الایمان الحب فی الله والبغض فی الله » « ایمان خصوصنده یاپیشیلاجق قولبلرك (عروه‌لرك) اك صاغلامی الله یولنده محبت والله یولنده بغضدر. » « افضل الایمان ان تحب لله وتبغض لله ویعمل لسانك فی ذکر الله عزوجل وان تحب للناس ماتحب لنفسك وتکره لهم ماتکره لنفسك وان تقول خیراً او تصمت » « ایمانك افضلی، الله ایچون محبت ، الله ایچون بغض ولسانکی اللهك ذکریله مشغول ایتمك ونفسك ایچون ایسته‌دیککی، ناس ایچونده ایسته‌مك و نفسك ایچون کریه کوردیککی ناس ایچونده کریه کورمه‌مك وخیر سویله‌مك یاخود صوصمقدر » حدیث شریفلری بومعنایی متضمنلردر.

صکره الحاقات طبیعیه‌یه تبعاً مسلملر اراسنده دخی بعضی خصوصیتلر قبول ایدر. فقط عداوت دکل ، ن . « ان هذه امتکم امة واحدة » سورهٔ انبیاء - ٩٢ (XXI, 92, « بو امت اسلامیه بر امتدن عبارتدر »

بو مشترك مربوطیته مذهب و طریقت اختلافلری‌ده مانع اولاماز و اولمامق لازمکلیر . بالجمله مسلمانلرك طریق و مذهب تفریق ایتمکسزین بو بابده اتفاق ایتملری فرض‌در . زیرا دین اسلام‌ده کلمهٔ شهادته و شرائط اساسیهٔ اسلامیه‌یه ایمان ایله مشارکت تام اولوب فروعده‌کی اختلاف مانع ایمان اولمادیغندن ن. « انما المؤمنون اخوة فاصلحوا بین اخویکم » فرمان الهی‌سنده بتون مسلمانلر داخلدر . توحید باری و تصدیق رسالتپناهی تام اولدقدنصکره بعض ذوات حقنده فرق فضل کوزه‌تمك یاخود هرهانکی بریچون حسن ظن ایتمه‌مك طوغری اولمایابیلیر. فقط زمرهٔ ناجیهٔ اسلامیتدن خارج قالمایی مستلزم اولماز. زیارت قبورده محذور کورمك یاخود مجرد صالحلرك حضرت اللهه کمال عبودیتلری سایه‌سنده مرتبهٔ صلاحه ، کشف و کرامته نائل اولدقلرینی نظر اعتباره آله‌رق یاپیلان تعظیم و تکریمك، ینه الله تعالی‌یه راجع اولاجغی و هیچ برقوله الوهیت و یا بذاته خلاصکارلق عطف ایتمك وارد اولامایه‌جغی، اعتقادیله ، قبور صالحین‌ده اللهه دعا ایتمه‌یی جائز کورمك کبی فروع اختلافی کذا بویله‌در. بونلر هیچ برصورتله جامعهٔ اسلامیه‌یه خلل ویره‌جك احوال تشکیل ایتمزلر . بالعکس بونلر ، یکدیکرك اجتهادینه حرمتله « اختلاف امتی رحمة » موجب جایلنجه غوامض و دقایق دینیه‌یی حقیله ادراك و تحقیق ایچون وسیله اتخاذ اولوناجق اسباب رحمت و حکمتلردر .

دین اسلامك قومیت و سائره اختلاقاتی قالدیرماسی یوزندن پك چوق منازعات رفع و یرلرینه اتحاد و اخوتلر تأسیس ایدلمشدر . ازجمله دین اسلامی قبول ایتمزدن اول بری برلرینك قانلرینه صوصامش برحالده یاشایان اوس و خزرج قبیله‌لری اسلام ایله مشرف اولدقدنصکره ارتق قارده‌ش کبی یاشامغه باشلامشلر . ارالرنده‌کی نفاق و شقاق ، مبدل وفاق اولمش . فقط بونی چکه‌میه‌ن یهودیلر اسکی غیض و عداوتی اویاندیرمق ایچون فرصت ارامقده و دین اسلامك اهل کتابه قارشی اولان مساعده‌لی معامله‌سندن استفاده ایله مسلمانلرله قولایجه

اختلاط ایتمکده بولوندقلرندن فساده تشبث ایتمشلردر. اولا شوراسنی سویلیه‌لم که اوس و خزرج قبیله‌لری مدینه‌ده ساکن اولدقلرندن هجرت نبویه زماننده رسول‌الله افندمزه پك زیاده یاردملری اولمش و بوسببله انصار نام مبجلنی احراز ایتمشلردر . مکه‌دن هجرت ایدنلرده مهاجرین نام عالیسیله بکام اولمشلردر .

مدینه‌نك یهودی رؤساسندن ساس بن قیس نامنده بر سالخورده اوس ایله خزرج اراسنده چوقدنبری یرلشمش اولان کین و غیظلرك، فیض اسلام ایله، تماماً منطفی اولماسنه ممانعت ایچون تدبیرلر دوشونورکن برکون برمحلده بونلردن برخیلی ذواتك ، اسکی عداوتلری هیچ خاطرلرینه کتیرمکسزین ، قارده‌شجه‌سنه کوروشمکده اولدقلرینی کورور . درحال یهودی کنجلرندن برینی اونلرك آراسنه کوندروب اولجه دشمان ایکن هرایکی قبیله شاعرلرینك یکدیکری علیهنه سویلدکلری اشعاری اوقوده‌رق نائرهٔ کین و غضبی اویاندیرمق تشبثنده بولنور . یهودی کنجی اونلرك ارالرینه کیره‌ر و اوشعرلردن برینی اوقور .

اوته‌کی قبیله‌یه منسوب مسلمانلردن بریسی‌ده کندی قبیله‌سی شعراسنك مقابلةً سویلدیکی شعرلردن بریسنی اوقویه‌رق جواب ویرر . بونك اوزرینه جاهللکده مألوف اولدقلری تفاخر میدانه چیقاره‌ق ایش منازعه‌یه واریر . نهایت هرایکی طرف، اسکی محاربه‌لرینی تازه‌له‌مك تکلیف ایدرلر. مسئله سرایت و توسع ایده‌ر، انتخاب ایتدکلری غوغا میدانه کیده‌رلر . تام چارپشمه باشلایاجغی صره‌ده رحمةً للعالمین افندمز خبر آلیرلر . برابرلرینه آلدقلری مهاجرین ایله برلکده یتیشوب هرایکی طرفه خطاباً « یامعشر المسلمین الله الله . ابدعوة الجاهلیة وانا بین اظهرکم . بعد اذ هداکم الله الی الاسلام واکرمکم به وقطع به عنکم امر الجاهلیة واستنقذکم به من الکفر والف بینکم ترجعون الی ماکنتم علیه کفاراً » « یامعشر مسلمین، الله الله؛ ینه جاهلیت دعواسیمی یاپیورسکز؟ حالبوکه بن ارا کزده‌یم الله تعالی سزی اسلامه هدایت و اودین ایله مشرف و اوسایه‌ده سزدن جاهلیت بلیه‌سنی قطع و سزی کفردن تخلیص و بینکزی تألیف ایتدکدنصکره ینه کافرلك حالنه‌می رجوع ایدییورسکز ؟ » بیوره‌رق هپسنی انتباهه دعوت ایدرلر . واخطار نبوی درحال تأثیرینی کوستردیکندن هرایکی طرف همان سلاحلرینی آته‌رق

جناب پیغمبردن استعفای قصور ایدرلر . وبری برلرینه صارماشیرلر . ایشته آتیده‌کی آیت کریمه‌لر بوحادثه اوزرینه شرفنازل اولمشدر . ن. « یا ایهاالذین آمنوا ان تطیعوا فریقاً من الذین اوتوا الکتاب یردوکم بعد ایمانکم کافرین . وکیف تکفرون وانتم تتلی علیکم آیات‌الله وفیکم رسوله . ومن یعتصم بالله فقد هدی الی صراط مستقیم . یا ایهاالذین امنوا اتقوا الله حق تقاته ولا تموتن الا وانتم مسلمون . واعتصموا بحبل‌الله جمیعاً ولاتفرقوا . و اذکروا نعمةالله علیکم اذ کنتم اعداء فألف بین قلوبکم فأصبحتم بنعمته اخواناً و کنتم علی شفا حفرة من النار فانقذکم منها کذلك یبین الله لکم ایاته لعلکم تهتدون » سورهٔ آل عمران ٩٩ _ ١٠٣ (III, 95 - 99) « یا ایمان ایدن‌کمسه‌لر، اکر اهل کتابدن برقسمنه اطاعت ایدرسه‌کز سزی ایمان ایتدکدنصکره کافر ایدرلر . حالبوکه سز ناصل کافر اولورسیکزکه ، سزه اللهك آیتلری اوقونور واللهك رسولی ایچیکزده‌در . اللهك دیننه صاریلان طوغری یوله کوتورولمشدر . یاایمان ایدن کمسه‌لر، اللهك امرلرینه حقیله اطاعت ایدك. اووقت سزانجق مسلمان اولدیغکز حالده ئولورسیکز. هپکز اللهك دیننه صاریلك. آیریلغه‌دوشمه‌یك، حقکزده‌کی اللهك نعمتنی خاطرلایك . دشمانلر ایدیکز. قلبلریکزی تألیف بیوردی. اونك لطف وکرمیله قارده‌شلر اولدیکز . و آتش چوقورینك کنارنده ایدیکز سزی اوکا دوشمکدن قورتاردی . طوغری یوله کیتمه‌کز ایچون الله تعالی آیتلرینی بویله‌جه بیان ایدر »

ایشته بونلر هپ ، مسلمانلرك اغیار سوزلرینه اویاره‌ق بری برلرینه مخالفت چیقارمامالری ، اسلامی ضعفه دوشورمه‌مه‌لری لزومنی کوستره‌ن بینه‌لردر .

غیر مسلملرده ، اهل کتاب و کتابسزلر اولمق اوزره ایکی‌یه آیریلیرلر . اساس اعتباریله ، کافه‌سی حقنده‌کی معاملات اسلامیه تماماً انسانی‌در . انجق ، حکمتلره مستند ، بعض معامله فرقلری واردر . ازجمله اهل کتابك یمکلرینی مسلمانلر ایچون حلال کوردیکی کبی قادینلرینی‌ده عائله تشکیل ایتمك اوزره مشروع صورتده تزوجه مساعده بیورور. ن. «الیوم احل‌لکم الطیبات.

وطعام الذین اوتوا الکتاب حل‌لکم و طعامکم حل‌لهم . والمحصنات من‌المؤمنات والمحصنات من‌الذین اوتوا الکتاب من قبلکم . اذا آتیتموهن اجورهن محصنین غیر مسافحین ولا متخذی اخدان . » سورهٔ مائده ـ ٥ (V,7) « بوکون سزه ایی شیلر حلال ایدلدی واهل کتابك طعامی سزه حلال وسزك طعامکز اونلره حلالدر . (یعنی طعاملرك شرائط حلی حقنده‌کی امرلر عینی‌در) عفیفه مؤمنه‌لر واهل کتابدن عفیفه قادینلرده سزه حلال اولدی . انجق مهرلرینی ویره‌کز وناموسلی یاشاماکز ونه‌کیزلی ، نه آشکار زنایه چویرمه‌مه‌کز شرطیله » [١]

بوندن باشقه اهل کتاب ایله مناقشه و مجادله‌ده غایت حرمتکار اولوب اونلرك کتابلرینك محتوی اولدیغی حقایق دینیه‌یی دائما نظر اعتباره المق و بینمزده مشترك اولان معتقدات و احکامی سند اتخاذ ایتمکله‌ده مکلفز . ن. « ولا تجادلوا اهل الکتاب الا بالتی هی احسن . الا الذین ظلموا منهم وقولوا آمنا بالذی‌انزل الینا وانزل‌الیکم. والهنا والهکم واحد ونحن‌له مسلمون» سورهٔ عنکبوت ٤٦ XXIX,45 « اهل کتاب ایله انجق الك کوزل برصورتده مجادله ایدیکز . یالکز ظلم ایدنلری مستثنا . وبز ، بزه انزال اولونان کتابه وسزه انزال‌اولونان کتابلره ایمان ایتدك . وبزم اللهمز وسزك اللهکز براللهدر . بز اونك امرلرینه تسلیم نفس ایدن مسلملرز دهییك »

اهل کتابك عبادتخانه‌لرینه و مقدساتنه حرمتده اهل اسلام اوزرینه لازمدر . ن . « الذین اخرجوا من دیارهم بغیر حق الا ان یقولوا ربنا الله . ولولا دفع‌الله‌الناس بعضهم ببعض لهدمت صوامع وبیع وصلوات ومساجد یذکر فیها اسم‌الله کثیراً ولینصرن الله من ینصره ان‌الله لقوی‌عزیز » سورهٔ حج ٤٠ـ ٤١ (XXII) « مجرد ربمز الله‌در . دیدکلرندنطولی بغیر حق دیارلرندن اخراج اولونانلر ، اکر الله تعالی ناسك بعضیسنی بعضیسیله دفع ایتمسه‌یدی (مؤمنلر، مشرکلرك تخریباتنه مانع اولماسه‌یدی) ماناسترلر ، کلیسالر ، ایچریلرنده اللهك

[١] عبارهٔ قرآنیه‌دن آکلاشیلیورکه اهل کتابك طعامنك بزه حلال اولماسی بزم طعامزك اونلره حلال‌اولماسندن یعنی‌اطعمه‌نك طیبلیکنی، شرائط صحیه‌سنی ارامق خصوصنده اونلرك‌ده بزم کبی مکلف بولونمالرندن‌در . قادینلریله ازدواجزه مساعده بیورلمسی‌ده کذلك حفظ نسب ضرورتی مقتضیاتیله مکلف اولمالرندن‌در .

اسمی چوق ذكر اولونان مسجدلر یپیقیلیرلر ایدی . الله‌تعالی كندی دینه یاردم ایده‌نه یاردم‌ایده‌ر . الله قوتلی وعزیزدر » .

ذاتاً اهل‌اسلام، اهل‌كتابك پیغمبرلرینی تصدیق‌وكتابلرینك اصل‌لرینه ایمان ایتمش اولدقلرندن اونلری یابانجی كورمزلر . ج. و. لایت‌نر جنابلری بوحقیقتی تصدیق‌ایتدكدنصكره : «اكر اهل كتاب‌ده مسلمانلر وحضرت محمدك بیلدیردیكی حقیقتلر حقنده متسامح وحرمتكار اولسه‌یدیلر مدنیت‌وانسانیت وصلح و مسالمت عمومیه نامنه بیوك بر سعادت تأمین وخرستیانلق مقتضاسنه دها زیاده توفیق حركت ایدمش اولور ایدی » دییور . قرآن كریمك دیدیكی‌ده بودر .

دین اسلامی قبول ، موسویتی ، عیسویتی انكار دكلدر . بالعكس اونلری‌ده تصدیق‌در . انجق تحریفاتی تصحیح و دها مكملنی قبول ایده‌رك تصدیق‌در . دینمزك انكار وادیسنده تكلیفی یوقدر. ایسته‌دیكی یالكز تصدیق حقیقت‌در. وبونی ینه اهل كتابك كتابلرنده‌كی آیاتی اشهاد ایده‌رك طلب ایدر . ن. « قل یا اهل الكتاب تعالوا الی كلمة سواء بیننا و بینكم . الا نعبد الاالله ولا نشرك به شیئاً ولایتخذ بعضنا بعضاً ارباباً من دون‌الله . فان تولوا فقولوا اشهدوا بانا مسلمون سورهٔ آل عمران ٦٤ III,57 » دیكه : یا اهل كتاب سزكله بینمزده مساوی اولان كله‌یه كلیكز . انجق الله‌ه عبادت ایده‌لم . و اوكا هیچ بر شیئی شریك طوتمایالم . و بعضمز بعضمزی اللهدن باشقا ربلر اتخاذ ایتمه‌سین . اكر دیكله‌مزلرسه بزم مسلمانلر اولدیغمزه شاهد اولوكز ده‌ییكز » ن . « واذقال عیسی ابن مریم یا بنی اسرائیل انی رسول‌الله الیكم مصدقاً لمابین یدی من التوراة ومبشراً برسول یأتی من بعدی اسمه احمد » سورهٔ صف ٦ LXI,6) « مریم اوغلی عیسی ، یا بنی اسرائیل ، بن سزه اللهك رسولی‌یم . بندن اول كله‌ن توراتی تصدیق وبندنصكره كله‌جك احمد اسملی پیغمبرك تشریفنی تبشیر ایده‌رم دیدی . »

اللهك برلكنی اثبات‌ایچون ادله ایراد ایده‌جك دكلز . حضرت محمدالمصطفی علیه الصلاة والسلام افندمزك رسالت و نبوتلرینك صدقی‌ده قرآن كریم كبی بر معجزه ایله مبرهن بولوندیغندن‌اوكا دائر تفصیلاته كیریشك‌ده لازم دكلدر.

باخصوص پیغمبر دیمك ، الله طرفندن كندیسنه هركسك بیلمدیكی شیلر بیلدیرلمش بر انسان دیمكدر . بناءً علیه حضرت محمده من طرف‌الله باشقالرینه میسر اولمیان معلومات ویرلدیكنه ایناتمقدن باشقا برشی طلب ایدلمیور . ن. « قل لا اقول لكم عندی خزائن‌الله . ولا اعلم‌الغیب ولااقول انی ملك . ان اتبع الا مایوحی الی . قل هل یستوی‌الاعمی والبصیر . افلاتتفكرون » سورهٔ انعام ٥٠ VI,50) « یا محمد ، سن اونلره دی: بن سزه بنم یانمده اللهك خزینه‌لری واردر دیمیورم. وبن غیبی بیلمم. وبن ملكم‌ده دیمیورم. بن انجق بكا وحی اولونانه اتباع ایدییورم. وكور ایله كوره‌ن بر اولورمی ؟ دوشونمیورمیسیكز ، دی . »

بویله برحقك، حقیقتك رد وانكار ایدیله‌میه‌جكی شبهه‌سزدر . زیرا كندیسنك یاشامش اولدیغی وقت و محیط ایچنده بوكون دخی بر سوره‌سنك مثلنی میدانه كتیرمك امكانی اولمیان بركتاب كریم وشرع قویم وجوده كتیرمه‌نك من‌طرف‌الله ویریله‌ن رسالت و نبوت قوتندن باشقا هیچ بروجه ایله ممكن اولامایه‌جغی پك آشكار بر حقیقت‌در . حقیقت ، پیغمبر افندمزك دنیاده بولوندقلری زمان مثلا یونانیلرك عرفانلی زمانلری كبی بر زمان دكل ایدی . معلومدركه علوم ایله اوغراشلدیغی زمانلرده دخی برحكیمك ، فیلسوفك تمایز ایده‌بیلمسی تحصیل علم ایچون چوق زمان اوغراشمش ومتمادی و اوزون بحث وجدللرله ، مطالعه‌لرله ممارسه كسب‌ایتمش اولماسیله ممكن اولوردی . نته‌كیم شمدی‌ده وهروقت‌اویله‌در. حالبوكه پیغمبر افندمز زماننده بویله درسلر تحصیللر اولمادیغی كبی كندیلری الك ابتدائی اوقویوب یازمقله بیله مشغول‌اولمامشلر ایدی . اكر آزیجق تحصیللری اولمش‌بولونسه ایدی، شو آیت كریمه‌لر نازل اولماز ایدی : ن. « وما كنت تتلوا من قبله من كتاب ولا تخطه بیمینك اذاً لارتاب المبطلون بل هو آیات بینات فی صدورالذین اوتوا العلم ومایجحد بایاتنا الا الظالمون » سورهٔ‌عنكبوت ٤٨-٤٩ XXIX,49-50) « اولدن بر كتاب اوقومش والكله كتاب یازمش دكل ایدككه كافرلر تبلیغ ایتدیكك كتابك حق طرفندن انزال اولوندیغنه شبهه ایتسینلر قرآن‌كریم ، كندیلرینه علم ویرلمش ذاتلرك قلبلرنده اولان آیات بینات‌در . بزم آیتلریمزی آنجق حقسزلر انكار ایدرلر » « فآمنوا بالله ورسوله النبی‌الامی‌الذی

يؤمن بالله و كلماته واتبعوه لعلكم تهتدون » سورهٔ اعراف ١٥٨ (VII,158)
« اللهه واوقومق يازمق تحصيل ايتمه‌مش، اللهه وكلاملرينه ايمان ايتمش برنبی اولان
رسولنه ايمان ايديكز . واوكا تابع اولوكزكه طوغری يوله كيتمش اولوكز »

خلاصه ؛ دين اسلام، بتون اهل كتابه قرابت و موانست اظهار ايدييور .
هروسيله ايله النی اوزاديیور. عقل و محاكمه‌يه ، حق وحقانيته ، بی طرفانه تفكر
و مذاكره‌يه دعوت ايدييور . دين اسلامك بو استيناس انسانيتكارانه‌سنك
اكلاشلديغی زمان سعادت عجبا نه زمان كله‌جكدر ؟ بتون قلوب عاليه اصحابی
او بيوك كونه انتظار ايتمكده‌در .

اهل كتاب اولميانلرده اللهی طانيمايان جاهل قوملردر . اونلرك يمكلری‌يه نمز ،
قادينلريله ازدواج اولونماز . چونكه اونلر معبود بالحق اولان الله تعالی‌یی طانيمايه‌جق
قدر جاهل و حقايق انسانيه‌دن غافل كمسه‌لردركه ذات و صفات الهيه حقنده‌كی
اعتقادلری، احجار وجماداتی معبود اتخاذ ايتمك دركه‌سنده قابا وتهلكه‌لی اولديغی كبی
ضرورات انسانيه‌يه رعايتلری‌ده يوقدر. طبيعی او حاللريله اهل اسلامك دائرهٔ
قرابتلرينه كيره‌مزلر . زمان رسالتده اهل كتاب اولميان اقوامك قيز اولادلرينی
ديری ديری كومه‌يی شرف، ودوه بوليله ييقانمقله تطهر وتعطر ايتدك ظن ايده‌جك
قدر جاهل وانسانيت ومدنيتدن اوزاق اولدقلری معلومدر. بونلرك ، مأكولات
و مشروباتك مادی معنوی نظافت و طهارتنه ، صحته مضر ويا حلال و حرام
اولوب اولماديغنه ، ناموسكارانه قازانيلوب قازانلماديغنه اعتنا و اهتماملری‌ده
يوق ايدی. حفظ نسب وعرض وناموس ضرورتلرينه رعايتلری‌ده پك جاهلانه
ايدی. طبيعی دركه اويله‌لرك طعاملرينی سلمه السلام يمك وقادينلريله ازدواج ايتمك جائز
اولامازدی . نته‌كيم بوكونده يمكلری يمه‌ن و معاشرت و اختلاطلری مقبول
اولميان اقوام موجود اولوب بونلرله ايديله‌جك معامله‌لرك هرحالده براهل كتاب
واهل معرفت و مدنيت ايله ايديله‌جك معامله‌لره مقيس اولامايه‌جغی ظاهردر .

شمدی بوراده ، بوكون اهل كتاب اولمادقلری حالده مدنيت كسب ايتمش
ملتلر واردركه نيجه اهل كتابلردن دها زياده اختلاطه ، قرابت ومناسبت
پيداسنه لايق اولمشلردر . اونلر طعاملرينك نظافت وطهارتنه ، مضر صحت ويا

مكسب جهتيله ناموسكارانه اولوب اولماديغنه لزومی وجه ايله دقت ومعاملات
ومخالطاتده ضرورات انسانيه واخلاقيه‌يه پك ايی رعايت ايدرلر . اهل كتاب
دكللر ديه اونلره اقوام جاهليه حقنده ايديله‌ن معامله كبی معامله ايتمك ناصل
اولور؟ دينه‌بيلير . اوه‌ت طوغری‌در . و دين اسلام بو جهتی‌ده مسكوت
براقامش ، حكملرينی ويرمشدر . بو مسئله‌ده ، بريسی قوللر آراسنده‌كی مناسبت
ومعاشرته متعلق، ديكری‌ده الله ايله قول آره‌سنده اولمق اوزره ايكی جهت واردر.
معاشرت خصوصنده ارانانجق باشليجه اساس ، دين اسلامده حفظلری
ضروری اولان خصوصاته رعايت ايدوب ايتمه‌ملری‌در . مثلا ن. « حرمت
عليكم الميتة والدم ولحم الخنزير وما اهل لغيرالله به والمنخنقة والموقوذة والمتردية
والنطيحة وما اكل السبع الاماذكيتم . » آيت جليله‌سنده اللهك اسمنك غيريله
ذبح اولونانلر يعنی اهل كتاب اولميانلرك كسدكلری تذكيه‌يه تابع طوتولمشدر .
الله ايله قول آراسنده اساس اوله‌رق لازم اولان ايسه ، بر اللهه و آخرته ايمان
واعمال صالحه‌يه اهتمام و دوامدر .

ديمك كه اساس ، انسانلغك مقتضای اصليسی اولان معرفة الله ويا تعبير
آخرله معرفة اللهه منجر اولان وظيفه ومسئوليت امر اخلاقيسنی حقيله ادراك
وبونی اللهه ويوم آخرته ايمان واعمال صالحه‌يه دوام واهتمام مرتبه‌سنه‌يوكسلتمكدر.
طبيعی‌دركه بو مرتبه يوكسلمش كمسه‌لری دين اسلام ، احجار وجماداتی معبود
اتخاذ ايده‌جك قدر جاهل قالمش قوملرله برابر طوتماز . بيله‌نلرله بيلميه‌نلر
وفنالقله ، اييلك البته مساوی اولمازلر ن . « هل يستوی الذين يعلمون والذين
لا يعلمون » سورهٔ زمر ٩ (XXXIX,12) «ولا تستوی الحسنة ولا السيئة »
سورهٔ فصلت ٣٤ (XLI,34) وهركس ايی كوتو نه عمل ايشله‌ديسه اونك
قارشيلغنی بولور . ن . « يوم تجد كل نفس ما عملت من خير محضراً وماعملت
من سوء) سورهٔ آل عمران ٣٠ (III,28) «يوم يصدر الناس اشتاتاً ليروا اعمالهم.
فمن يعمل مثقال ذرة خيراً يره ومن يعمل مثقال ذرة شراً يره » سورهٔ زلزال
٧-٨ (XCIX,7-8) « اوكون انسانلر عمللرينك حسابی كورولمك ايچون آيری
آيری چيقارلر. ذره قدر خير ياپان اوخيری، ذره قدر شر ياپان اوشری كورور »

بو آیتلرده یالکز مسلمانلر دکل هر نفس و ناس تعبیر بیوروله‌رق هر کیم اولورسه اولسون جزئی کلی ، ایی ویا فنا نه عملی وارسه مقابلنی کوره‌جکی بیلدیرلمکده‌در . [۱]

بناءً علیه قدر بلند محمدی‌یی ادراك سعادتنه نائل اولامامش فقط بعثت نبویه‌دن مقصود اصلی اولان عرفان واخلاق عالیه‌دن وسعلری مرتبه‌سنده متمتع اولمش کمسه‌لر حقنده یاپیله‌جق معامله‌نك نعمت معرفتدن تماماً بی نصیب اخلاق و عمللری کوتو کمسه‌لره یاپیله‌جق معامله‌نك عینی اولمامق لازمکله‌جکی شبهه‌سزدر . حتی یالکز حسن اخلاق صاحبی اولمق بیله جالب حرمت اولمق ایچون کفایت ایده بیلیر . بوبابده جانلی بر مثال ، خاتم طائی‌نك کریمه‌سی حقنده‌کی معامله‌ٔ پیغمبری‌در . بو قادین ، قبیله‌سی افرادیله برابر اسیر دوشمش فقط پدرینك اوصاف بر کزیده‌سنی ، کرم وسخا و وفا ، صدق و امان ، عدل واحسان کبی صفتلرینی ذکر ایله اسارت‌دن عفوینی ایسته‌مش . سرور هر دوسرا افندمزده ، بو صایدیغك صفتلر مؤمن صفتلری‌در . دیمك که سنك پدرك مکارم اخلاق صاحبی ایمش . الله تعالی مکارم اخلاقی سوه‌ر . اویله بر ذاتك کریمه‌سی اسیر قالاماز بیوره‌رق کندیسنی حر براقشلردر . حالبوکه خاتم طائی پت پرست ایدی . بناءً علیه نزد اسلامده فضیلت ، هر کیمده وهر نره‌ده اولورسه اولسون لایق اولدیغی مرتبه شایان حرمت‌در .

پیغمبر افندمزك عادل بر شاه زماننده دنیایه کلمش اولدقلرینی ذکرایله ، بیان سرور بیورمالری‌ده بو بابده شایان ذکردر . نوشیروان عادل ، رسالتپناه افندمزه ایمان شرفنه نائل اولمامش برکیمسه اولا[...]ی حالده مجرد عدل صفتیله متصف بولونماسندنطولایی مدح پیغمبری‌یه لایق اولمشدر .

بونلرهپ کوستریپورکه نزد اسلامده ، هرهانکی برصفت اسلامیه‌نك هرهانکی بر انسانده بولونماسی ، او انسانك فضیلتی نسبتنده شایان حرمت ومظهر رحمت اولماسنه مدار اولور . یعنی دین محمدی‌یه منسوب اولمامق ضیاع حقه بادی اولماز.

[۱] برده ن. « وما اصابکم من مصیبة فبما کسبت ایدیکم ویعفوا عن کثیر » سورهٔ شوری ۲۹ ,XLII,29) «سزه اصابت ایدن مصیبت کندی اللریکزله قازاندقلریکزدر. الله بونلردن چوغنی عفو ایدر» آیت جلیله‌سنده بیان بیورولان عفو الهی واردر .

والحاصل اهل کتاب اولماسه‌لر دخی کندیلرنده صفات حمیده بولنان کمسه‌لر باخصوص حقه ایمان واعمال صالحه‌یه دوام ایدن اهل عرفان ، نظر اسلامده مرتبه‌لرینه کوره شایان تکریم واحترام اولورلر . ومناسبات مدنیه واجتماعیه‌ده هرکسك فضل وشرفنی نظر اعتباره آله‌رق اوکا کوره معامله ایتمك و دائما هرکس ایچون خیرخواه اولمق دینمزك اوامر اساسیه‌سندن‌در .

تدقیق ایدیلنجه اهل کتاب ایله غیراهل کتابك تفریق اولونماسنك ، علم و جهل وقواعد انسانیه واجتماعیه‌یه رعایت وعدم رعایت مسئله‌لرینه عائد اولدیغی آکلاشیلیر . اهل کتابدن اولوب‌ده ، جهل وعصیان سببیله ضرورات اخلاقیه‌یه کافی درجه رعایت ایتمینلر عینی غیر اهل کتابك رعایت ایتمینلری کبی‌درلر . مثلا اهل کتاب ، کتابلری خلافنه اوله‌رق طعامك تمیزلکنه ، صحی‌لکنه رعایت ایتمزلر ایسه اونلرك یمکلرینی یمك جائز اولمایه‌جغی کبی حفظ نسب و عرض و ناموس خصوصلرینه رعایت ایتمینلرینك‌ده قادینلریله ازدواج موافق اولماز. واللهك غیریسنی رب اتخاذ ایده‌رك توحیده منافی اعتقادلرده بولونورلرسه اونلرده مشرك اولورلر . ن . « اتخذوا احبارهم ورهبانهم ارباباً من دون الله والمسیح ابن مریم ومالمروا الا لیعبدواالهً واحداً . لااله الا هو سبحانه عما یشرکون » سورهٔ توبه ۳۱ ,IX,31) « اونلر علما و راهبلرینی و مریم اوغلی مسیحی اللهك غیری ربلر اتخاذ ایتدیلر. حالبوکه کندیلرینه انجق بر اللهه عبادت ایتملری امر بیورولدی . بر الله‌دن باشقه الله یوقدر . الله تعالی اونلرك شریك قوشدقلرندن متعالی‌در . » آیت جلیله‌سی بو معنایی بیلدیریر .

و ن. « قاتلوا الذین لایؤمنون بالله ولا بالیوم الآخر ولایحرمون ماحرم الله ورسوله ولایدینون دین الحق من الذین اوتوا الکتاب » سورهٔ توبه ۲۹ ,IX,29) « اللهه و آخرت کوننه ایمان واللهك ورسولنك حرام قیلدیغنی حرام ایتمینلرله واهل کتابدن دین حق ایله متدین اولمیانلرله مقاتله ایدیکز » آیت جلیله‌سنده اهل کتابده ذکر ایدلمشدر .

خلاصه ؛ اهل کتاب اولمیانلرده عرفانلرینی براللهه ، و آخرته ایمان وقواعد انسانیه واخلاقیه‌یه رعایت مرتبه‌سنه یوکسلته بیلیرلرسه مشرکلکدن قورتولورلر . عندالله و عندالاسلام قیمت وحیثیت کسب ایدرلر .

شمدی بوراده دین اسلامه تابع اولمادقجه هیچ بر عملك قبول اولونمایه‌جغی معناسنی افاده بیوران، ن. « ومن یبتغ غیرالسلام دیناً فلن یقبل منه وهوفی الاخرة من الخاسرین» سورۀ ال عمران ٨٥ ,III,79) «دین اسلامدن غیری دین ایستیه‌نك دینی قبول اولونماز . او آخرتده غائب ایدنلردندر» آیت جلیله‌سیله طوغریدن طوغری‌یه دین محمدی‌یه تابع اولمایوب فقط اللهه واخرته ایمان ایدن واعمال صالحه اصحابندن اولان کمسه‌لرك اجر ومکافاتلرینك ضایع اولمایه‌جغی مفادی ارا‌سنده تضاد یوقیدر کبی برملاحظه وارد اولابیلیر .

اسلام دیمك ، نفسنی جناب حقك امرلرینه تسلیم یعنی اخلاص ایله وظائف عبودیتی درك وایفا ایتمك دیمكدر. یالکز حضرت محمد علیه‌السلامك دینی دیمك دکلدر. نته‌کیم ن. «وقالوا لن یدخل الجنة الامن کان هوداً اونصاری تلك امانیهم قل هاتوابرهانکم ان کنتم صادقین. بلی من اسلم وجهه لله وهومحسن فله اجره عندربه ولاخوف علیهم ولاهم یحزنون » سورۀ بقره ـ ١١١ ـ ,II,105) یهودی ویا خرستیاندن باشقا اصلا کمسه جنته کیره‌مز دیدیلر. بو اونلرك کندی ارزولریدر. سن اونلره: اکرسوزیکز طوغری ایسه برهانکزی کتیریکز دی. خایر، (اونلرك دیدیکی کبی دکلدر) یوزینی الله‌چویروب اللهك امرلرینه تسلیم اولان واییِ عمللر ایشلیه‌ن کمسه‌لردرکه رب کریملری عندنده اجرلری واردر. اونلر ایچون قورقو یوقدر. اونلر محزون اولمازلر» آیت کریمه‌لری اساس اولان شرطلری. ن. «اذقال له ربه اسلم قال اسلمت لرب العالمین ووصی بها ابراهیم بنیه ویعقوب یابنی ان‌الله اصطفی لکم الدین فلا تموتن الا وانتم مسلمون» سورۀ بقره ـ ١٣١ ـ ١٣٢ ,II,125-126) «ربی اوکا اسلامه کل دیدیکی وقت او رب العالمین ایچون اسلامه کلدم دیدی. وابراهیم علیه‌السلام اوغللرینه اسلام توصیه ایتدی . یعقوب‌ده اویله یاپدی . یا اوغللرم الله‌تعالی سزك ایچون اسلام دینی انتخاب ایتدی. سز انجق مسلمان اولدقلریکز حالده وفات ایدرسیکز دیدی » آیت جلیله‌لری‌ده اسلامك دین محمده مخصوص اولمادیغنی بیلدیریرلر .

عمللری سراب کبی اولوب عندالله فائده ویرمیه‌نلرده ، کائنات‌ده وحدت الهیه‌یه دال اولان بونجه آثار وموجوداتی کوردکاری حالده معاذالله تعالی شرك وکفرده ثابت قالانلردر .

ن . « والذین کفروا اعمالهم کسراب بقیعة یحسبه‌الظمئان ماءً » سورۀ نور ٣٩ ـ XXIV, 39) « کفر ایله آلوده اولانلرك عمللری چولده سراب کبیدر صوصایان اونی صو ظن ایدر »

اساساً جناب حقك یالکز شرکی عفو ایتمیوب اوندن ماعداسنی ایسته‌دیکنه مغفرت ایده‌جکنی ن . « ان‌الله لایغفر ان یشرك به ویغفر مادون ذلك لمن یشاء » سورۀ نساء ٤٨ ـ ,IV.51) آیت جلیله‌سی بیلدیریر .

شمدی براز‌ده دیکر جامعه‌لرك حکم ولزومندن بحث ایده‌لم :

دین اسلام بردین فطری اولدیغندن فطرت بشریه‌ده کرك حس وقلبه وکرك عقل وفکره موافق نه‌قدر جامعه‌لر وار ایسه هپسنه موقع ویرمش ، حدودینی تعیین ایتمشدر . واساساً غایه‌سی انسانلر ارا‌سنده وفق واخوت تأمینی اولدیغندن الوان والسنه ومنشأ وانساب اختلافلرینك کافه‌سنده حکمتلر بولندیغنی وبناءً علیه موجودیتلرینك لزومنی بیلدیریر . ن . « ولوشاءالله لجعلکم امة واحدة ولکن لیبلوکم فیما آتیکم فاستبقواالخیرات » سورۀ مائده ـ ٤٨ ,V,53) « الله تعالی ایسته‌سه‌یدی ، سزی برامت یاپاردی. فقط سزه احسان ایتدکارنده تجربه ایچون اویله یاپمادی . خیر ایشلمك خصوصنده بری بریکزی کچمه‌یه اهتمام ایدیکز » «ومن آیاته خلق‌السموات والارض واختلاف السنتکم والوانکم ان فی ذلك لایات للعالمین» سورۀ روم ٢٢ ,XXX.21) « کوکلرك ویرك یارادلمسی ، لسانلریکزك و رنکلریکزك اختلافی قدرت الهیه‌یه دلالت ایدن برهانلردر . بیلنلر ایچون محقق بونده موجب فوائد وعبرت علامتلر واردر »

« تعلموا من انسابکم ماتصلون به ارحامکم . ثم انتهوا وتعلموا ماتهتدون به فی ظلمات البر والبحر ثم انتهوا » « نسبلریکز حقنده صلهٔ رحمه مدار اولاجق معلوماتی اوکره‌نك . ایلریسنه کیتمه‌ییك . وقره‌نك، دکزك قارانلقلرنده طوغری یولی بولمق ایچون لازم اولانی اوکره‌نك ایلری کیتمه‌ییك » حدیث شریفی‌ده انساب واقاربی اوکرنمك لزومنی وصلهٔ رحم ایدلمسنی امر بیورور. انجق معرفت انسابی، تفاخر ومکابره‌یه وعلم نجوم وامثالی‌ده غیبدن خبر ویرمك کبی غیرمعقول دعوالره وسیله ایتمه‌ییك دیر .

ن. « یاایها‌الناس اناخلقناکم من ذکرو انثی وجعلناکم شعوباً وقبائل لتعارفوا ان اکرمکم عندالله اتقاکم ان‌الله علیم خبیر » سورهٔ حجرات ١٣ ـ XLI,13) « ای ناس بز سزی بر ارککله بر قادین‌دن خلق ایتدك . وطانیشه‌سکز ایچون سزی قوم وقبیله‌لره آییردق. الله عندنده اك کریمکز اك متقی کزدر. محقق بیلك که الله تعالی هرشیئی بیلیر ، هرشیدن خبرداردر » آیت کریمه‌لری‌ده انسانلرك قوم و قبیله‌لره آیرلماسنده‌کی حکمتی بیلدیررلر . تعارف دیمك ، بیلیشمك وتناکرك ضدی اوله‌رق سه‌ویشمك دیمك اولدیغی کبی معروف‌ده مسابقت معناسنی‌ده افاده ایدر. بناءً علیه بونده بالجمله اقوامك، حکمت خلقت ایجابی اولان معروف‌ده یعنی دین مبینه تمسك‌ده، هردرلو ترقیاته موفقیت‌ده مسابقتله مکلف اولدقلری معناسی‌ده واردر . ذاتاً « فاستبقوا‌الخیرات » امر جلیلنك مقتضاسی‌ده بودر . ن . « فاذا نفخ فی‌الصور فلاانساب بینهم یومئذ ولا یتسائلون. فمن ثقلت موازینه فاؤلئك هم المفلحون» سورهٔ مؤمنون ١٠١ ـ ١٠٢ XXXIII,103) « صور اوفله‌ندیکی وقت یعنی یوم قیامتده، انسانلر اراسنده نسب دعواسی اولماز (بویله شیلر ارانماز) هر کیمك ترازیسی آغیر کلیرسه (یعنی صالح عمللری غالب اولورسه) اونلر فلاح بولورلر» آیت کریمه‌سی و « یاایها‌الناس ان ربکم واحد . الا لافضل لعربی علی اعجمی ولا لاعجمی علی عربی ولا لاحمر علی اسود ولا لاسود علی احمر الا بالتقوی. ان اکرمکم عندالله اتقاکم. الاهل بلغت قالوا بلی یارسول‌الله. قال فلیبلغ الغائب الشاهد» «ای ناس، ربکز بردر. بیلك که نه عربك عجم اوزرینه، نه عجمك عرب اوزرینه، نه قرمزینك سیاه اوزرینه، نه سیاهك قرمزی اوزرینه فضلی، رجحانی یوقدر. رجحان وفضل انجق تقوی ایله‌در. الله عندنده اك شرفلی کز اك متقی اولانکزدر. دقت ایدك. تبلیغ ایتدممی؟ اوت ایتدك یارسول‌الله. دیدیلر . پیغمبر افندمز ده حاضر بولونان ، بولونمیانه تبلیغ ایتسین بیوردیلر . » « ان انسابکم هذه لیست لسباب احد و انما انتم بنی آدم کطف الصاع لن تملئوه ولیس لاحد علی احد فضل الابدین وعمل صالح . حسب امرء ان یکون فاحشاً بذیئاً بخیلاً » «سزك بو نسبلریکز کمسه‌یی سوکمك ایچون دکلدر . آدم اولادلری انجق سز اولچك ایچنده‌کی بوغدایلر کبی‌سیکز . اولچکی طولدوراماز سیکز . کمسه‌نك کمسه اوزرینه دین‌دن و عمل صالحدن باشقا صورتله فضل ورجحانی یوقدر.

برکمسه‌نك فنا اولماسیچون اونك بدخوی ، بخیل وقورقاق اولماسی کفایت ایدر» حدیث شریفلری‌ده قومیت وانساب اختلافاتنك مانع تعارف ومستلزم تناکر برحال تشکیل ایتمه‌سنی منع ایدن نصوص‌در . بوذکر ایتدیکمز نصوص جلیله حسب ونسب یعنی مجرد وراثت طریقیله فضل وشرف انتقالی دعواسنك دین اسلام‌ده یری اولمادیغنی‌ده پك کوزل کوستررلر. « لیس منامن دعا الی عصبیة ولیس منامن قاتل علی عصبیة ولیس منامن مات علی عصبیة» عصبیت دعواسی ایدن، عصبیت اوزرینه مقاتله ایدن وعصبیت اوزرینه وفات ایدن بزدن دکلدر » حدیث شریفی عصبیتك ممنوعیتنی « العصبیة ان تعین قومك علی الظلم » حدیث شریفی‌ده ممنوع اولان عصبیتك حق وعدالتدن انحرافی مؤدی اولان قومیت غیرتی اولدیغنی بیلدیررلر . کناه وحقسزلق ایتمکسزین قومنی مدافعه ایتمه‌نك پك خیرلی برایش اولدیغنی‌ده « خیرکم المدافع عن عشیرته مالم یأثم » « خیرلیکز کناه اولمیان خصوصلرده عشیرتنی مدافعه ایده‌نکزدر » حدیث شریفیله ثابت‌در . حتی دین آیریلغندنطولایی مسلمانك صلهٔ رحمی کسمه‌سنك جائز اولمادیغی کتب اسلامیه‌ده مصرح‌در .

« اذا قالت نزار یانزار وقالت اهل الیمن یاقحطان نزل الضرر ورفع النصر وسلط علیهم الحدید» « نزار قومی یانزار ویمنلیلر یاقحطان دیدکلری وقت ضرر نازل اولور ، نصرت قالقار واونلرك اوزرلرینه دمیر مسلط اولور » حدیث شریفی‌ده آیریلق چیقاره‌رق هر قومك معادات تعقیب ایتمسندن تولد ایده‌جك ضررلری بیلدیرر .

کله‌لم تمامیله جاهل ، عرفان و ایماندن محروم کمسه‌لر حقنده ایدیله‌جك معامله‌یه : دین اسلام نظرنده عمومیتله انسانلر اساساً مکرم‌در . یعنی عقل ایله عقلك مقتضای عالیسی اولان ادراك وجود باری قابلیتیله متصف‌لردر . دیمز کندیلرینه قارشی‌ده ، حرمتکار بولونمق ، اصلا تذلیل وتحقیرلرینه کیدلمیوب معرفت الهیه قابلیتلرینك انکشافنه مداراولاق ایچون حکمتله ، موعظهٔ حسنه ایله فهم وادراکلرینه موافق طرزلرده چالشمق امر ایدر. چونکه دین اسلامك مقتضاسی بغض وعداوت دکل حب و مودت‌در . شفقت و خیرخواهلق‌در .

« الدين النصيحة » حديث شريفی دينی صرف خيرخواهلق اولمق اوزره تعريف بيوريور . چونكه نصيحتك اصل معناسی خيرخواهلق ديمكدر . ن. « وان احد من المشركين استجارك فاجره حتى يسمع كلام الله ثم ابلغه مأمنه ذلك بانهم قوم لايعلمون » سورهٔ توبه ٦ (IX, 6) « اكر مشركلردن بری سكا قومشو اولمق ايسترسه اونی قومشولغه قبول ايت. تاكه الله كلامنی ايشيتسين . صكره اكر ايمان ايتمز ايسه اونی كندی امين اولديغی يره قدر ايصال ايت . چونكه اونلر علمسز انسانلردر » آيت جليله‌سی جاهل ومشركلرك دخی جوار اهل دينه آلينوب كنديلريچون خيرخواهلق كوسترلمسنی وشايد ايمان ايتمزلر ايسه اصلا ناخوشنودلق ابرازيله اكراه جهتنه كيدلمدكدنبشقه كنديلرنجه اك امين اولان يرلره قدر كيتملرينه مساعده ومعاونت ايدلمسنی امر بيوريور .

بوراده خاطره ، ايكی مسئله وارد اولابيلير : بريسی مادامكه دين اسلام اهل كتابك وحتی اهل كتابدن اولمادقلری حالده اللهی و آخرتی بيلەن واعمال صالحه‌يه دوام ايدن كمسه‌لرك اعتقاد وعمللرينه كوره نائل اجر ومكافات اولاجقلرينی قبول ايدر . او حالده حضرت محمدك نبوتنه ، ديننه ايمانه وموجبنجه عمله نه‌لزوم واردر؟ اهل كتاب كندی دينلرنده قاليرلر. اهل كتاب اولميانلرده عقل واذعانلری وعلوم ومعارف سايه‌سنده وجود الهی‌يه ويوم آخرته ايمان واخلاق عاليه مقتضياتيله اتصاف ايدرلر. محمدی اولمق ايچون لزوم قالماز مسئله‌سی.

ايكنجيسی : مادامكه اك جاهل اقوامه قارشی ده وعظ و نصيحتله ، اقناع وارشاد ايله ، صبر وتحمل ايله وممكن اولديغی قدر سيئه‌لرينه قارشی حسن معامله‌ده بولونمق والحاصل بتون معناسيله خيرخواهلق مقتضياتيله عامل اولمق صورتيله حركت ايديله‌جك ، جبر واكراهه‌ده مراجعت اولونمايه‌جقدر . او حالده نشر دين ايچون جهادك ، محاربه‌نك پك مهم فرائض دينيه‌دن اولماسنه سبب نه‌در ؟ مسئله‌سيدر .

برنجی سؤالك جوابی شودركه : بركره دين محمدی ايله مشرف اولامشلر دخی ايمان وعرفانلرينك وعمل صالحلرينك فائده‌لرندن محروم قالمازلر ديمك ، نقصان وحرمانلرينك جزالرينی كورمزلر ديمك دكلدر . بو فائده‌لر ، مثلا مدهش فورطنه‌لی

قورقونج بركيجه‌ده ، تهلكه‌لی برقاراكاقده اوچوروملردن يورومك مجبوريتنده بولونان انسانلردن ، عموميتله زيفيری قاراكاقده قالمش كمسه‌لره نسبتله ولوكه پك ضعيف اولسون ، برايشيغه مالك اولان كمسه‌لرك ، بو ضعيف ايشيقلری سايه‌سنده باصدقلری يرلری ، اوچوروملری بعض مرتبه كورملريله الده ايتدكلری فائده‌لر قبيلندندر . علما بونی تخفيف عذاب ايله تعبير بيورمشلردر . اونلرك شمس منير اسلام ايله فوق العاده نوار ، حرارت وبرودتدن ، كرداب وشوامخدن عاری فرحفزا برطريق مستقيمدن مستريحانه واصل سلامت وسعادت اولمش سعدا وصلحا ايله همحال اولمايه‌جقلری محققدر . اوت ، كرك اهل كتاب اولمق سببيله توارث ايتدكلری كتب مقدسه وكرك مجرد عقل واذعان وعلم وعرفان سايه‌سنده وجود الهی‌يه ويوم آخرته ايمان واعمال صالحه‌يه دوام واهتمام ايدن كمسه‌لر ، نه‌قدر موحد وصاحب ايمان اولسه‌لر ، هيچ بروقت مصباح الهیء محمدی ايله تنوير ذات وصفات ايتمشلرله برابر اولامازلر. هرحالده اليم صورتده ناقص قاليرلر . چونكه توحيد الهی ، كمال انسانی انجق نور محمدی ايله تام اولور . سائر دينلرك دين اسلام كبی صاغلام برتوحيد تعليم ايتمدكلری آشكاردر. بناءً عليه دين محمدينك وجودينه مطلع اولمش بولوندقلری حالده حقايقنی اوكرنمك ايچون صرف مساعی ايتميه‌ن كمسه‌لر هيچ شبهه يوقدركه اراده‌لرينی حسن استعمالده قصور ايتمش كمسه‌لردر . مسئوليتدن قورتولامازلر . باخصوص ايشده انكار قضيه‌سی ده واردركه فكر وجدان ايچون آغير بر تهمتدر . حق وحقيقتك ستری نقيصه‌سنی متضمندر . اساساً كفر كلمه‌سنك معناسی ستر حقيقت ديمكدر . مسلمانلر موسی وعيسی عليهما السلامی وسائر پيغمبرلری هپ تصديق ايدرلر. يعنی هيچ برحق وحقيقتی انكار ايتملری يوقدر. قبول ايتمدكلری انجق انسانه الوهيت عطف ايدلمسيدر .

انكار قضيه‌سی يا جهله ، يا عناده ياخود قناعتسزلكه مبتنی اولور. دين اسلامك دعوالرنده قناعت كتيرليه‌جك برجهت اولمادیغندن انكارلرك قسم اعظمی جهلدن ايلری كلير . برده كفر عنادی واردركه البته اك وخيم بر كفردر . جهل معذرت دكلدر چونكه ، تدقيقه اهتمام ايتمه‌مكدر .

دين اسلامك وجودی ، چوقدن هريرده طويولمش ونور محمدی دنيانك هر

كوشه‌سنه واصل اولمشدر. تحقيق وتدقيقچون امكان سهولت پك اعلا موجوددر. وقت ومحيطك عدم مساعده‌سى ادعا ايديله‌مز. بويله بر معذرت يوقدر. بناءً عليه دين محمدى‌يى قبول ايتميه‌ن هركسه حالنجه عذابه مستحق‌در [١].

ديكر طرفدن محيط و ظروفلرى مساعد اولماديغى جهتله حقايق احمديه‌يى اوكره‌نه‌ميه‌نلرك وجودى وبونلرك مانعلرى نسبتنده معذور صايلمالرى لزومى تسليم اولونسون ديه‌لم ؛ بونوعدن اولانلرده ، نه قدر معذور صايلسه‌لر ، ينه عذابدن قورتولامازلر. اللهك لطف وكرمى وعنايت وهدايتيله نائل فيض وسعادت اولمش اهل ايمان ايله مساوى اولامازلر. بونك خارجده برمثالى‌ده، علم وعرفانك يوكسك مرتبه‌سنه واصل اولمش ذوات ايله ، هرنه سببله اولورسه اولسون جاهل قالمش كمسه‌لر اراسنده موجود اولان فرق‌در. حال وموقعلرى مساعد اولديغندن طولايى كمالات علميه‌لرى يوكسه‌لرك پك بيوك سويهٔ عرفانه مظهر اولمش ذوات ايله، زمين و زمانلرى مساعد اولماديغى جهتله ، امللرى خلافنه‌ده اولسه ، جاهل قالمش كمسه‌لرك عينى سعادت ومزايايه نائل اولامايه‌جقلرى ظاهردر. يعنى جهل، معذرته مستند اولابيلير . فقط بو معذرت ، اوجهلك صاحبلرينى مصائبدن ، علوم وفنونك تأمين ايتديكى منافع ومزايادن محروم قالمقدن وبويوزدن كله‌جك عذاب وبدبختيلردن قورتاره‌ماز .

كله‌لم ايكنجى مسئله‌يه : دين اسلامده اك جاهل اقوامه‌ده فهم و ادراكلريله متناسب وعظ ونصيحتله ، اقناع و ارشاد ايله معامله ايتمك اساس‌در . چونكه اونلرده انساندرلر ، غيرطبيعى طوغمامش ايسه‌لر « مامن مولود الا وقد يولد على فطرة الاسلام » حكم منيفنجه عقل سليم ايله يارادلمشلردر . حق وباطلى تفريق استعدادينه مالك‌لردر . ارشادلرينه چاليشمق ، نجاتلرندن اميدى كسمه‌مك لازمدر. وانسانلرك بوقابليت ارشاديه‌لرينه بناءً دركه حقى قبول ايتمه‌مش كيمسه‌لرى

[١] مع‌مافيه هرخصوصده قصد ونيتك حكمى بيوك اولديغندن اكثر اهل سنت ؛ « طريق حق ارامق ايچون عزم ايتمشلرده بوبابده‌كى سعى وغيرتلرينه دوام ايتمكده‌لر ايكن عمرلرى وفا ايتميه‌رك وفات ايتمش كمسه‌لر عندالله ديكرلرى كبى اولمازلر. اجرلرى محفوظدر.» ديمشلردر .

دخى تلعين ايتمك، حقلرنده تخذيل وتخجيلى موجب معامله‌ده بولونمق نزد اسلامده تجويز بيورلمامشدر . چونكه بالآخره ايمان ايتميه‌جكلرينه كيم حكم ايده‌بيلير . قول ايله اللهك آراسنه كيرلمز . هركيم اولورسه اولسون حقنده انسانلغه لايق حرمت كوسترمك بورجمزدر . حقى، باطلى تفريقه، اعمال صالحه‌يه اهتمامه موفق اولاميانلرك حاللرينه باقوبده دائما اويله قالاجقلرينه حكم ايتمك طوغرى اولماز. پيغمبر افندمز، صالح وطالح ديميوب هركسه خيرخواه اولمق ، حسن‌معامله ايتمك امر بيورمشلردر . « رأس العقل بعدالدين التودد الى الناس واصطناع الخير الى كل بر وفاجر » «ديندنصكره عقلك باشى ناسك محبتنى جلب ايتمك و ايى كوتو هركسه خير ياپمق‌در » بيورمشلردر .

صكره دين اسلامده خلقك اعتقادى اوزرينه تحكم يوقدر . ن. « ما على الرسول الا البلاغ » سورهٔ مائده ـ ٩٩ ,V, 99) « رسولك عهده‌سنه ترتب ايدن يالكز تبليغدر » « فذكر انما انت مذكر لست عليهم بمصيطر » سورهٔ غاشيه ـ ٢١ ـ ٢٢ ,LXXXVIII,22) « يا محمد سن حقى بيلدير . سن انجق بيلديرمكله مكلفسيك . اونلرك اوزرينه زورلايجى دكلسيك . » « لست عليهم بجبار » آيت جليله‌لرى پيغمبر افندمزك اكراه واجبار ايله مأمور اولمادقلرينى بيلديررلر. لكن مسلمانلرك بوانسانجه معاملهٔ دينيه ومدنيه‌لرينه قارشى اهانت وخيانت ويا عداوت ووحشت كوستريله‌جك اولورسه بالطبع مقابله‌ده اوكا كوره اولور . اولا ، صبر وسكونتله اقتضاسنه كوره مناسب و حكيمانه معامله‌لرله مخاصمه و منازعه‌يه ميدان ويرمكسزين اداره، فقط قارشيده‌كيلرك حالى صورت مصلحانه‌ده اداره‌يه مساعد اولمقدن اوزاقلاشنجه ، مقابلهٔ بالمثل وايجابنده فريضهٔ جهادى هروجه ايله ايفايه قيام ايتمك لازمكلير. ن. « ادع الى سبيل ربك بالحكمة والموعظة الحسنة وجادلهم بالتى هى احسن . ان ربك هو اعلم بمن ضل عن سبيله وهو اعلم بالمهتدين وان عاقبتم فعاقبوا بمثل ماعوقبتم به ولئن صبرتم لهو خير للصابرين » سورهٔ نحل ـ ١٢٥ ـ ١٢٦ .XVI.126-127) « ربكك يولنه حكمت ايله و كوزل وعظلرله دعوت و اك كوزل طريق ايله مجادله ايت . شبهه‌سز ربك يولندن چيقان ايله طوغرى يوله كيده‌نى اك زياده بيلير. اكر معاقبه ايدرسه‌كز، تجاوز اولونديغكز

وجه ایله معاقبه ایدك . فقط مقابله‌یی ترك ایله صبر ایدرسه‌کز بو صورت معامله صبر ایدنلر ایچون دها خیرلی‌در .» «فمن اعتدی علیکم فاعتدوا علیه بمثل ما اعتدی علیکم » سورهٔ بقره - ۱۹٤ .II.190) « سزه تعدی ایده‌نه تعدی اولوندیغکز قدر تعدی‌یه (یعنی انجق مقابلهٔ بالمثله) مأذونسیکز « وقاتلوا فی سبیل الله الذین یقاتلونکم ولا تعتدوا ان الله لایحب المعتدین » سورهٔ بقره - ۱۹۰ .II.186) « سزکله مقاتله ایدنلرله الله یولنده مقاتله ایدك . فقط سز تجاوز ایتمه‌یك . الله تجاوز ایدنلری سه‌ومز » آیت جلیله‌لری بو عرض ایتدیکمز معنالری پك کافی صورتده افاده ایدرلر .

اساساً فریضهٔ جهادك صوم وصلات وحج وزکات کبی فرائضله برابر اسلامك شرطلری صره‌سنه قونمامسی ، جهادك دین اسلامده بالذات حسن اولمایوب ضروری اولدیغی وقت حسن کورولمه‌سندندر یعنی حربك کندی ذاتی قتل وتخریبی دها پك چوق فنالقلری مستلزم بولوندیغندن چیرکیندر . فقط اعلای کلمة الله یعنی حق و حقانیتی تأمین ایچون مراجعته مجبور قالندیغی وقت بالطبع فرض اولور . جهاددن مقصد اصلی‌نك تدافعی ، محارب دشمانه قارشی بالضرور اختیار ایدیلن بر حرکت ، اولدیغی ، غیرمؤمنلرك قادین ، چوجوق ، عاجز ، اختیار و مستأمنلریله جزیه ویره‌ن قسملرینه قارشی محاربه ایدلمه‌مسیله ثابتدر . دیمك که جهادده علت ، دین اسلامی عدم قبول دکل ، اسلامه ومسلمانلره قارشی محارب ومتعرض اولمقدر . ن . « اذن للذین یقاتلون بانهم ظلموا وان الله علی نصرهم لقدیر » سورهٔ حج ۳۹ .XXII.40) « ظلم اولونانلره ظالملریله مقاتله ایچون اذن ویرلدی . و محقق الله مظلوملرك نصرتلرینه قادردر . » آیت جلیله‌سی علت حربك ظلم وتعدی اولدیغی صراحةً بیلدیریر . بو بابده یعنی سبب حربك مقابل طرفك ظلم وتجاوزندن باشقه برشی اولمادیغنی بیلدیره‌ن دها برچوق نصوص شریفه واردر . نته‌کیم پیغمبر افندمز دشمانلری طرفندن نقض عهد ایله مؤمنلره تعرض ایدیله‌رك حرب ضروری بر حاله کتیرلمدکجه غزالرینه مباشرت بیورمامشاردر . ومحاربه‌نك اعلاننده‌نصکره حربك مسلمانلر ایچون مساعد زمانلرنده دخی دشمان صلحه میل ایدرسه درحال صلحی قبول ایتمك شعار اسلامدندر . ن . «وان جنحوا للسلم فاجنح لها وتوکل علی الله

انه هو السمیع العلیم » سورهٔ انفال ٦١ ,XVIII,63) « اکر محاربلر مسالمت قصدیله صلحه میل ایدرلرسه سنده مصالحه‌یی قبول واللهه توکل ایت ، محقق الله ایشیدیجی وبیلیجی‌در . »

مجرد دین اختلافنك موجب حرب اولمادقدنبشقه دین علیهنه مقاتله ومسلمانلری مملکتلرندن اخراج کبی تجاوزاتده بولونمیان غیر مسلم اقوامه الدن کلدیکی قدر ایلك ایتمك وعدل وحقانیتی اونلر حقنده‌ده تطبیقدن ایرالمامق مناسب اولاجغنی ن . « لاینهاکم الله عن الذین لم یقاتلوکم فی الدین ، ولم یخرجوکم من دیارکم ان تبروهم وتقسطوا الیهم ان الله یحب المقسطین » سورهٔ ممتحنه ۸- LX-8) « دین سببیله سزکله مقاتله ایتمه‌ینلره وسزی دیاریکزدن چیقارمیانلره ایلك ایتمکدن واونلر حقنده مقتضای عدالتی تطبیقدن الله نهی ایتمز . الله عدالت اجرا ایدنلری سوه‌ر » آیت کریمه‌سی نه کوزه‌ل بیان ایدر .

دین اسلامده حرب ایتمك ایچون انجق مقابل طرفك تعرض وتجاوز وظلم وتعدی ایتمش اولماسی شرط اصلی اولونجه دین اختلافندن ماعدا اولان اسبابك‌ده ظلم وتعدی‌یی موجب اولمادقجه ، مسلمانلر طرفندن حرب احداثنه سبب اولمایه‌جقلری آکلاشیلیر . مثلا مجرد توسیع بلاد ایچون حرب ایتمك یوقدر . طبیعی بر چوق مملکتلرك ، واسع اراضی‌نك حکم اسلام آلتنده بولونماسنی البته مسلمانلر ایسترلر . فقط بونك ایچون دین اسلامك کوستردیکی طریق ، حرب وضرب ، و تعدی و تجاوز طریقی دکلدر . ن . « ولقد کتبنا فی الزبور من بعد الذکر ان الارض یرثها عبادی الصالحون » سورهٔ انبیاء ۱۰۵-XXI,105) آیت جلیله‌سی موجبنجه مادی ومعنوی صلاح ولیاقت کسب ایتمکدر . هر صورتله لیاقت کسب ایدیلنجه وسعت ممالکك بالطبع حاصل اولاجغی شبهه‌سزدر .

برده دین اسلام ، حربی منع ایچون . « حاضر اول جنکه اکر ایسترایسه‌ك صلح وصلاح » فحواسنجه حاضرلانمق امر ایدر . ن . « واعدوا لهم مااستطعتم من قوة ومن رباط الخیل ترهبون به عدوالله وعدوکم » سورهٔ انفال ٦۰- VIII,60) « دشمانلره قارشی کوجکزك یتدیکی قدر قوت ، وآت وامثالی وسائط حربیه حاضرلایك . بو واسطه‌لرله اللهك وسزك دشمانلریکزی قورقودورسکز » بیورلمشدر .

بوراده حرب بحثی مناسبتیله دین جامعه‌سنه باغلانمانك او جهتجه اولان منافعنه دائر بر قاچ سوز دها سویلیه‌لم : برنجیسی دینك طبیعتی اساساً نزاع وقتالی منع ایتمكدر . دین اسلامك بتون انسانلره قارشی نه قدر عدل وحقانیت وشفقت ومرحمت امر ایتدیكنی كوردك . دین تربیه‌سیله یتیشمش انسانلرك قادینلره ، چوجوقلره ، عاجزلره ، مدافعه‌سزلره غیر متعرضلره اصلا ضرر ایقاع ایتمه‌ملری وعندالله معذور طوتدوره‌جق قوتلی بر سبب صحیح اولمادقجه محاربه‌یه كیرمه‌نك كناه اولاجغنی دوشونه‌رك حربدن هر صورتله محترز طاورانمالری ضروریدر . حالبوكه دینی نظر اعتباره آلمیان قومیت ، لسان وسائره رابطه‌لری بویله الهی وقدسی بر مسئولیت ویا معنوی بر جزا وعذاب اعتقادلری اوزرینه مؤسس اولمادقلرندن او حسلرله مشبوع كمسه‌لر غلبه وموفقیت امیدلری حاصل اولونجه هر تورلو تعرض وتجاوزلری ایسته‌یه‌رك وخوشنود اوله‌رق ایقاعدن چكینمه‌یورلر .

حرب و سیاستلرنده دینك امرلرینی اونودان كمسه‌لرك یاپدقلری محاربه‌لرده كورولن شدتلرك دیندار كمسه‌لرك محاربه‌لرنده كورولمیه‌جك بر درجهٔ فجیعه‌ده اولدیغنی وقوعات كوسترمش وكوسترمكده‌در . باخصوص اثنای حربده ایمان ایتدیكنی بیان ایدن مغلوبك اولدورولمسی بر مسلمان أولدورمك كبی كناه اولدیغندن بر چوق كمسه‌لر بو صورتله حیاتلرینی قورتاریرلر . بونلر ایسته‌میه‌رك مسلمان اولمش بولونسه‌لر بیله ، دینك تحقیق ماهیتنه دها زیاده امكان بوله‌رق ، حقیقةً ایمانلرنده قناعت وثبات حاصل اولابیلمه‌سی ممكن اولدیغی كبی حربك ختامنده مملكتلرینه دونه بیلملری والحاصل هم حیاتلرینك هم حریتلرینك قورتولمسی فائده‌لری واردر . حالبوكه دینه مربوطیتلری اولمیان اختلافلرله حاصل اولان حربلرده كوزلری بورویه‌ن حرص واحتراص اولدورمه‌دن باشقه هیچ بر صورتله سكونت بولمایور . نه‌قدر فضله اولدورورسه اوقدر موفقیت قازاندیغنه قانع اولیور . زیرا غایه‌لرك تألیف وتوفیقی ممكن اولامایور . مثلا عرق والوان فرقی موجب اختلاف ایسه هر هانكی بر عرقك دیكر عرقدن اولیویرمسی ممكن اولمیان بر شیدر . لسان اختلافی‌ده كذلك

قابل تألیف دكلدر . دین اسلام ایسه حربك اك شدتلی زماننده دخی هانكی عرقدن وهانكی رنكدن اولورسه اولسون دینی قبول ایده‌نی درحال قارده‌ش ایتدیكی ونه قدر چوق كمسه‌لر مسلمان ایدیلیرسه او قدر فضله ثواب قازانیله‌جغنی بیلدیردیكی جهتله برچوق كمسه‌لرك حیات وسلامتلرینی تأمینه مدار اولمشدر . چونكه غایه‌سی محاربلری امحا دكل ، حفظ واعلادر .

مسلمان اولدقدنصكره هانكی عرق وقومدن اولورسه اولسون هیچ بر شرف و فضل فرقی قالمامسی واردركه اوده دین اسلامك قولایجه قبولنه سبب اولان فضائلدندر . دین اسلام ، حربده ایمان ایدنلری اولومدن قورتاردیغی كبی استیمان ایدنلری‌ده اولدورتمز . ودینلرنده سربست براقیر . حرب اسیرلرینی‌ده اولجه دیدیكمز وجهله متعاقبا آزاد ایدر . یاخود فدیه مقابلی صالیویریر . حربدنصكره مسلمان مملكتلرنده قالان اجانبه ، معاهدلره ، ایدیله‌جك معامله عهود مقتضاسنه كوره‌در . والحاصل اك انسانی ، اك معقول واك نافع جامعه‌نك دین وملت جامعهٔ مقدسه‌سی واك زیاده صلح ومسالمت تأمینه مدار اولان تربیه‌نك‌ده انجق دین اسلام تربیه‌سی اولدیغی وبونك غیری جامعه‌لر نه قدر شكل مدنی‌ده اداره اولونسه‌لر هیچ بر وقت دین اسلام قدر اساسلی بر اخوت ومناسبت سالمه تأسیس ایده‌میه‌جكلری محققدر . بناءً علیه ، دنیانی تقلیب ایله اوغراشان وبوندنصكره‌ده اوغراشاجق اولان اسكی ویكی قوای روحیه وسیاسیه‌یه دین اسلامك دییه‌جكی واونلردن ایسته‌یه‌جكی اولا بر اللهه ایمان واعتقادلرنده ، امال واعمالرنده خالص اولملری ، عدل وحقانیتی احسان وشفقتی مسلك اتخاذ وفطرت اصلیهٔ انسانیه‌نك مقتضای ضروریسی اولان مقاصد خمسه‌یی محافظه‌یه خلاصه ، مقتضیات اسلامیه‌یی اجرایه اهتمام ایتملریدر .

بورایه غیر مسلم حكومتلرك تابعیتنده قالمق مجبوریتنده بولونان مسلمانلرك عهده‌لرینه دوشه‌جك وظیفه‌لرله ، مسلمان حكومتلرك تابعیتلرنده بولونان غیرمسلملر حقنده یاپیله‌جق معامله‌لره دائر بر قاچ سوز علاوه ایده‌لم :

مسلمانلر نره‌ده بولونورسه بولنسونلر عینی ملتدن وبتون مسلمانلرك قرده‌شلریدر وغیر مسلم برحكومت تابعیتنده بولونان مسلمانلر ، اوحكومتك اسلام ضررینه

اولمیان قانونلرینه اطاعتله مکلفدرلر . بونك الك قوتلی دلیلی عصرسعادت‌ده حبش ممالکنه هجرت ایدن اصحاب کزینك نجاشی حکومتنك اوامر ونظاماتنه تبعیتی قبول ایتمش اولملریدر . [١]

مسلمان حکومتی تابعیتنده بولونان غیرمسلملره ایدیله‌جك معامله‌ده هردرلو معتقدات واعمال دینیه‌لرنده حریت ویرمك واونلری حقوق وعدالت خصوصلرنده مسلمانلرله تماماً برابر طوتمق‌در . دولتك امرلرینه اطاعت ایتدکلری مدتجه واسلامی اضرار ایچون فساد وخیانته مباشرتلری ، صداقتسزلکلری اولمادقجه مقاصد خمسه‌نك حسن محافظه‌لری اونلرحقنده‌ده جاری‌در. نته‌کیم بیع وشراسی غیر مسلملره مباح فقط مسلمانلر ایچون حرام اولان خمر ولحم خنزیرکبی‌شیلرك مسلمانلر نظرنده کریه کورولمه‌لرینه رغماً ایسته‌دکلری کبی تصرفلرینه وهر درلو

[١] بومسئله چوق نازك‌در . قرأن کریم بو ایشی عهد ومیثاق مسئله‌سی‌اوله‌رق بیان بیورمشدر . عهده وفانك دین اسلام‌ده پك مهم اولدیغی معلوم‌در . هرهانکی برکمسه‌نك کندی دیننك غیری بر دین‌دن اولان بر دولتك تابعیتنی قبول ایتمسی او دولتك قانونلرینه رعایت ایده‌جکنه دائر سوز ویرمسی دیمك‌در . طبیعی اوبرعهددر. اونی طوتمق فرض‌در. بناءً علیه برغیرمسلم دولت تبعه‌سندن اولان مسلمانلرك تابع اولدقلری دولتك قانونلرینه اطاعت ایتمسی ضروری‌در. وبومسئله‌یه تماس ایدن ن. «والذین آمنوا ولم یهاجروا مالکم من ولایتهم من شیئی حتی یهاجروا . وان استنصروکم فی الدین فعلیکم النصر الا علی قوم بینکم وبینهم میثاق » سورهٔ انفال ٧٢ ,VIII,73) « شونلرکه ایمان ایتدیلر فقط هجرت ایتمدیلر . هجرت ایدنجه‌یه قدر سزك اونلره بر ولایتکز یوقدر . اکر اونلر دین ایشلری سببیله سزدن‌یاردیم ایسترلرسه سزك اونلره یاردم ایتمکز لازمدر. فقط‌علیهلرینه یاردم‌ایسته‌دکلری قوم ایله اراکزده عهد ومیثاق، وار ایسه اوباشقه » آیت جلیله‌سنده‌کی معنا پك جمعیتلی‌در هم فضیلتی ، هم معقول ومستحسن منفعتی ، ضرورتی نظر اعتباره آلنق امر ایتمکده‌در . برکره مسلمانك مسلمانه هرنره‌ده اولسه مطلقا یاردم‌ایله مکلف اولدیغی اکلاتیور. صکره ارالرنده عهد ومیثاق ، مقاوله واتفاق بولونان اقوام ایله ویریله‌ن سوز دائره‌سنده امتزاج ووفاقك ضروری اولدیغی بیلدیریلور . طبیعی‌درکه بوکا قارشی ملت حاکمه‌نك‌ده تبعه‌سنك حقوق وحیاتنه حرمت ایتمسی هم اخلاق وظیفه‌سی هم‌منفعتی اقتضاسندن‌در. ذاتاً مسلمانك صادق قالماسی‌ده اوته طرفك عهدنده صادق ومستقیم قالماسی شرطیله‌در . ن . «فما استقاموا لکم فاستقیموالهم» سورهٔ توبه ٧ ,IX,7) «اونلر سوزلرنده، معامله‌لرنده مستقیم‌اولدقلری مدتجه سزده مستقیم اولوکز » آیت جلیله‌سی بومعنایی آمردر . تورکجه‌ده « ایلك ایکی باشدن اولور » دیه برضرب مثل واردر .

آیین‌لرینك اجراسنه‌مانع‌اولمامق حکومت‌واهالیٔ‌اسلامیه اوزرینه لازم‌کورولمشدر. و « لهم مالنا وعلیهم ماعلینا » « بزم لهمزه اولانلر اونلرکده لهنه بزم علیهمزه اولانلراونلرکده علیهنه‌در» دستور اساسیسی اونلره قارشی نه‌درجه مساواتکارانه حرکت ایتدیکمزی بیلدیرر .

ن . « افانت تکره‌الناس حتی یکونوا مؤمنین » سورهٔ یونس ٩٩ ,X,99) « سن ناسی کرهاً ایمان‌ایتدیرمکمی ایسترسیك ؟ » آیت جلیله‌سی، دین اسلامك حریت وجدانه نه‌درجه رعایتکار اولدیغنی کوستره‌ن بیانات‌دن‌در .

خلاصه ، دین اسلام ، مسلم غیرمسلم ، هرکسك ، حریت وجدان وحریت اعمالنه تمامیله حرمتکاردر. بناسی عدل وشفقت وحسن معاشرت اوزرینه‌در. « ایاکم والغلو فی الدین فانما هلکوا من کان قبلکم بالغلو فی الدین» «دین خصوصنده تسامحسزلقدن، طاشقینلقدن احتراز ایدیکز، سزدن‌اول کله‌نلردن دین‌خصوصنده غلوایده‌نلر هلاك اولدیلر» حدیث شریفی عدم‌تسامح دینی‌نك نه‌درجه صاقینیلاجق برحال اولدیغنی پك مکمل صورتده بیان ایدر .

غایت مهم برسؤال

شمدی بوراده خاطره غایت مهم برسؤال وارد اولورکه اوده بوقدر عالی ومتین مبدأ واساسلری، حکم واحکامی محتوی‌اولان بردینك منسوبلری نه‌ایچون بودرجه کری قالمشلردر . سؤالی‌در . اوه‌ت بو پك وارد در. ویکنظرده جوابی غایت‌کوچ ، عادتا ذهن‌لره حیرت ویره‌جك برشی‌در. لکن ایی تدقیق ایدیلیرسه ظاهرده پك وضیع فقط حقیقتده الك بیوك اهمیتی حائز برسبب‌دن نشئت ایتدیکی تبین ایدرکه اوده رسم خطمزدر .

قرأن کریمك ایلك امرینك، اقرأ امر جلیلنك ، تمامیٔ حصولنه مدار اولاجق واسطهٔ اساسیه یعنی علم ومعارفك مفتاحی، الفبا اولدیغی حالده بونك تمامیٔ شرائطنك اهمیتی شمدی‌یه قدر مسلمانلرجه مع‌الاسف لزومی وجه ایله تقدیر اولونمامشدر .

مقدما ، بزلرك مترقی زمانلریمزده ، پك كری بولونان اقوامك صكره‌دن ترقی ایتملرینك سببی، دین‌مبین احمدینك كوستردیكی یوللره سلوك ایتمه‌لری وازجمله اقرأامر قرآنیسیله عامل اولمالری‌در. اونلر، مجرد رسم‌خطلرینك بسیط وانكشافات عقلیه وترقیات علمیه ایچون زیاده‌سیله مساعد اولماسی سایه‌سنده ، باخصوص طباعتك ایجادندنصكره ، بزلری سرعت برقیه ایله كچمش ومرور سنین ایله پك كری‌ده براقشلردر. حالبویله ایكن، لمعات ماضیه ایله كوزلریمز قاماشمش بولونان بز مسلمانلر ، ظاهرده كوچوك كورونه‌ن بوبیوك نقطه‌یه ، مفتاح اساسی‌یه لازم اولدیغی وجه ایله اهمیت عطف ایده‌مه‌مشز .

أوه‌ت قرائت وكتابتك هرصنف خلقمز اراسنده انتشار ایده‌مه‌مسی مجرد بوسبب‌دن نشئت ایتمشدر. تاریخمزه باقیلیرسه كورولوركه، بیوك عالملر یتیشدیره‌بیلدیكمز زمانلر اولمش فقط فقیر ، زنكین كویلی ، شهرلی ، قادین اركك ، مأمور ، اصناف ، چیفتجی ، تاجر هرصنف اهالی‌نك حاللرینه كوره اوقور یازار اولمالرینه هیچ برزمان موفق اولامامشز . علما وحكمامزك اك چوق یتیشدیكی عصرلرده دخی مهم مراكز مدنیت میدانه كتیره‌بیلمش اولمامزه رغماً بداوتی رفع ایده‌مه‌مشزدر . حالبوكه دین اسلامك مقتضای حقیقیسی ، علم وعرفان ومدنیت وعمران‌در . سایهٔ فیضنده جهل وحرمان هیچ بریرده میدان بولامامق ایجاب ایدر. « طلب العلم فریضة علی كل مسلم ومسلمة » حدیث شریفی افراد اسلامیه‌نك كافه‌سنك تحصیل علم ایله مكلف اولدیغنی بیلدیرر . وبز مسلمانلر ، بوفریضه‌یی ادا ایچون ، چالیشمامش دكلز . بالعكس هرملتدن زیاده عشق معارفله یاپمشز ویاپمقده‌یز ، هرمسجد كولكه‌سنده مطلقا برمكتب یاپمشز . هرمسلمان چوجوغنی اوقوتمق ایستر ومكتبه ویرر .

چوجوقلریمزی ایلك مكتبه ویرركن، مصرفلر اختیاریله، دوكون مراسمی یاپمق بزلره مخصوصدر . مدرسه‌لره ویردیكمز اهمیتلر میدانده . ینه اویله ایكن مذكور حدیث شریفك مقتضای عالیسنی اجرا ایده‌مه‌مشز . هردرلو مساعیمزه رغماً هرفردیمزك اوقور یازار اولماسی هنر ومعارف استعدادلریمزك كركی كبی انكشافی ممكن اولامامشدر . بیك مشكلات ایله اوقور یازار

اولابیله‌نلریمزده نسبتسز درجه‌ده یورولمشزدر . بونلره سبب نه‌در ؟ هیچ شبهه یوقدركه مفتاح معارفمزك مساعد اولمامسندن باشقا برشی دكلدر . مدنی ملتلرله تحصیل معارف اعتباریله ایلك فرقمز ، الفبا شرائطندن، رسم خطك طرزندن باشلار .

واقعا ابتدای اسلامده معارفجه سائر ملتلری كچمشز . فقط بو ، اووقتلر اونلرك تحصیل علومه رغبتلری مفقود ، مسلمانلر ایچون ایسه بوامنیهٔ عالیه‌نك فرائض دینیه‌دن معدود بولونماسندن نشئت ایتمشدر . فقط برمدت صكره ، اوروپالی‌لر ، اندلس واهل صلیب تماسلریله مسلمانلرك فوز و فلاحلری اسبابنه بحق وقوف پیدا ایده‌رك اصلاحاته ، باخصوص تحصیل علم و معرفته پك زیاده اهمیت ویرمكه باشلامشلر واستعمال ایتدكلری یازی‌نك مساعد اولماسی سایه‌سنده هرصنف اهالی‌لری اراسنده اوقویوب یازمق پك چابوق تعمم ایتمش وبوصورتله مسلمانلری كچمشلردر . بناءً علیه بزم كری قالمامز، سعی وهمتمزك ازالماسندن، سرعتمزك اكسیلمسندن دكل مسابقلریمزك فوق‌العاده سرعت كسب ایتملرندن، آز سعی ایله چوق قازانمق یولنه مالك اولمالرندن‌در .

طباعتك ایجادینه‌ده ینه یازینك مساعد اولماسی سایه‌سنده موفق اولونمشدر چونكه اوتوز قرق قالب ایله مقصد حاصل اولیویرمشدر . بزم یازی‌ده ایسه پك متعدد اشكال استعمالی ، طباعتك تطبیقنی‌اشكال ایتدیكی كبی ایجادینه‌ده مانع اولمشدر .

خلاصه ؛ قصور صرف حروفمزك ترتیبنده‌در . حاشا دین اسلامده دكلدر. بوظاهر برحقیقت‌در. فقط نه‌دنسه الفبانك اصلاحی مسئله‌سی عالم اسلامجه مهمل براقلمش وترقیمزه مانع اسباب ، هپ ظاهرلری كوستریشلی ، عظمتلی ایشلرده ارانه‌رق بیهوده وقتلر كچیرلمش وكچیرلمكده‌در. هرحالده اسكی زمان آلت حربی اولان قلیج ، قالقان و سائره یرینه مقتضای حاله كوره الات حربیه ایدینمك لزومنی آكلایوب‌ده آلت معارف اولان حرفلریمزی علمی‌لشدیرمك آیری آیری یازوب آره‌لرینه صوائت علاوه‌سیله بسیطلشدیرمك ، باشقه ملتلرك یازیلاری كبی اتمام ایتمك لزومنی آكلامامق دهاش برغفلتمزدر. جهل عمومینك

بتون دردلریمزك منشأ حقیقیسی اولان بیوك بلیه‌مزك بادئ اساسیسی بودر . نته‌کیم «واعتصموا بحبل‌الله جمیعاً ولاتفرقوا» فرمان جلیلی خلافنه حرکتلرك بادیسی‌ده ینه بوغفلتك استلزام ایتدیکی معارفسزلكدر. معمافیه بونلر هپ حکم خفیهٔ الهیه اقتضاسندن اولوب « سیصیب امتی داءالامم الاشر والبطر والتکاثر والتشاحن فی‌الدنیا والتباغض والتحاسد حتی یکون البغی » « آتی‌ده بنم امتم‌ده باشقا امتلرك دوشدکلری دردە دوچار اولاجقلردرکه اوده کفران نعمت ، شیماریقلق ، تکاثر ، نسب وحسبلرینك چوقلغیله تفاخر ، دنیا ایچون دیدیشمه وبری برینه بغض وحسددر . بغی وعصیان درجه‌سنه وارنجه‌یه قدر » حدیث شریفنك خبر ویردیکی احوال البته ظهور ایده‌جك ایدی وایتدی . فقط دین اسلام، قیامته قدر باقی و « امتی امة مبارکة لایدری اولها خیر او آخرها» « امتم مبارك برامتدر اولمی دها خیرلی‌در ، صوکیمی دها خیرلی اولاجقدر بیلنمز. صوکنك دها خیرلی اولمایه‌جغنه ذاهب اولمایك » « ان‌الله یؤید هذا الدین ولو باقوام لاخلاق لهم » « محقق الله بودینی ، اوندن نصیبی اولمیان کمسه‌لرله‌ده تأیید ایدر » وامثالی احادیث نبویه و ن . « انا نحن نزلنا الذکر وانا له لحافظون » سورهٔ حجر ٩ ـ XV,9) « قرآنی بز انزال ایتدك وبز اونی البته محافظه ایده‌رز » آیت جلیله‌سی اسلامك دائما محفوظ قالاجغنی وآتیسنك امین اولدیغنی کوستررلر . وسورهٔ واقعه‌ده برکره ن. « ثلة من‌الاولین وقلیل من‌الاخرین » واقعه ١٣ ـ ١٤ بیورلمش ایکن بعده ن. « ثلة من‌الاولین وثلة من‌الاخرین» واقعه ٣٩ـ٤٠ LVI.38-39 بیورلمش اولماسنك، اوائل اسلامده برچوق اصحاب صلاح یتیشوب صکره ازالاجغنه فقط دهاصکره تکرار برچوق صلحا یتیشه‌جکنه اشارت اولدیغی مفسرلر طرفندن بیان بیورلمشدر. هله « خیر امتی اولها وآخرها وفی‌وسطها الکدر» امتمك اك خیرلی زمانلری اولی ایله آخرنده‌در، اورته‌سنده کدر واردر . » حدیث شریفی، بوحقیقتی پك آشکار بیان ایدر . حاصلی ، نه‌وقت اولسه ملتمزك قرآن کریم مقتضیاتی نسبتنده ترقی ایده‌جکی زمانك کله‌جکی محققدر . برکون کله‌جك ، شمدیکی جهل وعجزلریمز ختامه ایره‌رك پیغمبر افندمزك چیزدکلری « وهذا سبیل‌الله مستقیماً وهذه السبل لیس

منها سبیل الا علیه‌الشیطان یدعوا الیه » حدیث‌شریفنك افاده بیوردیغی خطاردن سبیل‌الله مستقیمه واصل اولوناجقدر . یالکز بزجه بونك زمان ومکانی معلوم دکلدر . معلوم ومحقق اولان بو کتاب جلیلك نزولنك عبث اولامایه‌جغی‌در . عبث اولاماسیچون، امت محمدك ، قرآنك علوم‌مرتبه‌سی نسبتنده وشیمدی‌یه قدر کورولمه‌مش بر درجه‌ده ، مادی، معنوی هردرلو سعادتلره نائل ومدت مدیده عالمشمول برعدل وحقانیت ابراز ایتمسی الزمدر. حالبوکه شمدی‌یه قدر بویله برعصر کورولمه‌مشدر . واقعا اره صره بعض بیوك ذوات کله‌رك شان عالیٔ اسلامك نه اولدیغنی کوسترمش ایسه‌لرده ، کرك دائرهٔ شمول وکرك مدت دوام جهتیله ، اوقدر محدود اولمشدرکه فیض جلیل قرآنی ، نور اقدس محمدی ایله متناسب اولمقدن چوق اوزاقدر . ن. « هوالذی ارسل رسوله بالهدی ودین الحق لیظهره علی‌الدین کله » سورهٔ توبه ٣٣ ـ IX, 33) « دیکر دینلر اوزرینه رجحان وتفوقنی اظهار ایچون رسولنی، طوغری یولی ودین‌حق تبلیغ وظیفه‌سیله کوندره‌ن او الله‌در . » سری اربابی عندنده دائما متجلی اولمقله برابر عمومیت اعتباریله حالا لزومی قدر تجلی ایده‌مه‌مشدر . فقط ایده‌جکدر .

بویله برقاچ عصرلر امت محمدك موقتاً کری قالماسی‌ده « هل ینفع‌القرآن الا بالعلم» مقتضای منیفنك تجلیسیله ، انسانك ملائکهٔ کرامه دخی سبب رجحانی اولان علم جلیل القدرك حکمنك دهازیاده بیلنمسی حکمتنه مبتنی اولسه کرکدر.

خلاصه ؛ اسلام، برکون کله‌جك ، ، فیض وانوارینی، کورولمه‌مش مرتبهٔ فوق‌العاده‌ده بتون دنیایه نشر و تشمیل ایده‌جکدر . شمدی بز مسلمانلرك عهده‌لریمزه ترتب ایدن اك مهم وظیفه، کری قالمامزك حقیقی سببلرینی بحق کشف ایله ، رفع وازاله‌لرینه سعی واقدام ومقصود موعودیمزه نائل اولاجغمزه مطمئناً کمال عزم وتوکل ایله جهله قارشی مجاهده‌یه اهتمامدر . ن . « ان‌الله مع‌الذین اتقوا والذین‌هم محسنون » سورهٔ نحل ١٢٨ـ XVI,128) « محقق الله کوتولك یاپمقدن صاقینان و ایلك یاپانلرله برابردر »

ن . « و آخر دعواهم ان الحمدلله رب‌العالمین »

فهرست

	صحیفه
سئوال . — ۱ حضرت پیغمبرك دینی نه‌در؟ ـ دین اسلامك تعریفی ، خلاصه‌سی ، غایه‌سی ، طریقی ، اعوذ بسمله ، اقرأ آیتلری ، فاتحهٔ شریفه ، وسورهٔ بقره‌نك ایلك آیتلری حقنده ایضاحات .	۳ — ۲۵
مسلمانك ایمان ایده‌جكی شیلر ، قرآن کریمك معجزه‌لكاری ، حضرت عیسی وادم علیهما السلام حقلرنده مطالعات. مسئولیتك شرطلری ، شفاعت ، نیت مسئله‌لری	۲۵ — ۷۱
نماز ، نفسك تزكیه‌سی ، درجه‌لری	۷۲ — ۸۱
رزقلردن انفاق ، زكات وصدقه‌لر	۸۲ — ۹۴
اوروج ، حج ، قبله	۹۵ — ۹۸
ضرورات خمسه‌دن حفظ نفس ، شرف نفسك محافظه‌سی ذم وغیبت ، كوله‌لك .	۹۸ — ۱۰۷
حفظ عقل	۱۰۷ — ۱۲۲
حفظ نسب . ـ عائله وقادینلر حقنده‌كی معامله . پدرك اولاده ، اولادك پدره قارشی وظیفه‌لری . طلاق ، تعدد زوجات .	۱۲۲ — ۱۴۱
حفظ مال . ـ فقیرلك ، زنكینلك ، حق ملكیت	۱۴۱ — ۱۵۰
حفظ دین . ـ استقلال وجدان . وظیفه‌لری اهللرینه تودیع ، عدالت ، حاكمیت ملیه .	۱۵۰ - ۱۶۲
سئوال . ـ ۲ بودین فكر وحیاته نه‌بخش ایتمشدر ؟ وجوابلری	۱۶۳ — ۱۷۸
سئوال . ـ ۳ زمانمزك مزاحم متنوعه‌سنه ناصل چاره‌ساز اولیور؟ وجوابلری	۱۷۸ — ۱۸۳
سئوال . ـ ٤ دنیایی دها ایی ویا دها فنا تقلیب ایدن روحی وسیاسی قوا ایچون نه‌دییور ؟ وجوابلری	۱۸٤ — ۲۱۷
غایت مهم برسئوال وجوابی	۲۱۷ — ۲۲۲

خطا ، صواب

یاكلش	صحیفه	سطر	دوغرو
بقا	۸	۳	بقاریء
روحه	۱٤	۱۳	روح الله
لاثمم	۱۷	۲۵	لاتمم
وبما	۱۹	۹	وما
بعدهم	۲۰	۱۸	بعهدهم
اولئك هم المتقون	۲۰	۱۹	اولئك الذین صدقوا واولئك هم المتقون
الالبلاغ	۳۱	۷	الاالبلاغ
وعیسی وان	۳۱	۱٦	وعیسی ان
روح	۳۲	۲	الروح
بعیده	۳٦	۳	بعبده
الملئكة	٤۱	۱۷	الملائكة
انا	٤۳	۷	انی
وخراراً كعاً	٤۷	۱۱	وخر راكعاً
حضرت آدم	۵۱	۲۱	حضرت امام .
وان	۵٦	۳	فان
خسران	۵٦	٤	هوالخسران
فنسئلن	۵۹	۲۲	فلنسئلن
بالامكان	۷۰	۱٤	فی الامكان
ایكز	۱۲۰	۱۲	انكیز
مئاب	۱۲۲	۲۳	المأب
والتی	۱۲۷	۲۵	واللاتی
نبیات	۱۳۲	۸	ولیات
الیتاما	۱۳۷	٦	الیتامی
ابوالحسن	۱٤٤	۲۱	ابوالفتح
بالنواجز	۱٦۱	۲٤	بالنواجذ
قزازه	۱۷۰	۲۰	قزاره
فامضی	۱۷۳	۱۱	فامض
یحب المحسین	۱۷۵	۲۰	یحب المحسنین
علی الضلال	۱۸۱	۹	علی الضلالة
ید	۱۸۲	۱۳	الید
شعری	۱۹۳	۲	شوری
ولااقول انی	۱۹۹	٤	ولااقول لكم انی
بغلت	۲۰٦	۱۷	بلغت

فتحه كسره ضمه ضمهٔ ممدوده لام شمسيه وصل علامتى

ا ا و وَ لْ -

سورةو-العلقا مككييةو

واهى تسعا عشراتا ايةً

بسمز-اللاهز-ال'رحمانز-ال'رحيمز

اقراء بسمز ربكا-اللاذى خلقا ❀ خلقا-ال انسانا من علق ❀ اقراء وا ربوكا-ال اكرمو - ❀ اللاذى علاما بالقلام ❀ علاما - ال انسانا ما لم يعلام ❀ كالا آ اننا-ال انسانا ليطغى ❀ ان رءاهو-استغنى ❀ اننا الى ربكا-ال' رجعى ❀ ارءيتا-اللاذى ينهى ❀ عبداً اذا صللى ❀ ارءيتا ان كانا على-ال هدى ❀ او امرا بز-ال' تقوى ❀ ارءيتا ان كاذبا وا تاوللى ❀ الم يعلم بز اننا-اللاها يرى ❀ كالا لائن لم ينتاهز لانسفعاً بز-ال' ناصيةز ❀ ناصيةٍ كاذبةٍ خاطئةٍ ❀ فاليدعو ناديه ❀ سندعو-ال' زبانيةا ❀ كالا لا توطعهو وا-اسجود وا-اقترب ❀

ا ا ا ى و و د ه

کسرهٔ ثقیله o eu u ou i â a é

بونده بو دورده گوزل قالملرڭ ايكى بسيوك سبابى يازلملرڭ فنلكى دلملاسى دەر. بر كره بو يولده يازيه قبول اتسك نسبتا پك آز بر زمانده سهولت و سعادتلرمز اللاهڭ عنايتيله تأمين ادەجگمز شبهه سزدر.

سورةو-ال فاتحةا مككييةو

واهى سبعو ايات

بسمز-اللاهز-ال'رحمانز-ال'رحيمز

الحمدو لللاهز ربز-ال عالمينل ❀ ال'رحمانز-ال' رحيمل ❀ مالكز يومز-ال'دينط ❀ اياكا نعبدو وا اياكا نستعينوط ❀ اهدنا-ال' صراطا-ال موستقيمل ❀ صراطا-اللاذينا انعامتا عليهمل غيرز-ال مغضوبز عليهم وا لا-ال'ضاللينا ❀